

Inv. St. 421

INŠTITUT ZA KRIMINOLOGIJO PRI PRAVNI FAKULTETI

V LJUBLJANI

VSEBINSKO KAZALO

1. PREDGOVOR	V
2. UVOD	1
I. KAZENSKI PRAVNI	5
A. OBRAVNAVANJE MLADINSKE KRIMINALITETE	7
1. NA POLJSKEM IN V JUGOSLAVIJI	9
2. Posebnosti kazenskega postopka sprot mladolentniko	16
B. JUGOSLAVIJA	22
1. Historično pravni pregled	22
a) Razvoj mladinskega kazenskega prava	22
b) Starejši sklopi in kazenska odgovornost	23
c) Ugojani ukrepi in njihova uporaba	28
d) Preučitev kazenskega postopka sprot mladolentniko v Ljubljani 1964	36
e) Obrazložitev mladolentništvov	39
2. Posebnosti kazenskega postopka	42
a) Financirali:	44
b) Prilagodljivi postopek	46
c) Sklad Borisa Kidriča v Ljubljani	49
d) Roktorat univerze v Ljubljani	53
C. KRIMINOLOGIJA	53
Republiški sekretariat za pravosodno upravo v Ljubljani	
1. Historično pravni pregled	55
2. Posebnosti kazenskega postopka sprot mladolentniko	64

	Stran
II. OBRNO IN VSEBINSKO KAZALO	66
VSEBINSKO KAZALO	
A. POLJSKA	67
B. JUGOSLAVIJA	80
VSEBINSKO KAZALO NI SKLEPI	I
PREDGOVOR	V
UVOD	1
A. POLJSKA	2
I. ZAKONSKI PREDPISI	6
A. POLJSKA	7
1. Materialno upravni predpisi	7
2. Posebnosti kazenskega postopka zoper mlado- letnike	16
B. JUGOSLAVIJA	22
1. Materialno pravni predpisi	22
a) Razvoj mladinskega kazenskega prava	22
b) Starostne skupine in kazenska odgovornost	25
c) Vzgojni ukrepi in njihova uporaba	28
č) Izrekanje vzgojnih ukrepov polnoletnim osebam	36
d) Kaznovanje mladoletnikov	38
2. Posebnosti kazenskega postopka	42
a) Uvedba postopka	44
b) Pripravljalni postopek	46
c) Postopek pred senatom za mladoletnike ...	49
C. PRIMERJALNI SKLEPI	53
1. Materialno pravni predpisi	53
2. Posebnosti kazenskega postopka zoper mlado- letnike	61

II.

	Stran
II. OBSEG IN VRSTA MLADINSKE KRIMINALITETE	66
A. POLJSKA	67
B. JUGOSLAVIJA	80
C. PRIMERJALNI SKLEPI	92
III. DELOVANJE PRAVOSODNIH IN POMOŽNIH ORGANOV	97
A. POLJSKA	98
1. Mladinska sodišča	98
a) Organizacija	98
b) Mladinski sodniki in metodologija dela	99
2. Pomožni organi sodišča za mladoletnike ..	109
a) Poklicni kuratorji	111
b) Prostovoljni kuratorji	116
c) Družbeni inšpektorji	124
d) Terenski skrbniki	126
3. Opazovalni center in podobni zavodi	127
a) Splošno	127
b) Opazovalni in triažni centri, kjer so mladoletniki pridrženi	128
c) Opazovalni centri, kjer se vrši opazovanje ambulantno	140
B. JUGOSLAVIJA	143
1. Mladinsko sodstvo	143
a) Organizacija	143
b) Mladinski sodniki in metodologija dela	147
2. Pomožni organi v mladinskem kazenskem postopku	152

III.

	Stran
3. Opazovalni centri in podobni zavodi	163
a) Mladinski prehodni domovi	163
b) Zavodi, v katerih se opravlja opazovanje ambulantno	169
C. PRIMERJALNI SKLEPI	173
IV. IZVREŠEVANJE VZGOJNIH UKREPŌV	179
A. POLJSKA	180
1. Ukrepi v dosedanem okolju	180
a) Opozni	180
b) Odgovarjajoči nadzor staršev ali skrbnika	181
c) Nadzor sodnega kuratorja	181
2. Vzgojni ukrepi v drugem okolju	193
a) Vzgojni zavod	193
b) Pobiljševalni zavod	195
c) Polsvobodne skupine	205
d) Pomoč po izvršenem vzgojnem osiroma pobiljševalnem ukrepu	208
B. JUGOSLAVIJA	210
1. Vzgojni ukrepi v dosedanem okolju	210
a) Ukor	210
b) Oddaja v disciplinski center za nekaj ur v prazničnih ali delovnih dneh	211
c) Strožje nadzorstvo staršev in skrbnika	217
č) Strožje nadzorstvo skrbstvenega organa	220
2. Vzgojni ukrepi v drugem okolju	228
a) Strožje nadzorstvo druge družine	228
b) Oddaja v disciplinski center nepretrgoma za nekaj dni	231

IV.

Stran

c) Oddaja v vzgojni zavod	232
č) Oddaja v vzgojni poboljševalni dom ...	243
d) Oddaja v zavod za defektno mladino ...	256
e) Pomoč po izvršeni zavodskem ukrepu ..	258
C. PRIMERJALNI SKLEPI	260
V. PEDAGOŠKE, ZNANSTVENE INSTITUCIJE IN TISK	267
A. POLJSKA	268
1. Državni inštitut za specialno pedagogiko	268
2. Oddelk za penitenciarne raziskave pri mi- nistrstvu za pravosodje v Varšavi	281
3. Revialni tisk, ki se ukvarja z vprašanji mladinskega prestopništva	283
B. JUGOSLAVIJA	285
1. Šole	285
2. Inštituti za kriminologije	290
3. Revialni tisk, ki se ukvarja z vprašanji mladinskega prestopništva	293
C. PRIMERJALNI SKLEPI	295
P O V Z E T E K	301

Studija o obrascima narodne inteligencije na Poljuhu
 in v Jugoslaviji naj bi pripadala k naslednjim intelektual-
 nima dela o obdobjih prve svetovne vojne in po njej.
 Pri tem ne smemo pozabiti, da bi bila lahko koristna kon-
 kretnejša obravnava intelektualnih obdobjev v drugih
 socialističnih delih. Studija je prvenstveno namenjena
 za posredno in neposredno pomoč, ne nameni pa tudi
 pravega šolstva. Tako, da bi bilo to najbolj koristno

Pisni študiji sta se nam pridružila dr. Alenka
 Polihova napisala delo, ki se nanaša na Poljuhu, dr. Stan-
 slav Šušteršič delo, ki se nanaša na Jugoslavijo, prvenst-
 veno namenjena pa sta obe delovni skupini. Če prvenst-
 veno obravnavamo prvenstveno vprašanje in v Jugoslaviji
 in to lahko tudi razpravljamo o intelektualni razvoju
 naše in drugih narodov poljskih delovnih skupin. Če pa je razpravi-
 lo, da pri lastni razpravi prvenstveno in poljskih raz-
 nar v razpravi prvenstveno niso mogli biti sponzori, kot
 prvenstveno jugoslovanske razprave. Razprava je ustrezna uradi-
 tav poljske intelektualne prvenstvene razprave v Jugos-
 slaviji bolj potrebna, kar se nanaša tudi na leto študija
 in je jugoslovanski intelektualni prvenstveni razpravi
 in intelektualni razpravi na prvenstveno razpravo intelektual-
 nima dela. Razprava nam prvenstveno je prvenstveno študij
 in v dejstvu, da sta študija pisala dve pisca.

Študija o obravnavanju mladinske kriminalitete na Poljskem in v Jugoslaviji naj bi prispevala k nadaljnjem izboljšanju dela z mladoletnimi storilci kaznivih dejanj pri nas. Pri tem smo si predstavljali, da bi bila lahko koristna konfrontacija obravnavanja delinkventnih mladoletnikov v dveh socialističnih državah. Študija je namenjena predvsem organom pravosodja in socialnega varstva, ne nazadnje pa tudi organom šolstva.

Pisca Študije sta si razdelila delo tako, da je dr. Alenka Šelihova napisala del, ki se nanaša na Poljsko, dr. Bronislav Skaberne del, ki se nanaša na Jugoslavijo, primerjalne sklepe pa sta oba sodelavca napisala skupaj. Ob primerjanju obdelave posameznih vprašanj na Poljskem in v Jugoslaviji bo bravec morda ugotovil določene kvantitativno nesorazmerje na škodo prikaza poljskih rešitev. To pa je razumljivo, ker pač lastne razmere boljše poznamo in poljskih razmer v enomesečnem proučevanju nismo mogli tako spoznati, kot poznamo jugoslovenske razmere. Razen tega je zakonska ureditev položaja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v Jugoslaviji bolj podrobna, kar so zakonski viri 30 let mlajši in je jugoslovanski zakonodajalec upošteval novejša izsledke kriminološke znanosti na področju borbe zoper kriminalitete mladine. Razlog temu nesorazmerju je gotovo iskati tudi v dejstvu, da sta Študije pisala dva pisca.

VII.

Isvedbo študije je omogočila pripravljenost na sodelovanje Oddelka za mladoletnike pri poljskem Ministrstvu za pravosodje, ki je na pobudo inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani izvedel zamenjavo poljskega in našega sodelavca. Pri tem smo dolžni posebno zahvaliti ravnanju tega oddelka Mariji Regent-Lechowicz, ki je skupaj z osebjem svojega oddelka organizirala študijsko bivanje naše sodelavke na Poljskem tako, da je bilo kar najbolj smotno in koristno.

Pri pripravi in pisanju študije so sodelovali dr. Katja Vodopivec, višji znanstveni sodelavec in tov. Boris Uderman, statistik - analitik, katerima se zahvaljujemo za njihovo sodelovanje. Končno se zahvaljujemo Skladi Borisa Kidriča, Rektoratu univerze v Ljubljani in Republiškomu sekretariatu za pravosodno upravo v Ljubljani, ki so z dodelitvijo potrebnih sredstev omogočili, da smo izvedli to študijo.

V Ljubljani, dne 27. marca 1964

Inštitut za kriminologijo
pri pravni fakulteti
v Ljubljani

Ugotoviti in izbrati tista, ki so bila za nas najbolj smiselni. Noveli h kazenskem zakoniku in zakoniku o kazenskem postopku, ki sta začeli veljati 1. I. 1960, sta ustvarili nove temelje za obravnavanje mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Novi predpisi se bistveno razlikujejo od prejšnjih. Izvajanje novih določb pa je zelo zahtevno, ker predstavlja na eni strani dobro organizirane pomožne službe pravosodja, po drugi strani pa široko strokovno in splošno razgledanost ljudi, ki sodelujejo pri odkrivanju mladinske delinkvence, v kazenskem postopku in pri izvrševanju vzgojnih ukrepov. Zato je tembolj posebno spoznavanje ustroja in delovanje podobnih institucij v drugih državah, zlasti takih, ki so nam po stopnji ekonomskega razvoja blizu in podobne po družbeni strukturi.

Ugotovili smo, da je Poljska uvedla pri organizaciji in delovanju pravosodnih organov, ki se ukvarjajo s mladoletnimi storilci kaznivih dejanj, nekaj institucij, katerih izkušnje smo sklenili preučiti, da bi neposredno koristili tudi naši praksi.

Poten, ko smo preučili razpoložljivo literaturo, je sodelavka inštituta za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani, tovarišica dr. Alenka Čelikova v času od 15. maja do 15. junija 1963 obiskala Poljsko. Na svojem študijskem potovanju se je zanimala za obseg in vrsto mladinske kriminalitete, delovanje pravosodnih in pomožnih organov in za izvrševanje vzgojnih ukrepov. V sklopu teh vprašanj je bilo treba

ugotoviti in izbrati tista, ki so bila za nas najbolj zanimiva. Taka so se nam zdela zlasti tista vprašanja in rečitve, ki bi nam mogle pri našem nadaljnjem delu na področju obravnavanja mladinske delinkvence čia več koristiti.

Glede na kratkotrajne in maloštevilne izkušnje, ki jih ima - in tudi more imeti - naša praksa pri delu s socialnimi delavci, kot posebnih organov sodišča pri izvajanju posebnih vzgojnih ukrepov smo menili, da bi lahko obogatili naše delo s izkušnjami poljskih praktikov na tem področju in s rezultati, ki izhajajo iz raziskav, izvedenih na področju delovanja posebnih organov mladinskih sodišč. Prvo vprašanje, na katero hoče študija odgovoriti, je zato vprašanje organizacije posebnih organov mladinskih sodišč. Organizacije razumemo tu v najširšem pomenu besede, bodisi, da gre za osebo samo, za njegovo izobrazbo in strokovno izpopolnjevanje, za sodelovanje teh ljudi v kazenskem postopku in v drugih zadevah ali pa - in to zlasti - za metode njihovega dela.

Ta problem se nanaša predvsem na izvajanje takih vzgojnih ukrepov, ki se izvršujejo v svobodnem normalnem okolju mladoletnika. Ko pa smo sestavljali probleme, ki smo jih želeli v študiji osvetliti, nas je zanimal tudi tretan mladoletnikov v zavodih, v izoliraneu, umetno ustvarjenem okolju. V nizu vprašanj, ki so se tu pojavljala in problemov, ki so se odpirali, smo se osredotočili zlasti na enega, ki se nam je zdel glede na naše lastno delo posebno vreden analize. Gre za orga-

niziranje in izvajanje poboljševalnega ukrepa oddaje v po-
boljševalni zavod v polsvobodnem okolju, v polsvobodnih
grupah.

In, končno, smo posvetili vso pozornost problemu izobraže-
vanja kadrov. Vprašanja nismo omejili same na posamezne ka-
tegorije strokovnjakov, ki delujejo na področju borbe zoper
mladinsko delinkvenco. Problem obstoja tako glede mladinskih
sodnikov in možnosti za njihovo strokovno izpopolnjevanje,
kot glede izpopolnjevanja profesionalnih in prostovoljnih
socialnih delavcev - in ne nazadnje tudi glede rednega izo-
braževanja vzgojiteljev te mladine.

Z naštetimi tremi kompleksni vprašanji seveda niso izčrpani
vsi problemi, ki smo jih sestavili. Z njimi se postavljene
le temeljne smernice, ki smo jih skušali v študiji osvetliti.

Poleg teh pa smo želeli primerjalno obdelati nekatera vpra-
šanja, ki so bodisi povezana z gornjimi, ali pa so le ta od
njih odvisna. Pri tem gre za osnovo, od katere je odvisna
vsebina vsakega postopanja s delinkventno mladino - neareč za
temeljne kazenske pravne rešitve na področju mladinske kri-
minalitete; za funkcioniranje pravosodnih organov v borbi
zoper ta negativni družbeni pojav; in za vsebino, načine in
metode prevzgojnega dela s delinkventno mladino pri različ-
nih vzgojnih oziroma poboljševalnih ukrepih.

Med posameznimi oblikami borbe zoper mladinsko kriminaliteto
nismo mogli upoštevati kaznovanja mladoletnikov, bodisi da

gre za oblike, ki jih v zvezi s tem poznajo na Poljskem, ali pa za naš mladoletniški zapor. Ker pa je kaznovanje mladoletnikov vendarle samo izjemna oblika družbene reakcije na mladinsko delinkvenco in se njegov pomen tudi v sedaj priznanih okvirjih zmanjšuje, menimo, da smo vendarle zajeli bistvo problema, če smo se med posameznimi sankcijami zoper mladoletnike osredotočili na vzgojne in poboljšovalne ukrepe.

Drugi kompleks problemov, ki je ostal neobdelan, je področje preventivnega dela zoper mladinsko delinkvenco. Varok temu so deloma objektivne težave - problematika je bila namreč preobširna, da bi jo bilo mogoče zajeti v programu kratkega enomesečnega študijskega bivanja na Poljskem. Poleg tega pa sega prevzpostav vsebinsko preko okvira obravnavanja mladinske kriminalitete kot takega. Takšna omejitev predmeta se zdi smoterna, zlasti še, ko ostaja možnost podrobne analize preventivnega dela na tem področju na široko odprta.

A. P O L J S K A

1. Materinski - pravi predpis

I.

Poljska je vse do danes obdržala kazenski zakonik, ki je veljal veljati leta 1932 in je tako med socialističnimi državamal edini, ki še ni sprejela novega kazenskega prava.

ZAKONSKI PREDPISI

Če je bilo sveda potrebno izdati druge dejanske ukrepe in spremembnih predpisov, ki se nanašajo predvsem na pravo, zlasti pa tudi na splošni del zakonika. Kot prava kazensko pravo v obsegu kazenski zakonik tudi celotno problematiko mladoletnikov, ki je obravnavana v 11. poglavju splošnega dela (člani 69 do 78).

Če dalj časa pa se pripravljala nov kazenski zakonik in vselej projekt, o katerem se lahko spremljati Poljski zakon, je bil sprejet januarja 1963. Zanimivo je, da ta projekt ne obravnava mladoletnikov. Če zakonik naj bi v celoti obravnaval mladoletnike, v njem kolikor obdobjih kazensko pravo mladoletnikov, splošno pravno in civilno strokovno komisijo, prav tako pa tudi problematiko, ki isčejo iz razmerij med otroki in otroki¹.

¹ V Jasi, ko je bila študija pisana, ta predmetek še ni bil dosegljiv.

Vprašanje kazenske odgovornosti otrok in mladoletnikov je poljski kazenski zakonik na precej svojstven način. Določa namreč, da ni kazne za mladoletnike, ki je izvršil kaznivo dejanje pred dopolnjenim 13 letom starosti, niti mladoletnike, ki je izvršil kaznivo dejanje v starosti od 13

1. Materialno - pravni predpisi "vzrasle kazenski" (šl. 69).

Glede mladoletnikov do 13 let pa kazenski zakonik dopušta

Poljska je vse do danes obdržala kazenski zakonik, ki je še veljati leta 1932 in je tako med socialističnimi državami edina, ki še ni sprejela novega kazenskopravnega vira.

Zato je bilo seveda potrebno izdati mnogo dopolnilnih oziroma spreminjevalnih predpisov, ki se nanašajo predvsem na posebni, deloma pa tudi na splošni del zakonika. Kot enoten kazenskopravni vir obsega kazenski zakonik tudi celotno problematiko mladoletnikov, ki jo obravnava v 11. poglavju splošnega dela (členi 69 do 78).

Že dalj časa pa se pripravlja nov kazenski zakonik in sednji projekt, o katerem bo letos razpravljala Poljski sejem, je bil sprejet januarja 1963. Zanimivo je, da ta projekt ne obsega določb o mladoletnikih. To materije naj bi v celoti obsegal poseben zakon. V njem želijo obdelati kazenskopravno materijo, splošno varstveno in socialno skrbstveno materijo, prav tako pa tudi problematiko, ki izhaja iz razmerij med starši in otroki¹.

¹ V času, ko je bila študija pisana, ta predosnutek še ni bil dosegljiv.

Vprašanje kazenske odgovornosti otrok in mladoletnikov rešuje poljski kazenski zakonik na precej svojstven način. Določa namreč, da ni mogoče kaznovati mladoletnike, ki je izvršil kaznive dejanje pred dopolnjenim 13 letom starosti, niti mladoletnike, ki je izvršil kaznive dejanje v starosti od 13 do 17 let, pa je pri tem ravnal "brez razsodnosti" (čl. 69). Glede mladoletnikov do 13 leta pa kazenski zakonik dopušča izrek vseh vzgojnih ukrepov (opomin, nadzor in oddaja v vzgojni zavod). Ker tako ne določa spodnje meje kazenske odgovornosti, je bilo v praksi potrebno rešiti vprašanje, katere mladoletnike (v jugoslovanski terminologiji otroke) je sploh mogoče obravnavati v kazenskem postopku. Sprva je bila ta meja postavljena na 7 let, leta 1954 pa s posebno uredbo ministra za pravosodje zvišana na 10. Takšna rešitev se nam gotovo lahko zdi sporna, zlasti ko daje možnost, da se z aktom, ki je nižji kot zakonski akt, določi oziroma spremeni spodnja meja kazenske odgovornosti, če še ne teoretično, pa vsaj glede praktične uporabe določb kazenskega zakonika.

Poljski teoretiki ugotavljajo, da mladoletnik do 13 leta ni kazensko odgovoren (ker ga ni mogoče kaznovati), pač pa se mu lahko izrekajo vzgojni ukrepi v kazenskem postopku in ti se dejansko izrekajo mladoletnikom od dopolnjenega 10. leta starosti dalje.

Za mladoletnike šteje poljski kazenski zakonik poleg mladine, ki je ni mogoče kaznovati, mladino od 13. do 17. leta in

pri tem ne pozna delitve na mlajše in starejše mladoletnike, temveč jih obravnava glede na starost kot enotno skupino. Pri tem je odločilna starost v času glavne obravnave. Pač pa loči med primeri, ko je mladoletnik ravnal s razsodnostjo (s razsodnim, člen 70 KZ), in takimi, ko je ravnal brez razsodnosti. Zakonik je tedaj uporabil način, ki je bil v času, ko je začel veljati, dokaj splošen. Pojem razsodnosti definira negativno in določa, da ravna brez razsodnosti tisti mladoletnik, ki v taki meri ni duševno in moralno razvit, da bi mogel spoznati pomen dejanja in da bi mogel ineti v oblasti svoje ravnanje (člen 69, par. 1, b).

Posledice, ki jih zakonik veže na to, ali je mladoletnik ravnal brez razsodnosti ali ne, se tičejo seveda ukrepov, ki se uporabljajo zoper mladoletnike. Medtem ko je prvi skupini mogoče izrekaati samo vzgojne ukrepe, se drugi skupini izreka praviloma ukrep oddaje v poboljševalni zavod (člen 70 KZ). Pri tem pa sodišče vendarle ni vezano s obligatornostjo določbe, temveč ga zakonik pooblašča, da uporabi zoper take mladoletnike tudi vzgojne ukrepe, če se pokaže, da oddaja v poboljševalni zavod ne bi bila primerna glede na "okolščine dejanja, značaj mladoletnika ali življenjske in miljejske pogoje mladoletnika".

Dasi je zakonska dikaija bolj skopa, pa vendarle vidimo, da se pri uporabi tega najtežjega vzgojnega ukrepa upoštevajo predvsem mladoletnikova osebnost - čeprav je le-ta sajeta dokaj ozko, kot mladoletnikov značaj - in njegovi življenjski

pogoji, medtem ko stopa kaznivo dejanje samo bolj v ozadje. Kot smo že minograde omenili, posna poljski kazenskopравни sistem glede mladoletnikov dve skupini ukrepov - tako imenovane vzgojne ukrepe (člen 69, par. 2) in ukrep oddaje v poboljševalni zavod (člen 70). Pomembno pa je najbrž dejstvo, da je 28. člen uvodnega zakona h kazenskomu zakoniku dovolil, da se mladoletniki, zaradi posvajanja prostih mest v poboljševalnih zavodih, namesto v posebnih oddelkih za mladoletnike, ki se ustanove pri zaporih osiroma kazenskopoboljševalnih zavodih. To določilo, ki ga poljski teoretiki sami označujejo kot ponesrečeno², je imelo za posledico, da so se pri zaporih organizirali taki oddelki, ki imajo le zelo malo ali nič skupnega s cilji in namenom poboljševalnega zavoda in so postali preprosto najhujša disciplinska kazen v poboljševalnih zavodih. ~~homo to ljudje,~~

Vzgojni ukrepi, ki jih je glede na zakonito določilo in posebno pooblastilo ministra za prevoznodje (iz leta 1954) mogoče izrehati mladoletnikom od dopolnjenega 10. leta dalje, so opomin, oddaja pod odgovarjajoči nadzor staršem, skrbniku ali posebnemu kuratorju in oddaja v vzgojni zavod. Ukrepe lahko tedaj delimo v take, ki se izvršujejo brez odvzema prostosti in take, kjer je izvajanje ukrepa združeno s odvzemanjem te dobrine.

² Świda, Prawo karne, str. 221.

³ Świda, Prawo karne, str. 221. ~~Pravica spolnega vzgojenia mladoletnich przestepców, Warszawa 1953, str. 317 - 318.~~

Medtem ko vzgojni ukrep opomina za nas ni posebno zanimiv, je toliko bolj interesanten ukrep tako imenovanega odgovornjaječega nadzora. Tega izvajajo starši, otrokov stalni skrbnik, v primerih, če staršev nima, oziroma če so jim bile odvzete ali omejene roditeljske pravice in je bil zato otroku postavljen skrbnik. Tretja oblika nadzora je nadzor posebnega organa, tako imenovanega sočnega kuratorja. Ta ukrep obstoja glede mladoletnikov, kot vidimo že od leta 1932. Vendar ga zakonik samo omenja - podrobnejše predpiše o tem je izdal minister za pravosodje. Zadnji med njimi je odlok iz leta 1959.

Poljaki imajo tedaj že dolgoletne izkušnje pri izvajanju ukrepa nadzora in ukrep sam je šel skozi več razvojnih faz. Značilno je, da je bil sprva zamišljen kot ukrep, ki ga naj izvajajo laiki. Na splošno se sattrjuje, naj bodo to ljudje, ki imajo veselje do dela s problematično mladino. Tak sistem je trajal vse do leta 1959, ko so bili uvedeni poklicni sočni kuratorji. Uvedba teh kuratorjev verjetno ni bila slučajna. Pogledi na probleme kriminalitete, zlasti kriminalitete mladoletnikov, so se prav v tem času oziroma neposredno pred njim nekoliko spremenili in postali bolj realistični, posamezne kriminološke analize so pokazale, da nadzor, ki ga izvajajo samo kuratorji laiki, ni vedno rodil uspeha, oziroma da pogosto ni uspel.³

³ Primerjaj Batawia, Proces spotecznoop wyholejenia nieletnich przestepców, Warszawa 1958, str. 317 - 318.

Ukrep nadzora kuratorja ločita poljska kazenskoprevarna teorija in praksa v samostojni in nesamostojni. Za samostojnega se šteje taktat, kadar je izrečen v kazenskem postopku po glavni obravnavi, kot edini vzgojni ukrep (člen 69, par. 2 in člen 71 KZ); poleg tega pa tudi taktat, kadar je odrejen, kot tako imenovani "preventivni ukrep" v pripravljalnem postopku in je njegov namen ugotoviti mladoletnikovo osebnost in okolje, v katerem živi (člen 481, par. 1 ZKP). Za nesamostojni ukrep pa ga štejeje, če se uporabi istočasno ob izreku pogojne oddaje v poboljševalni zavod (člen 73., par 1 in 2 KZ) in kadar se izreče za čas preiskunaje, ko je mladoletnik pogojno odpuščen iz tega zavoda (člen 75, par. 1 in 2 KZ). Ta delitev je sicer nekoliko problematična s stališča razmejitve med ukrepi materialnega kazenskega prava in tako imenovanimi "sredstvi za zagotovitev mladoletnikove navzočnosti v kazenskem postopku", vendar daje popolno in zakroženo sliko o vrstah ukrepa nadzora.

Kot samostojen ukrep, ki se izreče mladoletniku v kazenskem postopku, je ukrep nadzora časovno nedoločen in traja do taktat, ko se namen vzgojnega ukrepa doseže - ta ocena je prepuščena kuratorju osirona sodniku, ki s sklopom odloči o ukinitvi ukrepa. Nadzor preneha tudi taktat, ko mladoletnik dopolni 18 let. Kadar se uporabi ukrep nadzora, kot samostojen ukrep, je časovno omejen, bodisi na dobo, sa katero je pogojno odloženo izvrševanje ukrepa oddaje v poboljševalni zavod, bodisi sa dobo, sa katero je mladoletnik pogoj-

no odpuščen iz takega zavoda.

Poleg oblike nadzora kuratorja pozna poljski kazenski zakonik tudi nadzor staršev oziroma skrbnika. Ta oblika se sicer dovolj pogosto uporablja, vendar običajno tako, da se istočasno izreče tudi pomoč kuratorja pri izvajanju ukrepa. Tako uporabljajo nadzor kuratorjev pri vseh možnih oblikah nadzora.

Med vzgojnimi ukrepi, ki jih je mogoče izreči mladoletnikom, našteva 2. par. 69. člena tudi oddajo v vzgojni zavod. Ta vzgojni ukrep se lahko izreka mladoletnikom, ki še niso dopolnili 13 let, mladoletnikom v starosti od 13 do 17 let, ki so kaznivo dejanje izvršili brez "premisleka", izjemoma pa tudi taktia, ki so kaznivo dejanje izvršili s "premislekom". Glede mladoletnikov, ki še niso dopolnili 13 let, velja presumpcija, da so ravnali brez premisleka. Že prakso poljskih sodišč za mladoletnike je značilno, da izreka ta ukrep samo relativno mladih, najpogosteje mladoletnikov v starosti od 10 do 14 let, v zavodu pa lahko mladoletnik ostane do dopolajenega 18. leta starosti. Ukrep se izreka na nedoločen čas, o njegovi ustavitvi odloča sodnik. Odločilnega pomena pri tem je, da je bil namen ukrepa dosežen. V vzgojne zavode ne prihaja samo delinkventna mladina, temveč tudi vzgojno zanemarjeni mladoletniki. Značilno je, da sodijo ustanove te vrste pod upravo ministrstva za šolstvo⁴.

⁴ Primerjaj Information, La rééducation des mineurs délinquants et des jeunes internés, Congrès de l'ONU pour la prévention du crime et le traitement des délinquants, Londres 1960, str. 19.

Najstrožji ukrep zoper mladoletnike, ki po terminologiji poljskega kazenskega zakonika ne sodi več med vzgojne ukrepe, je oddaja v poboljševalni zavod (člen 70 KZ). Ta ukrep je namenjen mladoletnikom, ki so že dopolnili 13 let, 17. leta pa še niso prekorali. Potrebno pa je, da je mladoletnik izvršil kaznivo dejanje s premisslekom.

Ukrep oddaje v poboljševalni zavod izreka sodišče na nedoločen čas, trajati pa sme najdalj dotlej, ko mladoletnik dopolni 24. leto (člen 72 KZ). To daje teoretično možnost, da je mladoletnik v zavodu 8 let - ta dolga doba negotovosti pa po mnenju nekaterih praktikov slabo vpliva na gojenje.

Kazenski zakonik regulira še tri modalitete pri izreku oziroma izvrševanju tega ukrepa, namreč: pogojni izrek oddaje v poboljševalni zavod (člen 73), pogojni odpust s prestopom tega ukrepa (člen 75) in pogojno namestitev mladoletnika izven zavoda (člen 74).

Pogojni izrek oddaje v poboljševalni zavod je nekakšen pendant pogojni obsedbi. Vendar se v tem času ne računa samo z zastraševalnim učinkom takega izreka, sodišče mora v času trajanja tega ukrepa uporabiti vzgojne ukrepe. Med temi pa seveda najpogosteje uporabi ukrep nadzora kuratorja. Zakonik določa tudi kategorije kaznivih dejanj, glede katerih se pogojni izrek oddaje v poboljševalni zavod ne more izreči: gre za kazniva dejanja, za katera je zagrožena smrtna kazen, ali kazen dosmrtnega zapora. Čas preizkušnje je seveda določen: trajati mora najmanj eno in največ tri leta.

Poleg teh objektivnih pogojev določa zakonik še subjektivni pogoj - sodišče mora biti prepričano, da je ukrep te vrste smotern.

Zakonik predvideva tudi možnost preklica pogojne oddaje in sicer v primeru, če se mladoletnik "slabo vede" - za to pa ni potrebno, da bi izvršil kakšno novo kaznivo dejanje. Sodišče preseja te okoliščine po prostem preudarku, odloča pa o tem na predlog staršev, skrbnika, kuratorja, vodstva vzgojnega zavoda ali po lastni iniciativi.

Pogojni odpust regulira poljski kazenski zakonik v dveh oblikah: prvo bi morda lahko imenovali klasično - o odpustu odloča sodišče po tem, ko je bil mladoletnik vsaj 6 mesecev v poboljševalnem zavodu. Čas preizkušnje določi sodišče, pri čemer ni vezano na noben predpis. V času pogojnega odpusta se mladoletniku obligatorno določi nadzor kuratorja. Preklic pogojnega odpusta je mogoč pod enakimi pogoji, kot preklic pogojne oddaje v poboljševalni zavod.

Druga oblika pogojnega odpusta je pravica vodstva poboljševalnega zavoda, da mladoletnika seposli in namesti izven zavoda in sicer za določen čas. To pravico uporablja vodstvo zavoda navadno v primerih, ko so mladoletniki tik pred odpustom in pomeni ta oblika neke vrste prehod v normalne življenjske pogoje. V tem času je mladoletnik seveda pod stalnim nadzorom zavoda.

V zakoniku o kazenskem postopku iz leta 1929, ki je bil izkazenski zakonik posebej regulira vprašanje obravnavanja stotnega v predloženem kazenski 1929, so mladoletnika posebej

rilca kaznivega dejanja, ki je kaznivo dejanje izvršil kot mladoletnik, postopek soper njega pa se je začel šele potem, ko je že izpolnil 17 let (člen 76). V tem primeru se storilcu lahko odmeri kazen, ki pa je mora sodišče omiliti po posebnih predpisih. Kazen pa se uporabi soper takega storilca le, če sodišče ugotovi, da oddaja v poboljševalni zavod ne bi bila smotrna. Storilcu, soper katerega je bil, ko je bil še mladoletnik, izrečen ukrep oddaje v poboljševalni zavod, pa se ta ukrep ni začel izvrševati, predno je dopolnil 20 let, se ukrep spremeni v kazen, odmerjeno enako kot v prejšnjem primeru (člen 77 KZ).

V celoti najbrže ne bi mogli reči, da vsebujejo določbe poljskega kazenskega zakonika, ki se nanaša na mladoletnike, kakšne posebne novosti: bolj ali manj se sučeje v precej klasičnih mejah večine kazensko-pravnih predpisov na tem področju iz časa, ko se bile sprejete. Za nas zanimivo pa je gotovo dvoje: obravnavanje zelo mladih storilcev pred sodiščem, kot splošna značilnost, med posameznimi ukrepi pa nadzor kuratorja kot ukrep, glede katerega imajo Poljaki precej izkušenj.

2. Posebnosti kazenskega postopka soper mladoletnike

V zakoniku o kazenskem postopku iz leta 1928, ki je bil izdan v prečiščeni besedilu 1950, so mladoletnikom posvečene

določbe 7. poglavja 7. knjige (členi 341 - 346), ki se nanašajo na izrek vzgojnih ukrepov in ukrepov za sagotovitev mladoletnikove nevzočnosti v kazenskem postopku in v 2. poglavju 11. knjige (členi 474, 495), kjer so obravnavane posebne določbe v postopku soper mladoletnike.

Prva in glavna organizacijska značilnost pravosodja za mladoletnike na Poljskem je gotovo obstoj posebnih sodišč za mladoletnike. Ta sodišča je predvidel že zakon o organizaciji sodišč leta 1928, vendar so se določbe, ki so se nanašale na to materijo, začele realizirati šele po letu 1949⁵.

Sodišča za mladoletnike, ki so v bistvu oddelki okrajnih sodišč, se organizirajo za območje enega ali več teh sodišč. Mladinski sodniki so bodisi okrajni ali tudi vojvodski sodniki, ki pa sodijo na mladinskih sodiščih kot posebnih oddelkih okrajnega sodišča. Značilno je, da presojuje sodišča za mladoletnike vsa kazniva dejanja mladoletnikov, poleg tega pa tudi materijo, ki se tiče vprašanja adoptacije, skrbništva, odvzema osiroma omejitve roditeljskih pravic in razpolaganja s premoženjem mladoletnikov. Obravnavanje mladoletnikov tako glede kazenskopravne problematike kot glede nekaterih civilnopravnih vprašanj sodi v celoti v pristojnost mladinskih sodišč, ki se ustanove pri okrajnih sodiščih, a so v svojem delu v organizacijskem pogledu dokaj samostojna.

Posebnosti, ki se tičejo postopka soper mladoletnike, imajo isto skupno značilnost, da skušajo postopek osvoboditi po-

⁵ Na Poljskem imajo redna sodišča treh vrst: okrajna (sąd powiatowy), vojvodska (sąd wojewódzki) in višje sodišče v Varšavi (Sąd najwyższy).

sebnost dolgih formalnosti in omogočiti, da bi se čimboljše ugotovilo mladoletnikovo osebnost.

Kazenski postopek zoper mladoletnike (pregon je mogoč samo glede uradno pregonljivih kaznivih dejanj, pri ostalih pa le, če sodnik za mladoletnike ugotovi, da zahteva to javni interes) uvede praviloma mladinski sodnik. Pripravljalni postopek vodi prav tako sodnik za mladoletnike, ki lahko zahteva, da organi milice, tožilstva ali vzgojitelji zavodov za čuvanje opravijo določena opravila, potrebna za izvedbo postopka. Posebno pozornost posvečajo zakoniti predpisi (in prav tako tudi praksa) ugotovitvi osebnosti mladoletnika, družine in okolja, v katerem živi. Okoliščine, pomembne za to, ugotavljajo praviloma poklicni kuratorji, ali organi milice. Ko meni sodnik, da so razčiščena vsa vprašanja, pomembna za nadaljevanje postopka in glavno obravnavo, izda sklep o tem, da je pripravljalni postopek končan. Ta sklep, ki obsega poleg personalij mladoletnika še opis kaznivega dejanja, ki ga je obdolžen, nadomešča obtožbo. Na podlagi tega sklepa se opravi glavna obravnava.

V tem štadiju postopka ima sodnik tudi možnost postopek ustaviti in sicer tedaj, če gre za dejanje majhne družbene nevarnosti, ali če bi izrek vzgojnega osiroma poboljševalnega ukrepa ne bil smotern glede na ukrepe, uporabljene glede istega mladoletnika v kakšni drugi zadevi. Zakonik ima tu v mislih predvsem skrbniške zadeve, kjer lahko sodnik za mladoletnike uporabi podobne ukrepe kot so vzgojni osiroma po-

boljševalni ukrepi, n.pr. oddaja mladoletnika v vzgojni zavod, če je mladoletnik vzgojno sanemarjen, ali socialno ogrožen.

Načela za izvedbo glavne obravnave zoper mladoletnike po poljskem kazenskem pravu se ne razlikujejo bistveno od načel, ki jih najdemo v kazenskih predpisih drugih držav. Mladinski sodnik sodi kot sodnik poedinec, obravnava pa je tajna. Nanjo se povebljoni poleg prič še starši, skrbniki oziroma varuhi mladoletnika in njegovi vzgojitelji. Po glavni obravnavi izda sodišče sodbo, s katero izreče vzgojni oziroma poboljševalni ukrep ali pa oprosti mladoletnika.

Med posameznimi določbami postopka so zanimive predvsem določbe o ukrepih, ki služijo temu, da se zagotovi mladoletnikova navzočnost na glavni obravnavi in da se še v pripravljalnem postopku spozna njegova osebnost. Poljski zakonik o kazenskem postopku pozna tri take ukrepe: nadzor staršev ali skrbnikov, nadzor kuratorja in pridržanje mladoletnika v zavodu za čuvenje (schronisko člen 481 ZKP), ki se danes spreminja v opazovalni center.

Kot smo videli, šteje poljska kazenskopravna teorija nadzor kuratorja v pripravljalnem postopku za samostojno obliko ukrepa nadzora. V praksi se daje poseben poudarek izvedbi natančne socialne ankete prav v tem času. Po potrebi pritegne kurator tudi druge specialiste, n.pr. psihologa ali psihiatra.

Oddaja v zavod za čuvanje se uporabi zoper mladoletnike, če so podani splošni pogoji za odreditev pripora oziroma preiskovalnega zapora (poljski zakonik o kazenskem postopku pozna samo eno vrsto preventivnega odvzema prostosti) in če je potrebno natančno opazovanje mladoletnika za to, da bi se zoper njega uporabil pravilen vzgojni oziroma poboljševalni ukrep. Mladoletnik je lahko v zavodu za čuvanje najdalj tri mesece. Vendar lahko vojvodsko sodišče oziroma vojvodski javni tožilec ta rok podaljša še za tri mesece, Generalni javni tožilec lahko podaljša čas bivanja v tem zavodu še za 3 mesece. Oddajo v zavod za čuvanje odredi sodnik za mladoletnike ali javni tožilec v primerih, če on vodi postopek za mladoletnike (praktično se to samo primeri, ko je mladoletnik izvršil kaznivo dejanje skupaj z odraslimi in se vodi postopek zoper odrasle in mladoletne skupaj).

Ukrepi zoper mladoletnike na sploh se zde v celoti premalo diferencirani in verjetno ne dajejo možnosti za to, da bi se prilagodili mladoletnikovi osebnosti. Med njimi pa je vsekakor eden, ki zasluži vso pozornost in katerega praktično izvrševanje bo za nas najbrž najbolj pomembno. Gre za ukrep nadzora karakterja, s katerim ima Poljska med socialističnimi državami največ izkušenj, ki so za nas lahko posebno dragocene, saj smo glede izvrševanja tega ukrepa šele na začetku poti. Enako zanimiva je tudi organizacijska ureditev mladinskih sodišč in njihova stvarna pristojnost, ki kaže nedvoumno določeno celovitost, tako po kazenskopravni strani, kot tudi

glede vprašanj skrbništva. Pri tem je za nas posebno zanimivo vprašanje o izbiranju, usposabljanju in izpopolnjevanju mladinskih sodnikov in vsega teko imenovanega "pomožnega aparata", kar so predvsem sodni kuratorji in družbeni inšpektorji.

1. Materijsko pravni predpisi

a) Hovoj mladinskega kazenskega prava

Mladinsko kazensko pravo se je v socialistični federativni republiki Jugoslaviji razvijalo postopno. Pri tem je značilno, da se postopno opušča kaznovanje mladolletnikov in da se vporablja razvija in krepi poseben sistem varujnih ukrepov. Varnostni ukrep postane tako temeljen kazensko-pravni ukrep soper mladolletnega storilca kaznivoga dejanja, čelja predstavlja kaznovanje mladolletnika injezo.

Med neodvisnohodilno burbo in zapovedno po osvoboditvi se veljala za mladolletniška pravna pravila kazenskega zakonika s dne 27. 4. 1929. Po teh pravnih pravilih so se soper mladolletniške od 14. do 17. leta starosti začelice lahko izvedeli varujni ukrepi. Soper ostalo mladolletniške starostje od 17 let pa so čovelice 21. leta so se izrekale kazni ob uporabi posebnih pravil glede odnosa kazni.

To stanje je trajalo do izdaje zakona o vrstah kazni s dne 14. VIII. 1946⁶, ki je določal, da se soper mladolletniške, ki

⁶ Uradni list SRSJ 66-473/46 s dne 10. VIII. 1946.

na ob storilski kaznivem dejanju opozna 14. leta, mo-
je uporabliti kazni in vzgojni ukrepi (1929-
Sloven B. J U G O S L A V I J A
razj obliče, ukre in obliče v vzgojni ukrepi (1929-
voč), došla so se se mladostniko (opoz 14. letostil, a kaz-
1. Materialno pravni predpisi

a) Razvoj mladinskega kazenskega prava

Mladinske kazenske pravo se je v socialistični federativni
republik Jugoslaviji razvijalo postopno. Pri tem je značil-
no, da se postopoma opušča kasnovanje mladoletnikov in da se
vzporedno razvija in krepi poseben sistem vzgojnih ukrepov.
Vzgojni ukrep postane tako temeljna kazenskopravna sankcija
zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja, dočim pred-
stavlja kasnovanje mladoletnika izjemo.

Med narodnoosvobodilno borbo in neposredno po osvoboditvi
so veljale za mladoletnike pravna pravila kazenskega zakoni-
ka z dne 27. 1. 1929. Po teh pravnih pravilih se se zoper
mladoletnike od 14. do 17. leta starosti načeloma lahko iz-
rekli vzgojni ukrepi. Zoper ostale mladoletnike starejše od
17 let pa do dovršitve 21. leta se se izrekale kazni ob upo-
štovanju posebnih pravil glede odmere kazni.

To stanje je trajalo do izdaje zakona o vrstah kazni z dne
14. VIII. 1946⁶, ki je določal, da se zoper mladoletnike, ki

⁶ Uradni list FLRJ 66-473/46 z dne 16. VIII. 1946.

so ob storitvi kaznivega dejanja dopolnili 16. leto, sme-
je uporabiti kazni in vzgojno poglobljevalni ukrepi (izro-
čitev mladoletnika v vzgojo staršem ali druga oseba, ki
zanj skrbi, ukor in oddaja v vzgojno poglobljevalni sa-
vod), dočia se se za mladoletnike izpod te starosti, s iz-
nad 14. leta mogli uporabiti samo vzgojno poglobljevalni
ukrepi.

Splošni del kazenskega zakonika z dne 4. XII. 1947⁷ izpo-
polnjuje sistem vzgojno poglobljevalnih ukrepov in postev-
lja pogoje o kazenski odgovornosti mladoletnikov. Ta zakon
uvaja vzgojno poglobljevalni ukrep oddaje mladoletnika v
vzgojni zavod in v zdravstveno poglobljevalni zavod. Vsi
vzgojno poglobljevalni ukrepi se lahko uporabljajo za mlado-
letnike od 14. do 16. leta, ki zaradi nezadostnega dušev-
nega razvoja niso kazensko odgovorni. Kazensko odgovorni
mladoletniki se nečeloma lahko kaznujejo, le zoper mlado-
letnike od 14. do 16. leta lahko sodišče izjemoma uporabi
vzgojno poglobljevalne ukrepe. Sodišče lahko za mladoletni-
ke uporabi vse kazni, razen smrtne in kazni dosmrtnega od-
vzema prostosti s prisilnim delom. Če je kaznivo dejanje
storil mladoletnik, se to po izrečenem določilu zakona šte-
je za olajšilno okoliščino.

⁷ Uradni list FLRJ 106-776/47 z dne 13. XII. 1947.

⁸ Uradni list FLRJ 13-134/51 z dne 9. III. 1951.

⁹ Uradni list FLRJ 30-559/59 z dne 29. VII. 1959. Ta zakon
je začel veljati 1. I. 1960.

Kazenski zakonik z dne 2. III. 1951⁸ je obdržal tako razlikovanje med kazensko odgovornimi in kazensko neodgovornimi mladoletniki, kot tudi dotedanji sistem vzgojno poboljševalnih ukrepov. Novost tega zakonika pa je bila, da je omogočal uporabo vzgojno poboljševalnega ukrepa oddaje v vzgojno poboljševalni dom tudi za mladoletnike v starosti od 16. do 18. leta, če so storili lažje kaznivo dejanje (za katero je zakon predpisoval kazen strogega zapora do 5 let ali blažjo kazen). Razen tega sodišče sploh ne more več izrekaati kazen mladoletniku v starosti od 14. do 16. leta, če je storil lažje kaznivo dejanje. Pa tudi če gre za hujše kaznivo dejanje (za katero predpisuje zakon hujše kazen kot 10 let strogega zapora) lahko sodišče uporabi izjemoma vzgojno poboljševalni ukrep oddaje v vzgojno poboljševalni dom, če sodi, da se da namen poboljševanja in vzgajanja doseči tudi brez kaznovanja. Glede omejitve uporabe kazni je šel ta zakon še dalje in je določal, da se zoper mladoletnike ne smejo uporabiti sarna kazen, omejitev državljanskih pravic in kazen trajne prepovedi opravljanja poklica.

Zakon o spremembah in dopolnitvah kazenskega zakonika z dne 2. VII. 1959⁹ je temeljito spremenil kazenskopravne določbe glede mladoletnikov in sicer tako glede sistema kazenskih sankcij, kot tudi glede pogojev za izrekanje kazenskih sankcij zoper mladoletnike. Sistem kazenskopravnih sankcij zoper mlado-

⁸ Uradni list FLRJ 13-154/51 z dne 9. III. 1951.

⁹ Uradni list FLRJ 30-559/59 z dne 29. VII. 1959. Ta zakon je začel veljati 1. I. 1960.

letnika je sedaj popolnoma oddvojen od sistema kazenskih sankcij zoper polnoletne storilke kaznivih dejanj. Mladoletnikom sodišče ne more izreči kazni, ki se sicer izrekajo polnoletnim osebam. Vzgojni ukrepi in kazni za mladoletnike so urejeni v VI. poglavju splošnega dela kazenskega zakonika v členih 64 do 79 l. ukrepi in jih sploh ne smejo uporabiti.

b) Starostne skupine in kazenska odgovornost mladoletnikov
Starejši mladoletniki so tisti mladoletniki, ki so ob storitvi kaznivih dejanj že polnoletni. Veljavno kazensko pravo razlikuje naslednje starostne skupine mladoletnikov: 1. proti starejšim mladoletnikom se kazenske ukrepe ne uporabljajo - otroke, njih ukrepi. Ted pomembni pogoji kazenske pa so 2. - mlajše mladoletnike, te s posebne kazni - mladoletniki - starejše mladoletnike

Otroci so mladoletniki, ki ob storitvi kaznivega dejanja še niso bili stari 14 let. Otroci niso kazensko odgovorni in jih ni mogoče kaznovati. Proti otrokom se ne morejo uporabiti kazenske sankcije, ki so predvidene s kazenskim zakonikom. Če so otroci storili dejanje s objektivnimi znaki kaznivega dejanja po kazenskem zakoniku, jih obravnava skrbstveni organ. Le ta bo uporabil potrebne ukrepe v korist otrokovega varstva in nadaljnjega razvoja. Skrbstveni organ lahko vzame otroka staršem, če se zanemarili otrokovo vzgojo in ga izroči v varstvo in vzgojo drugi osebi ali vzgojnemu zavodu. Razen tega pa lahko skrbstveni organ na predlog staršev ali pa po lastni iniciativi odda otroka zaradi njegovih slabih nagubanj v vzgojni zavod. Ukrepi skrbstvenega

organa so po svoji vsebinski enaki vzgojnim ukrepom po kazenskem zakoniku, vendar nimajo kazenskopravne narave.

Mlajši mladoletniki so mladoletniki, ki so ob storitvi kaznivega dejanja še stari 14 let, vendar še niso stari 16 let. Proti mlajšim mladoletnikom smejo sodišča izrekaati le vzgojne in varnostne ukrepe in jih sploh ne smejo kaznovati.

Starejši mladoletniki so tisti mladoletniki, ki so ob storitvi kaznivega dejanja še stari 16 let, vendar še niso stari 18 let. Tudi proti starejšim mladoletnikom se načeloma uporabljajo vzgojni ukrepi. Pod posebnimi pogoji zakona pa se lahko kaznujejo, vendar le s posebno kaznijo - mladoletniškim zaporom.

Jugoslovansko kazensko pravo pozna tudi posebno skupino storilcev kaznivih dejanj, ki jih imenuje mlajše polnoletne osebe. To so polnoletne osebe, ki so imele ob storitvi kaznivega dejanja še 18 let, pa ob sojenju (začetku glavne obravnave) še niso dopolnile 21. leta starosti. Ker so te polnoletne osebe, so praviloma kazensko odgovorne in sodišča izrekaajo proti njim kazen. Če pa sodišče spozna, da je mlajša polnoletna oseba po svoji duševni razvitosti enaka mladoletniku, tedaj lahko zanj uporabi nekatere vzgojne ukrepe, ki so sicer določeni samo za mladoletne storilce kaznivih dejanj.

Mladoletniku izreka sodišče vzgojni ukrep, kar je storil kaznivo dejanje. Kaznivo dejanje je torej povod za uporabo

vzgojnih ukrepov, ki so določeni v zakonu. Kaznivo dejanje je simptom, ki omogoča sodišču, da mladoletnika bolje spozna. Merilo za uporabo vzgojnega ukrepa praviloma ni prištevnost in ne krivda v kazenskopravnem pomenu, marveč mladoletnikova osebnost in potrebe, ki jih narekujejo mladoletnikova prevzgoja in socializacija. Sodišče v načelu ne rešuje vprašanje o sposobnosti presoje in kazenskopravni odgovornosti mladoletnika, marveč po ugotovljeni strukturi osebnosti izreka ukrepe, ki so potrebni za varstvo, pomoč, nadzor in vzgojo mladoletnika. S tem postavlja veljaječi kazenski zakonik v ospredje vzgojne tendence, ki morajo prevladovati, če pride mladoletnik pred sodišče zaradi storjenega kaznivega dejanja.

Zaradi prevladovanja vzgojnih tendenc pri kazenskih postopkih soper mladoletnike tudi teža kaznivega dejanja ne more biti glavno merilo za izbiro vzgojnega ukrepa. Teža kaznivega dejanja pa ni brez pomena pri izbiri vzgojnega ukrepa, saj lahko pokaže globino mladoletnikove vzgojne zanemarjenosti in njegovo nevarnost za okolico. Po zakonu mora sodišče težo in naravo kaznivega dejanja upoštevati, če uporabi vzgojni ukrep oddaje v vzgojni poboljševalni dom ali kazen - mladoletniškega zopora.

Če uporabi sodišče proti starejšemu mladoletniku izjemo kazen, tedaj mora ugotoviti vse elemente kazenske odgovornosti, kot so zlasti prištevnost in krivdo. Kazen tega pa se za kaznovanje starejšega mladoletnika zahtevajo še dru-

gi pogoji, ki se razlikujejo od pogojev, ki se sicer zahtevajo za kaznovanje polnoletne osebe (duševna nezvitost, težje kaznivo dejanje itd.).

c) Vzgojni ukrepi in njihova uporaba

Kazenske prave Socialistične federativne republike Jugoslavije pozna 8 vzgojnih ukrepov, ki jih deli v tri skupine in sicer:

- disciplinski ukrepi

- ukrepi strožjega nadzorstva

- zavodski ukrepi.

V zakoniku so vzgojni ukrepi razvrščeni po vsebini.

Namen vzgojnih ukrepov je dvojen. Predvsem se izrekajo zato, da se zagotovi mladoletnim storilcem kaznivih dejanj vzgoja, poboljšanje in pravilen razvoj. Razen tega pa naj vzgojni ukrepi preprečujejo, da bi mladoletniki v bodoče izvrševali kazniva dejanja. Vzgojni ukrepi nimajo nobenega represivnega značaja, ker naj bi se vzgoja in pravilen razvoj mladoletnega storilca kaznivega dejanja dosegla z različnimi ukrepi varstva, pomoči, vodenja in nadzorstva. Kazenske sankcije zoper mladoletnike nimajo nikakih pravnih posledic, ki bi kakorkoli ovirale mladoletnikovo resocializacijo.

Disciplinske ukrepe naj uporabi sodišče, če niso mladoletniku potrebni trajnejši vzgojni ali poboljševalni ukrepi, zlasti če je mladoletnik storil kaznivo dejanje iz nepre-

mišljenosti ali lahkoničnosti. Kazenski zakonik pozna dva disciplinska ukrepa in sicer: ukor in oddajo v disciplinski center.

Ukor je najlažji vgojni ukrep, ki se lahko izreče ne glede na teže kaznivega dejanja, če sodošča, da se mladoletnik za storjeno dejanje samo graja. Pri izreku ukora bo sodnik opozoril mladoletnika na škodljivost njegovega ravnanja. Razen tega pa mu bo tudi predložil, da mu bo sodišče izreklo strožji ukrep, če bi spet storil kaznivo dejanje.

Med disciplinske ukrepe šteje zakon tudi oddajo v disciplinski center za mladoletnike. Ta ukrep lahko uporabi sodišče, če je treba vplivati na mladoletnika in njegovo obnašanje s primernimi kratkotrajnimi ukrepi. Zakon je predvidel tri možnosti izvedbe tega vgojnega ukrepa in sicer oddajo:

- na določeno število ur ob prazničnih dneh do največ štiri zaporedne praznične dni,
- na določeno število ur v teku delovnika, pa ne dalj kot en mesec,
- nepretrgano za določeno število dni, vendar ne več kot 20 dni.

Kazenski zakonik je postavil tudi načelo, da mladoletnik zaradi oddaje v disciplinski center ne sme izostati od rednega pouka. V disciplinskem centru mora biti mladoletnik zaposlen s koristnimi deli, ki odgovarjajo njegovi starosti. Ta vgojni ukrep lahko sodišče kumulira s drugim, kar zakon pooblašča sodišče, da lahko po izvršitvi oddaje v disciplinski center odredi, da se mladoletnika postavi pod strožje nadzorstvo skrbstvenega organa.

Vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center za mladoletnike je novost v jugoslovenski kazenski zakonodaji in ga sodišča uporabljajo zelo redko. Organizacija disciplinskih centrov spada v področje socialnega varstva. V nekaterih republikah so republiški organi socialnega varstva izdelali navodila o organizaciji disciplinskih centrov, ki pa so si med seboj zelo podobna. Predvideno pa je, da se tudi ta vzgojni ukrep zakonsko podrobneje uredi z republiškinimi zakoni o vzgojnih ukrepih.

Vzgojne ukrepe strožjega nadzorstva lahko izreče sodišče, če se glede na ugotovljeno strukturo mladoletnikove osebnosti potrební trajnejši vzgojni ukrepi, ni pa še potrebno, da bi bil mladoletnik popolnoma izločen iz svojega okolja. Potem, kdo izvršuje ta vzgojni ukrep, pozna zakon tri oblike tega ukrepa. Zakon predvideva, da vzgojni ukrep strožjega nadzorstva lahko izvršujejo starši ali skrbnik, tuja družina, ali skrbstveni organ.

Sodišče bo oddalo mladoletnika staršem ali skrbniku v strožje nadzorstvo, če so oni sicer zanesarili nadzorstvo nad svojimi otroki, vendar pa imajo možnosti, da otroke nadzorujejo. V takih primerih gre najpogosteje za sicer urejene družine, katerih člani uživajo kot državljeni vse zaupanje, vendar pa so premalo nadzirali svojega otroka. Ob storitvi kaznlivega dejanja so se starši dokaj zavedli svojih roditeljskih dolžnosti, tako da sodišče lahko utemeljeno pričakuje, da bodo odslej posvečali več pozornosti otrokovemu nadaljnjemu raz-

voju. Sodišče lahko da staršem posebna navodila in naloge, kaj morajo ukreniti glede svojega otroka, da ga obvarujejo sanj škodljivih vplivov. V ta namen tudi lahko odredi, da skrbstveni organ pomaga staršem ali skrbnikom in jih nadzoruje, kako izvršujejo odrejeni vzgojni ukrep. Če je nadzorstvo odrejeno, ne sme trajati manj kot eno in ne dalj kot tri leta.

Vzgojni ukrep strožjega nadzorstva druge družine bo sodišče lahko odredilo, če iz kakršnega koli razloga starši ali skrbnik ne morejo nadzirati mladoletnika. Pri tem je odločilnega pomena, da je tuja družina pripravljena sprejeti mladoletnega storilca kaznivega dejanja in ima tudi vse možnosti, da takega mladoletnika primerno nadzoruje. Ko sodišče odredi tak vzgojni ukrep, izreče tudi, da skrbstveni organ nasira izvrševanje izrečenega vzgojnega ukrepa in pomaga družini, kateri je mladoletnik izročen, če je potrebna taka pomoč. Ta vzgojni ukrep traja, dokler uspehi prevzgoje ne pokažejo, da ni več potreben, ali ko starši ali skrbnik naknadno pridobijo možnosti, da sami strožje nadzirajo mladoletnika.

Tretji vzgojni ukrep te vrste lahko odredi sodišče, če sami starši, skrbnik ali druga družina tudi s pomočjo skrbstvenega organa ne bi mogli strožje nadzirati mladoletnika. Pri vzgojnem ukrepu strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ostane mladoletnik praviloma v svojem dotodanjem okolju in določen uslužbenec tega organa skrbi za mladoletnikovo šola-

nje, njegovo zaposlitev, izločitev iz okolja, ki je nanj škodljivo vplival, potrebno zdravljenje in uroditvev razmer, v katerih živi. Ob pomoči in vodstvu socialnega delavca se mora mladoletnik uveljaviti v svojem vsakdanjem okolju. Izvrševanje tega vzgojnega ukrepa mora trajati najmanj eno leto, najdalj pa tri. Sodišče ne določa trajanja ob izreku vzgojnega ukrepa, marveč odredi glede na uspeh prevzgoje naknadno, kdaj naj preneha izvajanje ukrepa.

Sodišče lahko uporabi proti mladoletniku zavodski ukrep, če se glede na ugotovljeno strukturo mladoletnikove osebnosti potrební intenzivnejši vzgojni ali poboljševalni ukrepi in ga se to kaže izločiti iz dotičnjega okolja. Kazenski zakonik predvideva tri zavsdske vzgojne ukrepe in te oddaje v:

- vzgojni zavod,
- vzgojni poboljševalni dom,
- zavod za defektne mladoletnike

V vzgojni zavod bo sodišče oddalo mladoletnika, če je treba, da bi bil pod stalnim nadzorstvom strokovnih vzgojiteljev. Pod vzgojnim zavodom se razumejo vsakršni splošni zavodi za nastanitev mladine, kot so to slasti dijaški domovi, vajeniški domovi, pa tudi vzgojališča. Pogoji za oddajo v vzgojni zavod je, da gre za mladoletnika, ki lahko biva skupaj z mladoletniki, ki niso storili kaznivih dejanj. V vzgojnem zavodu lahko ostane mladoletnik najmanj 6 mesecev, naj-

dalj pa tri leta. Čas bivanja ne določi sodišče ob izreku zavodskega vzgojnega ukrepa, ampak določi pozneje po uspehu prevzganja, kdaj se mladoletnik lahko odpusti iz vzgojnega zavoda.

Sodišče lahko odda mladoletnika v vzgojni pobiljševalni dom, kadar so pri njem potrebni učinkovitejši pobiljševalni ukrepi. Ko sodišče odloči o uporabi tega zavodskega ukrepa, upošteva slasti teže in naravo storjenega dejanja, kot tudi okoliščino, ali so bili proti njem že uporabljeni vzgojni ukrepi ali ksanj in je zato potreben pri njem poseben vzgojni postopek. V domu mora ostati mladoletnik najmanj eno leto, najdalj pa lahko ostane pet let. Kako dolgo bo mladoletnik ostal v vzgojno pobiljševalnem domu je odvisno od uspeha prevzganja. Zato more sodišče šele naknadno po poročilu vzgojno pobiljševalnega doma o vedenju mladoletnika odločiti o njegovem odpustu iz zavoda.

Če ima sodišče opraviti s defektnim mladoletnikom (mentalno zaostalin, gluhim, slepim, ali drugeče prizadetim) in bi glede na ugotovljeno njegovo osebnost moralo uporabiti eden ali drugi od prej naštetih zavodskih ukrepov, izreče oddajo v zavod za defektne mladoletnike. Za neprištevne, zmanjšano prištevne mladoletnike, kot tudi za tiste, ki so zaradi duševne alteracije novarni za svoje okolice, lahko ta vzgojni ukrep nadomešča vzgojni ukrep oddaje v zavod za varstvo in zdravljenje, če je v zavodu za defektne mladoletnike mogoče proskrbeti za njihovo varstvo in zdravljenje. Trajanje tega

ukrepa časovno ni omejeno, ker je odvisno od uspeha združenja in usposobitve defektnega mladoletnika za družbi koristno delo. Zato predvideva zakon, da je treba ob polnoletnosti mladoletnika ponovno preiskusiti, ali je potrebno, da ostane še naprej v zavodu.

Pri izbiri posameznih vzgojnih ukrepov morajo sodišča upoštevati:

- mladoletnikovo starost,
- njegovo duševno razvitost,
- njegove psihične lastnosti,
- njegova nagujenja,
- nagibe, iz katerih je storil kaznivo dejanje,
- dotedanje vzgojo, okolje in razmere, v katerih je storil to dejanje,
- teža dejanja,
- ali mu je bil že prej izrečen vzgojni ukrep ali kazenski kazni,
- vse druge okoliščine, ki lahko vplivajo na to, da se izreče sodišče tisti ukrep, s katerim bo najbolj dosežen namen vzgojnih ukrepov.

Iz zakonske rasporeditve navedenih okoliščin je razvidno, da polaga kazenski zakonik prvenstveno pozornost na okoliščine, ki se nanašajo na mladoletnikovo osebnost. Teža storjenega kaznivega dejanja je šele drugotnega pomena. Le temeljito poznavanje mladoletnika, njegovega okolja in vseh okoliščin, ki se pogojevali storitev kaznivega dejanja, morajo organi, ki izveščajo posameznik

nje, lahko omogočijo pravilen izbor adakvatnega vzgojnega ukrepa.

Za razliko od kasni vzgojni ukrepi niso nesprenosljivi. Če se pokaže potreba, se lahko izrečeni vzgojni ukrep nadomesti z drugim. Predvsem se izvršitev vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva ali zavodskega ukrepa lahko ustavi ali nadomesti z drugim ukrepom strožjega nadzorstva ali zavodskih ukrepov, če se po izreku odločbe o vzgojnem ukrepu pojavijo take okoliščine, ki bi vplivale na odločanje o vzgojnem ukrepu, vendar jih ob odločanju ni bilo, ali pa se ni vedelo sanje. Razen tega pa se izvršitev izrečenih vzgojnih ukrepov strožjega nadzorstva in zavodskih ukrepov lahko ustavi ali nadomesti z drugimi ukrepi glede na uspeh prevzganja. Zaradi tega sodišča po eni strani vnaprej ne določajo trajanja posameznih vzgojnih ukrepov, po drugi strani pa morajo stalno spremljati mladoletnikov razvoj med izvrševanjem posameznih ukrepov. Zamenjati je mogoče tako strožji vzgojni ukrep z milejšim, kot tudi obratno milejši s strožjim. Glede zavodskih ukrepov pa postavlja zakon določene omejitve, po katerih se ti ukrepi ne morejo ustaviti pred določenim rokom. Vzgojni ukrep odloja v vzgojni zavod se ne sme ustaviti pred pretokom šestih mesecev, odloja v vzgojni poboljševalni dom pa ne pred pretokom enega leta. Te omejitve so utemeljene, ker se uspehi prevzganja lahko pokažejo le, po določenem minimalnem času bivanja v vzgojnem zavodu ali domu. Da bi bil sodnik za mladoletnike stalno na tekočem glede uspeha prevzganja, morajo organi, ki izvršujejo posamezne

vzgojne ukrepe, uprave vzgojnih savodov in vzgojne poboljševalnih domov sodniku poročati o napredku prevzaganja. To določa glede vzgojnih ukrepov strožjega nadzorstva zakon o izvršitvi kazenskih sankcij¹⁰, glede savodskih ukrepov pa zakonik o kazenskem postopku¹¹.

Sodišče bo moralo ponovno odločati o vzgojnem ukrepu, če iz kakršnegakoli razloga po več kot dveh letih od pravnomočne odločbe vzgojni ukrep še ni bil izvršen. Glede na okoliščine takega primera lahko sodišče odloči o vzgojnem ukrepu na tri načine in sicer:

- izrečeni vzgojni ukrep se nadomesti z drugim,
- izrečeni vzgojni ukrep se izvrši, obnošajo in namen
- izrečeni vzgojni ukrep se ne izvrši.

Le glede vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center določa zakon, da se ukrep ne izvrši, če se ni izvršil v 6 mesecih po pravnomočnosti odločbe. Zakonodajalec je glede tega vzgojnega ukrepa odlično mnenja, da bi izvršitev tega ukrepa po preteku 6 mesecev od izreka ne mogla več doseči svojega namena.

č) Izrekanje vzgojnih ukrepov polnoletnih oseb

Načeloma smejo sodišča izrekat vzgojne ukrepe le proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj. Zakon pa odstopa od tega

¹⁰ Členi 140, 143 in 146.

¹¹ Člen 459. in 79 j. 2. odstavek kazenskega zakonika

našela in se nekateri vzgojni ukrepi lahko uporabljajo tudi za polnoletne osebe.

Predvsem sodišča lahko uporabijo vzgojni ukrep oddaje v vzgojno poboljševalni dom pri polnoletni osebi, ki je storila kaznive dejanje kot mlajši ali starejši mladoletnik, pa dejanje bodisi ni bilo odkrito ob mladoletnikovi mladoletnosti, ali pa je postal mladoletnik polnoleten med trajanjem kazenskega postopka.

V primerih sojenja polnoletnih oseb za kaznive dejanje, ki so ga storili kot mladoletniki "upoštevajo sodišče vse okoliščine primera, zlasti pa teže storjenega dejanja, čas, ki je potekel od njegove storitve, storilčeve obnašanje in namen tega ukrepa"¹². Če odda sodišče polnoletno osebo v vzgojno poboljševalni dom, lahko ostane v tem domu do dopolnjenega 23. leta.

Dva vzgojna ukrepa lahko sodišče izjemno uporabi tudi za mlajšo polnoletno osebo, če je storila dejanje po 18. letu starosti pa do začetka glavne obravnave še ni stara 21 let, in je njena duševna razvitost enaka razvitosti mladoletnika. Taki mlajši polnoletni osebi lahko izreče sodišče vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa ali ukrep oddaje v vzgojno poboljševalni dom. Mlajša polnoletna oseba lahko ostane v vzgojno poboljševalnem domu najdalj do 23. leta starosti.

¹² Člen 79 i in 79 j, 2. odstavek kazenskega zakonika

Glede mlajših polnoletnih oseb pozna zakon še eno posebnost. Če namreč sodišče obsodi mlajšo polnoletno osebo pogojno, tedaj more ob pogojni sodbi izreči ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Ta ukrep ob pogojni sodbi sme izreči vsaki pogojno obsojeni mlajši polnoletni osebi, ne glede na njeno duševno razvitost. Strožje nadzorstvo je v teh primerih celo širše, ker se moreje pogojno obsojeni mlajši polnoletni osebi v zvezi s tem ukrepom naložiti tudi posebne dolžnosti. Sodišče bo pogojno sodbo lahko preklicalo, če obsojeni ne bi izpolnjeval naloženih dolžnosti.

d) Kaznovanje mladoletnikov

V Socialistični federativni republiki Jugoslaviji se kaznujejo mladoletniki le izjemoma. Tudi v teh izjemnih primerih smeje sodišča kaznovati samo starejše mladoletnike (od 16. do 18. leta) in mlajših mladoletnikov sploh ni mogoče kaznovati. Končno tudi ni mogoče kaznovati starejšega mladoletnika za vsako kaznivo dejanje. Zakon namreč določa, da se starejšega mladoletnika lahko kaznuje, če je za kaznivo dejanje predpisana hujša kazen kot 5 let strogega zapora. Za kaznovanje starejšega mladoletnika zahteva zakon še:

- da je bil na časa storitve kaznivega dejanja toliko duševno razvit, "da je mogel razumeti pomen svojega dejanja in lasti v oblasti svoje ravnanje"¹³ in
- da je kazensko odgovoren, to je prišteven in kriv.

¹³ Člen 79 c KZ

Čeprav so podani vsi navedeni pogoji, pa sodišče ni dolžno kaznovati mladoletnika. Sodišče se bo odločilo za kaznovanje po lastni preseji, če za mladoletnika vzgojni ukrepi ne bi prišli v poštev zaradi hudih posledic kaznivega dejanja in visoke stopnje kazenske odgovornosti. Pri kaznovanju starejšega mladoletnika bo sodišče torej moralo upoštevati tudi načelo generalne prevencije.

Če se sodišče odloči kaznovati mladoletnika, sme uporabiti le eno kazen, ki je specifična za mladoletnike. Zakon jo imenuje mladoletniški zapor. Kazen mladoletniškega zapora ne sme biti krajša kot eno leto in ne daljša kot deset let, pa če bi tudi se določeno kaznivo dejanje zakon določal daljšo prostotno kazen kot deset let. Sodišče jo lahko izreka le na cela leta ali na pol leta. Ni je mogoče izreči pogojno. Če je torej starejši mladoletnik kaznovan, ne sme biti nikoli pogojno obsojen. Bitvo tega predpisa je v tem, da se namen pogojne sodbe lahko bolje doseže z uporabo ustreznih vzgojnih ukrepov. Starejšim mladoletnikom se sicer odmerja kazen po splošnih predpisih, ki veljajo tudi za polnoletne osebe. Pretežno vzgojni namen mladoletniškega zapora naglašata zakon, ko predpisuje, da je treba pri odmeri kazni mladoletnika zlasti upoštevati duševno razvitost, čas, ki bo predvidoma potreben za njegovo prevzgojo, poboljšanje in strokovno usposabljanje.

Pri odmeri kazni ob idealnem ali realnem steku kaznivih dejanj starejšega mladoletnika predvideva zakon dve možnosti. Če je treba izreči starejšemu mladoletniku za vsako kaznivo dejanje kazen mladoletniškega zapora, odstopa zakon, upošte-

vajoč pri tem interese mladoletnika in prevzgojno funkcijo mladoletniškega zapora, od splošnega načela o odmerjenju kazni za kazniva dejanja v steku. V tem primeru ocenjuje sodišče vsa kazniva dejanja, ki jih je storil mladoletnik in po svobodni oceni odmeri kazen mladoletniškega zapora v okviru, ki po zakonu velja za to kazen. Če pa bi bilo treba za nekatera kazniva dejanja izreči mladoletniku vzgojne ukrepe (ker n. pr. zakon sanje ne predpisuje hujše kazni od pet let strogega zapora), se druga pa kazen mladoletniškega zapora, tedaj odmeri sodišče po načelu absorpcije samo kazen mladoletniškega zapora. Ta načela o odmeri kazni veljajo tudi v primerih, ko se naknadno po izreku kazni ugotovi, da je starejši mladoletnik pred ali po izrečenju kazni storil kaznivo dejanje.

Kazenski zakonik postavlja tudi glavna načela za izvrševanje kazni mladoletniškega zapora in predpisuje, da se ta kazen izvršuje v posebnih kazensko poboljševalnih zavodih. Ob upoštevanju mladoletnikovih koristi in prevzgojnega uspeha se posveča posebna pozornost njegovemu šolanju, izboru dela, strokovni usposobljenosti, telesni vzgoji in razvedrilu. V posebnih kazensko poboljševalnih domovih ostanejo starejši mladoletniki do dopolnjenega 23. leta. Po tej starosti se načeloma premeščajo v zavod za polnoletne obsojence, če niso do takrat že prestali izrečene kazni. Izjemoma pa lahko ostanejo v kazensko poboljševalnem zavodu za mladoletnike tudi po tem času, če je to potrebno, da končajo šolo ali strokovno usposobitev.

Če je starejši mladoletnik preстал tretjino kazni, vendar pa le najmanj eno leto, je lahko pogojno odpuščen. Da mladoletnik ne bi ob pogojnem odpustu ostal brez opore in bi se mu olajšala resocializacija, lahko sodišče odredi strožje nadzorstvo skrbstvenega organa.

Mladoletniku ni mogoče izreči istočasno kazni in vzgojnega ukrepa. Vzgojni ukrep preneha, če je mladoletnik bil za čas njegovega trajanja obsojen na kazen mladoletniškega zapora in sicer v trenutku, ko je začel prestajati kazen. Kazen mladoletniškega zapora more izreči sodišče tudi polnoletni osebi. To pa samo, če ji sodi zaradi kaznivega dejanja, ki ga je ta oseba storila kot starejši mladoletnik in če obstojajo vsi predpogoji, ki sicer omogočajo kaznovanje starejšega mladoletnika. Če teh predpogojev za kaznovanje ni in tudi ni pogojev za izrek vzgojnega ukrepa, bo morale sodišče ustaviti kazenski postopek zoper polnoletno osebo.

Načelo, da ni mogoče istočasno uporabiti kazni in vzgojnega ukrepa, velja tudi za polnoletne osebe. Vzgojni ukrep preneha, če je sodišče med trajanjem vzgojnega ukrepa izreklo zoper polnoletno osebo kazen mladoletniškega zapora ali zapora najmanj enega leta ali strogi zapor brez osira na čas trajanja, čia je oseba nastopila kazen. Če pa je izrečena kazen zapora pod enim letom, odleči sodišče v sodbi, ali naj se po prestopu kazni izvršuje še vzgojni ukrep ali pa naj ukrep preneha.

Uradni list SRS 40-321/53, s čns 30. IX. 1953

Uradni list SRS 52-648/59, s čns 30. XII. 1959. Ta zakon je začel veljati od 1. I. 1960 (glej tudi opombo 4).

2. Posebnosti kazenskega postopka

Vzporedno s spremembami, ki se nastale glede obravnavanja mladoletnika v materialnem pravu jugoslovenskega kazenskega zakonika so se menjala tudi določila v kazenskem procesnem pravu. Predpisi zakonika o kazenskem postopku so se glede mladoletnikov vse bolj izpopolnjevali, kar kaže že obseg predpisov, ki urejajo kazenski postopek zoper mladoletnike. Po osvoboditvi je Jugoslavija uredila kazenski postopek zoper mladoletnike prvič z zakonom o kazenskem postopku z dne 12. X. 1948 (člen 310 - 317)¹⁴, drugič z zakonikom o kazenskem postopku z dne 10. IX. 1953 (čl. 414 - 435)¹⁵ in tretjič z zakonom o spremembah in dopolnitvah zakonika o kazenskem postopku z dne 26. XII. 1959 (čl. 414 - 435 p)¹⁶. Kazenski postopek zoper mladoletnike je sedaj urejen v XXVII. poglavju v členih 421 - 460 prečiščenega besedila zakonika o kazenskem postopku.

Jugoslavija nima posebnih sodišč za mladoletnike. Kazenski postopek zoper mladoletnike opravljajo posebni senati za mladoletnike rednih sodišč (občinskih, okrožnih in republiških viševnih sodišč). Ti senati obravnavajo samo kazniva dejanja mladoletnikov in ne tudi skrbstvenih ali drugih civilnoprevnih zadev mladoletnikov.

Osnovno načelo kazenskega postopka zoper mladoletnike je, da gre za vzgojni postopek. Zakon izrecno določa, da morajo

¹⁴ Uradni list FLRJ 97-818/48, z dne 6. XI. 1948.

¹⁵ Uradni list FLRJ 40-321/53, z dne 30. IX. 1953

¹⁶ Uradni list FLRJ 52-848/59, z dne 30. XII. 1959. Ta zakon je začel veljati od 1. I. 1960 (glej tudi opombo 4).

vsi organi ob mladoletnikovi navzočnosti pri različnih procesnih dejanjih, zlasti pri njegovem zaslišanju "ravnavati obzirno in upoštevati mladoletnikovo duševno razvitost, občutljivost in posebne lastnosti, da ne bi kazenski postopek škodljivo vplival na njegov razvoj. Morajo ti organi s primernimi ukrepi preprečevati vsako nedisciplinirano obnašanje mladoletnika"¹⁷. Sodišče mora v kazenskem postopku zoper mladoletnika čim bolj natančno ugotoviti njegovo osebnost in mora izreči ustrezen ukrep, s katerim naj se doseže, da se mladoletnik čim prej zopet vključi v skupnost, kot njen polnopravni član. Skladno s to temeljno značilnostjo kazenskega postopka zoper mladoletnike je ta postopek prost obličnosti, ki so sicer značilne za kazenski postopek zoper polnoletne osebe. Razen tega mora biti kazenski postopek zoper mladoletnike hiter. Zakonik o kazenskem postopku predpisuje kratke roke za posamezna procesna opravila in nalaga predsedniku sodišča dolžnost, da nadzirajo hitro odvijanje kazenskega postopka zoper mladoletnike.

Določila za kazenski postopek zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj se uporabljajo za osebe, ki so storile kaznivo dejanje kot mladoletniki, pa vsaj do konca glavne obravnave niso stare 21 let. Ker pa sme sodišče ob določenih pogojih uporabiti nekatere vzgojne ukrepe zoper polnoletne osebe, ki so storile kaznivo dejanje po 18. pa do 21. leta starosti (mlajše polnoletne osebe) se v postopku proti takim

¹⁷ Člen 423 zakonika o kazenskem postopku

osebni tudi upoštevajo temeljne določbe postopka zoper mladoletnike.

a) Uvedba postopka

Zoper mladoletnika je mogoče uvesti kazenski postopek samo na zahtevo javnega tožilca. Za razliko od legalitetnega principa, ki velja za polnoletne storilce kaznivih dejanj in po katerem je javni tožilec dolžan začeti kazenski pregon, če so podani dokazi, da je storjeno kaznivo dejanje, za katero se preganja storilec po uradni dolžnosti, velja v kazenskem postopku zoper mladoletnike deloma nasprotno, oportunitetni princip. Po tem načelu javni tožilec ni dolžan uvesti kazenski postopek zoper mladoletnika za kazniva dejanja, glede katerih je pristojen senat za mladoletnike občinskega sodišča (to je za kazniva dejanja, za katera je predpisana kazen strogega zapora do 5 let ali hujša kazen), če kazenski postopek ne bi bil ustreten glede na kaznivo dejanje in okoliščine, v katerih je bilo dejanje storjeno¹⁸. Pri tem odločanju o smotrnosti je treba upoštevati mladoletnikovo prejšnje življenje in njegove osebne lastnosti. Zakon daje javnemu tožilcu široke možnosti za ugotovitev vseh okoliščin, iz katerih bo lahko spoznal ali je uvedba postopka zoper mladoletnika smotrna ali ne. V ta namen sme mladoletnika poslati celo

¹⁸Oportunitetni princip ne velja za kazniva dejanja iz pristojnosti senata za mladoletnike okrožnega sodišča, to je za kazniva dejanja, za katera je predpisana hujša kazen kot 5 let strogega zapora.

v mladinski prehodni doba ali v drug zavod za opasovanje (tam sme ostati najdalj mesec dni), da bo po mnenju strokovnega tima, ki dela v takih zavodih, mogel proučiti mladoletnikove osebne lastnosti in odločiti o smotnosti uvedbe postopka. Če javni tožilec ne uvede kazenskega postopka proti mladoletniku, mora obvestiti oškodovanca in skrbstveni organ. Tako oškodovanec kot skrbstveni organ lahko, vsak za sebe, v osmih dneh od prejema obvestila od javnega tožilca zahtevata od senata okrožnega sodišča, naj dokončno odloči o uvedbi postopka.

Skrbstveni organi so zainteresirani, da izvedejo proti mladoletnim storilcem kaznivih dejanj ukrepe, s katerimi bi mladoletnikom lahko pomagali, jih nadzirali, ali pa le varovali. Pri tem lahko ocenjujejo ali bo to uspelo še z izvensodnimi ukrepi, ali pa v tem smislu pri mladoletniku niso uspeli in je zato potrebno, da se izdajo ustrezni ukrepi v kazenskem postopku. Skrbstveni organ je neareč lahko še prej obravnaval mladoletnika. Če je imel skrbstveni organ pri izvajanju svojih ukrepov težave, se ob storitvi kaznivega dejanja verjetno ne bo mogel strinjati z mnenjem javnega tožilca, da iz razlogov smotnosti ne bo uvedel kazenskega postopka. Ta zahteva skrbstvenega organa pa ni akt pregona, marveč intervencija pooblaščenega organa socialnega varstva. To tudi ni pritožba na sklep javnega tožilca, ker skrbstveni organ ni stranka v kazenskem postopku.

Tudi kadar gre za kaznive dejanje, ki se preganja na predlog

ali na zasebno tožbo, mora oškodovanec predlagati uvedbo kazenskega postopka pri javnem tožilecu v treh mesecih od dneva, ko je zvedel za kaznivo dejanje in storilca. Javni tožilec bo nato presodil, ali bo ali ne bo uvedel kazenskega postopka zaradi takega kaznivega dejanja. Če se odloči, da ne bo uvedel kazenskega postopka zoper mladoletnika, bo moral obvestiti oškodovanca. Ta pa ima potem pravico vložiti pri senatu za mladoletnike pristojnega sodišča zahtevo, naj odloči o uvedbi postopka. Te pravice se more poslužiti v osmih dneh od dne, ko prejme sporočilo od javnega tožilca, da ne bo uvedel kazenskega postopka zoper mladoletnika. V postopku zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja torej oškodovanec nikoli ne more prevzeti postopka kot subsidiarni tožilec.

Če je mladoletnik storil kaznivo dejanje skupaj s polnoletno osebo, se mora po pravilu izločiti postopek zoper mladoletnika in ga je treba izvesti ločeno. To velja brez izjeme za mlajše mladoletnike. Če pa gre za starejšega mladoletnika, sme senat za mladoletnike na obravnavan predlog javnega tožilca iz opravičenih razlogov združiti oba postopka. Tudi pri tako združenem kazenskem postopku se glede mladoletnika uporabljajo predpisi mladinskega procesnega prava.

b) Pripravljalni postopek

Pripravljalni postopek zoper mladoletnika ne vodi preiskovalni sodnik, ki ga v kazenskem postopku zoper mladoletnika

valni sodnik, ampak sodnik za mladoletnike pristojnega občinskega ali okrožnega sodišča. Sodnik za mladoletnike okrožnega sodišča lahko seprsi sodnika za mladoletnike občinskega sodišča, da izvede pripravljalni postopek, če prebiva mladoletnik izven sedeža okrožnega sodišča. Javni tožilec lahko zahteva naj pooblaščeni organi notranje uprave opravijo pripravljalni postopek in sicer zlasti, če je treba opraviti postopek na območju več sodišč, ali če je kaznivo dejanje storila skupina. V takem primeru pa sme sodnik za mladoletnike vsak čas prevzeti pripravljalni postopek od organa za notranje zadeve.

Mladoletnik mora imeti zagovornika že v pripravljalnem postopku, če gre za kazenski postopek pred senatom za mladoletnike okrožnega sodišča. Zagovornik je tudi dvesen, če gre za postopek pred občinskim sodiščem in sodnik za mladoletnike tega sodišča sodi, da je zagovornik mladoletniku potreben. V teh primerih mora sodnik za mladoletnike postaviti mladoletniku zagovornika po uradni dolžnosti, če si ga ne vzame mladoletnik sam, ali mu ga ne vzamejo njegovi zakoniti zastopniki ali sorodniki. Predpis, da zagovornika po uradni dolžnosti postavlja sodnik za mladoletnike, odstopa od splošnega predpisa, ker polnoletna oseba ne postavlja zagovornika po uradni dolžnosti predsednik sodečega senata, ampak predsednik sodišča. Za mladoletnikovega zagovornika so v zakonu postavljeni tudi strožji pogoji glede strokovne kvalifikacije, ker ga sme zagovarjati izključno le odvetnik, ki ga v kazenskem postopku zoper mladoletnika

ne more sastopati odvetniški pripravnik.

Sodišče kazenskega postopka zoper mladoletnike je ugotovitve strukture njegove osebnosti in okolja, v katerem je živel ob storitvi kaznivega dejanja. V ta namen da lahko sodnik za mladoletnike ugotoviti mladoletnikovo zdravstveno stanje, njegovo duševno razvitost, njegove psihične lastnosti in njegova nagnjenja po psihologu, zdravniku, zlasti psihiatru in pedagogu. Če bi bilo potrebno, se lahko opravi pregled mladoletnika v zdravstvenem ali kakšnem drugem zavodu. Mladoletnikove življenjske pogoje lahko ugotavlja tudi skrbstveni organ, ki sme prepustiti zbiranje podatkov o mladoletniku določenemu socialnemu delavcu.

Mladoletnika je mogoče že v pripravljalnem postopku s takimi ukrepi izločiti iz dotadanjega okolja in mu zagotoviti pomoč, varstvo ali nastanitev, če je to potrebno. V takem primeru lahko sodišče odredi, da se ga odda v drugo družino, da se ga postavi pod nadzorstvo skrbstvenega organa ali pa, da se ga odda v ustresni zavod.

V pripravljalnem postopku je mogoče zoper mladoletnika odrediti izjemoma tudi pripor. Za pripor mora obstajati eden od pripornih razlogov (begosumnost, koluzija ali iteracija). Organi notranjih zadev lahko odredijo pripor le do treh dni, sodniki za mladoletnike pa do največ enega meseca. Senat za mladoletnike okrožnega sodišča lahko podaljša pripor še za dva meseca. V priporu je mladoletnik praviloma ločen od polnoletnih oseb. Če bi mladoletnikova osamitev trajala predol-

go, sme organ, ki vodi pripravljalni postopek odrediti, da je mladoletnik priprt s polnoletno osebo, glede katere pa ni nevarnosti, da bi škodljivo vplivala na njega.

Po končanem pripravljalnem postopku pošlje sodnik za mladoletnike spis javnemu tožilcu. Le ta lahko zahteva dopolnitev postopka, predlaga ustavitev postopka ali pa vloži obrazložen predlog, naj se za mladoletnike uporabi vzgojni ukrep ali pa naj se ga kaznuje. Zoper obrazložen predlog javnega tožilca ni nobenega ugovora. Proti mladoletniku torej javni tožilec ne vloga obtožnice, četudi se kazenski postopek vodi pred senatom za mladoletnike okrožnega sodišča.

Če javni tožilec predlaga ustavitev postopka, mora o svojem predlogu obvestiti skrbstveni organ. Le ta lahko v osmih dneh od prejema obvestila sproroči sodniku za mladoletnike, da se ne strinja z ustavitvenim predlogom javnega tožilca. Sodnik za mladoletnike občinskega sodišča zahteva nato od senata za mladoletnike okrožnega sodišča (sodnik za mladoletnike okrožnega sodišča pa od senata za mladoletnike republiškega vrhovnega sodišča) odločitev ali naj se kazenski postopek zoper mladoletnika ustavi ali pa nadaljuje. Tako postopa tudi sodnik za mladoletnike, če se on sam ne bi strinjal z ustavitvenim predlogom javnega tožilca.

c) Postopek pred senatom za mladoletnike

Po vloženem predlogu javnega tožilca se kazenski postopek zoper mladoletnike ne nadaljuje vedno v glavni obrevnavi,

smysk se lahko nadaljuje in konča na seji senata za mladoletnike. Na seji senata se smejo izreči mladoletniku le disciplinski ukrepi in ukrepi strožjega nadzorstva. Seji senata mladoletnik ne prisostvuje. Sodnik za mladoletnike mu le naknadno sporoči izrečen vzgojni ukrep. Razen v tem primeru se mladoletniku ne more sedeti v odsotnosti. Če senat spozna, da bi bilo treba izreči mladoletniku kazenski ukrep ali kazen, tedaj mora odločiti, naj se opravi glavna obravnava.

Če postopek brez predloga javnega tožilca, sme senat
Glavna obravnava zoper mladoletnika se opravi praviloma na tak način, kot proti polnoletni osebi, le da sodišče po zakonu ni vezano na predpise zakonika o kazenskem postopku "kadar spozna, da v posameznem primeru njihova uporaba ne bi bila smotrna"¹⁹. Obravnava je tajna in se izključi javnost. Na obravnavo so povabljeni javni tožilec, zagovornik, starši oziroma skrbnik in predstavnik skrbstvenega organa. Senat lahko dovolji, da se na obravnavi navzoče osebe, ki se ukvarjajo z varstvom in vzgojo mladoletnikov ali z satiranjem mladoletniške kriminalitete ter znanstveni delavci. Ker včasih ne bo vzgojno, da bi mladoletnik n.pv. slišal, kaj je ugotovljeno glede njega ali zlasti njegovih staršev, sodišče v postopku zoper mladoletnika ali s sestrskimi sme sodišče odrediti, naj se mladoletnik med izvedbo posameznih ukazov ali med govorom strank odstrani iz sobe, v kateri se vodi obravnava.

¹⁹ Člen 449 zakonika o kazenskem postopku. Sodnik izreči kazen ali kazen, če je to predlagal javni tožilec in če je opravilo obravnavo.

Kazenski postopek zoper mladoletnika se lahko konča s sklepom ali s sodbo. S sklepom konča senat za mladoletnike postopek, če je treba mladoletnika oprestiti, če zakonske ovire onemogočajo odločanje in je treba predlog javnega tožilca zavrniti in končno, če sodišče izreče vzgojni ukrep. V primerih, ko se je uvedel ali nadaljeval kazenski postopek zoper mladoletnika proti volji javnega tožilca ali pa je javni tožilec umaknil med postopkom svoj predlog tako, da teče postopek brez predloga javnega tožilca, sme senat za mladoletnike izreči samo vzgojne ukrepe.

Sklep, s katerim se izreka mladoletniku vzgojni ukrep, nima v izreku nobene ugotovitve o mladoletnikovi krivdi. Kaznivo dejanje je opisano samo v utemeljitvi sklepa. Če sodišče izreče mladoletniku vzgojni ukrep, tedaj nosi stroške kazenskega postopka država. V takem slučaju tudi ni mogoče prisnati oškodovancu odškodninski zahtevak, marveč ga senat za mladoletnike vedno napoti, naj uveljavlja svoj zahtevak v posebni civilni pravdi.

Kadar uporabi senat za mladoletnike proti mladoletniku kazen, tedaj je izreče v obliki sodbe. Vsebina in oblika obsodilne sodbe v postopku zoper mladoletnika nimata nobenih posebnosti.

Proti odločbi sodišča prve stopnje o ustavitvi postopka, o izrečenem vzgojnem ukrepu ali o kazni je možna pritožba na višje sodišče. Sodišče druge stopnje lahko izreče hujšo sankcijo samo, če je to predlagal javni tožilec in če je opravilo obravnavo.

Z izrečenjen kazenske senkcije ne preneha dolžnost brigati se za mladoletnika. Sodišče je s pomočje vzgojnih zavodov, vzgojno poboljševalnega doma in skrbstvenega organa dolžno spremljati uspeh prevzgojanja mladoletnika. Resen tega pa more sodnik za mladoletnike tudi sam obiskovati mladoletnike v vzgojnih zavodih in v vzgojno poboljševalnem domu.

Ob priložnosti materialno pravnih kazenskih prekrškov obeh državi je treba po sedanjem stanju proučiti ugotoviti, da urejata obe državi kazenskoopravni položaj mladoletnikov v kazenskem in ne v posebnem zakoniku, ki bi veljal le za mladoletnike. Glede na to, da na Poljskem po letu 1952 še ni bilo bistvenih sprememb glede kazenskoopravnega položaja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, se razumljivo tudi razlike v kazenskoopravnih sistemih obeh držav. Pri tem pa je treba poudariti, da gre razvoj na Poljskem v tej smeri, da se pravi položaj mladoletnih storilcev kaznivih dejanj usodi v poseben zakonik, ki bi urejal tudi socialno varstvo mladoletnikov. V Jugoslaviji se se ob izdaji novele h kazenskem zakoniku leta 1959 niso tudi pojavila te oblike straljenja³³, vendar se je tokrat poudarilo, da je glede specifičnosti našega družbenega sistema to vprašanje bolj organizacijsko kot načelno stvar.

Ob kazenskoopravnem sistemu razlikujeta sed kazenskoopravne odgovornosti otroci in kazensko odgovorni mladoletniki.

³³ Branković, Otvaranje izjava i dopuna kazenskog zakonika, Arhiv za pravno i društveno nauko 1960 br. 1-2, str. 89.

G. PRIMERJALNI (SKLEPI)

1. Materialno pravni predpisi

Ob primerjavi materialno pravnih kazenskih predpisov obeh držav je treba po sedanjem stanju predvsem ugotoviti, da urejata obe državi kazenskopравни položaj mladoletnikov v kazenskem in ne v posebnem zakoniku, ki bi veljal le za mladoletnike. Glede na to, da na Poljskem po letu 1932 še ni bilo bistvenih sprememb glede kazenskoprnega položaja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, so razumljive tudi razlike v kazenskoprnih sistemih obeh držav. Pri tem pa je treba poudariti, da gre razvoj na Poljskem v tej smeri, da se pravni položaj mladoletnih storilcev kaznivih dejanj uredi v posebnem zakoniku, ki bi urejal tudi socialno varstvo mladoletnikov. V Jugoslaviji so se ob izdaji novele h kazenskem zakoniku leta 1959 sicer tudi pojavila teka stremiljenja²⁰, vendar se je takrat poudarilo, da je glede specifičnosti našega družbenega sistema to vprašanje bolj organizacijske kot načelne narave. Oba kazenskoprnna sistema razlikujeta med kazenskoprnno neodgovornimi otroki in kazensko odgovornimi mladoletniki.

²⁰ Srzentič, Obrazložjenje izmena i dopuna krivičnog zakonika, Arhiv za pravne i društvene nauke 1960 br. 1-2, str. 89.

Poljski kazenski zakonik neureš ne določa izrecno neje absolutne kazenske neodgovornosti, temveč loči med primeri, ko mladoletnika ni mogoče kaznovati (do dopolnjenega 13 leta) in primeri, ko je kaznovanje sicer izjemen, a možen ukrep. Ker pojmujejo kazensko odgovornost v posebnih dopustnosti izrekanja kazni, pa poljski teoretiki čisto govore o tem, da je neja kazenske neodgovornosti dopolnjena 13 leto starosti. Jugoslovanski kazenski zakonik postavlja neje absolutne kazenske neodgovornosti s 14 letom. Obstaja pa tudi razlika v času, ki je odločilen za računanje neje absolutne kazenske neodgovornosti stroke. Po poljskem kazenskem zakoniku je merodajna starost ob času glavne obravnave, po jugoslovanskem pa ob času storitve kaznivega dejanja. Končno je obravnavanje otrok, ki so storili dejanja s objektivnimi znaki kaznivih dejanj v obeh državah različno. Po jugoslovanskem kazenskem zakoniku se za otroke ne more uporabiti nobena kazenska sankcija. Nasprotno pa pooblašča poljski kazenski zakonik sodišča, da smeje zoper otroke, ki še niso dopolnili 13 leto starosti, uporabiti vzgojne ukrepe, ki jih predvideva kazenski zakonik, razen oddaje v poboljševalni zavod, ki je po poljski terminologiji poboljševalni ukrep.

Glede pojmovanja mladoletnikov obstajajo razlike ne le pri že obravnavani neji med absolutno kazensko neodgovornostjo in odgovornostjo mladoletnikov, ampak tudi glede gornje starostne meje, ki je na Poljskem postavljena s dopolnjenim 17, v Jugoslaviji pa s dopolnjenim 18 letom. Kot smo že poudarili,

je v Jugoslaviji odločilna starost ob storitvi kaznivega dejanja, na Poljskem pa starost v času glavne obravnave. Končno razlikuje jugoslovansko kazensko pravo med mlajšimi in starejšimi mladoletniki. To razlikovanje je pomembno glede na različne možnosti uporabe kazenskih sankcij za eno ali drugo skupino mladoletnikov. Mlajših mladoletnikov namreč sploh ni mogoče kaznovati. Na Poljskem tvorijo mladoletniki enotno skupino, pač pa se uporablja senje različne ukrepe glede na to, ali je mladoletnik ravnal s ali brez razsodnosti.

Pri obrevaovanju mladoletnika danes na sploh štejeemo, da razlikovanje primerov, ko je mladoletnik ravnal s razsodnostjo in primerov, ko ni tako ravnal, glede na novejša spoznanja o mladoletnikovi psihični strukturi, ni upravičeno. Tako razlikovanje je bilo uvedeno s francoskim kazenskim zakonikom iz leta 1810 in je splošno še veljalo, ko je nastal poljski kazenski zakonik. Najbrž so sporne tudi starostne meje, ki jih določa poljski kazenski zakonik. Te so zde v luči sodobnih spoznanj o otrokovem oskroma mladoletnikovem psihofizičnem in socialnem razvoju in dozorevanju, postavljene prenizko, pa naj gre za spodnjo (13 let) ali za zgornjo (17 let) mejo zlasti, ko poljski predpisi ne poznajo kategorije mlajših polnoletnikov. Te starostne meje, ki so postavljene shematično in se s stališča vprašanja osebnega dozorevanja in osebne odgovornosti posameznega mladoletnika problematične, so po poljski zakonodaji še toliko

bolj sporne, ker je na podlagi poljskih kazenskoprewnih predpisov mogoče uporabiti vzgojne ukrepe kazenskega zakonika tudi zoper otroke pod 13 let. Ti ukrepi se izrekejo v kazenskem postopku, česar najbrž ni mogoče vskladiti s psihohigienskimi načeli o tem, kdaj naj se mladoletnik pojavi pred sodiščem.

Register vzgojnih ukrepov je po jugoslovenskem kazenskem zakoniku pestrejši, kot na Poljskem. Oba kazenska zakonika poznata vzgojne ukrepe ukora (opoznina) in nadzorstva staršev oziroma skrbnikov. Nadzor posebnega kuratorja odgovarja po vsebini vzgojnemu ukrepu strožjega nadzorstva skrbstvenega organa jugoslovenskega kazenskega zakonika. V Jugoslaviji poznano ta vzgojni ukrep šele od leta 1960, predvsem kot samostojni vzgojni ukrep, ki se izreka po glavni obravnavi. Kot preventivni ukrep v pripravljalnem postopku se more v Jugoslaviji uporabiti, če naj se mladoletniku ugotovi pomoč in varstvo, dočim na Poljskem uporabljajo nadzorstvo kuratorja v pripravljalnem postopku, kot preventivni ukrep s namenom, da se ugotovi mladoletnikova osebnost in okolje, v katerem živi. Kurator se na Poljskem uporablja tudi za zbiranje podatkov za socialno anketo v pripravljalnem postopku zoper mladoletnika. Glede tega po vsebini napram Jugoslaviji ni razlike, ker se more tudi po jugoslovenskem zakoniku o kazenskem postopku določenemu uslužbencu skrbstvenega organa zaupati zbiranje podatkov o osebnosti mladoletnika.

Kot nesamostojen ukrep se v Jugoslaviji strožje nadzorstvo uporablja le poleg pogojne obsodbe mlajše polnoletne osebe v starosti od 18 do 21 leta. Učinek poljskega nesamostojnega vzgojnega ukrepa nadzorstva kuratorja ob pogojnem odpustu iz poboljševalnega zavoda pa se v Jugoslaviji lahko doseže s spremembo zaveidskega ukrepa v vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Razlika je tudi v trajanju tega vzgojnega ukrepa. Na Poljskem je ta ukrep časovno neomejen in preneha, ko dopolni mladoletnik 18 leto starosti. V Jugoslaviji pa lahko traja najmanj eno, najdalj pa tri leta in ni določeno, da bi ukrep prenehal ob polnoletnosti. To je razumljivo, saj je ta vzgojni ukrep predviden ob posebnih pogojih tudi za mlajše polnoletne osebe. Kot poljski kazenski zakonik predvideva pomoč kuratorja, če je izrečen vzgojni ukrep nadzorstva staršev ali skrbnika, predvideva tako pomoč tudi jugoslovanski kazenski zakonik, če je izrečen vzgojni ukrep strožjega nadzorstva staršev ali skrbnika.

Med vzgojnimi ukrepi, ki se izvajajo brez omejitve prostosti v dosedanjem mladoletnikovem okolju posna jugoslovanski kazenski zakonik še oddaja v disciplinski center za nekaj ur ob prazničnih ali delavnih dneh. Nadalje omogoča jugoslovanski kazenski zakonik, da se mladoletni storilec kaznivenga dejanja sicer izloči iz lastnega okolja, vendar pa se pri tem ne omeji njegova prostost. To se doseže z vzgojnimi ukrepi strožjega nadzorstva druge družine.

Zavodski vzgojni ukrepi se v Jugoslaviji lahko uporabljajo za vsakega mladoletnega storilca kaznivega dejanja in je praviloma od ugotovljene strukture osebnosti odvisno, katerega od treh vzgojnih zavodskih ukrepov bo sodišče uporabilo. Po poljskem kazenskem zakoniku se lahko odda v vzgojni zavod otrok in pa mladoletnik, ki je izvršil kaznivo dejanje brez razsodnosti. Le izjemno se v tak zavod lahko odda mladoletnik, ki je storil kaznivo dejanje s razsodnostjo. Ugotovljena razlika je pomembna, ker omogoča sodiščem v Jugoslaviji glede mladoletnih storilcev kaznivih dejanj širšo uporabo vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni zavod, ne glede na to, da se pojem vzgojni zavod ne omejuje pri nas le na vrganjališča in da obsega tudi dijaške domove in domove učencev v gospodarstvu.

Zavodski ukrep oddaje v poboljševalni zavod po poljskem kazenskem zakoniku ustreza vzgojnemu ukrepu oddaje v vzgojni poboljševalni dom po jugoslovinskem kazenskem zakoniku. Razen, da se more na Poljskem oddati v poboljševalni zavod mladoletnik, ki je storil kaznivo dejanje s razsodnostjo, je razlika še v tem, da more ostati mladoletnik v poboljševalnem zavodu do dopolnjenega 21 leta, pri nas pa v vzgojno poboljševalnem domu do dopolnjenega 23 leta starosti. Pri tem po kazenskih zakonikih obeh držav ni vnaprej določena doba bivanja v zavodu in se ta določi naknadno po uspehu prevzgojenja. Vendar pa je doba bivanja pri nas omejena na najmanj eno in na največ pet let, dočim na poljskem ni omejena. Vi-

soka starostna doba v vzgojnih poboljševalnih domovih povzroča pri nas dosti problemov in si vzgojitelji v teh zavodih želijo sprememb v tem pogledu. To tembolj, ker je njihova predizobrazba uravnana predvsem na mladoletnike pod 20 leti starosti.

Za razliko od jugoslovanskega kazenskega zakonika ureja poljski kazenski zakonik pogojni izrek oddaje v poboljševalni zavod, pogojni odpust s prenehanja tega ukrepa in pogojno namestitev mladoletnika izven zavoda. Vsi ti ukrepi so načeloma zelo smoterni in imajo v borbi zoper recidivo velik preventivni pomen. Sedimo, da bi kazalo poskusiti navedena tri institute tudi pri nas in če bi se poskusi obnesli, institute tudi zakonsko urediti.

Ker posna jugoslovanska kazenska zakonodaja poleg obravnavanih vzgojnih ukrepov s omejitvijo prostosti v drugem okolju še oddaje v disciplinski center nepretrgano za nekaj dni in oddaje v zavod za defektne mladino, lahko ugotovimo, da je sistem vzgojnih ukrepov jugoslovanskega kazenskega prava bolj diferenciran od poljskega. Pri tem se razumljivo glede na različne dobe nastanka kazenskih zakonov v obeh državah v našem zrcalijo tudi novejši desežki kriminološke misli.

Ta ugotovitev velja tudi za različno obravnavanje polnoletne osebe, ki je izvršila kaznivo dejanje še kot mladoletnik. Po poljskem kazenskem zakoniku se taka oseba lahko kaznuje, vendar pa ji sodišče po posebnih predpisih onili kazen. Po jugoslovanskem kazenskem zakoniku se v takih primerih sodi

le ob posebnih pogojih in se načeloma zoper tako osebo lahko izreče vzgojni ukrep oddaje v vzgojni poboljševalni dom. Če pa je storila polnoletna oseba kaznivo dejanje kot starejši mladoletnik, se lahko kaznuje s mladoletniškim zaporom, če obstojajo pogoji za uporabo te kazni.

Osvrednja značilna razlika med ureditvijo položaja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v kazenskem sistemu obeh držav je v tem, da je jugoslovanski kazenski zakonik opustil pravno etični kriterij rasednosti kot temelj kazenske odgovornosti mladoletnikov, če gre za uporabo vzgojnih ukrepov. Poljski kazenski zakon pa ta kriterij še uporablja. Jugoslovanski kazenski zakonik poudarja v nasprotju s poljskim bolj socialne, biopsihološke in pedagoške momente, ki naj bodo odločilni za vprašanje kazenskega odgovornosti in uporabo kazenskih sankcij zoper mladoletnega storilca kaznivih dejanj. Pri tem je kaznivo dejanje le simptom - znak zanemarjenosti ali različnih drugih motenj mladoletnikove osebnosti, ki ji je treba s primernim vzgojnim ukrepom zagotoviti vzgojo, poboljšanje in nadaljnji razvoj. To načelo pa ne velja za kaznovanje mladoletnikov nad 16 letom starosti. Novelirani kazenski zakonik je napram prejšnji ureditvi položaja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj sicer veliko bolj poudaril vzgojno misel, vendar se ni mogel odreči pojmu prištevnosti in krivde, ko je treba starejšemu mladoletniku izreči kazen, pa najsi bo to tudi le izjemo. Končno je treba tudi ugotoviti, da poljski kazenski zakonik

ne pozna specialne skupine storilcev kaznivih dejanj, ki je obravnavana jugoslovanski kazenski zakonik pod pojmom mlajše polnoletne osebe. To je razumljivo, ker se je potreba po posebnem obravnavanju te skupine storilcev kaznivih dejanj v kazenski zakonodaji pokazala šele po novejših ugotovitvah kriminološke znanosti.

2. Posebnosti kazenskega postopka soper mladoletnike

Kazenske zadeve mladoletnikov obravnavajo na Poljskem posebna sodišča. Ta so enotna in ne kot pri nas, kjer je po teži kaznivega dejanja pristojnost soper mladoletnega storilca kaznivih dejanj razdeljena med občinska in okrožna sodišča. Pomembna je razlika, da sodijo v pristojnost sodišč za mladoletnike na Poljskem tudi vprašanja iz rodbinskega prava. Menimo, da obravnavanje vseh kazenskih zadev mladoletnikov določenega sodnega območja in obravnavanje rodbinskih in kazenskih zadev mladoletnikov pri enem sodišču vodi do večje specializacije in do temeljitejšega sprostanja mladoletnikov svojega sodnega okolja.

Po jugoslovenskem zakoniku o kazenskem postopku je sicer možna združitve vseh kazenskih zadev pri okrožnem sodišču. Ta možnost se ne uporablja predvsem zato, ker zaradi potnih stroškov podražuje celotne stroške kazenskega postopka. Po drugi strani pa je okrožno sodišče tudi prevoč oddaljeno, da bi lahko samo, brez posredovanja občinskega sodišča, izvedlo kazenski postopek soper mladoletnega storilca kaznive-

ga dejanja. Bližina občinskih sodišč in možnosti tesnejšega sodelovanja s pomožnimi službami v občinah, zlasti s skrbstvenimi organi, dajejo verjetno večje jamstvo za boljše spoznanje osebnosti storilca in razmer, v katerih živi.

V kazenskem postopku zoper mladoletnike ima sodnik za mladoletnike na Poljskem zelo pomemben položaj ter opravlja tudi nekatera opravila, ki jih pri nas opravlja javni tožilca. Tako je na Poljskem sodnik za mladoletnike in ne javni tožilec tisti, ki presoja pomembnost neuradno pregonljivih kaznivih dejanj in potem odloča, ali kaže uvesti kazenski postopek zoper mladoletnika ali ne. Tako kot pri nas vodi tudi poljski sodnik za mladoletnike pripravljalni postopek. Po končanem pripravljalnem postopku se ta nadaljuje kazenski postopek, ne kot pri nas, na podlagi obrazloženega predloga javnega tožilca, marveč na podlagi sklepa o končanem pripravljalnem postopku, ki ga izda sodnik za mladoletnike.

Po formalno pravnih kazenskih predpisih obeh držav se v pripravljalnem postopku zoper mladoletnika posveča prav posebno pozornost ugotovitvi osebnosti mladoletnega storilca kaznivega dejanja, vendar so predpisi jugoslovanskega zakonika o kazenskem postopku v tem pogledu bolj diferencirani in izrecno poudarjajo sodelovanje strokovnjakov: socialnega delavca, zdravnika, psihologa in pedagoga ter opazovanje mladoletnika v zavodu. Pomembnost zbiranja podatkov o mladoletnikovi osebnosti je v poljskih in jugoslovanskih zakonskih

predpisih zelo poudarjena. Na Poljskem je to naloga kuratorja, v Jugoslaviji pa skrbstvenega organa in se to zbiranje lahko prepusti določenemu socialnemu delavcu skrbstvenega organa. Kurator lahko po svoji presoji pritegne k izdelavi socialne ankete psihologa ali psihiatra, dočim se pri nas za pritegnitev takih strokovnjakov po zakonskih predpisih odloči sodišče. Tam, kjer obstaja center za socialno delo in ima ta team različnih strokovnjakov, pa je poročilo o mladoletnikovi osebnosti teamsko delo.

Glede preventivnih ukrepov zoper mladoletnika v pripravljalnem postopku obstajajo razlike med formalno pravnimi kazenski predpisi obeh držav. Tako predvideva poljski zakonik o kazenskem postopku tri ukrepe in sicer: nadzor staršev ali skrbnika, nadzor kuratorja in pridržanje mladoletnika v zavodu za čuvanje. Jugoslovenski zakonik o kazenskem postopku predvideva tudi tri vrste ukrepov. Pri njih gre za to, da se mladoletnik izloči iz okolja, v katerem je do sedaj živel ali da se mu zagotovi nastanitev. To se lahko doseže s oddajo mladoletnika v prehodni mladinski dom, v vgojni ali podoben zavod, kot tudi s izročitvijo tuji družini. Pri drugih ukrepih gre za to, da se mladoletniku zagotovi pomoč in varstvo, kar se doseže s nadzorstvom skrbstvenega organa. Tretji ukrep pa je pripor, ki se lahko izjemoma odredi iz razlogov begosumnosti, iteracije in kolužije. Ob primerjavi preventivnih ukrepov lahko ugotovimo, da sta dva taka ukrepa poljskega zakonika o kazenskem postopku (nadzor staršev in nadzor kuratorja) usmerjena pred-

za čuvanje po odločbi sodnika za mladoletnike najdalj tri
vsem v proučitev mladoletnikove osebnosti, tretji (savod
za čuvanje) pa je imel sprva bolj detencijsko funkcijo, ki
pa se je skuša počasi otresti in se usmerja v usteno, ki
naj pred glavno obravnavo analizira mladoletnikovo osebnost
ter ga istočasno izolira iz škodljivega okolja. Namen pre-
ventivnih ukrepov po jugoslovanskem zakoniku o kazenskem
postopku pa je predvsem naditi mladoletnemu storilcu kazni-
vega dejanja hitro pomoč in ga obvarovati od nadaljnjega
škodljivega vpliva do sedanjega okolja. Le za izjemne pri-
mere je predviden pripor, s katerim se zagotovi mladoletni-
kova prisotnost pri procesnih opravilih. Pri tem je značil-
na vloga poljskih savodov za čuvanje, ki opravljajo dvojno
vlogo. Na eni strani imajo značaj pripora, na drugi strani
pa značaj observacijskega savoda. Ker so ti savodi namenje-
ni le mladoletnikom, so kot pripor nedvoumno bolj primerni
kot pa kazenski savodi, v katerih so priprti mladoletniki
v Jugoslaviji, pa čeprav je po zakonskih predpisih izrecno
predvideno, da more biti mladoletnik priprt le s tako pol-
noletno osebo, ki na njega ne bo vplivala škodljivo.

Trajanje pripora je v zakonikih o kazenskem postopku ureje-
na različno. V Jugoslaviji sme trajati pripor, ki ga odredi
sodnik za mladoletnike, najdalj en mesec. Iz upravičenih
razlogov ga sme senat za mladoletnike okrožnega sodišča
podaljšati največ za dva meseca. Tako more v Jugoslaviji
biti mladoletni storilec kaznivega dejanja v priporu največ
tri mesece. Nasprotno je na Poljskem mladoletnik v savodu

za čuvanje po odločbi sodnika za mladoletnike najdalj tri mesece. Vojvodsko sodišče ali vojvodski tožilec pa sme podaljšati njegovo bivanje v tem zavodu še za tri mesece, generalni javni tožilec pa še za nadaljnje tri mesece, tako da je mladoletnik tam dejansko lahko priprt devet mesecev.

Glede končnega obravnavanja mladoletnika pred sodiščem obstaja v obeh državah bistvena razlika. Na Poljskem sodi mladoletnik sodnik poedinec. V Jugoslaviji pa obravnava mladoletnega storilca kaznivega dejanja vedno senat za mladoletnike, bodisi na seji ali na glavni obravnavi. Glede vodstva glavne obravnave soper mladoletnike v obeh državah ni bistvenih razlik. Na Poljskem se konča glavna obravnava s sodbo tudi, če se soper mladoletnika uporabi vzgojni ukrep, ali če se mladoletnik oprosti, dočim se po jugoslovenskem zakoniku o kazenskem postopku v obeh primerih izda le sklep. Razlika je resualjiva, ker je treba v sodni odločbi po poljskem zakoniku o kazenskem postopku rešiti predvsem vprašanje mladoletnikove razsodnosti kot predpogoj za uporabo določenih vzgojnih ukrepov.

L. P O L J S K A

Na vprašanje o tem, kakšen sta obseg in vrsta kriminalitete na določena območja je to **II.** odgovoriti, če smatamo podati vsaj približno točno sliko in dati odgovor, ki bo vsaj do neke mere realen in pravičen.

OBSEG IN VRSTA

MLADINSKE KRIMINALITETE

Pri analizi očne tega območja ni bilo treba upoštevati vrste socioloških vzrobov in dejavnikov, ki so vplivali ali vplivajo na ta pojav. Takšna analiza je seveda še znanost boljše, če smatamo z nje podati sliko kriminalitete - ali obsejne kriminalitete - v neki državi, kjer se nam znanost naj znanost kot črna in je nato možnost, da črna napredoval očne vodja.

Edi se ni, da je treba pri očni mladinske kriminalitete na Poljskem predhodno poudariti nekaj splošnih pojavov in značilnosti, ki so imeli gotovo velik vpliv na razvoj tega pojava namaga, prav tako pa tudi na različne oblike borbe proti njemu.

Poljska je naš vsaki evropski državi tista, kjer je vojna trajala najdlje in je vseh vrstah ogromne človeške in materialne škode. Temu se pridružuje še dejstvo, da je Poljska naš vsaki evropski državi po letu 1945 najbolj gospodarsko najbolj dobila je industrijsko visoko razvite zahodne po-

A. P O L J S K A

Na vprašanje o tem, kakšna sta obseg in vrsta kriminalitete na določenem območju je težko odgovoriti, če skušamo podati vsaj približno točno sliko in dati odgovor, ki bo vsaj do neke mere realen in pravičen.

Pri analizi ocene tega vprašanja bi bilo treba upoštevati vrsto socioloških vzrokov in okoliščin, ki so vplivali ali vplivajo na ta pojav. Takšna analiza je seveda še snanto težja, če skušamo s nje podati slike kriminalitete - ali alienske kriminalitete - v neki državi, kjer se nam razmere manj znane kot doma in je zato možnost, da damo nepravilno oceno večja.

Zdi se mi, da je treba pri oceni alienske kriminalitete na Poljskem predhodno poudariti nekaj splošnih pogojev in značilnosti, ki so imeli gotovo velik vpliv na razvoj tega pojava samega, prav tako pa tudi na različne oblike borbe proti njemu.

Poljska je med vsemi evropskimi državami tista, kjer je vojna trajala najdlje in je zahtevala ogromne človeške in materialne žrtve. Temu se pridružuje še dejstvo, da je Poljska med vsemi evropskimi državami po letu 1945 najbolj sprejela meje: dobila je industrijsko visoko razvite zahodne po-

krajine, kjer je bilo treba naseliti okrog 40.000.000 ljudi, izgubila pa je precejšen del agrarnih vzhodnih pokrajin ter morala sprejeti emigrante iz teh predelov. Za narod, ki je šteel okrog 30.000.000 ljudi, je to pomenilo izredno dinamično migracijsko gibanje, za posameznike pa seveda pogoste popolne spremembe okolja, preselitev v nove razmere, skratka hitro in nesilno pretrganje življenjskega toka in vseh dotedanjih življenjskih navad. Zato ne more presenečati, da se je tako močan družbeni proces odrazil tudi v negativnih pojavih, med drugimi tudi zelo izrazito pri vprašanjih, ki se nanašajo na probleme mladinske kriminalitete.

Kot najbolj splošno trditve je v tej zvezi mogoče postaviti, da je kriminaliteta mladoletnikov na Poljskem dovolj resen problem, katerega obseg postaja vedno bolj naskrbljujoč. V zadnjih letih (1960 - 1962) je za razvoj mladinske kriminalitete na Poljskem značilno predvsem tole:

- porast kaznivih dejanj mladoletnikov v starosti od 10-14 let (leta 1961 so te zadeve predstavljale 49,2 % vseh mladinskih zadev na sodiščih);
- porast kaznivih dejanj, izvršenih v skupini (65 % mladoletnikov je leta 1961 izvršila kazniva dejanja v skupini);
- porast povratništva;
- način izvrševanja kaznivih dejanj se je spremenil (kazniva dejanja proti premoženju spremljajo pogosto pojavi huliganstva²¹).

²¹ Primerjaj Maria Regout-Lechowicz, Kierunki pracy i sadania w roku 1963, Biuletyn sadownictwa dla nieletnich, 1963/1, str. 5

Podatki, s katerimi razpolagamo (to so podatki sodne statistike) kažejo vse tiste hibe, kot taki podatki drugod: odkrivajo nearež samo en del problema in domnevamo lahko, da je neodkritih dejanj in storilcev precej več. Poleg tega seveda niso upoštevani podatki o prekrških, ki se rešujejo po administrativno kazenski poti in znašajo nekaj 10.000 primerov letno. Ta dejanja so pogosto izrazito huliganskega značaja²². Podatki sodne statistike o kriminaliteti mladoletnikov za vse Poljsko za leta 1957 do 1960 kažejo naslednjo sliko:

Tabela 1: Mladoletniki glede na odločitve mladinskih sodišč v letih 1957 do 1960²³

Leto	Skupaj		Odločba sodišča			
	N	%	ustavitve	oprostitve	obsodbe	drugi način
v %						
1957	25 110	100	27,1	6,2	57,4	9,3
1958	27 445	100	25,4	6,4	60,7	7,5
1959	33 709	100	29,5	6,0	56,9	7,6
1960	38 072	100	30,6	6,6	56,1	6,7

(Leta 1961 je skupno število mladoletnikov, ki so bili v postopku pred mladinskimi sodišči, znašalo 46.648).

²²Primerjaj Halina Zbrodzka, Suradnja suca za maloljetnike sa gradjanskom milicijom (v nadaljevanju: o.c.I.), Isbor 1963/1, str. 15. Pojava prekrška v poljskem kazenskem pravu ni definirano pozitivno ali materialno, vendar gre za kršitve manjšega pomena.

²³Povzeto po Dr. Jerzy Jasinski, Kształtowanie sie przestępczosci nieletnich w Polsce w Latach 1954-1960 w swietle statystyki sadowej, Archiwum kryminologii, tom II, Warszawa, str. 33 (v nadaljevanju: o.c.I.)

Glede podatkov tabele je treba pripomniti, da gre za približna števila. Avtor je namreč izločil določeno število primerov, ki se v sodni statistiki pojavljajo dvakrat in zato povečujejo število mladoletnikov, obravnavanih na sodiščih. Podatki se nanašajo na dobo štirih let, ko je bila sodna statistika že bolj ali manj smotno urejena. Podatki za mladoletnike od dopolnjenega 10 do 17 leta starosti so se začeli zbirati šele po letu 1954, ko je bila izdana uredba ministrstva za pravosodje o tem, naj sodišča za mladoletnike obravnavajo v kazenskih zadevah samo mladoletnike v tej starosti (in ne tudi mlajših, kot so to delali pred tem). V letu 1956 pa je na podatke sodne statistike močno vplival zakon o amnestiji iz tega leta.

Sodišča za mladoletnike so, kot vidimo, precej pogosto ustavila kazenski postopek v fazi pripravljalnega postopka. Takšna ustavitvev je možna, če sodnik meni, da bi izrek vsvojnega ali poboljševalnega ukrepa ne bil smotern. Pri primerih, ki se končajo "na drug način" gre predvsem za takšne primere, kjer sodišče za mladoletnike ni bilo pristojno. Tako, kot kaže namreč tudi mnogo večja publiciteta,

V rubriko "obsojeni mladoletniki" so vključeni mladoletniki, ki so jim bili izrečeni vsvojni ali poboljševalni ukrepi, prav tako pa tudi tisti, ki so bili obsojeni na kazni (v primerih, ko so dejanje storili kot mladoletniki, obsojeni pa so bili po dokončanem 17 letu starosti).

Podobno sliko, kot gornja tabela, kažejo tudi naslednji podatki:

Tabela 2: Mladoletniki v starosti 10 - 16 let, obsojeni v letih 1957 - 1960²⁴

Leto	Obsojeni mladoletniki 10 - 16 let		Obsojeni mladoletniki na 1000 mladoletnikov med prebivalstvom	Indeks
	Število	Indeks		
1957	15 019	100	4,9	100
1958	16 821	112,0	5,3	108,2
1959	19 730	131,4	5,7	116,3
1960	20 520	136,7	5,6	114,3

Kot je mogoče razbrati iz tabele, število obsojenih mladoletnikov konstantno raste - in je naraščalo tudi v letih 1961 in 1962²⁵.

Pri ocenjevanju tega porasta pa moramo biti dokaj previdni. Dejstvo je namreč, da je populacija, iz katere so prihajali mladoletniki 1951 leta, štela na Poljskem približno 3.000.000, danes pa šteje okrog 3.600.000. Vendar kaže kriminalitetno število ne glede na to povečanje, da gre razvoj tega pojava na Poljskem po podobnih poteh, kot v večini drugih držav. Da je temu tako, dokazuje namreč tudi mnogo večja publiciteta,

²⁴ Podatki v tabeli so izračunani po podatkih J. Jasinskega v članku *Dynamika przestepczosci nieletnich w Polsce w latach 1951 - 1960*, *Problemy Kryminalistiki*, 1962, št. 37-38, str. 343 in po podatkih istega avtorja v o.c.i., str. 98.

²⁵ Primerjaj Halina Zabrodzka, o.c.i., str. 15.

ki je je določena problem mladinske delinkvence tako v radiu, televiziji in v dnevnem tisku²⁶.

Tudi če pri oceni števila obsojenih mladoletnikov upoštevamo, da se število mladoletnikov v vsem prebivalstvu stalno veča (naravni prirastek je bil nemreč v letih po vojni izredno visok), vendar meni J. Jasinski, da bi moglo biti leta 1965 obsojenih okrog 26.000 mladoletnih delinkventov, kar je 23 % več, kot leta 1960. To pa je - čeprav gre samo za oceno - gotovo znak, da je treba temu vprašanju posvetiti več pozornosti²⁷.

Podatki, ki smo jih navajali imajo, kot splošno poljski podatki, samo vrednost določenih povprečij in še zdaleč ne odkrivajo aglomeracije kriminalitete v posameznih vojvodstvih, kar je za mladinsko kriminaliteto v tej državi, zaradi razlogov, ki smo jih navedli, posebno zanimivo. Kot lahko pričakujemo, je mladinska kriminaliteta najvišja v vojvodstvih, kjer je bila migracija prebivalstva največja (zapadni predeli, Gdansk) in v vojvodstvih, ki obsegajo mesta, ki so se po vojni nlasti hitro urbanizirala in industrializirala (Warszawa, Łódz).

Struktura kriminalitete mladoletnikov na Poljskem odraša v

²⁶ Poljska televizija je n.pr. leta 1963 organizirala ciklus oddaj, posvečenih temu problemu.

²⁷ J. Jasinski, o.c. I., str. 141.

²⁸ Povzeto po J. Jasinski, o.c. I., str. 96.

glavna tiste značilnosti, ki jih teoretiki in raziskovalci označujejo kot tipične v večini dežel.

Tabela 3: Struktura delinkvence mladoletnih, obsojenih v letih 1957 - 1960²³

Obsojeni mladoletniki za k.d.	1957		1958		1959		1960	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Skupaj	15 019	100	16 821	100	19 730	100	20 520	100
proti zas. premoženju	7 202	48,0	8 594	51,1	10 150	51,5	10 329	50,4
proti družbenemu premoženju	5 733	38,1	5 896	35,0	6 995	35,4	7 743	37,7
zoper življenje in telo	909	6,1	945	5,6	1 059	5,4	1 038	5,1
ostala kazniva dejanja	1 175	7,8	1 386	8,3	1 526	7,7	1 410	6,8

Velika večina mladoletnikov (80 - 83 %) je izvrševala kazniva dejanja zoper premoženje, bodisi družbeno, bodisi zasebno. Kazniva dejanja zoper družbeno premoženje so na Poljskem zajeta v posebnem zakonu iz leta 1955; v podatkih gornje tabele pa obsegajo tudi kazniva dejanja po kazenskem zakoniku, če so bila izvršena zoper družbeno premoženje. Med kaznivimi dejanji zoper zasebno premoženje so bile tatvine v vseh letih najbolj pogostne. Med kaznivimi dejanji zoper družbeno premoženje pa je značilna tako imenovana prilestitev, ki bi jo lahko označili kot pendant tatvine. Naslednja, najmočnejša skupina kaznivih dejanj so kazniva dejanja zoper živ-

²³ Povzeto po J. Jasinski, o.c. I., str. 98.

ljenje in telo. Med posameznimi kaznivimi dejanji v tej skupini so bile najpogostejše lahke telesne poškodbe, vendar pa je bilo 15 do 24 % od teh storilcev, ki so odgovarjali za hude telesne poškodbe, 11 do 18 % pa za sodelovanje pri uboju²⁹.

Glede razlik v strukturi kriminalitete med mladoletniki v mestu in na vasi poudarja Jasinski v svoji obširni študiji, da izvršujejo mladoletniki na vasi več kaznivih dejanj soper življenje in telo in soper moralo, ter več kaznivih dejanj povzročitve splošne nevarnosti (požig)³⁰. Razlike, ki se nanašajo na kriminaliteto fantov in deklet, so precej neizrazite in statistično niso značilne.

Okoliščina, ki je pri strukturi kriminalitete in mladoletniške kriminalitete posebej pomembna, je način izvrševanja kaznivih dejanj, glede na to ali izvršujejo mladoletniki kazniva dejanja posamično, ali v skupini. Sodna statistika ta podatek običajno obsega, vendar poudarja Jasinski, da sodišča ne izvedo ničesar o tem, ali pripada mladoletnik kakšni delinkventni grupi ali ne³¹. Zato imajo podatki sodne statistike le omejeno vrednost, ker ne morejo odkriti ravno tiste okoliščine, ki je gotovo najbolj senaliva.

²⁹ Primerjaj J. Jasinski, o.c. I. str. 101. Pripomniti je treba, da poznajo poljski predpisi dve obliki uboja v smislu člena 135 KZ: uboj in umor, kakor ga je določal predvojni jugoslovanski kazenski zakonik. Podatki se nanašajo na kaznivo dejanje uboja.

³⁰ Primerjaj J. Jasinski, o.c. I., str. 109.

³¹ Primerjaj Jasinski, o.c. I., str. 119 - 120, 123.

Tabela 4: Obsojeni mladoletniki v letih 1957 do 1960 glede na število soudeležencev³²

	1957		1958		1959		1960	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Obsojeni mladoletniki skupaj	15 019	100	16 821	100	19 730	100	20 520	100
Število soudeležencev	5 768	38,4	6 782	40,3	7 689	39,0	7 830	38,2
Število soudeležencev	3 578	23,8	3 800	22,6	4 767	24,1	4 792	23,3
V skupini:	5 673	37,8	6 239	37,1	7 274	36,9	7 898	38,5
V skupini skupaj	5 673	100	6 239	100	7 274	100	7 898	100
do 3 oseb	2 467	43,5	2 304	45,0	3 254	44,8	3 463	43,9
4 oseb	1 292	22,8	1 524	24,4	1 777	24,4	1 898	24,0
5 do 6 oseb	1 219	21,5	1 219	19,5	1 470	20,2	1 462	18,5
7 ali več oseb	695	12,2	692	11,1	773	10,6	1 075	13,6

V tabeli so ločeno obremenjeni primeri, ko je mladoletnik izvršil kaznivo dejanje s enim sosterilcem in ko je dejanje izvršil v skupini dveh do treh ali več udeležencev. V skupini s več sosterilci je izvrševala kazniva dejanja več kot ena tretjina mladoletnikov. Približno 7 - 9 % teh storilcev pa je dejanje izvršilo v družbi s polnoletniki³³.

V zvezi s značilnostmi, ki se kažejo na teritorialno razporeditev krivinskih mladoletnikov, je zanimivo še vprašanje, ali so kazniva dejanja, izvršena v skupini bolj po-

³² Povzeto po J. Jasinski, o.c. I. str. 122.

³³ J. Jasinski, isto, str. 124.

gosta v tistih predelih, kjer je dinamika te delinkvence večja. Analiza, ki jo je v zvezi s tem izvedel Jasinski, potrjuje to hipotezo in kaže, da je višji delež kriminalitete pogosto tudi v tem pogledu težji.

Končno velja omeniti še nadaljnjo značilnost, namreč da so bili mladoletniki, ki so izvrševali kazniva dejanja v skupini, v povprečju mlajši kot tisti, ki so jih izvrševali posamično³⁴.

Posebno važni bi mogli biti za oceno nevarnosti mladinske kriminalitete podatki o povratku. Sodna statistika ta podatek sicer obsega, vendar se zanana pri tem na tako imenovani register prekaznovanij, ki pa lahko pokaže le delno sliko. Ta podatek je po mnenju Jasinskega preveč optimističen, ker kaže samo formalni povratek, to je povratek, ki je zabeležen v kazenskih spisih in je seveda ožji od dejanskega povratka.

Tabela 5: Povratek obsojenih mladoletnikov v letih 1957 - 1960³⁵

Leto	Mladoletniki skupaj	Prvi-krat kaznovani	Predkaznovanij						
			skupaj	1 x	2 x	3 x	4 in večkrat		
1957	15 019	100	85,3	14,7	100	79,6	15,6	3,4	1,4
1958	16 821	100	86,7	13,5	100	81,1	15,6	2,8	0,5
1959	19 730	100	88,2	11,8	100	82,5	13,5	3,4	0,6
1960	20 520	100	86,7	13,3	100	82,5	14,5	2,5	0,4

³⁴ J. Jasinski, o.c. I., str. 134.

³⁵ J. Jasinski, o.c. I., str. 136.

Če želimo izpopolniti sliko o mladinski kriminaliteti in slesti videti, kakšna je družbena reakcija nanjo, moramo vsaj na grobo osnažiti tudi strukturo sankcij, ki jih uporabljajo zoper mladoletne delinkvente poljska sodišča. Sodna statistika, katere podatke uporabljamo pri evidentiranju, loči primere, ko obravnavajo mladoletnike mladinska sodišča od primerov, ki jih obravnavajo redna sodišča. To se dogaja, če je mladoletnik izvršil kasnive dejanje skupaj z odraslim sosterilcem, pa je sprožil postopek javni tožilec, ali če je v postopku oseba, ki je sicer polnoletna, pa je dejanje izvršila pred dopolnjenja 17 letom starosti. V tem primeru sodišče tako polnoletno osebo kaznuje, vendar mora zagroženo kazen izredno omiliti.

Tabela 6: Obsojeni mladoletniki v letih 1957 - 1960 glede na izrečene sankcije³⁶

Isrečene sankcije	1957	1958	1959	1960
Mladoletniki skupaj	15 657	18 131	21 033	21 874
Mladinska sodišča				
- vzgojno poboljševalni ukrepi	14 339	15 830	18 614	19 573
Redna sodišča				
- vzgojno poboljševalni ukrepi	680	991	1 116	947
- kasni	638	1 310	1 303	1 354

Kot smo lahko pričakovali, so vzgojno poboljševalni ukrepi najpogostejši med vseni sankcijami. Žal jih Jasinski podrob-

³⁶ Povzeto po Jasinski, o.c. I. str. 36.

noje ne analizira. Če pa se poslužimo za to drugega vira (sicer samo za leto 1958), nam ta pokaže naslednjo sliko.

Tabela 7: Izročeni vzgojni in poboljševalni ukrepi v letu 1958

Opomin	Nadzor staršev	Nadzor kuratorja	Vzgojni savod	Poboljševalni savod - sodni izrek	Poboljševalni savod	Skupej
16,9	22,4	27,4	5,3	21,9	5,9	99,8

Preseneča vsekakor porast izročenihih kazni, kar kaže tudi na to, da se je povečalo število starejših mladoletnikov, torej takih, ki so dejanje izvršili tik pred kezonakoprevno polnoletnostjo. Deloma pa je varok porastu po mnenju Jasinskega tudi natančnejša evidenca o teh storilcih³⁷.

Preostaja končno še sednje vprašanje, ki se sdi pomembno za analizo pojavov mladinske kriminalitete namreč, razmerje med spoloma storilcev in starost storilcev znotraj splošne kategorije mladoletnikov, ki sega na Poljskem od dopolnjenega 10 do dopolnjenega 17 leta starosti.

Tabela 8: Mladoletniki v starosti od 10 do 16 let, obsojeni v letih 1957 do 1960 glede na spol³⁹

Leto	Mladoletniki skupaj		Fantje		Dekleta	
	II	%	II	%	II	%
1957	14 693	100	13 634	93,0	1 059	7,0
1958	16 356	100	15 070	92,0	1 286	8,0
1959	19 212	100	17 756	92,5	1 456	7,5
1960	20 026	100	18 566	92,7	1 460	7,3

³⁷ Prizorjaj Information, str. 15

³⁸ Prizorjaj Jasinski, o.c. I. str. 39

³⁹ Povzeto po J. Jasinski, o.c. I., str. 71

Podatki te tabele odkrivajo splošno ugotavljano dejstvo, da je delež fantov pri mladoletnikih izredno visok, kar je bilo mogoče pričakovati.

Glede na to, da sta spodnja in zgornja meja kazenske odgovornosti mladoletnikov v Jugoslaviji in na Poljskem različni, je posebno zanimiva in se možnost primerjanja tudi zelo važna še starostna distribucija, oziroma delež posameznih letnikov v celotni kriminaliteti mladoletnikov.

Tabela 9: Mladoletniki v starosti od 10 do 16 let, obsojeni v letih 1957 - 1960, po letih starosti⁴⁰

	1957		1958		1959		1960	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Mladoletniki skupaj	14 693	100	16 356	100	19 212	100	20 026	100
10 let	970	6,6	1 122	6,9	1 430	7,5	1 402	6,9
11 let	1 282	8,7	1 723	10,6	2 068	10,8	2 265	11,4
12 let	1 566	10,8	2 009	11,3	2 675	13,9	2 912	14,5
13 let	2 351	16,0	2 472	15,2	3 045	15,8	3 773	18,9
14 let	2 797	19,0	2 863	17,6	3 387	17,6	3 552	17,8
15 let	3 099	21,1	3 190	20,2	3 536	18,4	3 528	17,5
16 let	2 628	17,8	2 970	18,2	3 071	16,0	2 594	13,0

Mladoletnikov, ki še niso bili stari 10 let, je bilo v gornjih letih: 326, 465, 518, 494.

Podatki te tabele jasno kažejo, da je neposredno primerjanje mladinske delinkvence na Poljskem in pri nas silno tvegano in ga je bolje opustiti. Ugotoviti moramo, da obsegajo ti podatki precejšen delež (okrog 40 %) tistih mladoletnikov, ki po naših predpisih sploh ne morejo biti obrežnani v kazenskem postopku, temveč samo pred skrbstvenimi organi (otroci).

⁴⁰ Povzeto po Jasinski, o.c. I., str. 39

ob upoštevanju objavljenih podatkov³¹ organov za notranjo
nadzvo je bilo v Jugoslaviji v razdobju od leta 1953 do
1962 naslednje:

B. JUGOSLAVIJA

kaznivih dejanj:

Zaradi nepopolnih statističnih podatkov ni mogoče natančno
analizirati narave kriminalitete mladoletnikov. Da bi lahko
dobili čim boljše vpogled v mladinsko kriminaliteto, je tre-
ba upoštevati predvsem podatke organov notranjih zadev, ker
nam zavodi za statistiko nudijo le podatke o mladoletnikih,
proti katerim so bili izrečeni vzgojni ukrepi ali pa so bi-
li kaznovani. Ti podatki pa ne omogočajo pravičen pregled,
glede na dejstvo, da se mnogi kazenski postopki soper mlado-
letne storilce kaznivih dejanj sploh ne uvedejo ali usta-
vijo in se rešujejo z izvensodnimi ukrepi.

Še težja je primerjava kriminalitete mladoletnikov v medna-
rodnem merilu. Med različnimi državami niso mogoče nobene
primerjave. To pa zato, ker obstajajo slasti razlike v do-
ločilih, kdo je mladoletnik, kaj spada pod pojem mladinske-
ga kriminala in v postopku proti mladoletnikom. Ta dejstva
ovtežujejo tudi primerjavo mladinske kriminalitete med
Poljske in Jugoslavije.

Obstoječi podatki pa vendar omogočajo splošen pregled mlado-
letniške delinkvence v Jugoslaviji. Podatki nam slasti
kažejo obseg, dinamiko in strukturo mladinske kriminalite-
te.

Ob upoštevanju objavljenih podatkov⁴¹ organov za notranje zadeve je bilo v Jugoslaviji v razdobju od leta 1958 do 1962 naslednje število obdolženih mladoletnih storilcev kaznivih dejanj:

Leto	Število obdolženih mladoletnikov	% mladoletnikov v odnosu na skupno število obdolženih (incl. polnoletnih oseb)	Indeks s bazo leta 1958
1958	7 093	6,2	100
1959	7 261	6,5	102
1960	8 061	8,8	144
1961	9 158	9,8	129
1962	11 030	10,5	156

Iz tega prikaza je razvidno, da absolutno število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj vadržoma raste. V stalnem porastu je tudi število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v odnosu do skupnega števila obdolženih oseb. Pri tem je treba poudariti, da se v številu obdolženih upoštevani le mladoletniki v starosti od 14. do 18. leta. Od leta 1959. stalno raste število mlajših mladoletnikov. Od celokupnega števila obdolženih mladoletnikov je bilo v letu 1959 36 % mlajših mladoletnikov. Število mlajših mladoletnikov je nato naraščalo od 37 % v letu 1960 na 49 % v letu 1961 in je v letu 1962 že doseglo 50 %.

V navedenih številkah niso upoštevani otroci (do 14. leta starosti), ki so storili dejanja z objektivnimi znaki kazni-

⁴¹ Samardžija, Maloletniška delinkvencija, Narodna milicija XVI/1963, br. 11, str. 62 - 72.

vih dejanj. Število teh otrok ni znano. V poročilih različnih organov se stalno poudarja, da število otrok, ki so storili antisocialna dejanja, stalno narašča. Po nekaterih podatkih se giblje delež kaznivih dejanj, storjenih po kazenske neodgovornih otrocih v zadnjih nekaj letih od 38 do 46 % celokupnega števila kaznivih dejanj⁴², ki so jih storili mladoletniki. Postaje ljudske milice dostavljajo prijave proti otrokom javnim tožilstvom. Le ti odstopajo take zadeve skrbstvenemu organu. V primeru recidive zaprošajo nekatera tožilstva od skrbstvenih organov tudi poročila o ukrepih, ki so jih poduzeli. Nekatera tožilstva tudi predlagajo uporabo konkretnih ukrepov, ki jih morejo izdati skrbstveni organi. Nekatera tožilstva ocenjujejo prijavljene primere otrok, slabi glede na škodo, storjeno iz objestnosti, pa potem sprejajo pri sodniku za prekrške upravno kazenske postopke zoper starše. Na ta način želijo javna tožilstva po eni strani pomagati socialno varstveni službi, po drugi strani pa tudi delovati na starše, da posvečajo več pozornosti vzgoji in nadzorstvu svojih otrok.

Od leta 1958 raste seveda tudi število kaznivih dejanj mladoletnikov in sicer prav tako v absolutnem številu, kot tudi v odnosu do celokupnega števila kaznivih dejanj. To nam potrjujejo naslednje številke:

42

Samardžija, o.c. str. 67.

Leto	Število kaznivih dejanj mladoletnikov	% kaznivih dejanj v odnosu do skupnega števila vseh kaznivih dejanj (incl. polnoletnih oseb)	Indeks
1958	7 806	5,4	100
1959	8 933	6,3	115
1960	9 416	7,5	121
1961	12 093	9,4	155
1962	14 842	10,1	190

V teh številkah so upoštevana samo kazniva dejanja po kazenskem zakoniku. Koliko mladoletnikov se pregreši zoper predpise o javnem redu in miru, ni znano. Tu imamo v mislih sledeči prekrške potepanja, brezdelja, beračenja, prostitucije, preprodajanje kinosmatografskih vstopnic, pretepev in prepirov na javnih mestih, hazardiranja in podobne prekrške. Prekrške obnavljajo v Jugoslaviji upravni organi v upravno kazenskem postopku in ne sodišča.

O masovnem pojavu huligenstva v Jugoslaviji ne moremo govoriti. V različnih mestih in industrijskih središčih pa pride tudi do dejanj huligenškega značaja.

Če primerjamo odnos mladoletnih storilcev kaznivih dejanj napram številu prebivalcev v kazensko pravni starosti mladoletništva od 14. do 18. leta je tudi opazen porast. To je razvidno iz naslednjih podatkov:

1958	5 050	5,2
1959	6 469	5,9
1961	8 297	7,3
1962	10 085	8,2

Leto	Število prebivalcev v starosti od 14.-18. leta	Obdolženi mladoletniki na 1.000 mladoletnikov med prebivalstvom od 14.-18. leta
1957	1,252.845	6,0
1958	1,190.640	6,0
1959	1,129.422	6,4
1960	1,087.925	7,4
1961	1,125.123	8,1
1962	1,221.306	9,0

V posameznih republikah je gibanje mladinske kriminalitete zelo različno. Konstanten porast je mogoče opaziti v republikah Srbiji in Makedoniji. V Hrvatski, Sloveniji, Bosni in Hercegovini je razvoj mladinske kriminalitete neenakomeren, vendar je v letu 1962 v vseh republikah mladinska kriminaliteta dokaj narasla, padla je le v Črni gori.

Največje število mladoletnikov je obdolženo različnih kaznivih dejanj zoper zasebno in družbeno premoženje. Ta kazniva dejanja so v skupni kriminaliteti mladoletnikov v stalnem porastu, kar je razvidno iz absolutnih številčnih podatkov, indeksov in koeficienta kaznivih dejanj zoper premoženje na 1.000 kazensko odgovornih mladoletnikov:

Leto	Število kaznivih dejanj zoper premoženje	Indeks	Kazniva dejanja zoper premoženje na 1.000 prebivalcev od 14-18 leta
1958	5 595	100	4,7
1959	5 840	104	5,2
1960	6 469	116	5,9
1961	8 247	147	7,3
1962	10 023	179	8,2

Mladolotniki jealjejo predvsem različne predmete najhne vrednosti, denar, obleko, obutev, tehnične predmete, kolese, motorje itd. V sadnjen času se mnošijo med mladolotniki kazniva dejanja neupravičene rabe različnih motornih vozil. Ta kazniva dejanja pa dajejo mladolotnikom tudi priložnost za tatvine različnih predmetov večje vrednosti, kot so to zlasti tranzistorji, fotoaparati, lepi puloverji in drugi vredni predmeti, ki jih najdejo v avtomobilih.

Druga najbolj pogostna dejanja mladolotnikov so kazniva dejanja zoper življenje in telo. Ta dejanja so bila do leta 1959 v porastu, od tega leta pa zopet padajo. To potrjujejo naslednji številčni podatki:

Leto	Število kaznivih dejanj zoper življenje in telo	Indeks	Kazniva dejanja zoper življenje in telo na 1.000 prebivalcev od 14. - 18. leta
1958	705	100	0,6
1959	923	131	0,8
1960	521	74	0,5
1961	450	64	0,4
1962	500	71	0,4

Promoženjska kazniva dejanja so predvsem domena mladolotnikov iz mest, došla so kazniva dejanja proti življenju in telesu značilna za podeželsko mladino. Leta 1962. je 69 % promoženjskih kaznivih dejanj odpadlo na mestno mladino, na podeželsko mladino pa je v istem letu odpadlo 73 % kaznivih dejanj zoper življenje in telo.

Absolutno število ostalih kaznivih dejanj pada od leta 1959, v leta 1961. je ta odstotek skoraj padel na 9 %, vendar se je

ker kažejo tudi izračunani indeksi. To ponazarjajo naslednji podatki:

Leto	Število ostalih kaznivih dejanj	Indeks	Ostala kazniva dejanja na 1.000 prebivalcev od 14 - 18 leta
1958	793	100	0,7
1959	593	75	0,5
1960	389	49	0,4
1961	480	61	0,4
1962	507	64	0,4

V razdobju od leta 1958 do 1962. so mladoletniki storili od 37 % do 48 % vseh kaznivih dejanj v združbah, bodisi z mladoletniki ali polnoletniki osebami. V tem pogledu je opaziti od leta 1958, ko je bil delež mladoletnikov, ki so storili kaznivo dejanje v združbah najvišji (48 %) konstanten padec do leta 1961. (37 %). V letu 1962. pa je delež mladoletnikov v združbah storjenih kaznivih dejanj sopot narastel na 43 %. Približno eno četrtnino vseh kaznivih dejanj so storili mladoletniki v družbi s svojimi vrstniki in so v teh združbah storjena kazniva dejanja stalno rastle od leta 1958. do leta 1961., ko jih je bilo 28 % vseh kaznivih dejanj mladoletnikov. V letu 1962. je bilo v mladoletniških združbah storjeno 23 % kaznivih dejanj mladoletnikov. Bilo bi presojljivo kaj več sklepati iz tega padca. - V družbi s polnoletnimi osebami so mladoletniki storili v istem razdobju od 9 do 18 % kaznivih dejanj. Odstotek v teh okoliščinah storjenih kaznivih dejanj je rastle od 15 % v letu 1958. na 18 % 1959. V letu 1961. je ta odstotek sicer padel na 9 %, vendar se je

v letu 1962 zopet dvignil na 10 %.

Ne moremo reči, da bi v Jugoslaviji med mladoletniki rastle število povratnikov (pojmovani v kriminološkem smislu). V razdobju od leta 1958 do 1962 je bilo od celokupnega števila obdolženih mladoletnikov 5 % povratnikov v letu 1959, ko je bilo njihovo število najvišje. Od tega leta stalno pada odstotek mladoletnih povratnikov in je leta 1962 znašal 3,5 %.

V vseh petih letih (od leta 1958 do 1962) je javni tožilec letno povprečno uvedel kazenski postopek zoper 69 % obdolženih mladoletnikov. Sodišča so izrekla kazenske sankcije letno povprečno 47 % mladoletnikom zoper katere je javni tožilec uvedel kazenski postopek. To se pravi, da javni tožilec sploh ni uvedel kazenskega postopka povprečno letno proti 34 % mladoletnih storilcev kaznivih dejanj in da so sodišča zoper nadaljnjih 53 % mladoletnikov, zoper katere je javni tožilec sicer uvedel kazenski postopek, le tega ustavila. Če vzporedimo povprečno letno število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj s številom mladoletnikov, zoper katere so sodišča izrekla kazenske sankcije, se pokaže, da so sodišča izrekla kazenske sankcije povprečno letno samo 32 % mladoletnim obdolženecem, češim se povprečno letno 68 % postopkov zoper mladoletnike reši brez sodnih ukrepov.

Senati sa mladoletnike so izrekli napram mladoletnikom v razdobju 1958 do 1962 naslednje število kazenskih sankcij:

Leto	Število kazenskih sankcij	Mladolletniki, soper katere so bile izrečene kazenske sankcije na 1.000 mladolletnikov sed prebivalstvom od 14 - 18 leta
1958	2 710	2,3
1959	3 008	2,7
1960	2 423	2,2
1961	2 662	2,4
1962	2 907	2,4

Kazenska politika sodišč proti mladolletnikom je rasvidna iz vrst sankcij, ki so jih izrekla⁴⁴. Sodišča so v razdobju od 1958 - 1962 leta izrekla napram mladolletnikom naslednje sank-

cije:	1958	1959	1960	1961	1962
Skupno	2 710	3 008	2 423	2 662	2 907
kazni	1 950	2 211	610	180	89
vzgojni ukrepi	741	777	1 812	2 478	2 809
varnostni ukrepi	10	8	1	4	9
spoznani sa krive toča kazni odpuščena	9	12	-	-	-

Leta 1960 je zelo padlo število kazni in je naraslo število vzgojnih ukrepov. To nas ne preseneča, ker je od 1. I.

⁴⁴ Statistični podatki za leta 1958 - 1961 so povzeti iz Statističnih godišnjakov zvesnega zavoda za statistiko, podatke za leto 1962 smo dobili posebej za to študijo od zvesnega zavoda za statistiko, ker še niso objavljene.

1960 stopila v veljavo novela h kazenskem zakoniku, ki je bistveno spremenila obravnavanje mladoletnikov pred sodišči. Pri tem pa je treba pripomniti, da je v številnih kazni v letih 1960, 1961 in 1962 vsebovano še nekaj primerov obravnavanj mladoletnikov po predpisih nenoveliranega kazenskega zakonika in je število mladoletniških zaporov v teh letih dejansko še nižje, kot pa so v razpredelnici navedena števila kazni

Sodišča so izrekla naslednje vzgojne ukrepe:

	1958	1959	1960	1961	1962
Skupno	741	777	1 842	2 478	2 809
Ukor	366	367	653	762	700
Oddaja v disciplinski center	-	-	-	11	52
Strožje nadzorstvo:					
staršev ali skrbnika	-	-	422	595	647
druge družine	-	-	8	10	8
skrbstvenega organa	-	-	178	432	642
Oddaja v:					
vzgojni zavod	-	-	68	125	173
vzgojno poboljševalni dom	375	410	482	537	575
zavod za defektno mladino	-	-	1	6	12

Ker takoj po uveljavitvi novele še niso bili ustvarjeni pogoji za uporabo vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center, se ta disciplinski ukrep uporablja šele od leta 1961 in tudi to le na Hrvaškem.

Sodišča iz leta v leto izrekajo več vzgojnih ukrepov in sicer zlasti več oddaj v disciplinski center, strožjih nadzor-

stev po starših in skrbstvenega organa ter zavodskih ukrepov.

Pregled kazenske politike sodišč ne bi bil popoln, če ne bi navedli tudi podatke o izrekanju kazni mladotniškega zapora od leta 1960 dalje, ko je bila uvedena ta kazen. Sodišča so to kazen izrekala takole:

	1960	1961	1962
Mladotniški zapor skupno	103	115	83
od 1 do 2 let	59	55	45
od 2 do 3 let	15	28	19
od 3 do 5 let	21	21	10
od 5 do 8 let	6	7	9
preko 8 do 10 let	2	4	-

V letih 1960 in 1961 so sodišča kaznovala z mladotniškim zaporom 4 %, v letu 1962 pa 3 % vseh mladotnikov, zoper katere so izrekla kazenske sankcije. Pri tem smo upoštevali le mladotniški zapor in ne tudi kazni, ki so jih izrekala, ko so obravnavali starejše primere, ki so jih morala razsojati še po predpisih nenovelirnega kazenskega zakonika.

V vseh treh letih so sodišča izrekala v preko polovici primerov kazen mladotniškega zapora v trajanju od 1 do 2 let. Podatki o kaznovanju mladotnikov kažejo, da so sodišča pravilno pojmovala intencije zakonodajalca o izjemnosti kaznovanja.

Razmerje med spoloma mladotnikov, zoper katere so sodišča izrekala kazenske sankcije, je naslednje:

	1960	1961	1962
Skupno	2 423	2 662	2 907
mladoletniki	2 201	2 426	2 647
mladoletnice	222	236	260

Is tega je razvidno, da je to razmerje zadnje tri leta konstantno tako, da pride na 10 mladoletnih storilcev kaznivih dejanj ena mladoletnica.

Poljska mladoletnega storilca kaznivoga dejanja v obliki delovnih niča identifikira. Poljske statistike upoštevajo mladoletnega storilca kaznivoga dejanja od 10. do 17. leta starosti, naše pa od dopolnjenega 14. do 18. leta starosti. Razna tega sta obseg in vrsta mladinske kriminalitete v poljski literaturi bolj obdelana kot pa v naši. Razna sta po vrsti, ki se nosi bili na voljo, naji naslovljavati mladinsko kriminaliteto na Poljskem lo do leta 1961, pri nas pa do leta 1965. Za nas so značilni posamezni posej posetki po leta 1960, ko so našli veljavni novelizirani kazensko-pravni predpisi.

Kljub temu razmerje med posameznimi kaznivimi dejanji mladinskega deliktanca v obliki delovnih niča in kazensko-pravnimi predpisi.

Pravda je treba ugotoviti, da so bili zaradi specifičnih dejavnikov in posebnih dejavnikov mladinskega deliktanca na Poljskem velike volje kot v Jugoslaviji. Zato je negativni odnos tega družbenega procesa na Poljskem veliko bolj izrazit kot v Jugoslaviji. Verjetno je posledica tega tudi, da označujejo

C. PRIMERJALNI SKLEPI

Primerjava obsega in vrste mladinske kriminalitete v obeh državah je zelo otežkočena. To predvsem zaradi tega, ker pojem mladoletnega storilca kaznivega dejanja v obeh državah nista identična. Poljske statistike upoštevajo mladoletnega storilca kaznivega dejanja od 10. do 17. leta starosti, naše pa od dopoljenega 14. do 18. leta starosti. Resen tega sta obseg in vrsta mladinske kriminalitete v poljski literaturi bolj obdelana kot pa v naši. Končne sivo po virih, ki so nam bili na voljo, mogli nasledovati mladinske kriminalitete na Poljskem le do leta 1964, pri nas pa do leta 1963. Za nas so nareč pomembni prav podatki po letu 1960, ko so začeli veljati novelirani kazenskoopravni predpisi.

Kljub tem težavam bomo poskušali nareč nekaj smiselnosti glede mladinske delinkvence v obeh državah z gornjimi načelnimi omejitvami.

Predvsem je treba ugotoviti, da so bila zaradi specifičnih vojnih in poveljnih dogodkov migracijska gibanja na Poljskem velike večja kot v Jugoslaviji. Zato je negativni odrez tega družbenega procesa na Poljskem veliko bolj izrazit kot v Jugoslaviji. Verjetno je posledica tega tudi, da osnažujejo

na Poljskem mladinsko kriminaliteto za resen in zaskrbljujoč problem. V Jugoslaviji se mladinska kriminaliteta na splošno ne označuje kot zaskrbljujoč problem, da si se mu posveča velika pozornost.

Kljub pomanjkanju natančnejših številčnih podatkov, ki bi jih lahko med seboj primerjali, pa kažejo obstoječi podatki na splošno, da v obeh državah raste tako število mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, kot tudi število kaznivih dejanj, ki so jih storili mladoletniki. Prav tako pa raste tako v Jugoslaviji kot na Poljskem število kaznivih dejanj otrok do 14 leta starosti in število kaznivih dejanj, ki jih mladoletniki storijo v skupinah.

Glede povratka med mladoletnimi storilci kaznivih dejanj lahko v obeh državah ugotovimo od leta 1957 relativni padec. Razložek je le v tem, da je delež povratnikov v Jugoslaviji absolutno in relativno manjši. Pri tem se pa seveda v obeh državah postavlja vprašanje zanesljivosti teh podatkov in je zato ugotovitve glede povratka jemati s posebno rezervo.

V Jugoslaviji ne moremo trditi, da bi se v večji meri spremenil način izvrševanja kaznivih dejanj v tem smislu, da bi kazniva dejanja zoper premoženje čisto spremljali pojavi huliganstva, kot nespornostno ugotavljajo na Poljskem. Vendar tudi v Jugoslaviji ugotavljamo, zlasti v glavnih mestih posebnih republik, huliganske skupine. V obeh državah prevladuje kazniva dejanja mladoletnikov zoper premoženje, vendar

je delež teh kaznivih dejanj na Poljskem že nekaj let kolikor toliko konstanten (v letih 1957 do 1959, ob upoštevanju kaznivih dejanj soper zasebne in družbene premoženje, okoli 86 %), dočim je v Jugoslaviji v stalnem porastu in je v letu 1960 tudi dosegel 86 % (na Poljskem v tem letu 88,1 %). V pomanjkanju poljskih podatkov za nadaljnja leta nam ni znana nadaljnja tendenca razvoja teh kaznivih dejanj, medtem pa kažejo jugoslovanski statistični podatki nadaljnji porast deleža kaznivih dejanj soper premoženje, storjenih po mladoletnikih, tako da dosežejo v letu 1962 že 91 % vseh po mladoletnikih storjenih kaznivih dejanj.

Če primerjamo indekse kaznivih dejanj soper življenje in telo, ugotovimo, da na Poljskem v obdobju od leta 1958 do 1960 rastejo (indeksi: 1957-100, 1958-104, 1959-116, 1960-114). Indeks kaznivih dejanj soper življenje in telo v Jugoslaviji pa kažejo z izjemo leta 1959 nasprotno tendenco.

Podatki, ki so nam bili na voljo, kažejo končno, da sodišča v Jugoslaviji ustavljajo sorazmerno velike več postopkov soper mladoletne storilce kaznivih dejanj, kot sodišča na Poljskem. Senati za mladoletnike so v Jugoslaviji ustavili povprečno letno 53 % kazenskih postopkov soper mladoletnike, medtem ko so sodišča za mladoletnike na Poljskem ustavila povprečno letno 39,8 %, pri čemer smo upoštevali tudi oprostilne sodbe.

Primerjava mladoletnikov, soper katere so sodišča izrekla kazenske sankcije v obeh državah, kaže sicer na prvi pogled

pri nas ugodnejše stanje, kot na Poljskem. Če pa upoštevamo, da je kazenska politika javnih tožilcev in sodišč v Jugoslaviji proti mladoletnikom drugačna, kot na Poljskem, ker se namreč pri nas mnoge primerov reši z izvensodnimi ukrepi, se na videz ugodno stanje spreminja.

Da bi dobili realnejše podatke za primerjavo, smo izračunali delež polnoletnih obsojenih v odnosu do števila polnoletnih obdolženih oseb za posamezna leta razdobja od 1957 do 1960. Izhajali smo namreč iz predpostavke: če bi bile obravnavanje mladoletnikov pri tožilstvih in pred sodišči podobno obravnavanju odraslih oseb, t.j. da bi se tožilstva in sodišča močneje orientirala na izrekanje sodnih ukrepov (kakor to domnevamo za Poljsko), bi moral biti delež pravomočno rešenih zadev pred senati za mladoletnike le podoben deležu obsojenih oseb. Z dobljenimi deleži smo za vsako leto množili število obdolženih mladoletnikov in tako dobili ustreznejšo bazo za izračun kriminalitetnih števil mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v Jugoslaviji. Resultate, ki smo jih na ta način dobili, so naslednji:

Leto	Poljska		Jugoslavija	
	Kriminalitetno število mladoletnikov, soper katero so sodišča izrekla kazenske sankcije	Na novo bazo pre-računano kriminalitetno število	Kriminalitetno število mladoletnikov, soper katero so sodišča izrekla kazenske sankcije	Na novo bazo pre-računano kriminalitetno število
1957	4,9	2,7	2,7	3,2
1958	5,3	2,3	2,3	3,1
1959	5,7	2,7	2,7	3,7
1960	5,6	2,2	2,2	4,4
1961	...	2,4	2,4	5,6
1962	...	2,2	2,2	5,6

Tudi po preračunanih kriminalitetnih številkah v Jugoslaviji je mladinska kriminaliteta v obdobju od leta 1957 do 1960 nižja, kot na Poljskem, dasi ne tako občutno kot v prejšnjem stolpcu. V letih 1961 in 1962 pa mladinska kriminaliteta v Jugoslaviji še dosega kriminaliteto na Poljskem. Pri tem žal ne vemo, kakšna je tendenca razvoja mladinske kriminalitete na Poljskem po letu 1960.

Ker je otežkočena primerjava kriminalitetnih števil tako glede na ugotovljeni različni tretan mladoletnih storilcev kaznivih dejanj v obeh državah, kot tudi na novo preračunana kriminalitetna števila, smo s geometrično sredino izračunali še tempo porasta kriminalitete na Poljskem in pri nas. Izračun pokaže, da je v primerjalnem obdobju 1957 - 1960 tempo porasta mladinske kriminalitete na Poljskem nekoliko večji (5,15 % na leto), kot v Jugoslaviji (4,94 % na leto). Ker smo za Jugoslavijo imeli podatke še za leta 1961 in 1962, smo izračunali tempo porasta tudi za to obdobje in ugotovili, da je ta v letih 1957 - 1962 povprečno letno 5,57 %. Teh podatkov pa ne moremo primerjati s tempom porasta v teh letih na Poljskem, ker nimamo ustreznih podatkov.

Ob upoštevanju vseh navedenih primerjav lahko sklenemo ta primerjalni prikaz s ugotovitvijo, da je mladinska kriminaliteta na Poljskem sicer nekoliko večja, kot pri nas, vendar te razlike niso tako občutne, kot bi bilo sklepati samo na podlagi podatkov o sodno izrečenih kazenskih sankcijah.

A. P O L J S K A

1. Ministrski sodišča

III.

a) Organizacija

DELOVANJE PRAVOSODNIH IN POMOŽNIH ORGANOV

Kot smo že omenili, so ministrski sodišča v Poljski ustanovljena leta 1949. Prva taka sodišča so bila ustanovljena leta 1949 in sicer v treh največjih mestih v Varšavi, Lodzu in Lublinski. Večje so bila leta 1953 odpravljena. Do organiziranja celovite mreže ministrskih sodišč, kot je to predvidel zakon o organizaciji sodišč in tega leta, pa vse do zdaj ni prišlo.

Posobno pozornost so morali posvetiti v Poljski organiziranju ministrskih sodišč po letu 1949, ko so se ministrska sodišča odvojila od sodnih sodišč kot njihove posebne oddelke. Kljub razvoju njihove stvarne pristojnosti je ostalo, da so najprej obravnavali samo kaznivá dejanja, kjer pa presojajo vse kaznivá dejanja, ki so jih kaznila ministrski sodišča, poleg tega pa od leta 1953 še občinske sodišča. Razširjena pristojnost teh sodišč so razširjali po pristojnosti občinskih sodišč ter lahko obravnavajo vse občinske sodišča.

A. P O L J S K A

1. Mladinska sodišča

a) Organizacija

Kot smo že omenili, obstojajo na Poljskem posebna sodišča za mladoletnike. Prva taka sodišča oziroma oddelki so bili organizirani že leta 1919 in sicer v treh najvažnejših mestih: v Varšavi, Lodzi in Lublinu. Vendar so bila ta tri sodišča leta 1929 odpravljena. Do organiziranja celovite mreže mladinskih sodišč, kot je to predvideval zakon o organizaciji sodišč iz tega leta, pa vse do začetka vojne ni prišlo.

Posebno pozornost so začeli posvečati v Poljski organiziranju mladinskih sodišč po letu 1949, ko so se mladinska sodišča oddvojila od rednih sodišč kot njihov poseben oddelek. Glede razvoja njihove stvarne pristojnosti je značilno, da so najprej obravnavala samo lažja kazniva dejanja, danes pa presejajo vsa kazniva dejanja, ki so jih izvršili mladoletniki, poleg tega pa od leta 1953 še skrbniške zadeve. Krajna pristojnost teh sodišč se razlikuje od pristojnosti okrajnih sodišč ter lahko obsega območje več okrajnih sodišč.

To je razumljivo glede na manjše število zadev, ki jih obravnavajo, povzročajo pa večkrat težave pri izvajanju posebnih nalog zlasti n.pr. pri izvajanju strožjega nadzora.

Na Poljskem poudarjajo, da je skupno obretnovanje kazenskih in skrbniških zadev otrok in mladoletnikov zahtevala ugotovitev, da je eden glavnih vzrokov ^{za} demoralizacije otrok in za delinkventnost mladoletnikov posebnikljivi nadzor nad njimi in vzgojna zamerjenost.⁴⁵

Danes obstaja 61 mladinskih sodišč, med katerimi obsegajo nekatera večja območja kot so območja posebnih okrajnih sodišč. Ta sodišča lahko označimo kot samostojne oddelke nekaterih okrajnih sodišč, ki imajo svoje posebne organizacije in posebne načine dela. Sodišča za mladoletnike vodi sodnik, ki se formalno imenuje vodja oddelka za mladoletnike.

b) Mladinski sodniki in metodologija dela

Vzporedno z razvojem posebnih sodišč za mladoletnike se je pojavila tudi potreba po šolanju in izpopolnjevanju kadrov, ki bodo lahko izvrševali naloge in izpolnjevali funkcije teh sodišč.

Danes dela na Poljskem okrog 110 mladinskih sodnikov, ki so po kvalifikaciji vsi pravniki. Zanimivo je, da je ta del sodstva v pretežni meri domena žensk - 80 % vseh sodnikov za mladoletnike so namreč ženske. Specializacija kadrov je vse

⁴⁵ Information, str. 8

Do leta 1960 obstojala v bistvu samo v individualnem izpopolnjevanju, ki ga je dajala stalna praksa na tem področju ter občasne konference in seminarji. Pri tem razsoja večina sodnikov kazenske in skrbniške zadeve hkrati. Od leta 1960 pa so začeli pomoč sodnikom organizirati sistematično.

Te naloge je prevzel državni inštitut za specialno pedagogiko, ki je prve enoletne izpopolnjevalne tečaje uvedel v šolskem letu 1960/61 in odblej je na njih sodelovalo okrog 30 mladinskih sodnikov⁴⁶.

Osnovno izhodišče za sestavo programa je, da se morajo slušatelji s sociološko, biološko in psihološko osnovo mladinske delinkvence seznaniti. Študij je organiziran tako, da obsega šest tednov predavanj (200 predavateljskih ur) ter pripravo pisane naloge. Naloga se mora nanašati na analitično obdelavo enega problema iz mladinske delinkvence, pri čemer mora kandidat svoja stališča in predlagane rešitev tudi teoretično utemeljiti in dokumentirati. Predavanja so bila organizirana v začetku zimskega in poletnega semestra, po šolskih počitnicah pa so bili ispiti.

Študijski program je v prvem letu teh tečajev obsegal predavanja iz predmetov, ki bi naj izpopolnili znanje s področja pedagogike, psihologije in kriminologije. Izbrana poglav-

⁴⁶ Ker se pri nas večkrat sastavlja vprašanje financiranja takih oblik izpopolnjevanja, naj dodamo, da je na Poljskem to vlogo prevzelo pravosodno ministrstvo v Varšavi.

ja iz psihologije so obsegala med drugimi tudi vprašanja frustracije in motivacije, iz psihologije grupe ter grupno delo. Predavanja iz psihopatologije so bila posvečena predvsem psihopatologiji otroka in mladostnika. Precejšen poudarek je bil dan predavanjem iz pedagogike, ki jo na sploh visoko cenijo. Med drugimi so bila obdelana vprašanja pomena življenjske zgodovine v razvoju posameznika, vprašanje faktorjev odločilnih za vzgojo, vzgojni pomen vzgojiteljeve osebnosti, problem avtoritete in problemi t.i. case work dela. Predavanja iz kriminologije so bila skoraj v celoti posvečena razglabljanju o etiologiji delinkvence (sociološka in patofiziološka etiologija). Kot poseben predmet so obravnavali probleme resocializacije mladostnih delinkventov. Analitično so bile obdelane posamezne vrste ukrepov soper mladostnike in njihovo izvajanje, organi, ki jih izvajajo (zlasti delo mladinskih sodišč) in problemi prevencije.

Težišče študija je bilo predvsem na aktivnem angažiranju slušateljev. Slušatelji so namreč v času, ko ni bilo predavanj, tesno sodelovali s predavatelji, bodisi na individualnih ali skupinskih posvetovanjih s njimi, vendar niso prekinili s rednim delom na sodišču.

Ispiti so bili organizirani na dokaj svojstven način. Vsak kandidat je moral namreč v skupini 13 kolegov referirati o primeru, ki ga je obdelal v nalogi. Ostali člani grupe pa so morali podati svoje mnenje o njegovih stališčih in

predlogih ter ga teoretično utemeljiti. Tako je moral vsak slušatelj poleg svoje naloge oceniti in podati svoje mnenje še v 13 drugih primerih, pri čemer so analizirali ob praktičnih primerih še več teoretičnih problemov.

Glede na to, da traja izpopolnjevanje mladinskih sodnikov šele kratek čas, je težko dati oceno vsebine in metod dela pri tem. Vsekakor pa lahko pozitivno ocenimo še dejstvo, da so na Poljskem začeli s sistematičnim delom na tem področju.

Glede na to, da nas zanima predvsem delo in vloga mladinskega sodnika v kazenskih zadevah, se moramo omejiti na to področje in se bomo dotaknili vprašanja skrbniških sadov le obrobno.

Mladinski sodnik sodeluje na Poljskem ne samo v pripravljalnem postopku in pri glavni obravnavi, temveč nadzoruje tudi izvajanje sankcije, ki jo je izrekel.

V pripravljalnem postopku zoper mladoletnike pripada mladinskemu sodniku funkcija vodenja - v nasprotju s pripravljalnim postopkom zoper odrasle, ki ga vodi javni tožilec. Samo izjemoma se mladoletnik obravnava v rednem postopku - le tedaj namreč, če je izvršil kaznivo dejanje skupaj s odraslimi in teče postopek zoper mladoletne in odrasle skupaj.

Ker je postopek, zoper mladoletnike nasploh, pripravljalni postopek pa še posebej usmerjen v to, da naj nudi čim več podatkov o mladoletnikovi osebnosti, se mora - oziroma bi se morale - vse dele sodnikov v pripravljalnem postopku osredotočiti prav na ta problem.

Postopek se uvede najpogosteje na podlagi ovadbe milice, ne-
redki pa so tudi primeri, da se postopek uveda na predlog
družbenega inšpektorja, to je posebnega organa sodnika, ki
opravi funkcije nadzora in svetovanja v skrbniških zade-
vah. Običajno pa izvede poizvedbe milice in so zato milični-
ki tisti, ki prvi zaslišijo mladoletnike. Takšen način je
glede na posebnost prvega zaslišanja lahko sporen; poge-
sto pa je dvouljiva tudi njegova vrednost, zlasti zato, ker
med organi tako imenovane državljanske milice ni posebnih
zasliševalcev za mladoletnike, osiroma otroke.

Med sredstvi, ki jih ima sodnik na razpolago v pripravljal-
nem postopku za to, da bi še pred glavno obravnavo spoznal
mladoletnika, njegovo osebnost in okolje, v katerem živi,
je najpomembnejši nadzor kuratorja. Kot smo videli pri ob-
ravnavanju kazenskopравnih predpisov o tej materiji, se ta
ukrep nadzora odredi kot preventivni ukrep osiroma kot ukrep
za zagotovitev mladoletnikove navzočnosti na glavni obravna-
vi. Namen ukrepa pa je nedvoumno globlji: po eni strani gre
za to, da bi se čim boljše spoznala mladoletnikova osebnost,
po drugi pa tudi za to, da bi se čimprej začela mladoletni-
kova prevzgoja in senacija okolja, v katerem živi. Sodnik
lahko odredi v času pripravljalnega postopka tudi nadzor
staršev, vendar ta ukrep v večini primerov združuje z odre-
ditvijo nadzora kuratorja, kar je gotovo bolj smotno.

Kurator mora začeti izvajati nadzor najkasneje v treh dneh
po prejemu sklepa. Glavni namen tega nadzora je predvsem

opazovanje mladoletnika ter začetek takojšnje resocializacije. Največji poudarek pa se vendar polaga na opazovanje mladoletnika, pri čemer pomagajo kuratorja tudi drugi specialisti, zlasti n.pr. pedagogi, psihiatri, psihologi, pediatri in drugi. Na splošno poudarjajo Poljaki velike prednosti, ki jih ima ta ukrep pred ukrepi oddaje v zavod za čuvanje (schronisko), ki je tudi eno izmed sredstev, s katerimi raspolaga sodnik v pripravljalnem postopku. Nomen in funkcije oddaje v zavod za čuvanje so podobne kot pri nadzoru kuratorja. Vendar se skušajo doseči na povsem drugačen način, nameč v posebnem izolirnem okolju in pod posebnim zavodskim režimom. Pri primerjanju obeh ukrepov ugotavljajo Poljaki, da pri prvem mladoletnik nemoteno nadaljuje šolanje, oziroma učenje poklica, da ga je mogoče opazovati v normalnem okolju, da ne izgubi stika s družino in ima resocializacijski postopek, ki se začne v svobodnih pogojih, več upanja na uspeh. Zanimivo pa je, da so sodišča kljub temu ta ukrep strožjega nadzora med vsaki tako imenovanimi preventivnimi ukrepi zelo redko uporabljala. Javni tožilci oziroma redna sodišča pa se ga sploh ne poslužujejo⁴⁷.

⁴⁷ Leta 1958 je bil ta ukrep uporabljen pri 5,4 % vseh preventivnih ukrepov, uporabljenih v pripravljalnem postopku zoper mladoletnike. Primerje: Piotrowski, Maria, Dozor kuratora jako środek wychowawczy stosowany przez sąd dla nieletnich (rokopis), str. 89.

Oddaja v zavod za čuvanje je kot smo videli poleg nadzora staršev in kuratorja preventivni ukrep sodišč v pripravljalnem postopku. Glede teh zavodov, ki so bili sprva organizirani preprosto kot domovi, kjer je bilo mogoče pridržati in izolirati mladoletnika (zlasti take, ki so begali od doma, se potepali ipd.) je treba poudariti, da jih skušajo spremeniti sedaj v prave observacijske centre, kjer morajo mladoletnika opasovati strokovnjaki in kjer mora posebna strokovna ekipa dati sodišču pred glavno obravnavo svoje mnenje o mladoletniku skupaj s predlogom za nadaljnje ukrepanje oziroma za izrek vsvojnega ali poboljševalnega ukrepa.

V kompetenci sodnika je kasneje, da potem, ko dobi podatke kuratorja oziroma mnenje zavoda za čuvanje ali ko sam meni, da je stanje dovolj pojasnjeno za glavno obravnavo, pripravljalni postopek konča in razpiše obravnavo. Na glavni obravnavi sodi kot sodnik poedinec.

Zdi se mi prav, da podam najprej nekaj splošnih opazovanj o tem, kako poteka glavna obravnava zoper mladoletnike. Karakterizirajo nedvoumno precejšna neformalnost nasploh. Vendar pa sta sodnik in odvetnik oblečena v togi, kar vpliva precej svečano in tudi formalistično. Raspravne dvorane za mladoletnike so običajno majhni prostori s navadnim sobnim pohištvom in v njih ni posebnih klopi za mladoletnike, ki so v postopku, pač pa običajni sedeži. Zanimivo je, da se piše zapisnik o glavni obravnavi na roko (ne stenografira) in tako

ropotanje stroja ne soti poteka glavne obreavnave. Seveda pa je vprašanje, kakšna je točnost in izčrpnost takega zapisnika.

Ker nadomešča obtožbo poseben sklep sodnika, javni tožilec na glavni obravnavi zoper mladoletnika ne sodeluje, pač pa sodeluje zagovornik.

Po otvoritvi glavne obreavnave je najprej zaslišan mladoletnik, ki poda svoj zagovor. Zanimivo je, da so mladoletniki zaslišani skupaj, če jih je v postopku več. Običajno so tudi navzoči pri zaslišanju staršev in vsgojiteljev, pogosto pa tudi takrat, ko daje o njih svoje mnenje izvedenec. Po zaslišanju mladoletnika izvede sodišče dokazni postopek in nato dobi mladoletnik koušno besedo, na kar odloči sodišče o ukrepu, ki ga bo uporabilo zoper mladoletnika⁴⁸.

Bolj kot vloga sodnika pri glavni obravnavi je za nas zanimiva njegova vloga pri izvrševanju ukrepov. Nadzor sodnika je

⁴⁸ Po prisostvovanju na nekaj obravnavah seveda nisem mogla dobiti vpogleda v to, kakšna je politika ukrepanja zoper mladoletnike. Kot primer pa naj navedem mladoletnika, ki je pravkar dopolnil 13 let in je bil pred tem že v postopku zaradi tatvine (izrečen mu je bil ukrep nadzora kuratorja). Tokrat je bil prav tako obdolžen tatvine (dve ročni uri in nekaj hrane); domaše razmere (stenovanje in hrane) je imel sicer urejene, bil pa je brez nadzora, se je potepal, begal s doma in šole ter slabo delal v šoli. Sodišče mu je izreklo vsgojni ukrep oddaje v vsgojni zavod (ki se izroka na nedoločen čas).

ljevcaju: o. e. II.)

⁴⁹ Primerjaj N. Sabrovska, o. e. II. str. 15

seveda najbolj očitno in najbolj aktiven pri izvrševanju vzgojnega ukrepa nadzora staršev oziroma nadzora kuratorjev. Pri nadzoru staršev je sodnik v stalnem stiku s njimi in po potrebi še s kuratorjem, če kurator pomaga staršem pri izvajanju tega ukrepa. Sodnik je dolžan staršem svetovati in pomagati pri reševanju problemov, ki jih ima mladoletnik.

Za vse starše, katerih otrokom je bil izrečen nadzor te vrste, organizira sodišče redna predavanja o različnih vzgojnih problemih. Po ugotovitvah poljskih praktikov so ta predavanja dobro obiskana in uspešna⁴⁹.

Še tesnejše je sodelovanje sodnika s poklicnimi kuratorji in tudi kuratorji - laiki pri izvajanju ukrepa nadzora kuratorja. Poleg vsakodnevnih stikov ima sodnik na razpolago tako imenovani izvršilni spis s poročili kuratorja. Sodnik ima tudi neposredno ingerenco nad trajanjem obeh ukrepov nadzora, ker jih lahko spremeni, bodisi ukine ali pa (navadno v primerih povratka in če je soper mladoletnika tekel nov kazenski postopek) spremeni v zavodski ukrep. V razmerju med sodnikom in kuratorjem poudarjajo, da ima sodnik vodilno vlogo in da je on tisti, ki mora biti idejni iniciator dela kuratorjev.⁵⁰

Vloga sodnika za mladoletnike pri ukrepu oddaje v poboljševalni zavod je dvojna. V primerih, kjer je sodnik izrekel ta

⁴⁹ Primerjaj H. Zabrodzka, Współpraca sędziego dla nieletnich z wychowawcą, Szkoła Specjalna, 1963/4, str. 74 (v nadaljevanju: o.c. II.)

⁵⁰ Primerjaj H. Zabrodzka, o.c. II. str. 15

ukrep, mu je vodstvo zavoda dolžno redno poročati o mladoletniku in njegovi reedukaciji. Sodnik je tudi tisti, ki odloči (navedno na predlog vodstva zavoda) o odpustu mladoletnika in zavoda. Pri tem je dolžan organizirati postpenitenciarne pomoč mladoletniku. Če pa je mladoletnik odpuščen pogojno, mu mora določiti tudi ukrep nadzora kuratorja.

Druga oblika sodelovanja sodnika za mladoletnike s poboljševalnim zavodom je zvezana z dejstvom, da sodi izvrševanje tega poboljševalnega ukrepa v resor pravosodnega ministrstva. Sodnik za mladoletnike tistega sodišča, na čigar območju se nahaja poboljševalni zavod, je zato neke vrste nadzorni organ zavoda in mora tesno sodelovati z vodstvom zavoda. Je član uprave zavoda in sodeluje pri vseh pomembnejših odločitvah - zlasti pri predlogih za odpust, za pogojni odpust in za dopust mladoletnikom.

Končno nadzoruje sodnik za mladoletnike tudi izvajanje vzgojnega ukrepa oddaje v vzgojni zavod. Vodstvo takega zavoda mu mora tudi poročati o poteku ukrepa in o prevzgoji mladoletnika. Ta poročila služijo sodniku kot osnova za eventualno odločbo o odpustu iz zavoda, kar sodi v njegovo pristojnost. Tudi v teh primerih mora sodnik organizirati pomoč po odpustu, ki obstoji predvsem v tem, da s pomočjo kuratorja uredi mladoletniku osnovne življenjske pogoje. Pogosto kurator mladoletnika po odpustu nadzoruje. Ker pa so vzgojni zavodi na Poljskem enote prosvetnega ministrstva, je vez med njimi in sodnikom bolj šibka in sodelovanje manj tesno.

Za mladinskega sodnika postopek torej še zdaleč ni končan z izdajo sodbe oziroma sklepa. Njegove obveznosti v procesu izvajanja ukrepa so precej številne, ima pa tudi velike kompetence glede nadaljnje usode mladoletnika. Kolikor sem mogla opaziti, je evidenca sodnikov nad posameznimi mladoletniki, ki so "njihovi", ki so jih torej sodi obravnavali, precej natančna. Prav tako sem dobila vtis, da je sodelovanje med osebjem vzgojnih oziroma poboljševalnih zavodov in mladinski sodniki precej tesno, vsaj takrat, kadar gre za mladoletnike, ki so nameščeni v zavodih, ki niso daleč od kraja njihovega bivanja in v zvezi s tem od sodišča, kjer so bili v postopku. Domneva pa lahko, da je položaj drugačen, če gre n.pr. za mladoletnika, ki je doma s juga Poljske, ukrep pa prestaja n.pr. v Halborku, 60 km južno od Gdanska. Glede na to, da so vzgojni oziroma poboljševalni zavodi na Poljskem organizirani in tudi specializirani ometno za vsa državo, pa to najbrž ni tako redek primer.

2. Pomožni organi sodišča za mladoletnike⁵¹

Zakoniti predpisi so imenovali pomožne organe sodišča najprej kuratorje. Spočetka je to pomenilo samo kuratorje - laike. Od leta 1959 pa obsega ta pojem predvsem poklicne, pa tudi seveda prostovoljne kuratorje. Oboji so pomožni organi

⁵¹ Večina podatkov za to poglavje je poleg lastnih opažanj v LR Poljski povzeta po citirani študiji Marije Piotrowsk.

sodišč za mladoletnike v kazenskih zadevah.

Sodniki imajo tudi v nekazenskih zadevah, ki jih označujejo kot skrbniške, neke vrste pomočnike, tako imenovane

"Vzrušbene inšpektorje" (opiekun społeczny), ki opravljajo v teh zadevah podobno funkcijo kot kuratorji v kazenskih.

Toda vsi ti inšpektorji so laiki in opravljajo to delo poleg svoje redne zaposlitve. Poklicnih inšpektorjev v tem smislu ni.

Končno moramo omeniti še eno vrsto delavcev, katerih delo sega tudi na področje mladinske delinkvence, oziroma točneje na področje socialno - varstvenega dela, ki je s prvim tesno povezano. Pri oddelkih za socialno varstvo (opieka społeczna) delajo namreč tako imenovani "terenaki skrbniki" (opiekun terenowy), ki so uslužbenci ljudskih svetov. Oddelek za socialno varstvo se ukvarja predvsem s pravnimi socialnimi problemi in to ne samo mladoletnikov, temveč tudi odraslih in med temi zlasti starih ljudi. Ti organi seveda ne sodijo med pomožne organe sodišča, vendar sodniki z njimi čisto sodelujejo.

Kolikor sem mogla v času svojega kratkega bivanja na Poljskem opaziti, kuratorji, inšpektorji in skrbniki precej tesno sodelujejo med seboj in skušajo koordinirati svoje delo. Pri tako velikem številu raznih služb pa se jim to včasih popolnoma ne posreži. Zaradi težav v koordiniranju medsebojnega dela je opaziti tudi tendenco, da bi se vse te službe (razen službe pri upravnno-administrativnih organih) organizirale enotno.

e) Poklicni kuratorji

Med posameznimi pomožnimi organi sodišča je najbolj cenjena va najmlajša med temi institucijami, namreč institucija poklicnih kuratorjev, ki je bila uvedena, kot smo videli, šele leta 1959.

Pogoji za opravljanje poklica kuratorja so v zakonitih predpisih podrobno naštetih. Med splošnimi pogoji se zahteva, da je kurator dopolnil 25 let, da je poljski državljan, nekasnovan in da ima vse državljanske pravice. Posebej pa so precizirani pogoji, ki se tičeje strokovne kvalifikacije. Za poklicnega kuratorja zahteva splošna srednja izobrazba (gimnazija) in pet let prakse pri delu z mladino, od tega vsaj tri leta na področju pravosodja in sicer kot prostovoljni kurator. Doba te prakse je znižana na tri leta dela z mladino, od tega vsaj na eno leto dela na področju pravosodja, če ima kandidat teko imenovano pedagoško maturo, to je učiteljske. Končno predvideva odredba možnost, da ima poklicni kurator visoko izobrazbo in sicer pravno, pedagoško ali psihološko ter tri leta prakse v delu z mladino. Poklicne kuratorje imenuje in rešuje predsednik vojvodskega sodišča na predlog vođe mladinskega sodišča.

Po najnovejših podatkih je na Poljskem zaposlenih okrog 120 poklicnih kuratorjev, torej približno toliko, kot je mladinskih sodnikov. Glede na število sodišč za mladoletnike (okrog 70) prideta približno dva poklicna kuratorja na eno sodišče. Dejanska razporeditev je seveda drugačna: koncentra-

cija kuratorjev je večja v mestih, kjer je istočasno tudi večja koncentracija delinkvence; poleg tega pa je lažje dobiti kadre za delovna mesta v večjih centrih. Sodišče za mesto Varšava, ki obsega levi breg reke Visle (na desnem bregu je del mesta, ki se imenuje Varšava - Praga) in kjer živi pretežni del prebivalstva poljske prestolice (ki ima približno 1.200.000 prebivalcev) ima 8 poklicnih kuratorjev. Sodišče v Krakovu (ki ima okrog 500.000 prebivalcev) pa ima prav tako 8 kuratorjev. Posamezna sodišča imajo sistematiziranih več delovnih mest za kuratorje, vendar so s kadri precejšnje težave. Na to kaže tudi dejstvo, da je med njimi precejšnja migracija.

Strokovne kvalifikacije pri polovici poklicnih kuratorjev so zelo visoke: 63 poklicnih kuratorjev ima namreč fakultetno izobrazbo. Na sodiščih sem se srečevala s kuratorji, ki so bili juristi, pedagogi ali psihologi. Zanimiva je še sicer zelo groba distribucija poklicnih kuratorjev glede na starost:

od 25 do 30 let:	20 kuratorjev	ali	18 %
od 30 do 50 let:	73	"	64 %
nad 50 let:	21	"	18 %
skupaj	114	"	100 %

Pretežna večina kuratorjev so ljudje v starosti od 30 do 50 let, v starosti torej, ko imajo že precej življenjskih izkušenj in prakse. Po anketi praktikov se posveča vprašanju strokovnega izpopol-

njevanja poklicnih kuratorjev prenašo pozornosti. V držav-
nem merilu je bila sanje organizirana samo ena konferenca
in sicer leta 1960. Na sodiščih so sicer enkratni mesečni
sestanki vseh poklicnih kuratorjev, vendar so posvečeni
predvsem operativnim in drugim problemom. Verjetno bi bilo
primerno organizirati enoletne tečaje za specializacijo ku-
ratorjev, podobno kot se to organizira za mladinske sodnike⁵².

Poklicni kuratorji delajo na podlagi teritorialne razdelit-
ve sodnega okoliša in sicer tako, da se njihov delokrog kri-
je z delokrogom sodnika, kateremu je kurator neposredno do-
deljen. Pri tem pa se dogaja, da dela kurator na sodiščih,
kjer obsega sodišče za mladoletnike obsočja več okrajnih so-
dišč tudi v precej oddaljenih krajih, n.pr. v krajih, ki so
po 60 km oddaljeni od sedeža sodišča (n.pr. Krakov; to sodi-
šče obsega tudi mesto Oświęcim, oddaljeno 60 km od sedeža
sodišča). Pri tem si ponekod pomagajo s tem, da je eden iz-
med kuratorjev tako imenovani "terenski" kurator, kar pome-
ni, da se njegove obsočje oddaljeni predeli, po katerih stal-
no potuje; ali pa s tem, da eden izmed kuratorjev stalno ži-
vi izven sedeža sodišča v določenem kraju, kjer je koncentra-
cija delinkvence večja (poklicni kurator krakovskega sodišča

⁵² Prisojstvovala se taki konferenci v Krakovu. Najprej so
obravnavali vprašanje delovne obremenjenosti posameznih
kuratorjev, nekaj organizacijskih vprašanj, nato pa or-
ganiziranje letnih taboranj, kar je bilo takrat (maj 1963)
zelo aktualno in končno še organiziranje posebne mehanič-
ne delavnice.

živi v Zakopenen, ki je oddaljeno okrog 100 km od sedeža sodišča). Poleg stikov s posameznimi varovanci in njihovim okoljem, so poklicni kuratorji v stalnem kontaktu s upravno - administrativnimi organi, s predstavniki družbenih organizacij (zlasti društvo prijateljev mladine, taborniki) in s specializiranimi ustanovami, ki delajo na tem področju (vsgojne posvetovalnice, posvetovalnice za psihično zdravje, tako imenovani otroški domovi, protialkoholne posvetovalnice itd.). Poklicni kuratorji nimajo tako imenovanega normiranega delovnega časa, ker opravljajo pogosto terenska dela. Pač pa imajo po vseh sodiščih organizirano dnevno dežuranje, tako, da je mogoče vsakega kuratorja vsaj enkrat tedensko najti na sodišču in je dosegljiv na svoje stranke, ki jih bodisi vabi, ali pa se same oglašajo pri njem zaradi različnih problemov.

Pomembna je še vloga kuratorja kot svetovalca prostovoljnima kuratorjem, ki je v tem, da usmerja njihovo delo.

Organizacijsko je njihovo medsebojno razmerje urejeno tako, da ima vsak poklicni kurator določeno število prostovoljnih kuratorjev, katerih primere mora poznati in mora kontrolirati njihovo delo s posameznim mladoletnikom. Skupaj s temi kuratorji sestavlja plan dela za mladoletnika (plan prevagoje), na podlagi katerega prostovoljni kurator dela.

Med splošnimi delovnimi pogoji poklicnih kuratorjev in organizacijskimi oblikami pri njihovem delu se mi zdi potrebno omeniti še strokovno organizacijo kuratorjev, ki zajema po-

leg poklicnih tudi prostovoljne kuratorje. Ustanovi se lahko na sodišču, kjer šteje aktiv kuratorjev več kot 15 ljudi. Organizacija se imenuje pravzaprav samouprava in je omejena na posamezna sodišča. Njen pomen je predvsem medsebojno sodelovanje, izmenjavanje izkušenj, pomoč pri izvrševanju ukrepov in strokovno izpopolnjevanje. V okviru te samouprave se namreč občasno organizirajo posamezna predavanja.

Celotno delo poklicnega kuratorja se odvija po naprej določenem mesečnem planu. Ta plan sestavlja kurator skupaj s sodnikom in ima samo operativni pomen. V njem je določen predvsem obseg kuratorjevega dela. Obremenitev kuratorja je po zakonitih predpisih omejena na 10 istočasnih primerov. Dejanska obremenitev poklicnih kuratorjev se giblje med 7 in 8, pri prostovoljnih pa je nižja, toda zelo variira (od 4 do 7, pa tudi do 8 primerov). V okviru tega plana se poverijo poklicnemu kuratorju samo težji primeri in bolj odgovorne naloge.

Is problematike, ki sodi v delokrog kuratorjev, opravljajo poklicni kuratorji predvsem nadzor v pripravljalnem postopku, kjer morajo izdelati socialno anketo, po nalogu sodnika lahko zaslišujejo mladoletnika pred glavno obravnavo, dalje izvajajo nadzor kot vzgojni ukrep samo v težjih primerih, pač pa se jim običajno poveri nadzor nad mladoletniki, pogojno odpuščenimi, iz poboljševalnih zavodov.

Kuratorje, ki so, da se zvrno ti podatki proučijo, vendar jih lahko štejejo za poslednje najhujše dve pojavi:

b) Prostovoljni kuratorji

Institucija prostovoljnih kuratorjev je na Poljskem tista, ki ima večje in daljše tradicije kot institucija poklicnih kuratorjev. Taki kuratorji so (sicer pod različnimi nazivi) delovali resda bolj neorganizirano, toda že vse od leta 1903. dalje. Večji razmah je dosegla ta služba seveda kasneje, ko je bila ustanovljena po prvi svetovni vojni samostojna poljska država. Po sprejetju poljskega zakonika iz leta 1932, so obstojali na Poljskem samo prostovoljni kuratorji, ki so to delo opravljali kot svoje državljansko dolžnost. Na tej osnovi temelji funkcija prostovoljnega kuratorja v bistvu še danes. Po drugi svetovni vojni se je začela ta služba razvijati predvsem od leta 1950. dalje, torej nekeko vzporedno z razvijanjem mladinskih sodišč, kot posebnih sodišč z lastno stvarno in krajevno pristojnostjo. Rast in razvoj te institucije dobro ilustrira število prostovoljnih kuratorjev.

leta 1950	500 kuratorjev
leta 1959	1.943 "
leta 1960	3.070 "
leta 1962	4.138 "

Porast prostovoljnih kuratorjev v času zadnjih dveh let je nedvoumno znaten in sovpada s časom, ko so uvedli poklicne kuratorje. Zdi se, da so ravno ti podatki precej zgovorni, ker jih lahko štejemo za posledice najbrže dveh pojavov:

mladinska delinkvenca je prav v tem času začela občutno narastati in družba se je s tem problemom začela ukvarjati tudi z drugih, ne samo bolj ali manj represivnih vidikov. Poleg tega se je verjetno prav kot posledica novih gledanj na vse problematiko, spremenila struktura izrekanja varojnih ukrepov in se je uporaba ukrepa nadzora povečala⁵³. Vse to se je odrazilo v večjem številu prostovoljnih kuratorjev in v večji aktivnosti sodišč pri njihovem iskanju.

Kot za poklicne kuratorje, določajo zakoniti predpisi tudi za prostovoljne kuratorje posebne pogoje. Ti pogoji so ti: kurator mora dopolniti 18 let, mora biti poljaki državljan in imeti vse državljanske pravice. Poleg tega pa mora "dajati garancijo, da bo pravilno izpolnjeval obveznosti, ki mu jih nalaga funkcija prostovoljnega kuratorja". Prostovoljni kurator pa ne more biti, kdor je bil sodno kaznovan, ali komur so bile odvzete roditeljske pravice, ali tisti, ki "zaradi psihičnih ali fizičnih motenj ne bi mogel izpolnjevati dolžnosti kuratorja".

Tudi prostovoljne kuratorje imenuje in razrešuje predsednik vojvodskega sodišča na predlog vodje mladinskega sodišča. Kandidat mora ob nastopu izpolniti posebno anketo in predložiti življenjepis, vodja mladinskega sodišča pa mu je dolžan razložiti pomen njegovega dela, obveznosti, ki jih prevzema št. Kurator poda pred njim svečano izjavo in

⁵³ Priserjaj Jarzebowski, Nowe formy pracy kuratorów i inspektorów, Między 1962/3-4, str. 50.

prejane posebno legitimacijo. Tako skušajo tudi na zunaj povdediti pomen funkcije, ki jo kurator prevzema.

Razlogi za razrešitev prostovoljnega kuratorja so taksativno določeni: Predsednik vojvodskega sodišča razreši prostovoljnega kuratorja, če ne izpolnjuje svojih dolžnosti, če sam za to prosi in ima utemeljene razloge, če to zahteva organizacija dela, če izgubi poljsko državljenstvo, državljenške pravice, ali če ne daje garancij, da bo pravilno izpolnjeval svoje dolžnosti.

Prostovoljni kuratorji se rekrutirajo iz zelo različnih poklicev. Po sedanjih podatkih, ki jih je zbralo ministrstvo za pravosodje, je med njimi 45 % pedagoških delavcev in psihologov, 31 % drugih umskih delavcev, 47 % fizičnih delavcev in kmetov, 7 % pa ostalih.

Glede izobrazbe kažejo podatki, da ima 10 % prostovoljnih kuratorjev višjo ali visoko izobrazbo, 65 % srednjo in 25 % osnovno izobrazbo. Prostovoljni kuratorji ne prejemaajo na svoje dele nobenega plačila, temveč dobe povrnjene vse stroške, ki so jih imeli s svojim delom, ti pa ne smejo znašati več kot enomesečna plača za najnižjo vrsto državnih uslužbenecov. Povprečno znašajo ti stroški, ki se izplačujejo v pavšalih, okrog 400 slotov na mesec.

V zadnjih letih so začeli sistematično pridobivati nove kadre, pri čemer so našli nekaj novih rešitev, ki se zde precej zanimive. Predvsem so skušali zainteresirati za to delo študente univerze, zlasti na oddelkih za pedagogiko, psihologijo in pravo. V dveh mestih so s to skeljo uspeli v pre-

cejšnji meri. V Varšavi so poklicni kuratorji začeli sodelovati s Vojno pedagoško akademijo, kjer se vzgajajo oficirji - pedagogi, oziroma psihologi. Precej slušateljev te akademije je začelo delati, kot prostovoljni kuratorji. To sodelovanje je šele v začetni fazi in še ni ocenjeno, vendar poudarjajo poklicni kuratorji, da je vpliv oficirjev - kuratorjev na mladoletnike (namreč fantje) zelo velik. Ti kuratorji so seveda s svoje strani prinesli nekaj novosti v izvrševanje ukrepa nadzora.

Druga nova oblika, s katero pa se sama niso mogla seznaniti, je tako imenovana študentska zadruga, EWKS (Eksperyment w eksperymencie), kjer skušajo študentje - kuratorji v posebnih organizacijskih oblikah pomagati mladoletnikom, ki jih nadzorujejo, da se le-ti izšolajo in pridejo poklicu.

Podobno kot poklicni kuratorji delajo tudi prostovoljni na določena teritoriju, ki naj bi ne presegal radiusa 5 km. V praksi tega vedno ni mogoče uresničiti, pa tudi želje kuratorjev samih, so različne: pogosto jim je namreč ljubše, da stenujejo v drugem okolišju, kot njihovi varovanci.

Delo prostovoljnih kuratorjev je organizirano tako, da nadzoruje poklicni kurator skupino laikov. Ta poklicni kurator jih uvaja v konkretni primer, jim svetuje, s njimi se dogovore za ukrepe, ki jih bodo podvzeli in za načine dela, ki jih bodo uporabili. Isti kurator kontrolira tudi njihova poročila in jim po potrebi pomaga pri nadaljevanju ukrepa. Na splošno vlada prepričanje, naj v eni družini, torej praviloma pri enem

mladoletniku, dela stalno ista oseba in se zato poklicni kuratorji ne vmešavejo neposredno v delo prostovoljnega kuratorja. Skupine prostovoljnih kuratorjev, ki delajo pod vodstvom enega poklicnega kuratorja, štejejo, kolikor sem mogla ugotoviti, okrog 10 ljudi.

Is današnje organizacije prostovoljnih kuratorjev in njihove povezanosti s poklicnimi kuratorji, lahko sklepamo, da je pred letom 1959, ko poklicnih kuratorjev še ni bilo, manjši organ, ki bi strokovno vodil prostovoljne kuratorje, koordiniral njihovo delo in ga kontroliral. Te napake, ki so se gotovo odrazile tudi pri izvajanju ukrepa nadzora, so poleg drugih razlogov najbrž narekovale uvedbo poklicnih kuratorjev. Ko so na Poljaku leta 1959 začeli uvajati te vrste kuratorjev, so istočasno začeli posvečati večjo skrb strokovnemu izpopolnjevanju prostovoljnih kuratorjev, ker so, kot pravijo, uvideli, da dobra volja ne zadošča. Rezumljivo je, da so vprašanje takega izpopolnjevanja lahko najbolje rešili v večjih mestih, predvsem seveda v Varšavi, kjer sem se s organizacijo tega študija lahko bolje spoznala.

Strokovno izpopolnjevanje organizira v Varšavi ljudska univerza prestolice in sicer v obliki rednih predavanj, ki tečeje vse šolsko leto enkrat na teden od 2 do 4 ur⁵⁴. Študij je namenjen poleg prostovoljnih kuratorjem še družbenim in-

⁵⁴ Primerjaj Helena Wojnarska, O kursie dla kuratorów warszawskich, Biuletyn 1962/3 - 4, str. 63 in nasl. od poljskih št. kuratorjev.

špektorjem, družbenih skrbnikov, sodelavcem društva prijateljev mladine ipd. Med posameznimi oblikami dela so uporabili poleg predavanj še seminarje, ogled izbranih filmov in diskusije o njih. Zelo priljubljene so pri njih ankete o uspehu predavanj, pripombe, ki jih slušatelji dajejo pisмено ipd. V času predavanj obiskujejo slušatelji več institucij v Varšavi in okolici (n.pr. vgojne svetovalnice, svetovalnice za psihično zdravje, vgojne in popeljševalne domove, sodišča za mladoletnike, observacijski center itd.).

Obisk predavanj je seveda fakultativen, tisti slušatelji pa, ki redno prihajajo, dobe ob koncu predavanj spričevalo o obisku⁵⁵.

Ta način študija so vpeljali v Varšavi pred tremi leti in ga ves čas s strokovne strani izpopolnjujejo. Sedanji študijski program je tedaj že prešel eksperimentalno fazo in je danes plod določenih izkušenj.

Program sam obsega tri cikle: izbrana poglavja iz družbene in splošne pedagogike, izbrana poglavja iz kazenskega in rodbinskega prava, izbrana poglavja iz psihopatologije in socialne patologije. Prvi cikel je posvečen predvsem problemu družine v sodobnem svetu, pri čemer je poseben poudarek na metodah dela v družinskem okolju (načini spoznavanja tega okolja in izvedba socialne ankete). Poleg tega so obdelana vprašanja faktorjev, ki vplivajo na moralni

⁵⁵ Po približnih podatkih za šolsko leto 1962/63 je obiskovalo predavanja v Varšavi povprečno 100 slušateljev od približno 620 kuratorjev.

in družbeni razvoj mladine in zlasti vprašanja varovkov neprilagojenosti mladoletnikov.

Tako imenovani pravni cikel obsega vrsto predavanj s področja organizacije mladinskih sodišč, kazenskega prava in kazenskega postopka in s področja rodbinskega prava. Vsa predavanja so prilagojena delokrogu slušateljev. V okviru tega ciklusa so tudi predavanja o novih zakonikih s področja, kjer slušatelji delajo in poročila o mednarodnih kongresih prav tako s področij, ki zanimajo slušatelje. S področja metodike socialnega dela so v tem ciklusu obdelana vprašanja postopne pomoči mladoletnikom in polnoletnim odpuščenim obsojencem.

Zadnji cikel, to je izbrana poglavja iz psihopatologije in socialne patologije, obsega po eni strani vprašanje o motnjah in napakah pri duševnem razvoju in o stopajah duševne razvitosti; vprašanja o vzrokih nevroz pri otrocih in mladoletnikih; po drugi strani pa je posvečena posebna pozornost pojavom alkoholizma kot družbenemu pojavu in kot problemu v družini ter problemu prostitucije. V ta cikel so zajete med metodološkimi vprašanji tudi metode dela pri prevzgoji družine⁵⁶.

⁵⁶ Program predavanj:

I. cikel: Izbrana poglavja iz družbene pedagogike (10 ur predavanj, 3 ure predvajanje filmov, 3 ure seminar in razgovor o obiskih v ustanovah): problem družine v sodobnem svetu in na Poljskem; družina kot osnovna vzgojna celica; zdravje družine, fizične in psihične potrebe starih ljudi, tehnika dela s družino.

(Dovzetno po brošuri Studium społeczne, Warszawa, 1962).

Zdi se mi končno potrebno vsaj na kratko osnažiti predavateljski kader. Predavatelji so - to velja seveda za Varšavo - vsi specialisti na posameznih področjih in prihajajo deloma s pedagoških ustanov (pravna fakulteta, fakulteta za psihologijo in pedagogiko, državni inštitut za specialno pedagogiko), deloma pa s posameznih inštitucij, ki se ukvarjajo s to problematiko (sodniki za mladoletnike, kuratorji, psihologi in psihiatri s različnih posvetovalnic ipd.)

Strokovnega izpopolnjevanja prostovoljnih kuratorjev, o katerem sem pravkar govorila, seveda ni mogoče izvesti povsod, ker tega ne dopuščajo možnosti. Zato ni izključeno, da v nekaterih drugih mestih temu vprašanju ne posvečajo take pozornosti. Tako se n.pr. v Krakovu sedovoljujejo s onomesečnimi konferencami, na katerih govore o tedaj aktualnih problemih in dajejo poleg tega prikaz kakšnega zanimivega primera,

II. cikel: Izbrana poglavja iz splošne pedagogike (8 ur predavanj, 3 ure seminar in razgovor o obiskih v ustanovah, 3 ure predvajanje filmov): značilnosti faktorjev, ki oblikujejo moralne in družbene nazore mladih ljudi; družbena neprilagojenost.

III. cikel: Izbrana poglavja iz civilnega in kazenskega prava (10 ur predavanj, 3 ure seminar in razgovor o obisku ustanov, 3 ure predvajanje filmov): pravne in organizacijske osnove varstva za družino, otroka in mladoletnike, izbrana poglavja iz rodbinskega zakonika; delovno pravo; kazensko pravo.

IV. cikel: Izbrana poglavja iz psihopatologije in družbene patologije (8 ur predavanj, 3 ure seminar, 3 ure predvajanje filmov), družbeni varoki alkoholizma, alkoholizem v družini; prostitucija kot družbeni pojav, varoki in posledice nevarnosti pri otrocih in mladoletnikih; pojavi duševne nerazvitosti. (Povzeto po brošuri Studium spoteczne, Warszawa, 1962).

vendar čisto deskriptivno - čeprav je na sodišču zelo močan aktiv mladinskih sodnikov in kuratorjev in čeprav bi jim najbrž tudi Jęgiellońska universa pri rednih predavanjih lahko precej pomagala. Vendar moramo pri tem upoštevati, da se zaradi s načrtne skicje za strokovno izpopolnjevanje šele pred kratkim in zato najbrže res ni mogoče pričakovati, da bo lahko takoj pridobiti ljudi za to.

Tudi pri obliki, kakršno je uvedla in jo uporablja varšavska ljudska universa, je vprašanje, kolikim ta predavanja, seminarji, ogledi ustanov ipd. koristijo, saj je obisk povsem fakultativen in pač odvisen od pripravljenosti ljudi, ki so nase prevzeli določene družbene obveznosti. Gotovo pa še sama možnost izpopolnjevanja, ki sedaj obstoja, ogromno pomeni in daje po vsej verjetnosti dobre rezultate.

Možni inženirski inšpektorji, dejati inženirski inšpektorji

Vprašanja družbenih inšpektorjev se moramo dotakniti le obrobno - zaradi celovitosti pregleda po eni strani in zaradi razvojnih tendenc, ki so povezane s to inštitucijo po drugi. Družbeni inšpektorji so enako, kot kuratorji, pomožni organi mladinskih sodišč in sicer v tako imenovanih skrbniških zadevah. Inštitucija teh inšpektorjev je samo prostovoljna, "družbena" kot to imenujejo Poljaki.

Dolžnosti družbenih inšpektorjev so podobne dolžnostim kuratorjev, vendar obstoja velika razlika glede mladoletnikov osiroma otrok, za katere skrbe eni in drugi. Družbeni in-

zavezo, če je bil s sodno odločbo odrejen tak ukrep.

špektorji delujejo v okolju, ki je običajno manj devrirano, kjer so se pokazali šele začetni znaki določenih negativnih pojavov, pa tudi v primerih, kjer so povsem objektivne okoliščine prisilile sodišče, da se je vmešalo v življenje družine (intervencije v primeru daljših bolezni, invalidnosti staršev ipd.). Ti inšpektorji so nekakšna podaljšana roka sodnika v primerih, ko gre za vprašanja, ki sodijo v pristojnost mladinskih sodišč s področja rodbinskega prava. S tega področja sodijo v pristojnost mladinskega sodišča vsa vprašanja, povezana s posvojitvijo, skrbništvom in s razpolaganjem premoženja mladoletnikov, dalje omejitev in odvzem roditeljskih pravic in začasni odvzem roditeljskih pravic. Sodišča se možnosti za omejitev ali odvzem roditeljskih pravic precej pogosto poslužujejo in imajo v zvezi s tem možnost izrekanja nadzor družbenega inšpektorja, dajati konkretne naloge staršem, uporabiti ukrep oddaje otroka v zavod ali v drugo družino. Sodišča obravnavajo otroke in mladoletnike v rodbinskih zadevah do dopolnjenega 18 leta starosti, ko postanejo civilnopravno polnoletni. Njihova naloga v času postopka pred izdajo odločbe, je spoznavanje s družino, za katero gre, s njenimi problemi, s otroki in mladoletniki v družini. Na podlagi tega je inšpektor dolžan dati sodniku poročilo, ki pogosto služi za osnovo sodnikovi odločbi.

Po izdaji sodne odločbe je delo inšpektorja odvisno od vrste te odločbe. Mislim pa, da na splošno velja, da ostane inšpektor v stiku s družino, če ostanejo otroci v družini, oziroma skrbi skupaj s sodnikom za to, da se jih odda v odgovarjajoč zavod, če je bil s sodno odločbo odrejen tak ukrep.

d) Terenski skrbniki, ki so je sposobni našiti in našin

Že opisanim družbenim delavcem na področju mladinskega varstva se pridružujejo še tako imenovani terenski skrbniki, ki so upravno-administrativni organi, uslužbenci oddelkov za socialno varstvo pri ljudskih svetih. Njihov delokrog je precej širši, saj sodi v njihovo pristojnost vsa socialno-varstvena problematika. Na področju dela z mladino se omejujejo najpogosteje na vprašanje socialne pomoči in podpore v najrazličnejših oblikah.

Kot vidimo, se ukvarjajo tedaj na Poljskem z vprašanji problematične mladine številne inštitucije, ki so bile, razen terenskih skrbnikov, do nedavnega organizirane kot prestopoljne, njihovo dejavnost pa so označevali - osiroca je označujejo še danes - kot družbeno delo. Že opisanim inštitucijam moramo prišteti še referente tako imenovanih blokovnih komitetov (kar odgovarja približno našim krajevnim skupnostim), v katerih delokrog sodi tudi skrb za mladino na njihovem območju.

Na ta način je angažiranih precej kadrov, ki se sicer z različnih aspektov, a vendar z enotnim ciljem, ukvarjajo s problemi mladine. Pri tem pa vzbujata dvom dve okoliščini. Velika večina - prav gotovo okrog 90 % - teh ljudi so ljudje, ki opravljajo to delo poleg svoje redne zaposlitve in poleg svojih ostalih dolžnosti. Med njimi je relativno malo strokovnjakov, usposobljenih za delo z neprilagojeno ali deviantno mladino, osiroca s prav takimi družinami. Zato se postavlja vpra-

ženje, ali sta ta pomoč, ki so jo sposobni nuditi in način njihovega dela teka, da odtehta te nedvoumne slabe strani, ki jih lahko povzroči prepogoste vmešavanje v družino, občutek stalne kontrole in slasti nadzora s različnih strani. Zdi se, da so se teh nevarnosti in slabih strani svedeli tudi organizatorji teh služb. Mislim, da kažeta na to svedba poklicnih kuratorjev in povečana skrb za strokovno izpolnitev prostovoljnih kuratorjev po eni strani, po drugi pa tudi tendenca, ki je v zadnjem času v sodstvu precej opazna, namreč težnja po združitvi kuratorjev in družbenih inšpektorjev v enotno organizirano službo. Po tej smisli bi se naj delo poklicnih kuratorjev razširilo tudi na skrbniške zadeve, prav tako pa bi naj ti kuratorji nadzorovali delo družbenih inšpektorjev. Domnevamo lahko, da bi to bila perspektiva, ki odpira možnosti za večje strokovnost in boljše organizirano pomožno službo sodišč, kakor je sedaj zamišljena pri mladinskih sodiščih.

3. Opazovalni center in podobni zavodi

a) Splošno
V prvih sodiških zavodi, kjer se različno opazovajo otroci, v Poljska ima danes več različnih ustanov, ki se ukvarjajo z opazovanjem mladoletnikov ter s njihovo triažo oziroma selekcijo, kot to tam imenujejo. Njihova razvojna pot je bila najbrž podobna, kot drugod. Naloga teh zavodov je bila sprva samo gola detencija mladoletnikov. Edini cilj je bil

ta, da se zagotovi mladoletnikova prisotnost na glavni obravnavi. Ti domovi so bili zato tudi odgovarjajoče opremljeni: mladoletnike, ki so jih zadrževali v teh zavodih, so skušali zaposeliti, deloma s šolskim delom, deloma pa v delavnicah in na ekonomijah. V sadnjen času pa so se začele predstave in pojasovanja o tem, kako naj bo organiziren tak zavod in čemu naj služi, spreminjati. Prodrla je namreč misel, da je treba mladoletnika v času pred glavno obravnavo opazovati in analizirati, opazovanje in njegovi rezultati pa naj daje sodišču na glavni obravnavi podatke o mladoletnikovi osebnosti in o tem, kakšen ukrep bi bil po mnenju ekspertov za mladoletnika najprimernejši. Odraz teh sprememb je nastitev prvih psihologov in psihiatrov v opazovalnih centrih, kar se na Poljskem začelo uvajati relativno pozno, namreč od leta 1960 dalje. Ker pa ima Poljska na področju psihologije precejšnje tradicije, so v času zadnjih dveh in pol let dosegli, da delajo psihologi in psihiatri kot stalni ali honorarni sodelavci tako rekoč v vseh zavodih, ki se ukvarjajo z opazovanjem in triažo mladoletnikov v pripravljalnem postopku. Opazovalne centre in njia sorodne institucije, kakor so organizirane na Poljskem, lahko delimo v dve veliki skupini. V prvo sodijo zavodi, kjer se vršijo opazovanja ambulantno, v drugo pa tisti, kjer so mladoletniki na določen čas stalno pridržani, kjer gre tedaj za zaveški način obravnavanja.

b) Opazovalni in triažni centri, kjer so mladoletniki pridržani

Prvi teh zavodih gre za dva tipa ustanov. Prvi je tako imeno-

van "schronisko" zavod torej, kjer se mladoletnik "čuva". Ti zavodi so najstarejši med vsemi observacijskimi enotami. V kazensko-pravnem pogledu gre za ukrep, ki je pri polnoletnih delinkventih nadomeščen s priporom oziroma preiskovalnim zapozom.

Ti zavodi za čuvanje - schroniska se ločuje glede na spol mladoletnikov, tako da je med 18 takimi zavodi na Poljskem, 15 za fante (od teh sta 2 organizirana v sklopu poboljševalnih zavodov, kot posebna oddelka) in 3 za dekleta⁵⁷.

Skupno raspolagajo ti zavodi s okrog 1.000 mesti. V zavode prihajajo mladoletniki na podlagi odločbe mladinskega sodnika, oziroma javnega tožilca (v primerih, če je mladoletnik v postopku skupaj z odraslimi). V skladu s zakonitimi predpisi sme trajati ta ukrep največ tri mesece, vojvodsko sodišče, oziroma javni tožilec vojvodstva pa ga smeta podaljšati za nadaljne tri mesece, generalni javni tožilec pa še za tri mesece. Skupno lahko traja tedaj v izjemnih primerih največ 9 mesecev. Zdi se, da je to rok, ki daleč presega potrebe glede na opazovanje mladoletnika, pa tudi glede trajanja pripravljalnega postopka. Poleg tega pa se dogaja, da se tudi ta rok pogosto prekoračuje, bodisi zato, ker pripravljalni postopek ni končen, ali pa tudi zato, da bi mladoletnik končal šolo, ki jo obiskuje v tekočem šolskem letu. Nespoštovanje teh rokov in tudi sama dolžina trajanja, povzročata pri mladoletnikih, poslanih v te zavode, precejšnje nego-

⁵⁷ Podatek velja za leto 1960, vendar se odtlej to število ni bistveno spremenilo.

tovost in ker je sanje tudi prihodnost nejasna, saj glavne obravnave še sploh ni bilo, imajo taki domovi z gojenci večsih težave, ki bi se jim bilo mogoče izogniti, če bi bil kazenski postopek opravljen hitreje.

Imela sem priložnost obiskati dva taka zavoda za čuvanje, enega za dekleta in enega za fante. Kot rečeno, prihajajo mladoletniki tja večinoma preko mladinskih sodišč. Pri tem se posamezni zavodi ločijo glede na to, kakšno populacijo sprejemajo. Kriterij za inbire zavoda bi naj bila tako imenovana "stopnja demoralizacije", ki bi se naj kazala in ocenjevala ne samo po izvršenem kaznivem dejanju, temveč na podlagi celotnega načina življenja in celotne mladoletnikove osebnosti. Ker pa ima sodišče v času, ko pošlje mladoletnika v zavod za čuvanje, le zelo malo podatkov o teh vprašanjih, je glavni kriterij vendarle kaznivo dejanje.

Vsi zavodi za čuvanje imajo v bistvu enak način dela in so organizirani na enakih osnovah. Zavodi za čuvanje so zavodi zaprtega tipa. Nanesčeni so - kolikor sem jih sama obiskala - v manjših stavbah, ki so bile za ta namen posebej adaptirane. Okrog stavbe je poskrbljeno za varnost tako, da je videti bodisi sidrove, zaklenjena vrata, tudi bodoče žice, okna pa so, vsaj ponekod, zavarovana z rešetkami. Okrog domov so navadno okrasni vrtički in športna igrišča, vsek da pa ima tudi lasten večji zelenjavni oziroma sadni vrt. Kapaciteta domov, ki sem jih obiskala, je znašala 40 do 50 gojencev.

Gojenci so bili dolžni sami skrbeti za red in čistočo v domu

Podatki povzeti po S. Szulcwicki, Mladoletni w zakładach poprawczych, Warszawa 1962, str. 61.

in to ne samo v spalnicah, temveč tudi povsod. Poleg tega se pomagali v kuhinji in pri pranju.

Vzgojiteljski kader v teh zavodih tvorijo učitelji in vzgojitelji, katerih izobrazba bi vsaj formalno morala biti enaka. Ker so zavodi povsem zaprti, je za gojence posebej organizirana zavodska šola (navadno višji razredi osnovne šole in nekatere delavnice). V teh delavnicih vodijo delo mojstri, ki sodijo tudi med vzgojiteljski kader.

Na splošno je opaziti tendenco, da bi bile strokovne kvalifikacije vzgojiteljskega kadra čim višje. Vendar pa so tukaj določene težave, kakor jih jasno kaže tudi naslednja tabela.

Tabela 4: Izobrazba učiteljevin vzgojiteljev v zavodih za čuvanje⁵⁸

Učitelji	1956		1959	
	skupaj	%	skupaj	%
Srednja pedagoška izobrazba	29	69	36	58
Izobrazba, višja kot srednja (nedokončana)	6	14,4	10	16,1
Višja izobrazba	7	16,6	16	25,9
Skupaj	42	100,0	62	100,0

Vzgojitelji	1956		1959	
	skupaj	%	skupaj	%
Nišja izobrazba	40	63,5	12	14,4
Srednja izobrazba	19	30,1	45	54,2
Izobrazba višja kot srednja (nedokončana)	-	-	10	12,0
Višja izobrazba	4	6,4	16	19,4
Skupaj	63	100,0	83	100,0

⁵⁸ Podatki povzeti po S. Jedlewski, *Nieletni w zakladosch porawczych*, Warszawa 1962, str. 61.

Kot kažejo podatki tabele, nastopa problem strokovnih kvalifikacij zlasti pri vzgojiteljskem kadru, kjer je leta 1959 bilo še vedno 14,4 % vzgojiteljev s nižjo izobrazbo. Ti podatki se nanašajo na leto 1959 in ker zlasti od tedaj naprej zelo poudarjajo potrebo po strokovnih kvalifikacijah, lahko domnevamo, da se je stanje sedaj morda nekoliko spremenilo. Tako so bili n.pr. v zavodu za čuvenje deklet v Sopotu poleg upravnika, ki je učitelj, štirje vzgojitelji s diplomo državnega inštituta za specialno pedagogiko in dva učitelja. Honorarno zaposleni so običajno še zdravnik splošne prakse, dentist, psiholog in psihiater. V tem zavodu posebnih vzgojiteljev mojstrov ni bilo, kar so bile tudi delavnice zelo skromne (samo šiviljska).

Ker so na Poljskem uvedli tako imenovano temsko obravnavanje mladoletnika šele pred razmeroma kratkim časom, ustanove, ki se s tem ukvarjale, pa obstojajo dosti dlje, je razumljivo, da je pri opazovanju mladoletnikov še vedno skoraj najpomembnejše opazovanje pedagogov - učiteljev in vzgojitelja.

Bila se sastavlja tako, da obsega najprej osebo zavoda se seznaniti s mladoletnikom najprej po podatkih, ki jih prejme s sodišča, kjer je poleg sodne odločbe zlasti posebna socialna anketa, v kolikor je bila izvedena. Učitelji vodijo nato posebne zvezke, kamor beležijo svoja opažanja. Za vodenje teh beležk ni nobenih posebnih navodil, teži pa se k temu, da bi zajeli mladoletnikovo celotno osebnost. Ti podatki se nanašajo tako na mladoletnikovo zadržanje,

napredevanje in sprejemanje v šoli, kot tudi ob prostem času, to je v času, ko se pripravljajo za šolo, delajo v delavnicah, ali sodelujejo pri svobodnih dejavnostih.

Od ostalih strokovnjakov pregleda mladoletnika prvi splošni zdravnik oziroma pediater. Pri tem polagajo posebno pozornost na bolezni kot so: tuberkuloza, pri dekletih pa zlasti spolna obolenja ipd. Po pregledu splošnega zdravnika, pregleda mladoletnika psihiater, kot sedaj pa še psiholog. Tehnike, ki se jih poslužujejo psihologi, so različne. Vendar uporabljajo vse metode intervjuja, skoraj vsi inteligentnostni test in pogosto tudi teste za poklicne uspehanje. Kolikor sem mogla ugotoviti, se skoraj ne poslužuje globinskih testov.

Psihologu je poverjena v teatskem opazovanja najpomembnejša vloga. Ko namreč ves strokovni kolektiv zavoda obravnava mladoletnika na posebni konferenci in sprejme sklep o tem, kateri ukrep bo priporočil sodišču, je psiholog tisti, ki poročilo sestavi in da mnenje.

Taka poročila so sestavljena tako, da obsegajo najprej podatke o mladoletnikovi družini (starši, bratje in sestre), nato o njenem stanju (življenjska zgodovina, pogosto odnos do kaznivenga dejanja, ki ga je izvršil). Tem podatkom je dodano mnenje šole, ki jo je mladoletnik pred tem obiskoval, oziroma mnenje delovne organizacije, kjer je delal. Končno je podano mnenje zavoda za čuvanje, ki se nanaša na pouk, izužitev poklica in sadržanje v zavodu. Podatki o šolanju in o

delu so običajno posredni, namreč povzeti po socialni anketi. Končno se v poročilu svrste še menja strokovnjakov in predlog glede ukrepa, ki ga naj sodišče uporabi. Predlog glede ukrepa obsega mnenje o tem, ali se naj uporabi zavodski ukrep ali ne. Često pa psiholog tudi precizira vrsto zavoda, kjer bi naj prestajal vsaj oziroma poboljševalni ukrep. Sodišče seveda ni vezano na predlog psihologa in odloči samostojno. Domnevamo pa lahko, da je pri odločanju o ukrepu pod vplivom mnenja strokovnjakov.

Uslužbenci zavodov, ki sem jih obiskala, so v glavnem zatrjevali, da sodišča njihova mnenja v večini primerov upoštevajo. Glede na to, kako ukrepajo z mladoletniki, ki so do glavne obravnave v zavodih za čuvanje, pa se vidi, da se ta ukrep, ki bi se smel uporabljati res samo in ultima linea, uporablja preveč pogosto. Okrog 47 % vseh mladoletnikov, ki so bili pridržani v teh zavodih, se namreč po glavni obravnavi vrne domov, to je, izreče se jim ukrep, ki ni zavodske narave⁵⁹. Ravno ti mladoletniki pa so si v času bivanja v zavodu nabrali negativnih izkušenj, vsekakor pa so bili istegni iz neravnega okolja, kar v veliki večini primerov ne more pozitivno vplivati na njihov razvoj.

Zavodi za čuvanje so, kot rečeno, manjše delovne enote z okrog 40 do 60 mest. Mladoletniki, ki prihajajo v te zavode, so stari od 13 do 17 let. Vešnih so tudi starejši, namreč takrat, če traja bivanje v tem zavodu posebno dolgo, mladoletnik

⁵⁹ Primerjaj Plotrowski o.c., str. 89.

pa je prišel v zavod tik pred polnoletnostjo.

Gojenci so razvrščeni po grupah glede na starost, tako da so grupe bolj ali manj istovetne s razredom v šoli, medtem ko so pri delu razvrščeni v posamezne poklicne skupine. Glede zunanjega videza naj omenim, da so vsi gojenci v uniformah, fantje so praviloma ostriženi, včasih pa tudi dekleta (po izjavi upravnika največkrat iz higienskih razlogov).

Dnevni red se najbrž ne loči bistveno od dnevnega reda v podobnih zavodih drugod: delovni dan začne ob 7, okrog 8 se začne pouk oziroma delo v delavnicah, okrog 14 je kosilo, nato sledi nekaj časa za svobodne dejavnosti in priprava za šolo, ob 19 je večerja, po večerji je najpogostejša zabava gledanje televizije, čas za spanje je ob 21. Pri sestavi dnevnega reda v vseh zavodih na sploh se posveča - tako se mi vsaj zdi - precejšnja pozornost temu, da je iskoriščen in organizirano uporabljen ves čas.

V zavodih za čuvanje je organizirana splošna izobraževalna zavodska šola - glede na starost mladoletnikov predvsem četrta, peta, šesta in sedma razred. Za tiste, ki so dolžnosti osnovnošolskega šolanja zadostili, je poskrbljeno za delo v delavnicah. Te delavnice so bolj skromno opremljene: za fante so imeli v zavodu, ki sem ga obiskala, preproste mehanično in mizarško delavnico, v zavodu za dekleta pa šiviljsko. To je seveda razumljivo, saj gre za zavode, kjer bi naj bili mladoletniki relativno kratek čas, čeprav traja to pridržanje v praksi včasih tudi precej dolgo.

Prav tako so v primerjavi s drugimi zavodi ti zavodi slabše opremljeni s rekviziti za svobodno dejavnosti. Vsek zavod pa ima televizije (ki je silno priljubljena, čeprav je njena vzgojna vrednost včasih sporna⁶⁰), knjižnico, športna igrišča za odbojke in košarke, medtem ko so posebne delavnice za posebne interesne grupe (akvariji, biološki kabinet, obdelava plastike, mehanična delavnica ipd.), bolj redke.

Drugi tip opazovalnega centra je observacijsko selekcijski zavod v Varšavi. Posebnost tega zavoda je v tem, da je, v nasprotju s zavodi za čuvanje, njegova glavna naloga opazovanje mladoletnika in ugotovitev plana za postopenje s njim v prihodnosti. Ta zavod obstoja od leta 1957 in je edini v vsej državi. Njegovo delo je omejeno na mesto Varšavo, v drugih vojvodstvih pa opravljajo njegovo vlogo svetovalnica za psihično zdravje in vzgojna svetovalnica in sicer ambulantno. Zavod razpolaga s 50 mesti in sprejema samo fante. Populacija tega zavoda se loči od one v zavodih za čuvanje. V zavod so namreč sprejeti mladoletniki, ki jim je sodišče že izreklo ukrep - in sicer samo taki, ki jim je bil izrečen vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod. V teh primerih opravi zavod triažo. Mladoletniki, ki jim je sodišče izreklo ta ukrep, so lahko tudi nedelinquentni: takrat namreč, kadar jim je sodišče izreklo ta ukrep v skrbniških zadevah.

⁶⁰ V zavodu za čuvanje deklet so bila navzoča ravno v času, ko so gojenke gledale prenos s svetovnega prvenstva v boksu.

Poleg tega prihajajo na opazovanje v zavod tudi "težki otroci", taki, ki povzročajo težave slasti v šoli, ker jih v zavod pošilja ministrstvo prosvete na predlog šole. Pri teh otrocih daje zavod mnenje o tem, kakšen naj bo nadaljni postopek z otrokom oziroma mladoletnikom (vzritev domov, odaja v zavod, način tretmana ipd.)

Najdaljši čas opazovanja v tem zavodu je formalno tri mesece. Podobno kot v zavodih za čuvanje pa se ta rok tudi tu zelo pogosto prekoračuje in znaša tudi po eno šolsko leto. Pri teh prekoračenjih osebje običajno pazi na to, da otrok oziroma mladoletnik konča razred. Večkrat pa povzročajo podaljševanja bivanja v zavodu neurejene družinske razmere gojencev.

Zunanji izgled zavoda je podoben kakršnikoli drugi vagojni ustanovi internatskega tipa. Mladoletniki niso v uniformah, pač pa lahko vsak dobi v zavodu potrebno obleko.

Vsogojni kader v zavodu je precej številan. Za 50 gojencev je skrbele 7 učiteljev (od teh jih je približno polovico mojstrov) in 6 vzgojiteljev (ki so imeli vsi tako imenovano pedagoško maturo), en psiholog, in en socialni delavec. Vsi ti so stalni uslužbenci zavoda, honorarno pa dela še psihiater. Pri izobrazbi učiteljev, učiteljev - mojstrov in vzgojiteljev ni velikih razlik. Vsi so namreč diplomanti učiteljskega in so si specializacije izbrali v prejšni semi. Pripomniti pa moram, da so bili nekateri učitelji - mojstri, diplomanti posebnega inštituta za ročne spretnosti, ki je imel rang srednje šole

in kjer so se specializirali prav za delo v posameznih delavnicah. Ta inštitut sedaj že nekaj let ne obstoja več. Posebno pozornost zasluži še delovno mesto socialnega delavca, ali kot ga imenujejo "zavodski skrbnik". Ta je diplomant državnega inštituta za specialno pedagogiko in se ukvarja samo s terenskim delom: izvaja socialne ankete, vzdržuje stike z družino, pripravlja družino na to, da se mladoletnik vrne ipd.

Opazovanje dele v tri faze, med katerimi se v prvi fazi ekipa strokovnjakov (sestavlja jo vzgojiteljski kader v celoti) spozna s podatki o mladoletniku. Na prvi konferenci ekipe poroča predvsem socialni delavec o mladoletniku samem, o okolju, v katerem živi, o dosedanjem življenju, o težavah, ki jih je imel ipd. Na podlagi teh podatkov in podatkov, ki so sicer razvidni iz spisa, se sestavi plan opazovanja.

V času opazovanja spremljajo in opazujejo mladoletnike učitelj v šoli, mojster v delavnici, vzgojitelj v prostem času, poleg tega pa še psiholog in po potrebi psihiater. Med opazovanjem obravnava mladoletnikov primer ponovno ekipa strokovnjakov na konferenci. Tokrat kontrolirajo predvsem, kako se opazovanje vrši in ali zahtevajo dosedanji rezultati analiz kakšne spremembe v tretjemu mladoletniku. Psiholog v zavodu, ki testira mladoletnike, se poslužuje predvsem Wechsler-Bellevue testa, medtem ko projektivnih testov ne aplicira.

Ko je faza opazovanja končana, se mladoletnikov primer ponovno obravnava na tiški konferenci - tokrat se sprejme tudi

predlog o tem, kakšna naj bo nadaljna usoda mladoletnika, oziroma v kateri izmed vzgojnih zavodov se ga naj pošlje. Tudi v tem zavodu sestavlja poročilo in mnenje psiholog, ki mu na ta način pripada pomembna vloga v celotnem sklopu opreževanja oziroma odločanja.

Kot sem že omenila, sprejema zavod samo fantje, in sicer v šolski starosti - približno od 7. do 15. ali 16. leta. Gojenci so razdeljeni v grupe na podlagi šolskih razredov, tako da tvorijo učenci od 1. do 4. razreda prvo skupino, učenci 5. razreda drugo, učenci 6. in 7. razreda pa tretjo skupino.

Za delovni dan v zavodu je značilno, da je iskoriščen precej intenzivno. Gojenci obiskujejo v dopoldanskih urah šole - bodisi zavodske (od 1. do 5. razreda), ali zunaj (6. in 7. razred). Popoldne so zaposleni v delavnicah, ki so zelo pestre in dobro opremljene. Tako imajo mehanično delavnico, delavnico za teko imenovane "različne tehnike", kjer oblikujejo kovine, plastične snovi, papir ipd. in biološki kabinet. Delo v delavnicah je obvezno in služi razvijanju delovnih navad ter ročnih spretnosti - pogosto je to tudi prva poklicna usmeritev. Zavod razpolaga tudi s tako imenovano "švietlico", to je neke vrste klubski prostor s knjižnico, različnimi družabnimi igrami in seveda s televizijskim sprejemnikom. Na dvorišču so tudi bolj skromna športna igrišča.

c) Opazovalni centri, kjer se vrši opazovanje ambulento

Končno je treba med inštitucijami za opazovanje omeniti še eno - namreč vojvodske svetovalnice za psihično zdravje, pri katerih krije opazovanje delinkventnih otrok oziroma mladoletnikov le zelo majhen delež njihove celotne dejavnosti. Te svetovalnice, pri katerih obstoja poseben oddelk za mladino, ima vsake vojvodsko mesto. Med temi pa ima največji ugled najstarejša in najboljše opremljena med njimi - varšavska.

V teh svetovalnicah opazujejo mladoletnike ambulento. Od delinkventnih otrok dajejo te svetovalnice pogosto mnenja mladinskemu sodišču v času pripravljalnega postopka in se jih sodišča ravno zaradi prednosti ambulenta zdravljenja precej pogosto poslužujejo.

Ker smo o organizaciji svetovalnice take vrste že govorili, bi se želela tu omejiti le na ugotovitev, da izgleda, da je opazovanje mladoletnika tu najbolj popolno. To je razumljivo, saj gre - vsaj v Varšavi - za inštitucije s dolgoletno in lepo tradicijo.

Ob ocenjevanju različnih inštitucij, ki se ukvarjajo s observacijo in eventualno triažo delinkventne mladine, se mi zdi pravilno poudariti zlasti pomen ambulenta opazovanja. Da si ima tako opazovanje tudi določene pomembnosti v primerjavi s zavodskim - predvsem ni tako popolno in mladoletnik ni pod stalno kontrolo - pa ima tudi vrsto prednosti. Zdi se, da ni ravno sadnja med njimi prav organiziranje take svetovalnice, ki je nedvomno lažje kot organiziranje zavoda.

Z vidika opazovanja in diagnosticiranja mladoletnikov imajo verjetno najmanjšo vrednost zavodi za čuvanje, ki se jim še vedno močno pozna, da so bili sprva namenjeni res samo osebnemu čuvanju mladoletnikov, zato da ne pobegnejo. Posebno dvopaljive vrednosti je tudi dejstvo, da mladoletniku čas, ki ga prestane v tem zavodu, ne šteje v čas izvrševanja ukrepa, osiroma kazni, ki mu ga pozneje izroče sodišče. Kaj to pomeni, lahko domneva, če vemo, da so mladoletniki včasih v zavodu tudi več kot eno leto.

Zavodi za čuvanje se tudi tako kratek čas ukvarjajo s sistematičnim opazovanjem mladoletnika in ocenjevanjem njegove osebnosti, da so do njihovega dela zelo kritični tudi nekateri poljski strokovnjaki⁶¹. Ravno Jedlewski ugotavlja znatno pomenjkljivosti, ki se tičejo tako formacije osebja kot njihove sposobnosti za observacijo mladoletnika s sodobnimi metodami in sredstvi.

Poudariti pa je treba, da izgleda, da gre razvojna pot v smeri, ki predvideva, da se zavodi za čuvanje res otresajo "ostankov starega". Pri novih zakonodajnih predlogih vidimo, da zagovarjajo kot pogoje za oddajo v ta zavod predvsem osebnostne razloge pri mladoletniku (stopnja demoralizacije, negativna okolica, ki vpliva na mladoletnika, možnost, da se tekoj začne s prevzgojo), vendar pa tudi razlogi generalne prevenije in zagotovitve mladoletnikove navzočnosti na glavni obravnavi (sum, da bo mladoletnik izvršil novo posebno nevarno

⁶¹ Primerjaj Stanislaw Jedlewski, o.c., str. 60 in nasl.

kaznivo dejanje, oddajo pa zahtevajo družbeno vzgojni razlogi, sum, da bo mladoletnik otežkočil izvedbo pripravljalnega postopka ipd.⁶²

Prav tako skušajo utreti pot novim pogledom pri izvrševanju ukrepa oddaje v zavod za čuvanje in se zlasti zavežemo za izgraditev zavodov različnih profilov: za mlajše mladoletnike, za starejše mladoletnike, ki zahtevajo strog režim in končno za psihično ali živčno prisadete mladoletnike. Takšen zavod za čuvanje bi naj imel zdravstveno - vzgojni značaj⁶³.

⁶² Primerjaj Maria Regent - Lechowicz, Tymczasowe zatrzymanie nieletniego, Przegląd penitencjarny 1963/1, str. 86.

⁶³ Primerjaj Maria Regent - Lechowicz, o.c., str. 86 in nasl.

B. JUGOSLAVIJA

1. Mladinsko sodstvo

a) Organizacija

Jugoslavije ni imela nikoli posebnih mladinskih sodišč. Mladotnike se vedno sodila le redna sodišča. Kljub temu pa v Jugoslaviji lahko govorimo o posebnem mladinskem sodstvu v okviru rednega sodstva.

Odločujoči organ v kazenskem postopku soper mladotnika je poseben senat za mladotnike. Tak senat je pri občinskih, okrožnih in republiških vrhovnih sodiščih. Senati za mladotnike pa niso le sodeči senati, marveč odločajo tudi o nekaterih primerih v pripravljalnem postopku (n.pr. na pobudo oškodovanca odloča o uvedbi postopka⁶⁴, če se oškodovanec ali skrbstveni organ ne strinjata z imenjem javnega tožilca, da uvedba postopka ne bi bila smotna⁶⁵, če se predsednik senata za mladotnike ali skrbstveni organ ne strinjata s predlogom javnega tožilca, naj se kazenski postopek ustavi)⁶⁶.

⁶⁴ Člen 435/4 zakonika o kazenskem postopku

⁶⁵ Člen 436/3 zakonika o kazenskem postopku

⁶⁶ Člen 445/3 zakonika o kazenskem postopku

Pri občinskih in okrožnih sodiščih sestavljajo senate za mladoletnike sodnik za mladoletnike in dva sodnika porotnike. Občinska in okrožna sodišča imajo lahko po več sodnikov za mladoletnike.

Sodnike za mladoletnike občinskih in okrožnih sodišč in njihove namestnike določajo predsedniki neposredno višjih sodišč. Ta način odrejanja sodnikov za mladoletnike je v organizaciji jugoslovenskega sodstva izjemen, ker sicer predsedniki sodišč sami razporejajo delo sodnikom. Le pri republiških vrhovnih sodiščih se določi senat za mladoletnike s razporeditvijo opravil. Sodnik za mladoletnike pri občinskem ali okrožnem sodišču ni le predsednik senata, marveč on vodi tudi ves pripravljalni postopek kot poizvedovalni oziroma preiskovalni organ. Sodnik za mladoletnike ne more v zadevah mladoletnikov soditi kot sodnik poedinec, marveč izdaja dokončne odločbe vedno le senat.

Sodniki porotniki senata za mladoletnike se morajo izvoliti iz vrst profesorjev, učiteljev, vzgojiteljev in drugih oseb, ki imajo izkušnje v vzgojo mladine. Praksa je pokazala, da je najboljšo, če se za delo v senatih za mladoletnike izbere dobre družbene delavce z bogatimi strokovnimi izkušnjami na področju vzgajanja in dela z mladino. V zadnjem času se zagovarja stališče, naj bi v senatih za mladoletnike sodelovalo čim več mlajših ljudi, ki aktivno sodelujejo v političnem in družbenem življenju, slasti v organih druž-

benega upravljanja in mladinskih organizacijah⁶⁷.

Glede na predpis nove ustave, da "sodišča spremljajo in proučujejo družbene odnose in pojave, ki so pomembni za izvrševanje njihovih funkcij in dajejo predloge za preprečevanje družbi nevarnih in škodljivih pojavov in za utrjevanje zakonitosti"⁶⁸ je treba pričakovati, da senati za mladoletnike ne bodo orientirani zgolj samo na reševanje konkretnih mladinsko kazenskih zadev, marveč, da se bodo ukvarjali tudi s proučevanjem mladinske delinkvence. S svojimi utemeljenimi predlogi se bodo sodišča lahko učinkovito uveljavila tudi v preventivni dejavnosti zoper mladinsko delinkvence.

Stvarna pristojnost sodišč v kazenskih zadevah mladoletnikov je urejena tako, da sodijo senati za mladoletnike občinskih sodišč na prvi stopnji o vseh kaznivih dejanjih, za katere je v kazenskem zakoniku predpisana kazen strogega zapora do petih let ali hujša kazen. Če je predpisana hujša kazen kot 5 let strogega zapora, sodijo mladoletnike na prvi stopnji senati za mladoletnike okrožnih sodišč. Senati za mladoletnike okrožnih sodišč odločajo tudi na drugi stopnji o pritožbah zoper odločbe senatov za mladoletnike občinskih sodišč.

⁶⁷ Nikolić, Zbirka prepisa o primeni vospitnih i kaznenih mera prema maloletnicima sa komentarom, Savremena administracija, Beograd 1963, str. 134.

⁶⁸ Ustava SFR Jugoslavije (Ur. l. FLRJ 14-209/63 s dne 10. IV. 1963), čl. 135/2.

Pri tem je treba poudariti izjemo od splošnega načela, da v kazenskih zadevah mladoletnikov sodijo v drugi stopnji v senatu okrožnega sodišča tudi sodniki povetniki, ki sicer pri drugostopenjskem sojenju ne sodelujejo. Republiška vrhovna sodišča sodijo samo v drugi stopnji. Senati za mladoletnike republiških vrhovnih sodišč so sestavljeni samo iz poklicnih sodnikov.

Če bi surotnost glede na obseg in naravo mladinske kriminalitete na področju določenega okrožnega sodišča narekovala, tedaj sme republiška skupščina določiti, da senat za mladoletnike tega okrožnega sodišča sedi na prvi stopnji vsa kazniva dejanja mladoletnikov, torej tudi tista, ki bi sicer spadala v pristojnost senata za mladoletnike občinskega sodišča.

Krajevna pristojnost sodišč v kazenskih postopkih soper mladoletnike je urejena po nasprotnem načelu kot sicer velja za polnoletne osebe. Glede teh oseb je načeloma krajevno pristojno sodišče, na katerega območju je oseba storila ali poskusila storiti kaznivo dejanje. Le izjemoma, če ta kraj ni znan, je krajevno pristojno sodišče, kjer ima polnoletni storilec svoje prebivališče ali bivališče. Glede mladoletnega storilca kaznivega dejanja pa je primarno krajevno pristojno sodišče mladoletnikovega bivališča. To pa zato, da bi mu lahko sodilo tisto sodišče, kjer je mladoletnik najbolj poznan in ki zato najlažje spozna njegove življenjske razmere. Če je v kakšnem mestu več občinskih sodišč, ki vsaj eden opravlja posle sodnikov za mladoletnike, se naj

lahko republiški sekretariat za pravosodno upravo določi, katero izmed njih naj bo pristojno za kazenske zadeve vseh mladoletnikov celotnega mestnega področja. Isti organ lahko določi tudi, da le eno izmed več občinskih sodišč na območju istega okrožnega sodišča odloča o kazenskih zadevah mladoletnikov. Na ta način je hotel zakonodajalec omogočiti boljše kvalitete dela in enotnejšo kriminalno politiko sepa mladoletnike.

b) Mladinski sodniki in metodologija dela

Sodniki za mladoletnike v Jugoslaviji so pravniki. Nisamo pregledali, koliko sodnikov opravlja v Jugoslaviji posle sodnikov za mladoletnike. Med sodniki za mladoletnike je vedno več žena, vendar nam ni znano, kako visok je njihov delež. Sodniki za mladoletnike v Jugoslaviji nimajo nobene specialne izobrazbe. Večina sodnikov za mladoletnike se obiskovali le kratke seminarje, ki jih od časa do časa prirejajo republiški sekretariati za pravosodno upravo. Po večji ali manjši lastni zainteresiranosti sodelujejo sodniki za mladoletnike na seminarjih, ki jih prirejajo drugi organi uprave (n.pr. organi za socialno varstvo) ali strokovna društva (defektologov, psihologov, socialnih delavcev). V Jugoslaviji se je šel uveljavljati mnenje, da civilni sodnik več velja kot kazenski. Veliko bolj se ceni logično pravno delo, kot pa odmerjanje kazenske sankcije, s katero pa se v resnici globlje posega v človekovo življenje. Glede na tako stališče le malo sodnikov z veseljem opravlja posle sodnikov za mladoletnike, še manj

pa je takih, ki bi želeli ostati pri tem poslu več let in vsaj na ta način doseči specialno znanje o delu z mladoletniki. Kljub tej ugotovitvi je treba resnici na ljube povedati, da imamo le nekaj izjem. Nekateri sodniki za mladoletnike hočejo s individualnim študijem pridobiti potrebno znanje za čim boljše opravljanje svojih odgovornih dolžnosti.

Postopek zoper mladoletnega storilca bo uvedel javni tožilec v največ primerih na podlagi ovadbe, ki mu jo dostavi postaja ljudske milice. Miličniki izvedejo tudi vse potrebne poizvedbe pred sestavo ovadbe o storjenem dejanju in storilcu. V nekaterih republikah so republiški sekretariati za notranje zadeve priredili posebne seminarje za miličnike, ki na postajah obravnavajo mladoletno storilce kaznivih dejanj. S tem so hoteli doseči, da bi miličniki pridobili čim več znanja o mladoletnikih in da bi lahko kvalitetnejše opravili prve stike s njimi.

Kot na Poljskem sedeljujejo sodniki za mladoletnike tudi v Jugoslaviji, tako v pripravljalnem postopku, kot tudi pri glavni obravnavi in pri nadziranju izvrševanja kazenske sankcije, ki so jo izrekli zoper mladoletnike. Specifičnost kazenskega postopka zoper mladoletnika je v njegovi enovitosti. Dani obstajajo tudi v tem postopku določene faze, so le te notranje med seboj tesno povezane in ne moremo govoriti o v sebi zaključenih stadijih kazenskega postopka, kot pri postopku zoper polnoletne osebe. Ves postopek je neprekinjena celota. Zato tudi sodnik za mladoletnike vodi ves

postopek zoper mladoletnike od uvedbe pa praviloma do njegove resocializacije.

V pripravljalnem postopku se mora sodnik za mladoletnike osredotočiti predvsem na ugotavljanje mladoletnikove osebnosti in življenjskih razmer, v katerih je živel ob storitvi kaznivega dejanja. Za razliko od postopka zoper polnoletno osebo, v postopku zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja ni toliko bistveno njegovo dejanje, saj je dejanje le izraz mladoletnikove osebnosti. Za oceno mladoletnikove osebnosti je bistvena celokupnost onih okoliščin, ki so vplivale, da je mladoletnik storil kaznivo dejanje. Mladoletnikovo dejanje se lahko reproducira po klasičnih procesnih oblikah dokazovanja. Teh oblik pa ni mogoče uporabiti za ugotavljanje osebnosti in vzrokov storitve dejanja. Zato so potrebne globlje analize in strokovno proučevanje vzrokov. Okoliščin mladoletnikove osebnosti ni mogoče niti zajeti, niti oceniti brez sodobnih dosežkov različnih znanosti o človeku. Zato pomagajo v postopku zoper mladoletnika sodniku tudi strokovnjaki. Le ti s svojimi metodami dela in tehnikami omogočajo sodišču, da za mladoletnika lahko uporabi tisti ukrep, ki bo pospeševal njegov razvoj v urejeno in družbi sprejemljivo osebnost. Ponekod so strokovnjaki združeni v centru za socialno delo, ali vzgojnih svetovalnicah, kot v posebnih strokovnih službah. Centri za socialno delo ali vzgojne svetovalnice, v katerih sodelujejo socialni delavci, psihologi, zdravniki (psihiatristi) in pedagogi bodo oddali anenje o osebnosti tistih mlado-

doletnikov, ki živijo pri svojih starših ali tuji družini. V nekaterih primerih bo potrebno ugotovljati osebnost mladoletnika v zavodu. Zato se mladoletniki oddajo v prehodne mladinske domove ali druge zavode, v katerih je opazovanje mladoletnika po timu strokovnjakov mogoče.

Med delom strokovnjakov centra za socialno delo, prehodnega mladinskega doma ali drugega zavoda, v katerem se mladoletnik opazuje, vzdržuje sodnik za mladoletnike stalen stik z njimi. Praviloma lahko tudi prisostvuje tiskim konferencam, ko vključujejo svoja mnenja o mladoletniku in razpravljajo o najprimernejšem ukrepu za njegovo resocializacijo, vendar so taki primeri v praksi zelo redki.

V prikazu zakonskih prepisov o kazenskem postopku soper mladoletnike smo navedli, da lahko sodnik za mladoletnike v pripravljalnem postopku izda začasne preventivne ukrepe. Večkrat mladoletnika ni mogoče pustiti še nadalje pod vplivom negativnih okoliščin, ki so dovedle do kaznivega dejanja in tudi ni mogoče čakati dokončne odločbe v kazenskem postopku. Zato bo sodnik z začasnimi ukrepi izločil mladoletnike iz dotičnjega okolja oziroma mu bo z njimi zagotovil pomoč, varstvo ali nastanitev. Sodnik za mladoletnike ima na razpolago tri začasne ukrepe in sicer: postavitve pod nadzorstvo skrbstvenega organa, izročitev drugi družini ali pa oddajo v prehodni dom, vzgojni ali drug podoben zavod. S temi ukrepi se heli že za časa kazenskega postopka usmeriti mladoletnikov nadaljnji razvoj.

Glavna obravnava proti mladotnikom se opravlja po ubikacijskih možnostih v razpravnih dvoranh sodišča ali v sobi mladinskega sodnika. Slednje velja zlasti za obravnave pred senatom za mladotnike občinskih sodišč. Glavne obravnave pred sodnikom za mladotnike okrožnih sodišč se opravljajo skoraj izključno v razpravnih dvoranh. V Jugoslaviji sodniki in zagovorniki na glavnih obravnavaah niso oblečeni v toge, v postopku soper odrasle storilce kaznivih dejanj, niti v postopku soper mladotnike. Zato že s tem odpade del svečanega izgleda glavne obravnave. Sodniki za mladotnike, kot predsedniki senatov, pazijo na to, da bi se obravnava opravila čim bolj neformalno in čim bolj ekonomično, dasi poteka obravnava sicer zelo podobno obravnavi soper polnoletne osebe. Zapisnike o obravnavaah soper mladotnike narekuje sodnik tipkarici za pisalnim strojem.

Dasí zakonski predpisi nalagajo sodnikom obsežne dolžnosti nadziranja izvrševanja vzgojnih ukrepov, ki se jih izrekli soper mladotnike, sodniki teh dolžnosti še ne izvršujejo v zadostni méri. Sodniki za mladotnike ne opravljajo same te svoje funkcije, ampak v pretežni večini sodijo tudi polnoletnim osebam. Zato ni čudno, da se težko privajajo specifičnim dolžnostim sodnika za mladotnike, ki po novelirani zakoniku o kazenskem postopku ne preneha, kot v ostalih kazenskih sede vah, s izdajo končne odločbe. Vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa si tudi šele utira pot v prakso in zato tudi pri tem ukrepu ni mogoče govoriti o tem, da bi bil sodnik iniciator dela socialnih

delavcev, ki izvršujejo ta ukrep.

Tako se več ali manj omejujejo sodniki za mladoletnike le na izdajo odločb o prenehanju zavodskih ukrepov, ker njihovo trajanje ni mogoče določiti v naprej. Ker izvršujejo ukrepe strožjega nadzorstva organi socialnega varstva in ker so vzgojni zavodi v prosvetnem resoru, vzgojnopoboljševalni zavodi v resoru notranjih zadev, prispeva morda tudi ta razcepljenost glede izvrševanja vzgojnih ukrepov k prenehanju tesnega sodelovanja sodnika za mladoletnike s organi za izvrševanje posameznih vzgojnih ukrepov.

V sednjem času se slišijo iz vrst sodnikov za mladoletnike tudi mnjenja, da jih novi način plaševanja po učinku destimulira za delo nadziranja izvrševanja vzgojnih ukrepov. Njihovi kolegi na sodišču jim namreč v pravilniku o delitvi osebnega dohodka tega dela ne priznavajo. Izjemen položaj imajo tisti sodniki za mladoletnike, ki jim je v pomoč dodeljen pri sodišču nastavljen socialni delavec. Le teh pa je zaskrbljenost še zelo malo (okrajno sodišče v Ljubljani, okrožno sodišče v Zagrebu).

2. Pomožni organi v mladinskem kazenskem postopku

Pomožni organi v kazenskem postopku soper mladoletnike so skrbstveni organi. Do temeljnega zakona o skrbništvu⁶⁹ so skrbstvene posle opravljala sodišča. S tem zakonom so se

⁶⁹ Uradni list FLRJ 30-234/47 s dne 11. IV. 1947.

skrbstveni posli, pod vplivom ideje o preventivno socialni funkciji skrbništva, prenesli od sodišč na organe uprave. S spremembo strukture ljudskih odborov se je menjal tudi ustroj skrbstvenega organa. Danes so skrbstveni organi upravní organi za socialno varstvo občinskih skupščin. Po novi ustavi so občinske skupščine predstavniška telesa družbeno politične skupnosti občine⁷⁰.

Za kazenski postopek zoper mladoletnike je posebno pomembno sodelovanje skrbstvenega organa v vseh fazah tega postopka. Lahko rečemo, da nastanejo obveze skrbstvenega organa s uvedbo kazenskega postopka zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja in trajajo v nekaterih primerih še po izvršitvi izrečenega vagejnega ukrepa, dokler se mladoletnik popolnoma ne resocializira.

Po izrecnem določilu zakonika o kazenskem postopku mora javni tožilec vedno sporočiti skrbstvenemu organu, če uvede postopek zoper mladoletnika. To sporočilo predstavlja za skrbstveni organ poziv, naj aktivno poseže v postopek zoper mladoletnika in naj neodvisno od akcije sodišča podvzame potrebne ukrepe za ureditev življenjskih razmer mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Skrbstveni organ ima v toku kazenskega postopka zoper mladoletnika pravice sestaniti se s potekom postopka in lahko daje predloge ter opozarja na dejstva in dokaze, ki so potrebni za odločbo. Skosi vse zakonske predpise o postopku zoper mladoletnika, o uvedbi postopka, o pri-

⁷⁰ Ustava Socialistične republike Slovenije (Ur.l. SRS 10-90/63) čl. 54.

pravljalnen postopku, o postopku pred senatom za mladoletnike in pri izvrševanju vzgojnih ukrepov se vleče kot rdeča nit misel, da je tesno sodelovanje med javnim tožilcem, senatom za mladoletnike in oblasti njegovim predsednikom ter skrbstvenim organom neizogiben predpogoj za pravilno obravnavanje mladoletnika v kazenskem postopku.

Skrbstveni organ ima predvsem pravico spremljati kazenski postopek zoper mladoletnika. Sodišču aktivno pomaga pri ugotavljanju mladoletnikove osebnosti in življenjskih razmer ter tako posredno sodeluje tudi pri odločanju o izreku najprimernejšega ukrepa za mladoletnikov nadaljnji razvoj.

Skrbstveni organ lahko tudi tarja naj sodišče presodi, ali je tožilčeva odločitev o neuvredbi osiroma ustavitvi postopka primerna ali ne. Končno je treba še poudariti posebno vlogo skrbstvenega organa pri izvršitvi nekaterih vzgojnih ukrepov (pri oddaji v disciplinski center in pri ukrepu strožjega nadzorstva). Prav posebno pomembna pa je skrb skrbstvenega organa za mladoletnega storilca kaznivega dejanja, ko je bil odpuščen iz vzgojnega zavoda ali iz kazensko poboljševalnega doma, da mu olajša znova vključitev v družbo.

Splošni družbeni in ekonomski razvoj je močno vplival tudi na razvoj socialnih služb. Z vse večjim razvojem socialnih služb v Jugoslaviji in koncentracijo upravnih poslov po sorodnosti v oddelkih za družbene službe upravnih organov občin, se je vse bolj izoblikovalo stališče, da posli socialnega varstva niso upravne narave in da jih je treba podobno,

kot posledice zdravstva izdvojiti iz uprave (zdravstveni dom). To velja zlasti za reševanje individualnih socialnih prisojev, glede katerih splošni ukrepi niso zadostni. Hitri gospodarski razvoj, urbanizacija in industrializacija imajo za posledice pospešeno menjanje strukture prebivalstva in vključevanje žena v proizvodni proces. Vse to nadalje povzroča nove socialne probleme v družinah in pri posameznikih. Reševanje teh problemov zahteva vsestransko proučevanje in organizirano strokovno službo. S tem delom pa se niso mogle ukvarjati obstoječe upravne službe v ljudskih odborih. Zato so se leta 1956 začeli ustanavljati centri za socialno delo, v katerih so se zbirali kvalificirani socialni delavci. S časom so v teh centrih začeli delati tudi še drugi strokovnjaki, kot zlasti psihologi in pedagogi.

V nadaljnjem razvoju centrov za socialno delo, ki so se ponekod imenovali tudi zavodi za socialno delo, so prenašale občine namreč vedno več poslov, tako, da se je v njih začela koncentrirati vsa strokovna služba socialnega varstva občine. Centri, oziroma zavodi za socialno delo, so se kot samostojne službe socialnega varstva v občini začeli vse bolj uveljavljati. Po priporočilu odbora za socialno politiko in zdravstvo zveznega zbora in odbora za delo in socialno zavarovanje zbornega proizvajalcev zvezne ljudske skupščine z dne 24. II. 1961 o ustanovitvi centrov za socialno delo, kot samostojnih strokovnih služb socialnega varstva si morajo ti centri zlasti "prisadovati" za rešitev tistih socialnih vprašanj, ki spadajo v delovno področje skrbstvenega

organa v zvezi z uporabo kazenskega zakonika in zakonika o kazenskem postopku".⁷¹

Centri za socialno delo še niso ustanovljeni v vseh občinah Jugoslavije. Konec leta 1963 ni imelo niti 14 % vseh občin v Jugoslaviji centre za socialno delo. Kakšno je razmerje centrov oziroma zavodov za socialno delo na posameznih občinah v Jugoslaviji in v posameznih republikah, kaže naslednja razpredelnica:

	Število ⁷² centrov za socialno delo	občin
SFR Jugoslavija	80	581
Srbija	33	220
Hrvatska	15	111
Slovenija	11	62
Bosna in Hercegovina	13	106
Makedonija	7	62
Črna gora	1	20

Ker se po eni strani vedno več občin združuje, po drugi strani pa se ustanavlja vedno več centrov za socialno delo, je navedeno razmerje verjetno sedaj že nekoliko spremenjeno.

Centri za socialno delo se ustanovljajo sukcesivno, po tem, kjer so ustvarjeni pogoji in možnosti sanje. Ustanavljanje centrov oziroma zavodov za socialno delo je zlasti odvisno od tega, ali je v določenih krajih na voljo zadostno število strokovnega kadra, kajti od strokovnega kadra je predvsem

71

Uradni list FLRJ 11-165/61 z dne 22. III. 1961.

72

Po podatkih republiškega sekretariata za socialno varstvo SR Slovenije.

odvisne uspešno in učinkovito delo centra oziroma zavoda.

Naloga skrbstvenih organov in centrov za socialno delo v kazenskem postopku zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj bi lahko strnili v naslednje:

1. Otroke do 14. leta starosti, ki so storili dejanja z objektivnimi znaki kaznivih dejanj ne obravnavajo sodišča, marveč skrbstveni organi ali centri za socialno delo. Delo s temi otroki ima izreden preventivni značaj. To delo je zelo mnogostrensko in more tudi skrbstveni organ izdati podobne ukrepe kot sodišča, le da ti ukrepi niso kazenskoopravni značaj.

S to obsežno nalogo pa niso zajeti le otroci, ki so storili dejanja z objektivnimi znaki kaznivih dejanj, marveč tudi tisti otroci, ki niso storili takih dejanj, ampak so pokazali druge simptome vsgejne zanamarnosti ali neprilagojenosti. Vsgejna zanamarnost ali neprilagojenost je lahko večkrat še hujši in globlji problem, kot storitev kaznivega dejanja. Zato zahtevajo zanamarni otroci dostikrat še prav posebno skrbno obravnavanje centra za socialno delo.

Končno moramo navesti tudi še delo s vsgejno zanamarnimi mladoletniki v starosti med 14 in 18 letom, ki niso storili nobenih kaznivih dejanj. Tudi za te mora skrbeti skrbstveni organ ali center oziroma zavod za socialno delo ter jim nuditi pomoč in nadzorstvo, da ne bi našli na strampota ali spredli v kriminal.

Mladino vseh treh vrst mora skrbstveni organ ali center za socialno delo sjeti s svojim preventivnim delom in ~~pri~~ pri tem koordinirati in izrabiti delovanje vseh zainteresiranih činiteljev, ki lahko vplivajo na pomoč in prevajajo te mladine in tam, kjer je to potrebno, tudi na njihove družine.

2. Obsežne so naloge skrbstvenih organov in centrov oziroma zavodov za socialno delo pri ugotavljanju stopnje duševne razvitosti in različnih vplivov na oblikovanje osebnosti mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. To obsežno delo zahteva veliko prispevanja različnih strokovnjakov, ki pa so na voljo le pri nekaterih centrih za socialno delo. Skrbstveni organi in centri za socialno delo, ki nimajo ustreznih strokovnjakov, se omejujejo le na zbiranje podatkov za socialno anamnezo in morajo sodniki v takih primerih za ugotavljanje duševne zrelosti in drugih vplivov na oblikovanje mladoletnikove osebnosti pritegniti posamezne strokovnjake različnih strok (psihologa, pediatra, psihiatra, ali pedagoga), ali pa jih pošiljajo na obravnavanje v observacijske zavode (prehodne mladinske domove).

3. Skrbstveni organi spremljajo ves kazenski postopek zoper mladoletnike. Zato lahko vsak čas dajejo predloge in opozorjajo na različna dejstva in dokaze, ki lahko kakorkoli vplivajo na odločanje v postopku zoper mladoletnika. Na zahtevo javnega tožilca dajejo skrbstveni organi ali centri za socialno delo mnenje o smotrnosti postopka zoper mladoletnika. Če bi javni tožilec proti njihovemu mnenju ne uvedel pos-

topka, ali bi se oni ne strinjali z njegovim predlogom na ustavitve, imajo pravico zahtevati odločitev sodišča. Javni tožilec potrebuje tudi soglasje skrbstvenega organa, če hoče zaradi svoje odločitve o uvedbi kazenskega postopka dati ugotoviti mladoletnikove osebne lastnosti v stacionarju (observacijskem centru - prehodnem mladinskem domu). Skrbstveni organ mora večkrat že v pripravljalnem postopku prevzeti nadzor na mladoletnikom, da bi ga varoval in mu pomagal. Končno mora predstavnik skrbstvenega organa ali centra oziroma zavoda za socialno delo sodelovati na sejah senata za mladoletnike ali na glavni obravnavi, da bi še pred dokončno odločbo o kazenskem postopku bil na voljo sodišču s potrebnimi informacijami in predlogi. Z vsemi temi določbami zakonika o kazenskem postopku so dana skrbstvenemu organu izredno široka pooblastila. Ta pa zahtevajo od službe socialnega varstva nenehno aktivno sodelovanje v kazenskem postopku zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Zato mora služba socialnega varstva razpolagati z odgovarjajočim strokovnim kadrom, ki bi moral biti tudi dokaj številen, da bi mogel učinkovito opraviti vse, kar predpisuje zakon.

4. Obširne so naloge skrbstvenega organa in centra za socialno delo pri izvršitvi posameznih vzgojnih ukrepov. Nekatere vzgojne ukrepe skrbstveni organi in centri za socialno delo tudi sami izvršujejo. Tako izvršujejo v Jugoslaviji centri za socialno delo v nekaterih krajih nekatere oblike ukrepa o oddaji mladoletnika v disciplinski center (oddajo za določeno

število ur v prazničnih dneh ali v teku delovnika). Izvršuje pa tudi vzgojni ukrep strožjega nadzorstva skrbstvenega organa. Vzgojni ukrep strožjega nadzorstva po starših ali drugi družini, skrbstveni organi ali centri oziroma zavodi za socialno delo le nadzirajo. Končno izvršujejo skrbstveni organi ali centri za socialno delo tudi oddaje v vzgojni zavod ali v zavod za defektne mladoletnike. Pri izvrševanju vzgojnih ukrepov pokažejo socialni delavci skrbstvenih organov oziroma centrov za socialno delo svoje strokovne sposobnosti. Od letih, njihove marljivosti in iznajdljivosti je v mnogih primerih odvisen tudi uspeh izrečenih vzgojnih ukrepov. To velja v veliki meri tudi glede tistih ukrepov, ki jih le nadzirajo. Pri zavodskih ukrepih pa naj bi delo socialnih delavcev bilo v urejevanju mladoletnikovih družinskih razmer, da bi lahko prevzgojen prišel v urejeno družino.

5. Pri zavodskih ukrepih se delo skrbstvenega organa oziroma centra za socialno delo nadaljuje v posebni obliki po odpustu gojenca iz zavoda. To delo je usmerjeno v pomoč mlademu človeku, da se zopet znajde v svojem okolju, da ga le to sprejme in da se v njem lahko afirmira. Mlad človek, ki prihaja na prostost po daljšem bivanju v kakršnem koli zavodu, se nahaja psihično, večkrat pa tudi materialno in družbeno v prav posebnem položaju, v katerem potrebuje izredno velike potrpežljive pomoči, da se zopet popolnoma znajde. Velike najhujega dela in takta socialnega delavca skrbstvenega organa, ali centra oziroma zavoda za socialno delo pri

tej pomoči mlademu človeku ima izreden preventiven pomen v borbi zoper recidivizem.

Kljub velikim uspehom socialne službe v Jugoslaviji pa ta še ni povsod dobro in zadovoljivo organizirana. Centrov za socialno delo je še malo. Počasni nastajajo pogoji za njihovo ustanavljanje, dasi se ne more reči, da ne bi bilo razumevanja zanje. Tako je služba socialnega varstva v Jugoslaviji vendar še pretežno v sklopu upravnih organov družbenih služb občinske skupščine.

Šolanje socialnih delavcev se je v Jugoslaviji začelo šele leta 1954. Potreba po socialnih delavcih v različnih družbenih službah je zelo velika, tako da jugoslovenske šole za socialne delavce ne morejo sprejeti kriti vseh potreb po teh strokovnih kadrih. Posledica tega stanja je, da imajo občinske skupščine premajhno število strokovno usposobljenega kadra v svojih oddelkih oziroma v odsekih socialnega varstva. Pa ne le, da ni zadostnega števila strokovnih kadrov na teh oddelkih oziroma odsekih, ampak je za uspešno poslovanje službe socialnega varstva občinskih skupščin na sploh premalo nameščenih oseb. Zato ni čudno, da so uslužbenci oddelkov oziroma odsekov za socialno varstvo občinskih skupščin zelo obremenjeni z različnimi posli in da ne morejo opravljati svojih osnovnih nalog tako, kot bi bilo treba. Tako se dogaja, da opravljajo skrbstveni organi posle v svesi s mladoletnimi storilci kaznivih dejanj ponokod površno in s premalo odgovornosti. Se pa tudi kraji, kjer skrbstveni organi sploh ne opravljajo poslov, ki jim jih nalagajo zakonski

predpisi glede vzgojno usmerjenih otrok in mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

Če smo za socialno varstvene organe občinske skupščine ugotovili, da imajo le majhno število šolanih socialnih delavcev, potem moramo za obstoječe centre, oziroma zavode za socialno delo ugotoviti nasprotno, da so tam nameščeni predvsem socialni delavci z višjo šolo za socialne delavce. Iz različnih poročil nedvoumno izhaja velika razlika v kvaliteti dela centrov za socialno delo, v kazenskih postopkih soper mladoletne storilce kaznivih dejanj napram delu skrbstvenih organov. Nekatera letna poročila javnih težilstev so polna hvale glede dela centrov za socialno delo. V svojih poročilih poudarjajo kvalitetne razlike in postavljajo zahteve o ustanavljanju centrov oziroma zavodov za socialno delo tam, kjer jih še ni⁷³. Kljub temu je treba tudi glede nekaterih centrov oziroma zavodov za socialno delo ugotoviti, da je njihovo delo pomanjkljivo, zlasti kolikor gre za sodelovanje s sodišči v kazenskih postopkih soper mladoletnike. Ti pojavi so delno tudi naravni v procesu nastajanja nove samostojne strokovne službe ter so včasih subjektivnega, včasih objektivnega, včasih pa tudi obojnega značaja. Pri tem pa

⁷³ Sibinović, Zadaci centara za socijalni rad u krivično-pravnom tretmanu maloletnika, Socialna i zdravstvena politika 1963, br. 3-4, str. 53 in v gradivu seminarja Uloga i zadaci organa uprave i centara za socijalni rad kod priene porodilnog, krivičnog i socijalnog zakonodavstva, Beograd 1963, str. 215.

⁷⁴ Krasnički, o.s., str. 70.

se tudi postavlja vprašanje ali ni to predvsem posledica tega, da so centri namenjeni delu s vsami socialno problematičnimi osobami, ne glede na starost in zato sodni pomoči ne morejo posvečati posebne in specializirane pozornosti?

Ob upoštevanju današnjega razvojnega stanja socialnih služb v jugoslovenskih občinah, je treba ugotoviti, da so bile s kazenskopravnimi predpisi kazenskega zakonika, zakonika o kazenskem postopku in o izvrševanju kazenskih sankcij naložene skrbstvenim organom tolikšne naloge, da strokovne moči teh organov ne morejo opraviti vsega tega dela. Ob uveljavljanju novih zakonskih določil leta 1960 so republiški organi sicer priredili za socialne delavce skrbstvenih organov različne seminarje. Ti so se vršili tudi še kasneje. Tako so pristojni organi skušali socialne delavce skrbstvenih organov, centrov oziroma zavodov za socialno delo čimbolj usposobiti za nove naloge. Kljub temu pa skrbstveni organi večine občin niso niti po kvaliteti niti po kvantiteti v stanju, da uresničijo zakonske predpise⁷⁴.

3. Opazovalni centri in podobni zavodi

a) Mladinski prehodni domovi

Opazovanje mladoletnikov se je v Jugoslaviji razvilo šele po letu 1950. Ko se je v tistem času ugotavljalo, da se v vzgojnih zavodih nahaja sorazmerno dosti mladoletnikov, ki

⁷⁴ Samardžija, o.c. str. 70.

niso sedili v te zavode, se je na različnih posvetovanjih o zavodski vzgoji vse bolj utrjevalo stališče, da naj ne bo noben otrok sprejet v kakršenkoli zavod, če ni bil popreje triažiran v mladinskem prehodnem domu. Na zveznem seminarju o vzgojne zamenarjenih otrokih in mladoletnih prestopnikih leta 1955⁷⁵ so udeleženci ugotovili velike potrebe po ustanovitvi prehodnih mladinskih domov v večjih mestih in industrijskih središčih. Obenem so sklenili, naj se mladoletniki oddajajo v vzgojne zavode samo preko prehodnih mladinskih domov in medicinsko - psihološko - pedagoških posvetovalnic. V njih naj bi se opravila potrebna opazovanja, da v zavode ne bi prihajali mladoletniki, ki niso potrebni zavodske oskrbe. Razen tega so udeleženci izrazili potrebo, da je treba opozoriti sodišča, naj se poslužujejo v zakona predvidenih strokovnjakov, ker so ugotovili, da se jih ne poslužujejo⁷⁶.

Mladinski prehodni domovi so si s časom pridobili sodelavce različnih strok: psihologe, zdravnike (pediatre, psihiatre, splošne prakse), socialne delavce, pedagoge in defektologe, da se lahko po poprejšnjem opazovanju vsakega posameznega strokovnjaka in končno po tiskni obdelavi vseh sodelavcev mladoletnike razporedili v primeren vzgojni zavod, k

⁷⁵ Ta seminar je bil v Beogradu od 24. do 30. III. 1955. Na seminarju je bilo preko 200 udeležencev iz vse Jugoslavije.

⁷⁶ Zbornik materijala sa saveznog seminarra o vaspitno zepuštenoj deci i maloletnim prestupnicima, Beograd, 1955, str. 253, 258.

tuji družini v reje ali pa nasvetovali, naj bi otrok ostal pri lastni družini⁷⁷.

Strokovnjaki v zavodskem tiam se razlikujejo po svoji strokovni izobrazbi. Zerad zapletenosti mladoletnikovega ponašanja, številnosti činiteljev, ki vplivajo na njegovo ponašanje in pomenjkanje metode, ki bi lahko odkrila tisti činitelj, ki pogojuje neprilagojeno ponašanje, je utemeljeno opazovanje po različnih strokovnjakih. Strokovnjaki, ki opazujejo mladoletnika, kot sodelavci v tiam, ishajajo iz teoretične postavke, da je treba vzroke ponašanja določenega mladoletnika iskati v razmerah oziroma pogojih, v katerih živi, pri čemer štejejo k razmeram oziroma pogojem činitelje, ki so deloma v osebi sami, deloma v njegovem okolju ter vidijo možnost rešitve problema s sredstvi stroke, ki jo nastopajo.

⁷⁷ V Jugoslaviji je bil leta 1947 v Zagrebu ustanovljen prvi prehodni mladinski dom (prihvatilište). Ta zavod je sprejemal otroke, ki so jih različni organi našli na zagrebških ulicah. Do leta 1955 je imel vzgojitelj tega zavoda v glavnem samo čuvajsko nalogo, ker je bilo treba otroke predvsem nadzirati na tmem mestu in jih peljati nazaj na njihove domove. Prvi začetki opazovanja so se začeli šele leta 1955. (Loučarević - Krušlin, Metode, oblici i sadržaj rada s odgojno zapuštenom deccom i omladinom u prihvatilištima, Zbornik materijala sa seminara sekcije vaspitaca za neprilagođjenu omladinu, održanog u Kotoru 1962, Beograd 1963, str. 112.)

Prehodni mladinski domovi so stacionarni zavodi. Mladoletniki živijo med opasovanjem ves čas v zavodu. V Jugoslaviji so to zavodi odprtega tipa. Večinoma se nahajajo v starih mestnih hišah. Male prehodnih mladinskih domov ima nova poslopja, ki bi bila slična nalašč za namen zavoda. V novejšem času se zidajo nove stavbe, ki naj bi ustrezale zahtevam observacijskega centra (n.pr. v Ljubljani). Prehodni domovi so zelo različno opremljeni in je to v glavnem odvisno od finančnih sredstev, ki jih ustanovitelji dajejo na voljo tem zavodom.

Zaradi lažjega opazovanja obnašanja mladoletnikov živijo ti v teh zavodih zelo sproščeno in so njihove onejltve znatno manjše kot v vsgojnih zavodih. Že nekaj let se stremi k temu, da čim več mladoletnikov obiskuje redno šolo v bližini zavoda. Le manjši del mladoletnikov je deležen Šolakega pouka v zavodu. Za svobodne aktivnosti imajo prehodni mladinski domovi tudi boljše ali slabše opremljene politehnične delavnice. Le malo prehodnih domov ima lastne športne prostore. V zadnjem času je postala televizija zelo priljubljeno razvedrilo gojencev teh zavodov.

Po predpisih zakonika o kazenskem postopku je observacija mladoletnika v stacionarnem zavodu sožna predvsem še pred uvedbo kazenskega postopka, ko javni tožilec odloča o tem, ali bo uvedel postopek zoper mladoletnega storilca kaznivega dejanja ali ne. To pooblastilo sme javni tožilec uporabiti samo pri lažjih kaznivih dejanjih, ki sodijo v pri-

na prvi prehodni mladinski dom, v katerem in nastanitvi, stojnost občinskih sodišč (pri kaznivih dejanjih, za katera je zagrožena kazen strogega zapora do pet let ali milejša kazen). V tem primeru sme javni tožilec poslati mladoletnika na opazovanje v stacionarij samo v sporazumu s skrbstvenim organom. Če skrbstveni organ ne bi pristal na oddajo mladoletnika v prehodni mladinski dom n.pr., ker je možna observacija na ambulanten način, javni tožilec proti volji skrbstvenega organa ne bo mogel mladoletnika oddati na opazovanje v prehodni mladinski dom. Ko je bil mladoletnik v sporazumu s javnim tožilcem oddan na opazovanje v stacionarij, sme ostati tam najdalj en mesec. Takšno obravnavanje mladoletnika pred uvedbo kazenskega postopka pa je v pretekli redko.

Največkrat pride do observacije mladoletnika v stacionariju v pripravljalnem postopku. Če je mladoletnik v tej fazi kazenskega postopka oddan na opazovanje v zavod, zakon ne predpisuje nobenega roka, v katerem mora biti končano opazovanje. Ta razlika napram opazovanju pred uvedbo postopka je razumljiva, ker naj bi se odločitev o uvedbi kazenskega postopka v interesu mladoletnika sklenila čim prej, to tembolj, ker je pred uvedbo postopka opazovanje v stacionariju potrebno le zaradi lažjega kaznivega dejanja.

Prehodni mladinski domovi pa ne služijo v mladinskem kazenskem postopku le za opazovanje, marveč tudi za izvrševanje začasnega ukrepa, če je treba mladoletnika med postopkom izločiti iz njegovega dotodanjega okolja. V takem primeru

na leto 1932 zas je dal na vnapolno število zavod za stacionarijske postopke, kar se niso objavljali.

mu nudi prehodni mladinski dom pomoč, varstvo in nastanitev.

V Jugoslaviji je bilo v razdobju 1958 do 1962 po republikah naslednje število prehodnih mladinskih domov:⁷⁸

	1958	1959	1960	1961	1962
SFR Jugoslavija	8	9	15	14	15
Srbija	-	-	3	2	2
Hrvatska	5	5	6	6	7
Slovenija	2	2	2	2	2
Bosna in Hercegovina	1	2	3	3	3
Makedonija	-	-	1	1	1
Črna gora	-	-	-	-	-

Iz tega številčnega prikaza je razvidno, da je razvoj prehodnih domov po različnih republikah v Jugoslaviji različen.

Razon od finančnih pogojev je ustanavljanje teh zavodov odvisno od ubikacijskih in slasti kadrovskih možnosti. Število prehodnih mladinskih domov v Jugoslaviji še ni zadostno.

Ti zavodi se s svojim delom vedno bolj uveljavljajo, kar je slasti razvidno iz številčnega pregleda obravnavanih otrok v njih. V razdobju od leta 1958 do leta 1962 so mladinski prehodni domovi v Jugoslaviji obravnavali naslednje število otrok:

	1958	1959	1960	1961	1962
SFR Jugoslavija	289	350	630	2 821	2 946
Srbija	-	-	184	859	1 341
Hrvatska	153	165	190	1 409	1 021
Slovenija	114	122	119	128	117
Bosna in Hercegovina	22	63	103	394	421
Makedonija	-	-	34	31	46
Črna gora	-	-	-	-	-

⁷⁸ Podatke smo povzeli iz Statističnega biltena Zveznega zavoda za statistiko št. 262, Beograd, marec 1963, str. 11. Podatke za leto 1962 nam je dal na razpolago Zvezni savod za statistiko posebej, ker še niso objavljeni.

Nimamo pregleda, koliko od teh mladoletnikov se dala sodišča na opazovanje, ker ta podatek ni posebej evidentiran. Za republiko Slovenijo smo ugotovili, da so sodišča v letih 1960, 1961 in 1962 poslala na opazovanje v mladinski prehodni dom v Ljubljani samo 48 ali 17 % mladoletnikov, katerim so izrekli zavodske ukrepe⁷⁹. V drugih republikah tudi stanje ni bilo boljše⁸⁰. Pri tem pa je treba poudariti, da so s sprejemanjem delinkventnih otrok v prehodne domove težave prav zato, ker nimajo zanje posebej zavarovanih prostorov in so bili ti domovi spočetka namenjeni predvsem opazovanju ostalih vzgojno zemenjenih otrok.

Če so mladoletniki oddani v zavode brez poprejšnjega opazovanja, tedaj morajo mladoletnikovo osebnost pred začetkom zavodskega tretmana ugotoviti v zavodu. Kolikor posamezni zavodi nimajo lastnih strokovnih moči, ki bi opravile ta posel, se tudi zgodi, da zavod že po izrečenem vzgojnem ukrepu pošlje mladoletnika v prehodni mladinski dom na opazovanje. Naknadne ugotovitve so lahko podlaga za spremembo izrečenega vzgojnega ukrepa.

b) Zavodi, v katerih se opravlja opazovanje ambulantno
Če preden so začeli delati centri za socialno delo so se v

⁷⁹ Skaberne, Zavodski vzgojni ukrepi, Vestnik republiškega sekretariata za socialno varstvo SRS, II/1963, št.3, str.4

⁸⁰ Kriminalitet mladoletnika i mladjih punoletnika, osvrt na rad sudova u god. 1962, Republiški sekretarijat za pravosudnu upravu SR Hrvatske, Zagreb 1963, str. 16.

Jugoslaviji rasvile tudi vagojne in mentalno higienске ali pedopsihiatrične posvetovalnice. Vagojne svetovalnice se ukvarjajo s diagnosticiranjem in korekcije tistih motenj v otrokovem razvoju, ki po svoji intenziteti presegajo običajne kratkotrajne spremembe otrokovega vedenja, vendar pa še ne dosegajo tipičnega bolezenskega stanja (psihose, nevrose). Z otroci, ki kažejo bolezenska stanja, se ukvarjajo mentalno higienске in pedopsihiatrične posvetovalnice. V vseh vrstah posvetovalnic poteka delo istočasno s starši in z otrokom. Praviloma delajo posvetovalnice le s tistimi starši in otroci, pri katerih obstaja upenje, da je s ambulantsnim delom ugotovljeno motnje mogoče zmanjšati ali odstraniti.

Posvetovalnice imajo tudi svoje timo strokovnjakov, ki lahko opazujejo mladoletnike. Ta opazovanja opravljajo ambulante. Mladoletnik živi med opazovanjem v svojem detedranjem okolju in pride v posvetovalnico, kadar je naročen. Diagnostično delo opravljajo posvetovalnice z otroki in starši, predvsem s materami. Po potrebi pritegujejo tudi druge družinske člane. Strokovno osebje nudi terapevtsko pomoč otrokom in družinskim članom. Pri le teh skušajo predvsem doseči, da bi popravili oziroma spremenili odnos do otroka. Sodišča in javna tožilstva se v nekaterih primerih poslužujejo tudi teh posvetovalnic za opazovanje mladoletnikov.

Končne se sodišča v Jugoslaviji poslužujejo za opazovanje mladoletnikov v kazenskem postopku tudi komisij za katego-

rizacije in evidenco otrok s motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Te komisije imenuje svet občinskih skupščin, ki je pristojen za socialno varstvo. Strokovna komisija ima pet članov. Stalni člani so zdravnik pediater, osiroma za šolske higijene (če teh ni, pa splošni zdravnik), psiholog in socialni delavec. Glede na kategorijo motenj otroka, ki naj bo pregledan, se pritegne še zdravnik določene specializacije in pedagog ustrezne pedagoške izobrazbe⁸¹. Pomoči take komisije se je zlasti posluževal sodnik za mladoletnike v Zadru.

Javni tožilci in sodniki za mladoletnike se poslužujejo stacionarnega ali ambulantnega opazovanja mladoletnih storilcev kaznivih dejanj, predvsem po tem, kakšne vrste navodov imajo na voljo. Kolikor ni na posameznih področjih zavodov, kjer bi bila mogoča observacija mladoletnikov po skupini strokovnjakov, se sodišča poslužujejo le posameznih strokovnjakov. Tu pridejo največkrat v poštev psihiatri in psihologi. Če lahko sodišča izbirajo med različnimi zavodi za opazovanje, potem se za posamezne zavode odločajo po potrebah, ki jim jih narekuje konkreten kazenski postopek. Največkrat se vendar poslužujejo uslug prehodnega mladinskega doma.

Prehodni mladinski domovi, posvetovalnice, centri osiroma zavodi za socialno delo in komisije za kategorizacijo oddajajo javnim tožilcem, sodiščem ali pa vzgojnim zavodom po-

⁸¹14. in 15. člen pravilnika o kategorizaciji in evidenci otrok s motnjami v telesnem in duševnem razvoju (Uradni list FLRJ 27 - 387/60 z dne 6. VII. 1960).

ročilo o mladoletniku. V tem poročilu so po osebnih podatkih mladoletnika navedena poročila posameznih sodelavcev v timu. Ob koncu poročila so navedene sintetične ugotovitve o mladoletniku in priporočila za uporabo primerne vzgojnega ukrepa ali tretmana. Te sklepne ugotovitve, mnenja in priporočila izoblikujejo vsi sodelavci na skupni konferenci in jih praviloma dokončno formulira upravnik savoda ali predsednik komisije za kategorizacijo. Javni tožilec in sodišča večinoma upoštevajo predloge savodov, ki so opravili observacijo in ni bilo slišati večjih pritožb glede tega, da jih ne bi upoštevali.

Dani so podani pogoji za strokovno ugotavljanje mladoletnikove osebnosti v kazenskem postopku, je treba po drugi strani ugotoviti, da se sodniki za mladoletnike teh možnosti vse pre malo poslužujejo. V mnogih kazenskih postopkih zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj njihova osebnost ni ugotovljena po strokovnjakih. Zato se dogaja, da sodišče ne uporabi vzgojnega ukrepa, ki bi bil adekvaten strukturi mladoletnikove osebnosti. Če se sodnike opozarja na te pomanjkljivosti kazenskega postopka zoper mladoletnike, jih večina ta opozorila zavrača s trditvijo, da trajajo opazovanja pre dolga in da so pre draga. Nekateri sodniki tudi opozarjajo, da ni na voljo zadostnega števila savodov ali strokovnjakov, ki bi lahko opazovali mladoletnike. Čeprav so ti trije najpogostnejši ugovori delne resnični, pa s tem ni ovržena splošna ugotovitev, da se sodniki za mladoletnike vendar pre malo poslužujejo tistih savodov in strokovnjakov, ki lahko opravijo observacijo mladoletnika.

...ov mladostnikov občinski sodnik ...
...ne se vrsto dejavnosti tako upoštevajo. Izvajajo in iz-
vajajo ... **C. PRIMERJALNI SKLEPI** ...
...socializacija mladostnika, je v daljši, kakor je ob-
...lje ...
Vloga sodnika v kazenskem postopku soper mladostnike na
Poljskem in v Jugoslaviji je v veliki meri odvisna od po-
možnih organov, ki se mu na razpolago bodisi v onem ali v
drugem pravosodnem sistemu. Ukrepi, ki jih ima sodnik na
razpolago v pripravljalnem postopku, so si po svojem nane-
nu in vrsti zelo blizu, vendar se zdi, da je njihovo izve-
janje, gledano z zornega kota sodnikove aktivnosti, precej
različno.

Nezavodski ukrepi, predvideni v pripravljalnem postopku,
se na Poljskem izvajajo tako, da je sodnik mnogo tesneje po-
vezan z neposrednimi izvajalci - kuratorji in sato tudi se-
le neposredno sodeluje v posameznem postopku. Pri tem seve-
da ne smemo pozabiti, da je njegova vloga v pripravljalnem
postopku mnogo večja, ker je tožilec praktično izločen iz
pripravljalnega postopka. V Jugoslaviji se sodniki za mlado-
stnike poslužujejo v pripravljalnem postopku socialnih de-
lavcev, ki so uslužbenci centrov ali zavodov za socialno de-
lo. Povezava med njimi in mladinskimi sodniki je sato ver-
jetno manjša.

Zavodski ukrepi v pripravljalnem postopku so v obeh sistemih
sicer tudi podobni. Pri izvajanju pa se vendarle zdi, da so
metode dela zavodov v Jugoslaviji bolj usmerjene na ugotovi-

tev mladoletnikove osebnosti, medtem ko se poljski zavodi za to vrsto dejavnosti šele usposabljuje. Uvajanje in izvajanje novih metod, katerih končni cilj je prevzgoja in resocializacija mladoletnika, je v okolju, kakršno je okolje zavodov za čuvanje, po vsej verjetnosti težje, kot v drugih mlajših zavodih, namenjenih od vsega začetka temu namenu.

Posebno pozornost zaslužijo vsakekor pomožni organi sodniške na Poljskem, ki so precej razvejani. V skladu s pristojnostjo sodišč, ki obsega poleg kazenskih tudi skrbniške zadeve in kjer so kompetence sodišča velike, so pomožni organi sodišča kuratorji (poklicni in prostovoljni) za kazenske zadeve ter družbeni inšpektorji za skrbniške zadeve. Tem se pridružujejo še terenski skrbniki kot upravne administrativni organi, katerih pomen je za mladinska sodišča manjši. V svezi s temi različnimi pomožnimi organi sodišč se poraja več vprašanj. Po eni strani je res, da je teh organov precej in da vsi ne razpolagajo s sodotno strokovnostjo. Vendar se zdi, da edtehta te pomamljivosti drugo pomembno dejstvo, neareč to, da se posamezni organi pri svojem delu specializirajo, kar ima gotovo pozitivne posledice. To moramo ceniti zlasti pri nas, ko se naši socialni delavci ukvarjajo ne samo s delom s delinkventno osiroma sicer problematično mladino, temveč delajo s vsami socialno ogroženimi ljudmi, kakor tudi s odraslimi delinkventnimi.

Zdi se, da so na Poljskem prešli, kar se tiče organiziranja delavcev v delu Preces spoloznanega uklolejanja nis mladitvick prastopaja, Warszawa, 1953.

teh pomožnih služb, pot, ki je vodila od intuitivnega verovanja, da zadošča pri delu s delinkventno mladino "zdrev razum in dobro srce", do spoznanja, ki je temeljilo na dejanskih izkušnjah: za delo s to mladino, ki je težko in odgovorno, je potrebno tudi in predvsem znanje, ki si ga morajo kuratorji pridobiti.

Da bi to dosegli - in to spoznanje je na Poljskem relativno mlado, saj datira od leta 1958 in 1959 dalje⁸² - so se poslužili dveh možnosti: v tem času so uvedli poklicne kuratorje ter postavili določene zahteve po strokovnih kvalifikacijah. Ker pa je bila tradicija dela prostovoljnih kuratorjev precej velika, so skušali izrabiti tudi to možnost in so - vsaj ponekod - organizirali temeljito izpopolnjevanje teh kuratorjev.

Poklicni kuratorji so po izobrazbi pravniki, pedagogi ali psihologi - zahteva pa se, da imajo praktične izkušnje pri delu s problematično mladino. Zoper takšno temeljno izobrazbo lahko nastajajo pomisleki, da noben izmed teh treh poklicev ni prvenstveno namenjen delu, ki ga kasneje opravlja kurator. Frev zato je presenetljivo, da posvečajo izpopolnjevanju teh kuratorjev relativno malo pozornosti in jih prepuščajo bolj ali manj njihovi samoiniciativnosti.

Smotno zastavljeno pa se zdi vprašanje izobraževanja prostovoljnih kuratorjev, ki je najboljše organizirano, izgleda, v Varšavi. Ljudska univerza, v okviru katere se to izpopolnje-

⁸² Na ta problem je kot strokovnjak opozoril zlasti prof. S. Batawia v delu Proces społeczny wykolejania się nieletnich przestępców, Warszawa, 1958.

vanje odvijaja, je organizacijsko verjetno bolj primerna kot strokovna društva, ker lažje organizira predavatelje s različnih področij, razpolaga s svojimi prostori - in ne nazadnje - tudi s potrebnimi finančnimi sredstvi.

Enako pomembno kot izpopolnjevanje prostovoljnih kuratorjev pa je za Poljsko izpopolnjevanje mladinskih sodnikov. Tako na Poljskem kot pri nas izvršujejo to funkcijo diplomirani pravniki, ki jim študij ne daje prav nobenih posebnih kvalifikacij za opravljanje dela mladinskega sodnika, čeprav ne more biti dvoma, da bi to bilo več kot potrebno. Izpopolnjevanje mladinskih sodnikov, kakor ga izvajajo na Poljskem, ima po strokovni plati morda res določene pomanjkljivosti. Gotovo pa je, da rešuje dva temeljna problema: po eni strani sodnik v času tega študija ne prekine v celoti s svojim rednim delom, po drugi strani pa je študij organiziran tako, da se tesno naslanja na prakso in na praktično delo sodnikov, da lahko sodniki črpajo primere iz svojih vsakodnevnih problemov in istočasno vnašajo vanje teoretična izkušnja, ki jih pridobijo tekom študija.

V kolikor bi želeli naše delo obogatiti s poljskimi izkušnjami, se nam zdi, da bi se morali pri vprašanju delovanja sodišč in njihovih pomožnih organov osredotočiti predvsem na naslednja dva problema:

- organiziranje pomožnih organov (socialnih delavcev) in
- izpopolnjevanje strokovne usposobljenosti mladinskih sodnikov in pomožnih organov.

Glede organiziranja pomožnih organov v kazenskem postopku zoper mladoletne storilce kaznivih dejanj obstaja v obeh državah razlika. Na Poljskem so ti pomožni organi organizacijsko vezani na sodišča. V Jugoslaviji pa se sodniki za mladoletnike poslužujejo obstoječe socialne službe občine, torej službe, ki je organizirana izven sodišč. Ker se ta socialna služba občine, pa najsi bo organizirana v okviru upravnega organa občinske skupščine (skrbstveni organ) ali pa izven upravnega aparata občinske skupščine (center oziroma zavod za socialno delo) ukvarja z vsemi socialnimi problemi na področju občine, je skoraj nemogoče, da bi se mogla specializirati za sodno pomoč. Pri tem je ovira zlasti številnost raznovrstnih, pa čeprav prvostveno socialno varstvenih poslov. To sta sicerkrat občutila še okrajno sodišče v Ljubljani in okrajno sodišče v Zagrebu, ki sta za pomoč sodniku za mladoletnike postavili socialne delavce, kot uslužbence sodišč. Ti pomagajo sodniku za mladoletnike v pripravilnem postopku in pri nadziranju izrečenih kazenskih sankcij, zlasti varojnih ukrepov. Sodimo, da bi nastavitve socialnih delavcev pri sodišču pomenila posebno okrepitev sodne pomoči kot posebne strokovne službe. Verjetno bi se na ta način mogli boljše uresničiti napredni kazenskoopravni zakonski predpisi glede mladoletnikov v Jugoslaviji.

Glede drugega vprašanja, namreč strokovnega izpopolnjevanja mladinskih sodnikov, nimamo v Jugoslaviji še nobenih izkušenj. Čeprav je šele novela kazenskega zakonika iz leta 1959

in s njo povezana novela zakonika o kazenskem postopku izoblikovala sodnika za mladoletnike, kakršen je danes in mu dala današnje kompetence in obveznosti, smo to vprašanje vendarle zanemarili, saj je imel sodnik za mladoletnike tudi pred tem precejšnjo pristojnost. Gotovo je sedaj čas, da začnemo resno premišljati o strokovnem izpopolnjevanju sodnikov, saj klasična izobrazba pravnika ne more zadostiti potrebam po specialnem znanju na povsem nepravnih področjih, kakršna obstojajo pri delu mladinskega sodnika. V sečetni fazi bi se najbrž lahko zadovoljili z občasnimi krajšimi seminariji, perspektivno pa bi lahko to vprašanje reševali z daljšim, a manj intenzivnim študijem, ki bi ga morda kazalo organizirati skupaj za več republik. Vzporedno z izoblikovanjem sodnikov za mladoletnike pa bi morale teži tudi dodatno izobraževanje socialnih delavcev in sicer ne glede na to, kje bodo dokončno organizirali sodno pomoč. Današnji napredek znanosti o človeku terjaja večjo specializacijo tako sodnikov za mladoletnike, kot tudi socialnih delavcev, ki se ukvarjajo z resocializacijo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

A. P O L J E H A

4. Ukrepi v domaćinih občinah

IV.

IZVRŠEVANJE VZGOJNIH UKREPOV

a) Opovina

Najboljši sodi pomenljivi ukrepi je opovina. Konec po statistično sodišče leta 1958 opovina pri 18,9 % vseh alkoholiziranih¹⁵. Če gleda se sodi precej višje, sajti če upoštevamo, da je to ukrep, ki deluje stro z izredno kakovostno pridelavo in vzdrževanje rodnikov. Vendar je relativno čista uporaba opovine bolj razumljiva, če upoštevamo, da obsevanje alkoholiziranih rodnikov sodi do strobe, stroje 10, 11, 12 ali 13 let. Če izredni tega ukrepa veljajo v praksi den kritičnejši razporeditvi kakovostnega dejanja in najhujšega dosežka kakovosti alkoholiziranih. Vendar deluje ni bilo nobenih posebnih študij, ki bi skušale oceniti uporabnost oziroma uspešnost tega ukrepa.

¹⁵ Primerjalni Informacija, str. 15.

A. P O L J S K A

1. Ukrepi v dosedanjem okolju

Zakoniti predpisi predvidevajo tri take ukrepe, ki se izvajajo brez odvzema prostosti v družinskem okolju. Kot smo že omenili, so to opomin, tisk. odgovarjajoči nadzor staršev ali skrbnika in nadzor sodnega kuratorja. Vsakejnih ukrepov, ki bi se izvrševali brez odvzema prostosti, toda v drugem okolju, na domačem, poljski kazenski zakonik ne predvideva.

a) Opomin

Najbližji med posameznimi ukrepi je opomin. Tega so mladinska sodišča leta 1958 uporabila pri 16,9 % vseh mladoletnikov⁸⁵. Ta delež se zdi precej visok, zlasti če upoštevamo, da je to ukrep, ki deluje samo s izvedbo kazenskega postopka in avtoritete sodnika. Vendar je relativno česta uporaba opomina bolj razumljiva, če upoštevamo, da obravnavajo mladinska sodišča včasih res še otroke, stare 10, 11, 12 ali 13 let. Za izrek tega ukrepa veljata v praksi dva kriterija: nepomenbnost kaznivega dejanja in majhna stopnja demoralizacije mladoletnika. Vendar doslej ni bilo nobenih posebnih študij, ki bi skušale oceniti uspešnost oziroma neuspešnost tega ukrepa.

⁸⁵ Primerjaj Information, str. 15.

b) Odgovarjajoči nadzor staršev ali skrbnika

V času uporabljanja določb kazenskega zakonika o mladoletnikih je praktično izvajanje tega ukrepa šlo skosi več obdobj. Najbolj značilno je sranj najbrž to, da se danes le redko izvršuje samostojno, temveč se praviloma dodeli staršem v pomoč sodni kurator (navadno prostovoljni, kar gre za lažje primere). Pri izvrševanju nadzora mora sodnik kontrolirati starše ter biti s njimi v stalnem stiku. Dolžan jim je dajati nasvete, se povezati s šolo ali delovno organizacijo, kjer mladoletnik dela ipd. Če starši zanemarjajo otroka in njegovo vzgojo, se ne držijo sodnikovih napotil in za otroka ne skrbijo, lahko uvede sodnik postopek za omejitev ali odvzem roditeljskih pravic v okviru skrbniških sedev. Seveda pa je to zadnje sredstvo, po katerem seže.

Nalogo, ki jih ima sodnik v zvezi s izvrševanjem tega ukrepa po eni strani in spoznanje, da je ukrep uspešnejši, če ga nadzira kurator, se verjetno pripeljali do tega, da danes pri izvrševanju ukrepa odgovarjajočega nadzora staršev sodeluje kurator.

c) Nadzor sodnega kuratorja

Pri dosedanjem obravnavanju vprašanj, povezanih s različnimi vrstami ukrepa nadzora kuratorja, smo se dotaknili najprej zakonodajnih predpisov, ki urejajo te materije, nato smo obravnavali kadre, ki izvajajo ta ukrep, pogoje, ki jih morajo izpolnjevati kuratorji, njihove strokovne kvalifika-

cije in izpopolnjevanje in končno še organizacijske oblike njihovega dela.

Kot smo videli, razločujeje na Poljskem več različnih oblik ukrepa nadzora kuratorja, vendar se metode dela pri teh oblikah precej podobne in nobenega dvoma ni, da mora biti kurator seznanjen z vsemi. Zato menim, da si lahko metode, ki jih kuratorji uporabljajo pri svojem delu, ogledamo enotno, ne glede na to, pri kateri obliki nadzora se uporabljajo, saj se pogosto uporabljajo pri vseh ali vsaj pri več oblikah.

V praksi se povsod poudarja velik pomen socialne ankete (Wywiad środowiskowy), ki je pogosto najpopolnejša informacija, s katero razpolaga sodnik v času glavne obravnave. Če pa se iskala po glavni obravnavi, je bistveno važna za izvedbo ukrepa nadzora.

Kot vidimo tedaj se opravlja socialna anketa bodisi v pripravljalnem postopku, ko služi sodišču poleg drugih okoliščin kot podlaga za izrek enega izmed vzgojnih osiroma poboljševalnih ukrepov. Ta anketa se seveda ne izvede za vsakega mladoletnika, temveč le v primerih, ko sodnik tako odloči. Poleg tega pa se anketa izvaja v vseh primerih, v katerih je bil izrečen na glavni obravnavi vzgojni ukrep nadzora kuratorja. Obekrat morajo biti v socialni anketi zbrani najpomembnejši podatki o mladoletniku in njegovem okolju. Sodeč po literaturi, ki se ukvarja s problemi nadzora kuratorja, so precej časa izvajali to anketo ljudje, ki so to

niso bili kvalificirani,, nauroč organi državljanske mili-
ce. Žato te ankete večinoma niso odgovarjale niti najosnov-
nejšim metodološkim zahtevam⁸⁴. Danes izvajajo socialno an-
kete kuratorji in sicer največkrat poklicni kuratorji. Prve
podatke o mladoletniku dajejo njegovi starši osirova skrb-
niki. V večini primerov je to mati, le redko oče.

Kot vir informacij so se posluškvali tudi sosodov, vendar
na splošno poudarjajo, da je treba biti pri tem zelo previ-
den, da je vrednost takih podatkov omejena, zlasti pa tudi,
da taki informatorji ne smejo ostati anonimni. Vsaj donedavna
so poudarjali tudi pomen informacij, ki jih lahko daje hiš-
nik⁸⁵. Če smo lahko precej skeptični do tega, kar povedo
sosodje, potem velja najbrž prav isto za hišnika - peklic,
ki si je pridobil na Poljskem nekoliko sumljiv sloves. Danes
se kuratorji na splošno trudijo, da ne poizvedujejo nikjer v
okolici, temveč samo v družini, ker se je pokazalo, da in-
formacije sosodov niso zanesljive in da povzročijo popularize-
cijo tega, da je mladoletnik v kazenskem postopku, mnogo škro-
de.

Posebno pozornost posvečajo kuratorji pri izvajanju social-
ne ankete osebnim stikom s mladoletnikovimi vzgojitelji v
šoli ter s mojstri na delovnem mestu.

Socialna anketa bi naj bila tedaj izvedena tako, da nudi sod-

⁸⁴ Primerjaj Guzifaka - Zekrzewski, Doświadczenia kuratora
sądowego, Warszawa, 1957, str. 97.

⁸⁵ Primerjaj Guzifaka - Zekrzewski, o.c.o., str. 103.

niku podatke o mladoletniku, njegovi osebnosti in okolju, v katerem živi. V primerih, ko se izvaja po glavni obravnavi, pa je ta anketa osnova za izdelavo plana kuratorkega nadzora.

V poljskem strokovnem tisku se pogosto poudarja, kako pomembno je, da se pred izvajanjem ukrepa nadzora, sestavi plan izvajanja. Vendar moramo priznati, da smo se česte srečavala s primeri, ko takega plana ni bilo, ali pa je bil ta zelo rudimentaren.

Plan izvajanja nadzora je dolžan izdelati kurator, mora pa ga vkladiti s mnenjem in predlogi sodnika. Pri tem se postavlja v praksi česte vprašanje, kdo je tisti, ki naj odloča o metodah prevzgoje mladoletnika - kurator ali sodnik. Idealna rešitev, to je, da bi bili tudi sodniki strokovnjaki na pedagoškem oziroma psihološkem področju, danes seveda še ni dosežena. Zato se v praksi našli neko kompromisno rešitev, po kateri sodelujeta pri sestavi plana obe.

Za sestavljanje plana seveda ni in ne more biti mnogo splošnih formul, saj zahteva vsak primer posebej individualno obravnavanje. Vsekakor pa poudarjajo, da mora biti kuratorju jasen cilj, ki ga zasleduje - in to ne sme splošen cilj, da mladoletnik ne bi spadal recidivi, temveč morajo biti presentni tudi bližji, bolj konkretni cilji, od katerih je dosega prvega odvisna. Drugo, kar mora kurator upoštevati, so konkretni življenjski pogoji, v katerih mladoletnik živi in s katerimi mora kurator vkladiti svoj plan. Iz pla-

na morajo biti razvidne tudi oblike dela, ki se jih namerava kurator posluževati.

Delo pri izvajanju nadzora samo zahteva seveda, da je plan fleksibilen in da ga je mogoče vsak hip spremeniti.

Take tekoče spremembe plana nastopijo običajno potem, ko odda kurator svoja poročila. Ta poročila je dolžan oddajati sodniku enkrat mesečno, shrana pa se v tako imenovanem izvršilnem spisu.

Poročila prostovoljnih kuratorjev kontrolira vedno poklicni kurator. Vsa poročila pa pregleduje sodnik in se na njihovi podlagi odloča skupaj s kuratorjem za eventualne spremembe v planu ali za nove oblike dela in nove ukrepe v zvezi s mladoletniki. Nekatera sodišča, n.pr. sodišče za mladoletnike v Krakovu, ki je eno izmed najboljših organiziranih, so uvedla posebne formulacije za prvo poročilo in tako imenovano periodično poročilo, ki je podrobnejše in se sestavlja vsakih 6 mesecev ter služi med drugim za podlago o odločanju o spremembi (eventualno ukinitvi) ukrepa.

Tako imenovano prvo poročilo mora obsegati vsaj podatke o neposrednem stanovanjskem okolju, kjer mladoletnik živi, o družini mladoletnika, o drugih ljudeh, ki živijo skupaj s družino, podatke o stanovanjskih razmerah, o materialnih pogojih družine. Glede mladoletnika je treba dati podatke o njegovem umskem in fizičnem razvoju, o šolskem delu, osebnih interesih in o tem, kako, kje in s kom preživlja prosti čas, kakšen je njegov zunanji videz, kakšen je odnos do ml-

doletnika v družini, v šoli in v delovni organizaciji. Končno mora kurator predlagati še plan za nadaljnje delo osiroma opozoriti na eventualne spremembe, potrebne glede na še določen plan.

Prav na krakovskem sodišču sem videla nekaj zelo izvrpnih in dobrih poročil s konkretnimi, utemeljenimi predlogi za nadaljnje delo. Seveda je nivo kuratorskih poročil zelo različen - odvisen od tega, kdo izvaja nadzor in kako ga izvaja.

Periodično poročilo po 6 mesecih bi naj bila slika uspeha ali neuspeha. Vsebuje predvsem te podatke: pogostost obiskovanja mladoletnika, ocena stikov z mladoletnikom in njegovim ožjim in širšim okoljem; dalje realizacije plana prevoze in sicer uspehe in oblike dela, s katerimi so bili doseženi, ter neuspehe in vzroke za neuspehe. Slede podatki o sedanjem položaju mladoletnika doma, v šoli, na delovnem mestu in v prostem času, ter končno predlogi o tem, katere oblike dela se naj obdrže in katere opuste.

Na taka poročila v praksi nisem naletela. Seveda je moj vtis le bežen, saj sem se mogla spoznati le s nekaj desetnimi spisi.

Glede formularjev za poročila velja najbrže isto, kot za formularje za socialno anketo. Po eni strani utonjajo kuratorja v kalupe in ga navajajo k temu, da se omeji na to, kar formular obsega, po drugi strani pa so formularji lahko v pomoč manj veščim in manj sistematičnim kuratorjem.

Precej pozornosti posvečajo na Poljskem izrabi prostega časa. Ugotovili so, - kot tudi drugod - da ima lahko nepravilna izraba tega časa zelo velik vpliv v procesu demoralizacije mladoletnika. Zato se se v sedanjih letih, nekako od leta 1959 dalje, začeli resno ukvarjati s tem vprašanjem. Zdi se, da moram pri tem poudariti, da se sicer za zaposlitev mladine v prostem času storili zelo dosti, - toda velika večina vseh različnih institucij od domov kulture do taborenj je ostala zaprti za mladoletnike, ki se kakorkoli in kjerkoli stopili iz družbene priznane poti in se se znašli na robu družbe. Zato se je dogajalo, da je bila ta problematična mladina, ki še itak večinoma živi v težkih življenjskih pogojih, potisnjena povsem ob stran in se je čutila tako še bolj izobčeno.

Vprašanjem preživljanja prostega časa posvečajo zato sedaj zlasti pri delinkventni mladini vso pozornost in skušajo poleg splošno znanih oblik najti tudi nove. Med prvimi bi lahko naštevali obiskovanje kina, kar naj kurator previdno vodi, ker večina mladoletnikov pozna samo to zabavo. Vključevanje v športne organizacije je prav tako zaželjeno. Dovolj pogoste se kuratorji poslužujejo možnosti v domovih kulture, kjer skušajo zaposliti mladoletnike v delavnici, ki odgovarjajo njihovi interesom. Pri tem pa naletijo še vedno na težave, bodisi ker ni dovolj razpoložljivih mest, ali pa vlada nezaupanje do takega mladoletnika.

Zelo priljubljeno je tudi vključevanje v harcersko (tabor-

niško) organizacije. Pri vseh teh načinih se kurator običajno poveže s tistim, ki vodi katere izmed naštetih dejavnosti. Kurator mora s tem vzgojiteljem vzdrževati tudi vnaprej redne stike in se zanimati za to, kako se mladoletnik vede in ali dosega kakšne uspehe.

Prav na področju organiziranja prostega časa se na Poljskem uvedli nekaj novih načinov dela z varovanci, ob katerih se mi sdi prav, da se podrobneje ustavim. Med posebnimi mesti prednjači v iskanju novih oblik in pri izvajanju eksperimentov na področju izvajanja ukrepa kuratorskega nadzora gotovo Krakov. Večino novih oblik, ki se sedaj že bolj ali manj prele faze eksperimentiranja, so uvedli prav na tem sodišču in tu sem imela tudi priložnost spoznati se z njimi.

Sodišča za mladoletnike organizirajo letos že tretje leto taborenje samo za mladoletnike, ki so pod nadzorom. Ti tabori so organizirani v okviru hancerskih druščin in s enkrin režimom, vodijo pa jih poklicni kuratorji. Namen takih taboranj - trajajo različno 2, 3 ali 4 tedne - je dvojen: po eni strani zapesli mladoletnika v času počitnic, po drugi pa mu skuša zbuditi zanimanje za naravo in za taborništvo. Taborenje se organizira različno, bodisi kot stalen tabor v enom kraju ali pa kot imenovano "popotovanje" peš ali s kolesi. Zlasti sednja oblika je posebno privlačna za fantje v starosti od 15 do 17 let.

Na krakovskem sodišču so to poletno akcijo razširili na celo leto. Ustanovili so namreč poseben turistični krožek, kjer

imajo predavanja o Poljski in drugih deželah, spremljana s skioptičnimi slikami, predavanja o planinski opremi ipd. Ves čas, ko to dopušča vreme, organizirajo nedeljske izlete in se tako pripravljajo na letovanje, pozimi pa organizirajo smučarske izlete in smučarske tečaje. Člani teh krožkov so fantje in tudi toborci so samo zanje, kar je precej razumljivo, ker je mladostnikov pač mnogo več kot deklet.

Druga novost pri organiziranju prostega časa za mladostnike pod nadzorom, je ustrojitve posebnih delavnic v mladinskih domovih kulture. V teh domovih obstojajo vsaj v večjih mestih sicer zelo raznolike delavnice, vendar je za delinkventno mladino skoraj nemogoče, da bi se vključila vanje. Novost delavnic v Krakovu oziroma točneje v Novi Huti, kjer je mladostniška delinkvenca precej visoka, je ravno v tem, da sprejema mladostnike, ki so pod kuratorskim nadzorom. Doslej so opremlili mehanično delavnico, v kratkem pa nameravajo opremiti še majhno tkalnico⁸⁶.

Obe obliki organiziranja prostega časa pomenita gotovo precejšen korak naprej, če pomislimo, da so bili sicer ti mladostniki v prostem času navadno prepuščeni samo lastnim

⁸⁶ Pripomniti moram, da določa na Poljskem poseben predpis, da morajo gospodarske organizacije odstopati vse stroje, ki jih ne potrebujejo več, brezplačno mladinskim domovom kulture, ki imajo zelo dobro opremljene delavnice.

domisljan in ulici. Vendar se pri tem pojavlja en pomislek, namreč, da se v vseh teh skupinah združeni samo delinkventni mladoletniki in da so oddvojeni od ostale mladine. Takšna izoliranost lahko povzroča občutek izobčenosti ali morda manjvrednosti; obstoja pa tudi možnost, da je taka skupina težje vodljiva, kot bi bila, če bi bili ti mladoletniki vključeni v normalne skupine.

Končno se sreča kurator pri vprašanjih izrebe prostega časa še z važnim činiteljem - namreč s skupino mladoletnikovih tovarišev, ki se pogosto oblikuje v pravo bando.

Še tem problemom se mora kurator vsekakor spoprijeti, zlasti še, kar je ene izmed razvojnih tendenc mladinske delinkvence na Poljskem ravno naraščanje kaznivih dejanj, izvršenih v skupini.

Kuratorji se pri delu s grupo oblikovali predvsem tri glavne metode: izoliranje mladoletnika iz grupe, ki še nadalje obstoja, razbitje grupe in ukrepi, podvzeti za to, da grupa sama raspade⁸⁷.

Prva metoda se najčesteje uporablja, je pa seveda najmanj uspešna. Pri tem skuša kurator mladoletnikov prosti čas čim bolj izkoristiti in ga zaposeliti na načine, o katerih smo že govorili. Istočasno vpliva na starše, da mladoletnika ne puščajo več v družbo, ki tvori skupino. Vsi ti ukrepi

⁸⁷ Primerjaj Zbigniew Tysaka, Rola kuratora sądowego w stosunku do grupy rówieśniczej nieletniego przestępcy, Biuletyn, 1962/3-4, str. 70 in nasl.

pa se bolj ali manj polovičarski, ker je lahko vpliv grupe zelo velik.

Razbitje grupe je precej težavno in mogoče samo v primeru, če v skupini ni močnejše kohezije. Pač pa se kuratorjem včasih posreči prodreti v grupe in jo preoblikovati tako, da sčasoma sama raspade. To se sicer zelo redki primeri, običajno poseže v življenje grupe nearež milica in skupina tako raspade vsej za nekaj časa. V primerih pa, ko kurator prodre v grupe, se pravzaprav začenja proces resocializacije za vse člane skupine. Kuratorji takrat iščejo sodelitve, možnosti za šolanje in vključevanje v klube mladinskih domov kulture in v športna društva za več članov grupe hkrati. Na ta način grupe neveda slabi.

V celoti se zdi, da se metode dela s grupo mladoletnikov še najslabše razvite, ker je to delo gotovo najtežje in se mu kuratorji včasih tudi raje izogajajo. Drugi vzrok za to je najbrže tudi dejstvo, da se ukrep nadzora redko izreka v težjih primerih mladoletnikove istirjenosti - pripadnost k taki grupi pa je česte znak za to, da potrebuje mladoletnikov proces resocializacije navadno tretman v izoliranem zavodskem okolju.

Ko smo govorili o oblikah kuratorskega nadzora, smo videli, da gre za štiri različne vrste tega ukrepa: nadzor v pripravljalnem postopku, nadzor kot glavni ukrep, izrečen na glavni obravnavi, nadzor kot dodatni ukrep ob pogojnem izreku

oddaje v poboljševalni zavod, izrečen prav tako na glavni obrevnavi in nadzor tistih mladoletnikov, ki so pogojno (ali tudi nepogojno) odpuščeni iz poboljševalnega zavoda.

Pri nadzoru v pripravljalnem postopku je posebno pomembna socialna anketa, ki se je trudije izvesti čimbolj popolno, objektivno in natančno. Poleg tega mora kurator še pred glavno obrevnavo zažeti s prevzgojnim delom, elasti navestiti kontakt s šolo in delovno organizacijo. Stiki kuratorja s mladoletnikom morajo biti tu zelo pogosti.

Druga oblika nadzora (samostojen vzgojni ukrep) je tista, v kateri so obsežene vse oblike dela, o katerih smo govorili in kakšnih posebnosti pri izvajanju tega nadzora takorekoč ni. Podobno velja tudi za primer, ko je izrečena oddaja v poboljševalni zavod pogojno. Kurator pa ima v tem primeru še neko sredstvo, ki ga sme iskoristiti le v skrajni sili - namreč grožnje s preklicem pogojne odložitve oddaje v poboljševalni zavod osirova preklic sam. Pri tem poudarjajo, da kurator ne sme v prazno in nedosledno groziti, temveč predlagati preklic, če utemeljene niali, da je to potrebno.

V praksi povzročajo največ težav zadnja oblika nadzora - nadzor nad mladoletniki, odpuščeni iz poboljševalnega zavoda. Glavni problem pri tej vrsti ukrepa je pravočasno obveščanje kuratorjev o odpustu za to, da lahko kurator pripravi mladoletnikovo bivanje na prostosti. Tu gre predvsem za vprašanje stanovanja, stikov in sožitja s družino ter za nadaljevanje šolanja ali za iskanje zaposlitve. Sedaj si sicer v zavodih nad glavni pomoči, ki omogočajo poboljšanje vzgojnega zavoda,

prisadevajo, da bi si mladoletnik še tam pridobil kvalifikacije osiroma vključil šolanje. Toda s tistimi, ki se vrnajo sredi začetega šolanja, so velike težave pri iskanju zaposlitve osiroma pri vključitvi v šolo. V zadnjih letih potekajo tudi odpusti iz zavodov organizirano, namreč na koncu šolskega leta ali ob koncu prvega polletja. Karakter pa ima velike težave, če dobi mladoletnika proti koncu šolskega leta. Poleg teh objektivnih težav igrajo pri teh mladoletnikih velike vloge tudi subjektivne težave, saj gre večinoma za najtežje populacijo, katere vodenje zahteva posebno skrb in pazljivost. Zaradi vseh teh naštetih problemov se zdi zelo koristna in smotrna organizacija tekoče imenovanih polsvobodnih skupin, ki tvorijo most med zavodske izolacije in normalnimi življenjskimi pogoji in k čemur se bomo še povrnili.

2. Vzgojni ukrepi v drugem okolju

Kazenskoopravni predpisi poljskega kazenskega zakonika poznajo dva zavodska vzgojna ukrepa zoper mladoletnike: vzgojni in poboljševalni zavod. Kot smo videli pozna praksa poleg tega še oddelke za mladoletnike v zaporih.

V zadnjem času se začeli uvajati še tako imenovane polsvobodne grupe, ki zaslužijo kot nov način izvajanja ukrepov posebno pozornost.

a) Vzgojni zavod

Med splošnimi pogoji, ki označujejo položaj vzgojnega zavoda,

morene vsakekor omeniti, da so ti zavodi ustanove, ki jih vodi in nadzira prosvetno ministrstvo. To dejstvo ima važne posledice tako glede populacije mladoletnikov, ki tja prihaja, kot glede tretmana, ki so ga mladoletniki tam do-
ložni. V zavodu govode na jeziku "Svoboda", ki so jo

Naloga vzgojiteljev je predvsem priprava otrok za šolo, or-
ganiziranje dela v različnih delavnicah in v prostem času. Kot v drugih podobnih zavodih, sestavlja tudi tu vzgoji-
telji tako imenovani pedagoški svet, ki odloča od vseh po-
membnejših vprašanjih glede vzgoje osiroma prevzgoje otrok
in mladoletnikov, o predlogih za odpust delinkventnih mlado-
letnikov in za vrnitev ostalih gojencev ipd.

V vsvojni zavode prihajajo otroci in mladina približno v
šolski starosti (od 6. ali 7. leta do 15. leta starosti, pa
tudi več). Kot smo že omenili, so to poleg delinkventnih mlado-
letnikov tudi drugi otroci, ki so kakorkoli moralno ogro-
ženi (otroci nepopolnih družin, alkoholikov, prostitutk, de-
linkventov, ki so v sporu, staršev, ki so v bolnicah ipd.).

Gojenci obiskujejo redno šole izven zavoda, največ med nji-
mi zavoda osnovne šole. V zavodu dobivajo redno pomoč pri
učanju, njihovo delo v šoli pa vzgojitelji stalno nadzoru-
jejo. Nekateri gojenci obiskujejo tudi nižje ali srednje
strokovne šole in gimnazije.

Čas gojencev izven šole služijo za rabiti z različnimi svo-
bodnimi dejavnostmi. Zavod, ki sem ga obiskala, je inel do-
bró opremljeno mehnično delavnico, zelo bogat biološki ka-
binet (ti so precej priljubljeni), delavnice za ročno obde-

levo papirja, skra, šice in podobnih materialov, iz česar delajo otroci različne figure, igrače, dekoracije in druge. Gojenci sami skrbijo za zelenjavni vrt zavoda in za okrasne vrtničke, na razpolago pa so jim tudi športna igrišča. V zavodu zavoda ne manjka "svetlice", ki so jo gojenci sami pobarvali in v kateri je kot drugod televizija najbolj priljubljena zabava.

Vzdušje v zavodu se mi je zdelo dokaj sproščeno, zavoda pa je o tem težko ali skoraj nemogoče sedeti le po kratkem in bežnem obisku.

b) Poboljševalni zavod

Delež mladoletnikov, ki so mi izrekli ukrep oddaje v poboljševalni zavod, je sicer relativno majhen, vendar stalno narašča. Tako so sodišča v 9 mesecih leta 1964 izrekla vzgojne ukrepe 32.679 mladoletnikom, od tega pa jih je bilo 3.204 (10 %) oddanih v poboljševalni zavod⁸⁸.

Poljaka ima danes okrog 20 poboljševalnih zavodov, od tega tri za dekleta. Praktiki močno zagovarjajo stališče, naj se mreža domov ne širi več (čeprav raste število mladoletnikov, ki jim sodišča izrekajo ta ukrep); razvojno perspektivo vidijo v organiziranju polsvoobodnih skupin in izboljšanju postopka z mladoletniki v teh skupinah.

Foleg te tendence je opaziti, da se je v zadnjih letih močno spremenilo gledanje na poboljševalne zavode in zlasti na

⁸⁸ Primerjaj Jedlewski, o.c., str. 7 op. 1.

način tretanja v teh zavodih. V zavodih, ki sem jih obiskovala, so povsod poudarili, da okrog domov ni bodeče žice, da so glavna vhodna vrata v sidu, ki obdaja dom in okolico, odprta; skratka opozarjali so me, da so odstranjeni vsi najbolj vidni znaki zapora.

Poboljševalni zavodi so kategorizirani v več skupin. Prvi kriterij za razdelitev je spol gojencev - koedukacije v teh vrstah zavodov (in tudi v večini drugih) ne poznajo. Naslednji kriterij je starost gojencev. Tu ločijo domove za mlajše gojence (od 13 do 15 let) in starejše (od 15 do 17 let oziroma do 21 let). Tretji kriterij je končno poklic, ki se ga gojence izučuje oziroma, ki bi si ga želel izučiti. Medtem ko pri prvih dveh kriterijih ni posebnih problemov, pa se tretjega v praksi ne drže dosledno: največkrat zato, ker ni razpoložljivih mest ali pa se sploh ni mogoče izučiti poklica, ki si ga mladoletnik želi. Četrty kriterij je kriterij glede strogosti režima. Kategorizacija zavodov po tem kriteriju je, kolikor morem soditi, tudi skrajni disciplinski ukrep - premestitev v zavod s strožjim režimom je grožnja, ki visi nad gojenci ostalih zavodov. Pri oddaji v zavod s strožjim režimom je odločilna elasti teža mladoletnikovega kaznivega dejanja, njegova predkaznovanost in stopnja demoralizacije.

Zanimaja značilnost osebja poboljševalnih zavodov, ki je obiskovalec tekoj opazi, je njihova uniformiranost. Uniformirani bi morali biti vsi vzgojitelji in učitelji (moški in ženske) česar pa se dosledno ne drže.

Učno osebje je razdeljeno v učitelje in vzgojitelje. Prvi imajo skrajšani vsi srednjo pedagoško izobrazbo, nočtem ko je pri drugih položaj drugačen in sicer bolj neugoden.

Po podatkih, ki jih navaja ministrstvo za pravosodje za leto 1959, je izobrazba učiteljev in vzgojiteljev skupaj takole:

	N	%
Višja (osirova visoka) izobrazba	35	8
Srednja izobrazba in začeta višja izobrazba	41	10
Srednja izobrazba	232	56
Nišja izobrazba	104	26
Skupaj	412	100

Ta so upoštevani seveda učitelji, ki verjetno splošni nivo izobrazbe dvigajo⁸⁹. Stanislav Jedlewski pa navaja za leto 1957 samo za vzgojitelje 16 zavodov te podatke:

	N	%
Visoka izobrazba	4	3
Višja izobrazba	4	3
Srednja izobrazba	46	35
Nišja izobrazba	78	59
Skupaj	132	100

Pri tem ima med vzgojitelji s nižjo izobrazbo 36 vzgojiteljev končno osnovno šolo, ostali pa nepopolno gimnazijo ali sred-

⁸⁹ Information, str. 23.

nje strokovno šolo. Obojni podatki so sicer še nekoliko zastareli, in glede na spremembe, ki so nastopile zlasti pri gledanju na ta vprašanja, lahko domnevamo, da se je položaj le prevesil v korist višje kvalificiranih vzgojiteljev.

Za vzgojitelje je organiziralo ministrstvo za pravosodje v sadnjih letih nekaj kvalifikacijskih tečajev, ki so bili posvečeni predvsem problemu izrabe prostega časa. Trajali so različno: po 6 mesecev, dvakrat po dva tedna ipd.

Zelo težko je ugotoviti prevzgojne metode in si ustvariti o njih sodbo po obisku dveh poboljševalnih zavodov, ki je bil dokaj bežen.

Problem je toliko težji, ker gre za vprašanje, ki je bilo kljub svoji izredni pomembnosti tudi v strokovni literaturi le redko obdelano in se je pogosto omejevalo na Makarenkove vzgojne postulate, postulate, ki po eni strani najbrž niso najprimernejši za postopanje s vso delinkventno mladino, po drugi strani pa zahtevajo pedagoga takih kvalit, kot je bil njihov avtor.

Na Poljskem doslej še ni enotne klasifikacije poboljševalnih zavodov glede na postopanje s mladoletniki. Vsak zavod išče v bistvu svoja lastna pota in načina. Kot smo že omenili, so v tem pogledu razlike predvsem glede stopnje strogosti, ki je v nekaterih zavodih večja, drugod pa manjša. Z vprašanjem te klasifikacije in prevzgojnih metod v posameznih poboljševalnih zavodih se sedaj ukverja oddelk za penitenciarne raziskave pri pravosodnem ministrstvu.

Videti pa je, da se prevzgojne metode v zavodih šele v dve veliki skupini. Del zavodov je osvojil tako imenovan progresivni sistem grup, medtem ko ostali sestavljajo grupe po kriteriju starosti gojencev ali glede na razred, ki ga obiskujejo.

V dveh zavodih, ki sem ju obiskala, so bile grupe sestavljene glede na razred, ki ga gojenci obiskujejo, v zvezi s tem pa seveda tudi s starostjo. Grupo vodi vzgojitelj, ki skrbi zanjo v času interesnih dejavnosti, pripravljajna se šola in v prostem času. Grupe štejejo od 20 do 30 gojencev in se to seveda ne morejo biti nameščene skupaj, običajno imajo več spalnic. Trudijo se, da bi vsaka skupina imela svoj skupen prostor, kar pa zaradi pomanjkanja prostora in zaradi neprimarnosti sob (v glavnem gre za adaptirane najšbe gradove ali podobne stavbe) ni vedno mogoče.

Drugi sistem sestavljanja grup na podlagi progresivnosti si je utrl pot šele v zadnjem času in je izgleda, najbolj izdelan v zavodu v Tarnovu (blizu Krakova)⁹⁰. Gojenci so razdeljeni v tri vrste grup s različnim režimom; poleg teh pa obstoja še kazenska grupa. Prva grupa, ki ji je dodeljen gojenec ob sprejemu, in je v njej najmanj tri meseca, je sprejemna grupa. Namen bivanja v njej je opazovanje mladoletnika in možnost, da se mladoletnik spozna s življenjem v zavodu. Gojenec se redno in poklicno šola, ima pravico do udej-

⁹⁰ Podatki o sistemu v tem zavodu so povzeti po članku Tadeusza Kozłowskiego *Dogwiniaczenia w zakresie reedukacji przy systemie grup progresywnych*, *Biuletyn* 1963/1, str.20 in nasl.

stvenja v svobodnih dejavnostih, se giblje po dvorišču
zavoda in ima pravico do pošte in paketov, ne more pa bi-
ti kakorkoli izven zavoda. Če v treh mesecih ne prejme treh
zaporednih kazenskih raportov, se ga premesti v drugo grupo -
srednjo grupo. V tej grupi ima večje dolžnosti na eni stre-
ni (šola, delavnice, osebna čistost in urejenost), pa tudi
večje pravice (šola se v delavnicah izven zavoda, lahko gre
enkrat na mesec v kino, dobi enkrat na mesec nekaj denarja,
lahko igra nogomet in hodi na skupno izlete). V tej grupi
ostane gojenec 6 mesecov in če ne prejme treh zaporednih ka-
zenskih raportov, se ga prestavi v tretjo skupino, ki je ime-
nujejo poslovilno. Gojenci te grupe so kandidati za pogojni
odpust. Od njih se zahteva, da so v vsem najboljši, (glede
discipline, učnega uspeha, čistosti itd.). Pravice teh go-
jencev so poleg pravice druge skupine, še možnost za dopust
ob praznikih, če vlagajo sami del denarja, ki ga prejmejo
za svoje delo v delavnicah, na hranilno knjižico, dvakrat
mesečno obisk kina, denar dobivajo dvakrat mesečno, lahko
se udeležujejo prireditvev izven zavoda. Čas bivanja v tej
grupi ni določen. Odvisen je pač od pogojnega odpusta go-
jenca.

Če gojenec v prvi ali drugi grupi dobi zaporedoma trikrat
kazenske raporte, v tretji pa dva kazenska raporta, ga di-
rektor zavoda prestavi in sicer iz prve skupine obligator-
no v kazensko skupino, iz druge skupine v prvo ali v kazen-
sko in prav tako iz tretje grupe v drugo ali v kazensko grupo.

on, zato odgovorna in dolžnostna. Negativen pa je najprej tudi

Rešim v kazenski grupi je tudi posebno predpisan. Bivanje v njej traja najmanj dva meseca in ne šteje v čas bivanja v zavodu. To bivanje se podaljša, če dobi gojenec v kazenski grupi kazenski report. Gojenci te grupe ne smejo zapustiti zavoda, ne smejo iti v kino in na televizijo, imajo pravico sprejemati samo eno pismo na mesec, nismo jim dovoljeni obiski in ne paketov, ne smejo sodelovati v svobodnih dejavnostih, laze se jim ostriže, ne morejo dobiti dopustov, niti denarja, ki ga gojenci sicer dobivajo. Gre tedaj za zelo strogo postopanje s mladletniki, kjer se izrazito kažejo snaki represivne kazni. Pač pa imajo gojenci možnost, da si sami "prislušijo" vstop v boljše skupino - za vsak report pohvale se odšteje en teden bivanja v kazenski grupi.

Z izkušnjami tega sistema so v Tarnovu zelo zadovoljni. Gojenci kazenske grupe so se po začetnih poskusih na beg in upore, ki jih je osebje onemogočilo, začeli truditi, da bi si pridobili možnost za premestitev v boljše skupino. Prav tako pa so gojenci ostalih skupin stimulirani in si skušajo omogočiti sprejem v višjo grupo s večjimi ugodnostmi. Po drugi strani visi nad gojenci vseh grup vedno grožnja, da so lahko premeščeni v kazensko grupo.

Tak sistem, ki so ga Poljaki povzeli po izkušnjah nekaterih zahodno - evropskih držav, ima svoje razloge za in proti. Gotovo je, da ga je mogoče uvesti in izvajati samo ob pomoči dobrega vzgojiteljskega kadra, kar je vloga vzgojitelja v tem sistemu glede na kazenske reporte, ki jih vloga ravno on, zelo odgovorna in delikatna. Negativen pa je najbrž tudi

tek način progresivnosti, v katerem se polaga težišče predvsem na prestopke gojencev (odločujoči so kazenski raporti), ne upošteva pa se tudi v enakih meri njihova pozitivna prizadevanja, saj so pohvale - razen v kazenski skupini - skoraj brez učinka.

V zavodih, ki tega progresivnega sistema nimajo, je bolj kot tu pomembno še vprašanje negrajevanja in kaznovanja. Nagrade in kazni so enotno določene, vendar uporabljajo nekateri zavodi še kakšne specifične vrste stimuliranja. Nagrade so predvsem naslednje: pravica nositi lastno obleko, pohvala, javna pohvala, pisarna pohvala, dodelitev funkcije v zavodu, večje razpolaganje s denarjem, obisk kina (ali drugih prireditev, n.pr. športnih), dodelitev dopusta, sodelovanje na izletu. Kazni so poleg navadnega javnega in pisarnega ukora, še omejitev privilegijev določenih z nagradami, prepoved sprejemanja pošte, prepoved sprejemanja obiskov (največ do treh mesecev), sanica (največ 14 dni) in kondno prenestitev v drug zavod. V sanicah se mladoletniki navadno ostriženi in v pidžamah - da se zmanjšajo možnosti za pobeg. Vselejna vrednost obeh teh ukrepov je zelo sporna, gotovo pa vzbuja v mladoletnikih občutek osramočenosti, ostriženje las celo za precej dolge dobe. Misli o tem, da bi se naj skupina organizirala kot družina, ni bilo naslediti nikjer, vsekakor pa postajajo posamezni zavodi uresničevati na novo zastavljene cilje prevzgoje s sredstvi, ki bi naj izgubila svoje represivno vsebino in obliko. Rezultati teh naporov se bodo pokazali morda čez nekaj let, izgleda pa, da

bode vodili k razširjenju in uterjevanju novega načina izvrševanja vzgojnega ukrepa oddaje v poboljševalni zavod - namreč k izvrševanju ukrepa v obliki polsveobodnih skupin.

Kot smo videli, biva v poboljševalnih zavodih na Poljskem okrog 3.000 mladoletnikov, med katerimi je večina sevoda fantov. Populacija mladoletnikov je razdeljena tako, da so mladoletniki v starosti od 13 do 15 let v enem tipu zavodov, starejši pa v drugem.

V zavodih je organizirano redno šolanje gojencev, večinoma za višje razrede osnovne šole. Vprašanju zaključenega šolanja se začeli posvečati sedaj velike pozornost, ker se je pokazalo, da so imeli gojenci ob odpustu iz zavoda čisto izredno slabe kvalifikacije, tako v pogledu splošne, kot strokovne izobrazbe. Precej pogosto se je dogajalo, da mladoletniki v zavodih sploh niso obiskovali šole. Leta 1955 je bilo takih gojencev 8,4 %, leta 1956 10,3 %, leta 1957 pa približno prav toliko⁹¹. Često se je tudi dogajalo, da so bili odpuščeni mladoletniki, ki niso niti končali osnovne šole, niti se izučili kakšnega poklica, zlasti slabo pa je vplivalo na ta problem anenje, naj bo bivaže v poboljševalnih zavodih kratke in so bili odpusti iz zavodov mogoči skosi vse šolske leto.

Taka stališča so kmalu opustili in so začeli v celotnem prevzgojnem procesu izredno poudarjati vprašanje šolske in stro-

⁹¹ Prinerjaj, Jedlewski, o.c., str. 109, in Batavia Proces społecznego wykołejania się, str. 325.

kovne kvalifikacije mladolletnikov. Odpusti so sedaj samo ob semestru in ob koncu šolskega leta, podeljšati pa skušajo tudi povprečno dobo bivanja v zavodu, ki traja sedaj približno eno leto in pol do dveh let⁹². Ne glede na to pa je bilo po leti 1962. leta odpuščenih iz zavoda 505 gojencev, ki niso imeli končane osnovne šole (7 let) od skupno 661 odpuščenih mladolletnikov (76,3 %). 14,2 % vseh odpuščenih ni dovršilo niti 4 razredov osnovne šole⁹³. Pri tem seveda ne smemo pozabiti, da so bile možnosti za dokončanje osnovne šole pri tistih, ki so prišli v zavod z manj kot petimi končanimi razredi, zelo majhne in da jim zavod pri tem ni mogel mnogo pomagati.

Podobni problemi kot pri splošno izobraževalni šoli, se sestavljajo tudi pri strokovnem šolanju, ki ima seveda tudi svoje specifičnosti. Eden glavnih problemov je bil - in ostane še danes - možnost izbire poklica. Na Poljskem so bile strokovne delavnice v večini poboljševalnih zavodov naslovljene na obrtniško obdelavo, pa bodisi, da gre za vrste dejavnosti ali za način dela. Zato ni preveč presenetljiva ugotovitev prof. Babawie, ki je pri zbiranju katehastičnih podatkov

⁹² Primerjaj Helena Przejenska, Jakie przygotowanie ogólne i zawodowe uzyskali w zakładzie wychowankowie zwolnieni w końcu roku szkolnego 1961/62, Biuletyn 1963/1, str. 41

⁹³ Primerjaj, Przejenska, o.c., str. 41.

⁹⁴ Primerjaj Babawie, o.c., str. 299

⁹⁵ Ibid. po Jallowski, o.c., str. 135

na 63 bivših gojencev poboljševalnih zavodov, ugotovil, da samo štirje delajo v poklicu, ki so se ga v zavodu izučili⁹⁴. Tudi ministrstvo za pravosodje je ugotovilo, da je 52 % gojencev poboljševalnih zavodov, ki so bili odpuščeni 1959. leta, kasneje spremenilo poklic⁹⁵. Zato je razumljivo, da skušajo uvajati v zavodih take poklice, ki mladoletnike vsele in ki jih bodo kasneje lahko tudi izvrševali. Pri tem so se odločili za tri načine: doseči skušajo, da bi posamezni zavodi bili sposobni, pripravljati mladoletnike na različne poklice, s čimer je v državnem merilu mogoče doseči večjo pestrost poklicev; v nekaterih zavodih, ki so v bližini večjih mest, skušajo mladoletnike izučevati v različnih industrijskih obratih in končno so organizirali polsvobodne skupine, katerih gojenci so povsem vključeni v industrijsko produkcijo.

c) Polsvobodne skupine

Organiziranje polsvobodnih skupin mladoletnikov je na Poljskem nova in še ne povsem preiskušena oblika prestopanja poboljševalnega ukrepa oddaje v poboljševalni zavod. Tak način se je oblikoval skladno s težnjo, da se mladoletniku omogoči izučitev industrijskega poklica in to ob pogojih, ki naj predstavljajo most med izolacijo v zavodu in pogoji normalnega življenja na prostosti. Pri uresničitvi te zamisli je bil neposredno angažiran oddelk za penitenciarne analize

⁹⁴Primerjaj Batawia, o.c., str. 279

⁹⁵Cit. po Jedlewski, o.c., str. 135

pri ministrstvu za pravosodje, ki je tudi nasledoval in nadziral izvajanje tega ukrepa. Doslej so organizirali približno štiri take skupine, od tega eno v Gdanaku (predvsem za gojence poboljševalnega zavoda v Malborku), drugo v Gdinji (za gojence iz tega zavoda) in eno v Plocku (za gojence poboljševalnega zavoda v Oriševu).

Gojenci so v polsvobodnih skupinah nameščeni v posebnih najh-nih domovih, ne daleč do delovnega mesta. Domovi so urejeni kot šolski internati, so povsem odprti in nezavarovani. Poleg spalnic in skupnih prostorov, kot so jedilnica, klub itd. imajo še učilnice in manjša športna igrišča. Gojenci nosijo civilno obleko ter hodijo na delo in v šolo izven doma brez kontrole.

Polsvobodne skupine imajo relativno malo vzgojiteljskega oziroma učiteljskega kadra - praviloma samo vzgojitelje, ki nadzorujejo gojence v domu, prav tako pa njihovo delo v tovarni in v šoli.

V polsvobodne skupine so uvrščeni gojenci, ki so določen čas že prestajali poboljševalni ukrep v poboljševalnem zavodu in so tam s svojim vedenjem in učenjem v šoli pokazali, da so sposobni in zroli za nadaljnje prestajanje ukrepov v pogojih, ki so bolj prosti in svobodni, istočasno tudi bolj zahtevnih. Neposredno po izreku ukrepa mladoletnik ne more biti nastanjen v polsvobodni skupini. Potrebno je seveda tudi, da gojenec izpolnjuje objektivne pogoje, potrebne za izu-čitev določenega poklica. Gojenci, ki prihajajo v te zavode,

so stari približno 17 do 21 let, domovi pa imajo kapacite-
te za okrog 40 do 50 oseb.

V dopoldanskem času se delali gojenci doma, ki sem ga obi-
skala, v ledjedelnici, kjer obiskujejo redno poklicno šo-
lo (najbolj popularna je železovarilska stroka) in delajo.
Razkropljeni so po vseh oddelkih ledjedelnice, ki zaposlu-
je okrog 20.000 ljudi. Njihovi sodelavci ne vedo, da gre
za delinkventne mladoletnike, o tem so informirani le naj-
ster in upravnik šole. Položaj gojencev se tako ne loči od
ostalih delavcev. Obedujejo v ledjedelniški mensi in se po
kosilu vračajo v dom. Precej gojencev se popoldne oziroma
zvečer še izpopolnjuje v rednih šolah. Nekateri izmed go-
jencev obiskujejo celo gimnazije ali srednje strokovne šole.
Ti se v času, ko drugi delajo, pripravljajo za šolo.

Gojenci uživajo poleg še naštetih pravic, še možnosti spre-
hodov v mesto, v kino, na ples itd., dalje možnosti obiskov
družine, letnih počitnic in izletov.

Ker je večina gojencev zaposlena, je zanimivo še vprašanje
nagrajevanja. Gojenci dobe enake plače kot drugi delavci,
oziroma vajenci. Te se gibljeje od 700 do 1.700 zlotov⁹⁶ me-
sečno. Od tega so dolžni prispevati nekaj za svoje vzdrže-
vanje, drugi del se nalaga na hranilno knjižico, ki jo dobi
gojenec ob odpustu, sami pa razpolagajo s približno 150 zlo-
ti mesečno za drobne izdatke.

⁹⁶ Približno 10.500 do 25.000 din

Pri organiziranju grupe v Gdanskju je pokazalo veliko razumevanje vodstvo Ladjedelnice, ki je adaptiralo stavbo in ki ob pogojnem odpustu gojenca poskrbi za enega najtežjih vprašanj - nameč za stanovanje, ki mu ga zagotovi bodisi v delavskem domu ali pa pri kakšni družini svojega uslužbenca.

Organiziranje polsvobodnih skupin na tak način, kakor smo ga opisali, se zdi zelo smotrno in je sedaj že prestalo prve preizkušnje. Med poljskimi praxtiki je opaziti tendence po širjenju in utrjevanju tega načina, ki se je doslej zelo dobro obnesel. Kljub veliki svobodi, ki jo gojenci uživajo, je zelo malo pobegov. Ta in podobni prekrški imajo seveda na posledico vrnitev v pobiljševalni zavod, medtem ko se mladoletniku sicer odpira pot v normalne življenjske pogoje. Poleg velikih objektivnih možnosti, ki so gojencu dane v polsvobodni grupi, je najbrž najpomembnejša komponenta tega načina izvrševanja pobiljševalnega ukrepa, odgovornost in možnost samoodločanja, ki ju ima gojenec v pogojih, ki ga lahko privedejo po njegovem lastnem prevdanku in postopanjih naprej - ali pa ga vrnejo v izolirano okolje pobiljševalnega zavoda.

a) Pomoč po izvršenem vsgojnem osiroma pobiljševalnem ukrepu
Služba, ki skrbi za postopenalno pomoč mladoletnikov, so sodni kuratorji. O tej pomoči smo deloma že govorili, ko smo obravnavali njihovo delo, predvsem nadzor kuratorja nad pogojno odpuščenimi mladoletniki. Pri tem je treba poudariti, da se velika večina gojencev iz pobiljševalnih zavodov odpušča pogojno in samo skoraj vse nadzorujejo kuratorji in sicer praviloma poklicni. Nadzor nad gojenci, odpuščenimi iz vsgojnih

savodov, se prav tako poveri kuratorju, navadno prostovoljnemu, ali pa družbenemu inšpektorju.

O vsebini in oblikah te vrste nadzora smo že govorili, ker sodi k kompleksu vzgojnega ukrepa nadzora, pač pa moramo ugotoviti še povezanost in koordinacije dela med vzgojnimi oziroma poboljševalnimi savodi in sodiščem, kjer bo mladoletnik stalno bival in pri katerem se mu določi kurator. Znano je namreč, da so eden glavnih pogojev za resocializacije mladoletnika, urejeni življenjski pogoji ob vrnitvi, zato pa je najno potrebno, da kurator pravočasno izve za mladoletnikov odpust. Kar je na Poljskem sodnik tisti, ki izda odločbe o pogojnem odpustu mladoletnika, je vsaj teoretično možno, da je kurator o tem pravočasno obveščen - v praksi seveda temu ni vedno tako. Vendar se trudijo, da bi imel kurator možnost obiskati mladoletnika v savodu, njegove starše oziroma ljudi, kjer bo bival, ali pa mu zagotovi stanovanje v delavskem domu. Med naloge kuratorje sodi, še pred odpustom mladoletnika, skrb za njegove zaposlitev in po potrebi za nadaljevanje šolanja.

1. Vsebinski skopi v sodnih inšpektorjih

Kot vidimo, so se na Poljskem tudi pri postpenalni pomoči oprli na svoj najbolj gibčen aparat - na sodne kuratorje, ki štejejo te oblike nadzora za eno najtežjih in najbolj nevarnih za mladoletnika izstopajo v sodnih postopkih največ odprav. Ekar uporabljajo v praksi, ko so prišli do spornosti, da mladoletnik v bodoče ne bi stvoril kakega

27 Uradni list SRJ 25 - 405/64 s dne 21. VI. 1964

28 Glasbeni list SR Bosne in Hercegovine 47-238/63 s dne 25. XI. 1963

dejstva in se prilike v mladostnikovi družini urojajo. Ta
vzgojni ukrep se lahko izreče na dva načina in sicer po op-
ravljeni glavni obravnavi na obsojenci, ali po prvi obravnavi

B. JUGOSLAVIJA

očni, če je bil ukor izrečen na prvi obravnavi na mladostni-
ke. Če je bil naslednji vzgojni ukrep izrečen na prvi obravnavi,

mladostnik ni novak in ni izrečen vzgojni ukrep uporabi.
Iz prikaza zakonskih predpisov kazenskega zakonika sledi,
da glede na položaj mladostnika v odnosu do njegovega do-
tednjega okolja razlikujemo med izvrševanjem vzgojnih uk-
repov take, pri katerih ostane mladostnik v svojem dose-
danjem okolju, ukrepe, kjer se mladostnik izloči v druge
družinske okolje in ukrepe, s katerimi se mladostnik iz-
loči v zavodsko okolje.

Način izvrševanja vzgojnih ukrepov bo določila vsaka repu-
blika s svojim zakonom. Ta zakon mora biti v skladu s sploš-
nimi določbami zakona o izvrševanju kazenskih sankcij o iz-
vrševanju vzgojnih ukrepov (čl. 135 - 156)⁹⁷. Do sedaj je
zakon o izvrševanju vzgojnih ukrepov izdala le republika
Bosna in Hercegovina⁹⁸.

Pri dveh oblikah vzgojnega ukrepa sodajo v disciplinski ovr-

1. Vzgojni ukrepi v doseданjem okolju

Če se mladostnik

a.) Ukori

Sodniki za mladostnike izrekajo v kazenskih postopkih naj-
več ukorov. Ukori uporabljajo v primerih, ko so prišli do
spoznanja, da mladostnik v bodoče ne bo storil kaznivega

⁹⁷ Uradni list FLRJ 24 - 405/61 z dne 21. VI. 1961

⁹⁸ Službeni list SR Bosne in Hercegovine 47-258/63 z dne 25.
XI. 1963

dejenja in se prilike v mladoletnikovi družini urejene. Ta vzgojni ukrep se lahko izreče na dva načina in sicer po opravljeni glavni obravnavi na obravnavi, ali pa med štiriinštirimi oči, če je bil ukor izrečen na seji senata za mladoletnike. Če je bil nameč vzgojni ukrep izrečen na seji senata, mladoletnik ni navzoč in mu izrečeni vzgojni ukrep sporoči sodnik naknadno. Glede na te dve možnosti izrekanja ukora, je torej tudi ta vzgojni ukrep možno individualizirati. Sodnik bi moral oceniti, katere oblike bi bila bolj primerna in vzgojno bolj učinkovita.

Ni podrobnejših podatkov, katere oblike ukora se sodniki za mladoletnike bolj poslušujejo. Vendar kaže, da sodniki se mladoletnike le raje izrekajo ukor po opravljeni obravnavi, ker domnevejo, da ta oblika ukora bolj učinkuje. Ali je to prepričanje utemeljeno, ni ugotovljeno.

b) Oddaja v disciplinski center za nekaj ur v prazničnih ali delovnih dneh

Pri dveh oblikah vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center ostane mladoletnik v svojem okolju. Če se mladoletnik odda v disciplinski center za nekaj ur v prazničnih dneh ali pa za nekaj ur v delovnih dneh, tedaj stane pri lastni družini, dolžen pa je, da določene ure prebije v disciplinskem centru. Ure bivanja v disciplinskem centru določi vodstvo centra za mladoletnikov prosti čas, ko ta ni zaposlen niti v šoli s poukom, niti s delom na delovnem mestu.

V disciplinski centru je mladoletnik zaposlen s koristnimi deli tako, da ustreza njegovi razvojni stopnji. Za izvršitev tega vzgojnega ukrepa mora skrbeti skrbstveni organ mladoletnikovega prebivališča ali bivališča.

Po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij so disciplinski centri posebni zavodi. Te zavode lahko ustanovijo občinske in okrajne skupščine. Lahko pa jih ustanovijo tudi društvene organizacije, ki se ukvarjajo s vzgojo otrok in mladine v soglasju s republiškim sekretariatom za socialno varstvo. Disciplinski center se lahko ustanovi kot samostojni zavod ali pa pri obstoječih mladinskih zavodih kot se n.p.r. prehodni mladinski dom, internati in podobni zavodi. Disciplinski center se ne sme ustanoviti pri vzgojno poglobljevalnih ali celo ne pri kazensko poglobljevalnih zavodih. Če ni pogojev za ustanovitev disciplinskega centra, se lahko opravlja dejavnost disciplinskega centra tudi v šolskih prostorih, kadar v njih ni šolskega pouka.

Ker ob uveljavljanju kazenskega zakonika še niso bili ustvarjeni pogoji za izvajanje tega vzgojnega ukrepa, je zakonodajalec odločil uporabo disciplinskega ukrepa oddaje v disciplinski center do konca leta 1963. V tem času bi morali republiški zakoni določiti, kdaj se bodo lahko uporabili predpisi kazenskega zakonika, ki urejajo ta disciplinski vzgojni ukrep. Te predpise je najprej izdala republika Hrvaška. Po zakonu o prilagajenju odgojnih mjer upućivanja u disciplinski center i pojednagog nadzora organa starateljstva

s dne 12. 11. 1960⁹⁹ se je mogel ta disciplinski ukrep uporabljati na Hrvaškem na področju okrožnih sodišč v Karlovcu, Rijeki, Splitu in Zagrebu že od 1. I. 1961, na področju ostalih okrožnih sodišč te republike pa od 1. I. 1962. Tudi nekatere druge republike so izdale podobne zakone¹⁰⁰.

V Zagrebu je bil leta 1962 ustanovljen disciplinski center kot samostojni svetov. Po nekaj mesecih je bil ta samostojni svetov zaradi prevelikih stroškov in precejšnje neskladnosti ukinjen in je bil zagrebški disciplinski center združen s prehodnim mladinskim domom.

Na Hrvaškem se vzgojni ukrep disciplinskega centra izvršuje v glavnem v prehodnih mladinskih domovih. V Zadru se izvrševali ta disciplinski ukrep v dijaškem domu. V Bosni in Hercegovini in Sloveniji pa se izvaja v centrih za socialno delo. Kolikor gre za oddaje v disciplinski center strnje-ne na več dni (tretja oblika), se izvršuje v prehodnih mladinskih domovih. Prvi mladostnik je bil v Jugoslaviji sprejet v disciplinski center 6. III. 1961 v Splitu. V tem disciplinskem centru laže tudi največ izkušenj o izvrševanju tega vzgojnega ukrepa.

⁹⁹ Narodne novine NR Hrvatske 48-176/60 s dne 26. XI. 1960

¹⁰⁰ Službeni list NR Bosne i Hercegovine 45-211/61 s dne 17. XI. 1961.

Službeni list NR Crne Gore 27-127/61 s dne 40. XI. 1961.

Uradni list SR Slovenije 7-42/64 s dne 27. II. 1964.

Socialistični republiki Srbija in Makedonija še nista izdali zakona o uporabi določb kazenskega zakonika o disciplinskih centrih.

Še pred začetkom izvajanja vzgojnega ukrepa oddaje v disciplinski center so na Hrvaškem izdelali "osnovna načela za organizacijo i funkcioniranje disciplinskih centara za mladoljetnike". Po konceptu teh osnovnih načel je namen disciplinskega centra s dobro organiziranim vzgojno izobraževalnim delom vplivati na mladoletnika tako, da bo bivanje v zavodu dalo pravo smer njegovemu nadaljnjemu razvoju. To naj bi se dosoglo tako, da bi se od mladoletnikov zahtevalo redno in točno opravljanje njihovih temeljnih dolžnosti, ki izhajajo iz njihovega izbranega poklica. Razen tega pa bi v zavodu spoznali različne možnosti iskoriščenja prostega časa. Strokovno delo v disciplinskem centru sestoji iz vzgojnega, izobraževalnega, socialnega in zdravstvenega dela.

O konceptu disciplinskega centra so se na Hrvaškem vodile živahne diskusije¹⁰¹. Kot kaže dosedanji razvoj, se je uveljavil koncept, ki smo ga v skupih besedah opisali. Ta koncept je v bistvu bil sprejet tudi v Sloveniji, kar izhaja iz navodil "Organizacija, osnovna načela in metode dela s mladoletnimi storilci kaznivih dejanj v disciplinskih centrih za mladoletnike v LR Sloveniji"¹⁰².

Ker se niso povsod ustvarjeni pogoji za izrekanje tega vzgoj-

¹⁰¹ Žužonić, Savetovanje o suzbijanju maloljetničkog kriminaliteta, Neša zakonitost XV/1961 str. 301 - 312

Skaberne, Oddaja v disciplinski center za mladoletnike, Pravnik XVII/1962 str. 313

¹⁰² Glej Vestnik Sveta za socialno varstvo LRS I/1962, št. 4, str. 35 - 45

nega ukrepa in ker tudi sodniki še nimaže prave predstave o njem, je bilo v Jugoslaviji do sedaj izročeno malo teh disciplinskih ukrepov. V uradnih poročilih se tudi ugotavlja, da je socialna služba še vse premalo pripravila pogoje za izvedbo tega disciplinskega ukrepa in se le težko opravičuje pasivno stališče mnogih skrbstvenih organov v tem pogledu. Res pa je tudi, da tega ukrepa ni mogoče izreči vsakemu mladolletnemu storilcu kaznivih dejanj. Navodila, ki glede tega ukrepa veljajo v Sloveniji, izrecno ugotavljajo, da je ukrep kontraindiciran pri težje vzgojno senezarjenih in neprilagojenih mladolletnikih, pri duševno insuficientnih ter tudi pri takih "lažjih" primerih, pri katerih ni mogoče sodelovati z njihovimi starši, kar so tako vzgojno nesposobni, oziroma sami osebnostno moteni, da vsestransko ogrožujejo delujejo na mladolletnike in ni pričakovati, da bi pri njih prišlo v kratkem času ali sploh kdaj do potrebne uvidovnosti, kot jih zahteva učinkovita prevzgoja.

Po poročilu republiškega sekretariata za pravosodno upravo SR Hrvatske z dne 8. III. 1963 so sodišča v tej republici oddala mladolletnike v disciplinske centre največ za določeno število ur v teku delavnika. Veliko redkeje so oddajali mladolletnike v disciplinske centre za določeno število ur ob prazničnih dneh. Po mnenju vodstva disciplinskega centra v Splitu je najbolj učinkovita oddaja v disciplinski center za določene ure ob delavnikih. Isred vseh treh oblik tega vzgojnega ukrepa ta oblika lahko traja najdalj. Mladolletnika se lahko na tak način najdalj časa veže na disciplinski center.

Ker je njegovo dnevno bivanje kratko, je tudi delo s njim bolj intenzivno. Najpomembnejše pa je, da mladoletnik ne prekinja svojih stikov s lastno družino. Ker je njegova družina v stalnih stikih s mladoletnikom in vzgojitelji disciplinskega centra, je lahko tudi priča mladoletnikovega napredka. Družina naj bi ta napredek registrirala in ga nagrajevala. Vsporedno pa tudi mladoletnik doživlja spremembe svoje okolice in odnosov družine do sebe in se prilagaja na novo situacijo.

Pri oddaji v disciplinski center ob prazničnih dneh je nedelja ali drug praznični dan mladoletniku sicer drugače organiziran, kot bi si ga organiziral sam. Delo je intenzivno in kontinuirano, vendar vodstvo disciplinskega centra v Splitu meni, da je razmik med nedeljami prevelik. V tem razmaku učinek vzgojnega dela prehitro splahni.

Glede mladoletnikov, ki so bili oddani v disciplinske centre, se sicer na splošno ugotavlja, da je bil ukrep uspešen. V disciplinski center v Splitu je oddalo sodišče od 6. III. 1964 do 31. XII. 1963 28 mladoletnikov. Od teh so ponovno prišli pred sodišče trije mladoletniki. O uspešnosti tega ukrepa pa je še presgodaj govoriti, ker še ni bila izvedena nobena raziskava. To pa predvsem zato, ker je potekel še prekratek čas, da bi se lahko preverjelo obnašanje mladoletnikov, ki so bili oddani v disciplinski center, poleg tega pa je ugotavljanje uspešnosti ukrepov odvisno od skrbno izvedene prognoze za bodoče vedenje posameznika.

c) Strožje nadzorstvo staršev in skrbnika

Pri tem vzgojnem ukrepu morajo starši oziroma skrbnik posvetiti svojemu otroku več skrbi, kot pa so mu je naklonili do tedaj. Skrb staršev in skrbnika velja predvsem mladoletnikovi prevzgoji in njegovemu nadaljnjemu razvoju. Pri tem ga morajo primerne nadsirati, da moreje opaziti škodljive vplive nanj in da bi jih lahko pravočasno preprečili.

Sodnik lahko daje staršem in skrbnikom naloge in navodila bodisi že ob izreku ukrepa ali pa med izvrševanjem. Ker so posamezni mladoletniki zelo različni, bodo tudi navodila in nalogi zelo raznovrstni. Staršem in skrbniku bo sodnik lahko postavil zahteve, ki so jih dolžni opraviti ob izvrševanju vzgojnega ukrepa, da bi teke popravili nastale motnje v vzgoji njihovega otroka. Dolžni so storiti vse, da se obnašanje mladoletnika popravi in da se bo v bodoče ravnal po veljavnih družbenih normah. Zato naj bi bili nalogi in navodila sodnika staršem čimbolj konkretni in prilagojeni ugotavljenim vzgojnim napakam. Pri tem pa morajo biti naloge in navodila skrbno ocenjeni glede na možnost izvedbe in na sposobnost staršev.

Če izreče sodišče ta vzgojni ukrep, lahko tudi odredi, da skrbstveni organ nadsira, kako starši izvršujejo strožje nadzorstvo. Pri tem je naloga skrbstvenega organa slasti, da pomaga staršem, ali skrbniku s svojimi nasveti, navodili ali tudi na drug način. Večkrat namreč starši ali skrbnik

mladoletnih storilcev kaznivih dejanj sami ne morejo najti na primernejših načinov, kako je treba ravnati s otrokom ali varovancem. Po drugi strani pa se primeri, ko starši oziroma skrbnik svojih vzgojnih obvez ne poječujejo zadosti resno in z dovolj odgovornosti. V vseh teh primerih je nadzorstvo in pomoč skrbstvenega organa tembolj na mestu. V kolikor socialni delavci sami ne bodo mogli pomagati v vzgojnih težavah staršem ali skrbniku, bodo v zapletenejših vzgojnih vprašanjih lahko nepotili starše in skrbnika v vzgojno svetovalnico.

Starši oziroma skrbnik morajo omogočiti socialnemu delavcu skrbstvenega organa ali centra oziroma zavoda za socialno delo preverjanje izvrševanja strožjega nadzorstva. Če bi nastali spori med starši oziroma skrbnikom in socialnim delavcem, jih rešuje sodnik za mladoletnike. V primeru, da sodnik ne more drugače rešiti konflikta med starši in socialnim delavcem, sme zahtevati od skrbstvenega organa ali centra oziroma zavoda za socialno delo, da določi drugega socialnega delavca, ki bo v bodoče nadziral in pomagal staršem ali skrbniku pri izvajanju strožjega nadzorstva.

Sodnik za mladoletnike nadzira izvrševanje tega vzgojnega ukrepa s tem, da v določenih krajših ali daljših rokih zahteva od staršev, skrbnika ali socialnega delavca skrbstvenega organa, centra oziroma zavoda za socialno delo poročila o napredku in težavah pri mladoletnikovi vzgoji. Postavljeni roki so nujni instrument kontrole izvrševanja vzgojnega ukrepa za vse udeležence izvrševanja strožjega nadzor-

stva. V svojih poročilih lahko socialni delavec tudi predlaga ustavitve preverjanja strožjega nadzorstva staršev oziroma skrbnika ali pa zamenjavo tega vzgojnega ukrepa s drugim ukrepon strožjega nadzorstva ali zavodskim ukrepon. Senati za mladoletnike so izrekli tak vzgojni ukrep razmeroma zelo pogosto. V razdobju treh let (1960 - 1962) so uporabili vzgojni ukrep strožjega nadzorstva staršev ali skrbnika letno skoraj pri četrtini vseh mladoletnikov, katerim so izrekli vzgojne ukrepe. Senati za mladoletnike izrekajo tak vzgojni ukrep pretežno po opravljenih obravnavah, čeprav ga lahko izrekajo tudi na sejih senatov. Dasi za vso Jugoslavijo ni izvršena analiza izrečenih strožjih nadzorstev staršev oziroma skrbnika izhaja iz analize teh sodnih odločb v Sloveniji¹⁰³, da senati za mladoletnike izrekajo ta vzgojni ukrep zelo pevsalno in da sploh ne, ali pa zelo slabo konkretizirajo naloge in navodila staršem ob izvajanju strožjega nadzorstva. V pretežni večini primerov ob uporabi vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva staršev oziroma skrbnika odreja sodišča tudi preverjanje tega ukrepa po skrbstvenem organu.

Ni nobenih podatkov, kako skrbstveni organi preverjajo ta vzgojni ukrep in kako pomagajo staršem in skrbnikom pri njegovem izvajanju. Vendar glede na malo število strokovno usposobljenih socialnih delavcev skrbstvenih organov ni verjetno, da bi mogli skrbstveni organi učinkovito nadzirati in pomagati staršem pri vzgoji mladoletnih storilcev kaznivih

¹⁰³ Skaberne, Izvrševanje vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva, Revija za kriminalistiko in kriminologijo XIII/1962, str. 74.

dajanj. To tem manj, če tudi sodišča ne dajejo staršem oziroma skrbnikom dovolj določenih nalogov in navodil. Razen tega pa je tudi premalo zavodov, ki bi lahko ambulantno nudili vzgojne pomoč staršem. Končno je treba ugotoviti, da sodniki vse premalo in tudi neredno zahtevajo poročila skrbstvenih organov o nadziranju tega vzgojnega ukrepa.

č) Strožje nadzorstvo skrbstvenega organa

V imenu skrbstvenega organa ali centra oziroma zavoda za socialno delo opravljajo strožje nadzorstvo socialni delavci, to je uslužbenci, ki imajo potrebno strokovno izobrazbo, da lahko opravljajo to delo. Pri skrbstvenih organih in tudi manjšem delu centrov oziroma zavodov za socialno delo, opravlja strožje nadzorstvo en uslužbenec - socialni delavec. Le ta opravlja vsa strožja nadzorstva, ki jih je dolžan opraviti skrbstveni organ ali center oziroma zavod za socialno delo, pri katerem je nameščen. V pretežni večini centrov oziroma zavodov za socialno delo pa opravlja strožje nadzorstvo več socialnih delavcev. Pri centrih oziroma zavodih za socialno delo je namreč teritorij centra razdeljen med socialne delavce in tako opravlja vsak socialni delavec strožje nadzorstvo nad mladletniki, ki stanujejo na njemu dodeljenem delu teritorialnega območja centra oziroma zavoda. Pri nekaterih centrih pomagajo pri izvrševanju strožjega nadzorstva tudi drugi strokovnjaki, zlasti pedagogi in psihologi. Nekateri skrbstveni organi nimajo strokovno posebej usposobljenih socialnih delavcev in zato opravljajo strožje nadzorstvo

skrbstvenega organa tudi upravni uslužbeni.

Splošne določbe o izvrševanju vzgojnih ukrepov sekona o izvrševanju kazenskih sankcij dovoljujejo, da opravljajo strožje nadzorstvo skrbstvenega organa "tudi učitelji, vzgojitelji in drugi, ki imajo izkušnje s vzgojo mladolletnikov"¹⁰⁴. Tega pooblastila se poslužujejo skrbstveni organi in le manjši del centrov osirova savodov za socialno delo. Nepopolni podatki kažejo, da v večji meri uporabljajo prostovoljno socialno delavce za izvajanje strožjega nadzorstva centri za socialno delo v Srbiji in na Hrvaški, najmanj pa v Sloveniji¹⁰⁵. Tam, kjer manjka socialni delavci s predpisano strokovno izobrazbo, se torej vključujejo v izvajanje strožjega nadzorstva prostovoljni - laični kadri. Nekateri centri za socialno delo in tudi skrbstveni organi se menja, da bi s avtoritativnimi laičnimi socialnimi delavci imeli večje uspehe, zlasti, če bi jih lahko primerno negradili, vendar pa ni potrebnega razumevanja, kadar gre za pridobitev potrebnih sredstev v te namene. Drugi soper tožijo, da niso uspeli

¹⁰⁴ 2. odstavek 144. člona Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij

¹⁰⁵ Od 29 centrov osirova savodov za socialno delo v Jugoslaviji (po 7 iz Srbije in Hrvaške, 9 iz Slovenije, 4 iz Bosne in Hercegovine in 2 iz Makedonije), ki so se odvrli anketi o izvajanju strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, se jih le 40 poslužuje pri izvajanju tega vzgojnega ukrepa laičnih kadrov. V Sloveniji ima od 9 savodov za socialno delo le en zavod enega prostovoljnega socialnega delavca za izvrševanje strožjega nadzorstva.

Na 30 prostovoljnih socialnih delavcev v 11 centrih za socialno delo je 24 ali 61 učiteljev.

najti kvalitetne prostovoljne delavce za to delo, dasi se začeli že več akcij preko krajevnih skupnosti. Pri tem tudi navajajo, da so ljudje, ki bi bili sposobni prevzeti to odgovorno nalogo, presaposleni s drugimi deli, nesposobnih moči pa si pri tem delu ne želijo. So pa tudi primeri odpora napram laikom, da se ne bi nestrokovnjaki ukvarjali s strožjim nadzorstvom.

Iz izvedene ankete izhaja, da so prostovoljni socialni delavci predvsem prosvetni delavci, slasti učitelji¹⁰⁶, profesorji, vzgojitelji in defektologi. Razen teh pa so med laičnimi socialnimi delavci, ki izvajajo strožje nadzorstvo tudi administrativni uslužbenci, kvalificirani delavci, mladinski voditelji (center za socialno delo Novi Beograd), slušatelji Višje šole za socialne delavce (center za socialno delo Trnje-Zgreb), pravniki, psihologi, ekonomisti, upokojenec in drugi. Po podatkih ankete ima polovica prostovoljnih socialnih delavcev anketiranih centrov oziroma zavodov za socialno delo, ki izvajajo strožje nadzorstvo, višjo ali visoko šolsko izobrazbo, ena tretjina pa srednjo.

Is podatkov, ki so jih poslali anketirani centri za socialno delo, izhaja, da zaskrbit njihovi profesionalni socialni delavci (ki imajo višjo šolsko izobrazbo) s izvajanjem strožjega nadzorstva niso zelo obremenjeni. V 29 centrih za socialno delo odpade le v dveh na enega socialnega delavca po 10

¹⁰⁶ Od 138 prostovoljnih socialnih delavcev v 11 centrih za socialno delo je 84 ali 61 % učiteljev.

mladoletnikov, v vseh ostalih pa manj kot 10. Izjema je le center za socialno delo Černomerec v Zagrebu, kjer vodi socialni delavec strožje nadzorstvo nad 62 mladoletniki. Ker pa socialni delavci centrov opravljajo tudi druga opravila socialnega dela, se pritožujejo, da jim primanjkuje časa, da bi dobro opravili posle strožjega nadzorstva. Prestovoljni delavci vodijo večinoma strožje nadzorstvo le dveh mladoletnikov. Samo pri dveh centrih za socialno delo (Celje, Trnje - Zagreb) vodijo posamezniki strožje nadzorstvo petih mladoletnikov.

Prestovoljni socialni delavci, ki opravljajo strožje nadzorstvo, niso povsod nagrajeni za svoje delo. Kot kažejo nepopolni podatki, velja to zlasti za Srbijo in Makedonijo. V Bosni in Hercegovini, Hrvatski in Sloveniji pa centri osiroma zavodi za socialno delo nagrajujejo prestovoljne delavce, ki izvajajo strožje nadzorstvo. Nagrade so različne in se gibljejo od 2.500 do 5.000 dinarjev mesečno po primeru. Ponekod plačujejo razen pavšalnih mesečnih nagrad, tudi še dejanske stroške, ki so jih imeli prestovoljni delavci pri opravljanju strožjega nadzorstva. So tudi nekatere občine, ki vračajo laičnim delavcem le dejanske stroške.

Centri osiroma zavodi za socialno delo skrbijo na različne načine za strokovno izpopolnjevanje laikov, ki jih uporabljajo pri izvajanju strožjega nadzorstva. Najbolj pogostni so grupni sestanki. Take sestanke organizirajo nekateri skrbstveni organi osiroma centri bolj pogosto, drugi pa

redkeje. Nekateri skrbstveni organi, centri onkrona zavodi za socialno delo prirejajo od časa do časa predavanja različnih strokovnjakov, drugi pa nekajdnevno seminarje (n.pr. center za socialno delo Rijeka in Pančevo). Na splošno lahko trdimo, da posvečajo skrbstveni organi in centri za socialno delo pre malo skrbi strokovnemu izpopolnjevanju laičnih kadrov, ki se jih poslužujejo pri izvajanju strožjega nadzorstva.

To pa ne velja le za strokovni dvig laičnega kadra, marveč tudi za strokovno izpopolnjevanje profesionalnih socialnih delavcev, ki so zaposleni pri izvrševanju tega vzgojnega ukrepa. Res je sicer, da se tudi ti predvsem izpopolnjujejo na sestankih kolektiva skrbstvenega organa, centra ali zavoda za socialno delo. Sem in tja se vanje prirejajo predavanja posetnih strokovnjakov. Zelo redki pa so seminarji. Nekateri profesionalni socialni delavci obiskujejo le seminarje, ki jih od časa do časa prirejajo različni organi ali strokovna društva v republiškem merilu. Delavske in ljudske univerze za strokovni dvig profesionalnih, pa tudi laičnih kadrov socialnih delavcev, ki izvršujejo strožje nadzorstvo do sedaj v Jugoslaviji, k temu delu niso bile pritegnjene.

Strožje nadzorstvo skrbstvenega organa se v Jugoslaviji šele uveljavlja. Skrbstveni organi šele iščejo načine, kako bi ga izvajali. Praksa utira pot načinu izvrševanja strožjega nadzorstva, pri čemer usvaja vse tisto, kar se je ob-

neslo in zavrača ono, kar se je izkazalo kot negativno. Anketi, izvedeni v centrih za socialno delo kaže, da se strožje nadzorstvo v pretežni večini izvršuje na podlagi posebnega načrta¹⁰⁷. Ta načrt sestavljajo v največ primerih strokovnjaki centra za socialno delo in je torej tinsko delo. V tretini anketiranih centrov za socialno delo sestavljajo plani socialni delavci sami. Če izvajajo strožje nadzorstvo socialni delavci laiki, tedaj sestavijo plan strožjega nadzorstva največkrat s pomočjo profesionalnih socialnih delavcev. Če ima center za socialno delo tudi druge strokovnjake, pomagajo tudi ti pri sestavi načrta strožjega nadzorstva, ki ga bo vodil laični socialni delavec. Iz anketnih podatkov se vidi, da laični socialni delavci sami ne delajo načrtov za izvajanje strožjega nadzorstva. K izdelavi planov za izvajanje strožjega nadzorstva centri za socialno delo v Jugoslaviji le redko pritegujejo sodnike. To velja za Jugoslavijo na splošno. Iz podatkov ankete za Slovenijo pa izhaja nasprotno, da 2/3 centrov za socialno delo izdeluje plan za izvajanje strožjega nadzorstva skupno s sodnikom. To je verjetno rezultat tekočega usmerjenega dela na posebnem seminarju za sodnike in socialne delavce - oktobra 1962 v Ljubljani. V nekaterih centrih za socialno delo pa sestavljajo plani bodisi socialni delavci sami ali s ostalimi strokovnjaki centra ali skupaj s sodnikom, pač po tem, kako jim to narekujejo posamezni primeri izvrševanja strožjega nadzorstva.

¹⁰⁷ Od 29 centrov oziroma svodov za socialno delo sta le dva sporočila, da izvršujeta strožje nadzorstvo brez posebnega načrta.

Le redki pa so skrbstveni organi, ki sestavljajo plan izvajanja strožjega nadzorstva. To je razumljivo, ko se ve, da izvršujejo pri skrbstvenih organih ta vzgojni ukrep predvsem upravni uslužbenci. Pri teh ugotovitvah se seveda ne smemo čuditi, da se mnoga sodišča in organi notranjih zadev pritožujejo, da je strožje nadzorstvo skrbstvenega organa premalo učinkovit ukrep v borbi zoper mladinsko kriminaliteto. Brez plana o izvajanju tega ukrepa je le težko sadrtati pot vzgojnega dela z mladoletnikom, ki naj bi bila opravljena ob izvrševanju strožjega nadzorstva. V jugoslovanski literaturi se svezema stališče, da predstavnik skrbstvenega organa ne sme biti prepuščen sam sebi, katere posamezna vprašanja mladoletnika (njegovo zdravljenje, šolanje, zaposlitev, isločitev iz škodljivega okolja, urejevanje njegovih življenjskih razmer itd.)¹⁰⁸ bo reševal in kako. Zato je treba sestaviti plan, v katerem se po sodnikovih navodilih¹⁰⁹ določi način reševanja posameznih vprašanj, ki so pomembni za nadaljnji razvoj mladoletnika. Republiški zakonski predpisi o izvajanju vzgojnih ukrepov bodo morali dopolniti svoj delež tudi k vprašanju plana izvajanja strožjega nadzorstva.

Socialni delavci poročajo sodnikom o poteku strožjega nadzorstva zelo različno. Zakon določa, da socialni delavec poro-

¹⁰⁸ Nikolić, Zbirka propisa o primeni vospitnih i kaznenih mera prema mladoletnicima sa komentarom, Beograd, 1963, str. 236

¹⁰⁹ 1. odstavek 145. čl. Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij.

ča sodniku od časa do časa v rokih, ki jih on določi. Le na podlagi poročil lahko sodnik za mladoletnike spremlja izvrševanje strožjega ukrepa. Anketa je pokazala, da največ sodnikov za mladoletnike zahteva pismena poročila o tromesečnih rokih. Nekateri sodniki se zadovoljujejo s pisanimi poročili v 6 mesečnih rokih, češim drugia, ki so razmeroma redki, zadostuje eno pismeno poročilo o delu s mladoletnikom na leto. So tudi sodniki, ki zahtevajo pismena poročila le priložnostno. So seveda tudi primeri, ko socialni delavci sploh nič ne poročajo. Ti primeri žal niso tako redki in si je le težko razlagati, kako to, da sodniki ne zahtevajo poročil. Sodniki ne vodijo o izvrševanju strožjega nadzorstva posebnih izvršilnih spisov, marveč se pismena poročila shirajo v sodnem spisu o mladoletniku.

Stiki socialnih delavcev in sodnika za mladoletnike pri izvrševanju vzgojnih ukrepov so še zelo šibki. To velja ne le za pismena poročila, ampak tudi za osebne stike. Teh je, kot kaže anketa, izredno malo.

Republiški zakoni o vzgojnih ukrepih bodo morali to razmerje podrobneje urediti v splošno korist izvrševanja vseh vzgojnih ukrepov, tako elasti tudi strožjega nadzorstva skrbstvenega organa.

Vsebina poročil socialnih delavcev ni določena in v Jugoslaviji ne obstaja noben obrazec, po katerem naj bi se sestavljala taka poročila. Poročila o izvrševanju strožjega nadzorstva so zelo različna in so odvisna od strokovne sposobnosti,

razgledanosti, pa tudi od poglobitve v delo socialnega delavca, ki izvršuje nadzorstvo.

2. Vzgojni ukrepi v drugem okolju

a) Strožje nadzorstvo druge družine

Pri tem vzgojnem ukrepu se mladoletnik izloči iz njegove lastne družine in doledenjega okolja ter premešči v rejniško družino. Tudi ta vzgojni ukrep izvršuje skrbstveni organ. Posebnost tega vzgojnega ukrepa pa je še v tem, da mora sodišče ob izreku ukrepa obvezno tudi odrediti njegovo preverjanje po skrbstvenem organu.

Senati za mladoletnike uporabljajo ta vzgojni ukrep zelo redko. Po pogostnosti uporabe zavzema v vseh treh letih, odkar je bil vpeljan, predsednje mesto. Zato so tudi slučajje glede tega vzgojnega ukrepa nesnatne. Največja težava je preskrbeti primerno družino, ki bo vzgajala in nadzirala mladoletnega storilca kaznivega dejanja.

Uporaba tega vzgojnega ukrepa je omejena le na redke primere predvsem zaradi tega, ker je vedno več družin, kjer sta zaposlena oba roditelja. V takih primerih morata roditelja pogosto tudi lastne otroke soupati drugim v varstvo in vzgojo. Tudi stanovanjska stiska v mestih in industrijskih krajih močno ovira sprejem tujega otroka v družino. Težave so še večje, ker gre za delinkventnega mladoletnika, za katere-

ga tudi ni prikladna vsaka družina. Ker je treba onemogočiti, da bi mladoletnik prevečkrat senjal svoje vzgojno okolje, predstavlja izbor tuje družine posebno delikaten problem¹¹⁰.

Končno se družine tudi same svedejo težavnosti in odgovornosti, če sprejmejo delinkventnega mladoletnika v vzgojo. V naši pravni literaturi pa najdemo celo tudi mnenje, da v "sodobnih življenjskih pogojih ni družin, ki bi hotele ali imele moralne kvalitete in sposobnosti, da bi zajemšile pravilno vzgojo delinkventnega mladoletnika"¹¹¹.

V raziskavi, ki jo je inštitut za kriminologijo pravne fakultete v Ljubljani izvedel o uspešnosti ukrepa oddaje mladoletnika v tujo družino ali v vzgojni zavod¹¹², se bile ugotovljene določene prednosti oddaje mladoletnikov v tujo družino.

¹¹⁰ Po 10. členu zakona o rejništvu, ki velja v Sloveniji (Uradni list LRS 34-204/60) se smejo dati v reje delinkventni otroci onih družin, "ki po svojih lastnostih in sposobnostih lahko uspešno vzgajajo take otroke". Strokovno navodilo se izvajanje zakona o rejništvu pa določa da morajo biti za te mladoletnike "rejniške družine še skrbneje individualno izbrane in za nego in vzgojo takih otrok dovolj pripravljene". (Vestnik Sveta za zdravstvo LRS in Sveta za socialno varstvo LRS VIII/1961 št. 5-8, str. 155.)

¹¹¹ Nikolić, Zbirka propisa o primoni vaspitnih i kasnenih mera prema maleoletnicima sa komentarom, str. 283.

¹¹² Oddaja mladoletnikov v tujo družino ali v zavod, Ljubljana, 1963 (rokopis)

Rejenci se v rejniških družinah pokazali večji napredek, kot gojenci v vzgojnih zavodih, dasi je bil tudi pri njih ugotovljen napredek. Vendar pa je raziskava tudi pokazala, da oddaja v tujo družino ni uspešna za osebnosti s hudimi vedenjskimi motnjami, hujšo moralno okvarjenostjo, zlasti če gre za manj plastične osebnosti, ki jih družina ne more oblikovati. Zvolje tega je tudi pri uporabi tega ukrepa odločilnega pomena za njegovo uspešnost temeljita ugotovitev strukture osebnosti mladoletnika. Vzgojni ukrep strožjega nadzorstva tuje družine je, kot kaže, uspešen le pri plastičnih in na splošno manj okvarjenih osebnostih, to je za mlajše mladoletnike, katerim tuja družina lahko zadovolji čustvene potrebe.

Čeprav obstajajo težave pri uporabi in izvajanju tega vzgojnega ukrepa, je treba vendarle ugotoviti, da se skrbstveni organi prènalo prizadevajo, da bi preskrbeli družino, v katero bi sodišče lahko oddalo mladoletne storilce kaznivih dejanj. Večkrat pozabljajo zlasti na družine mladoletnikovih sorodnikov, ki bi mu lahko nudili boljše čustveno oporo, kot lastna družina. Saj se je v času, ko sodišča niso imela na voljo tega vzgojnega ukrepa, dogajalo, da so sorodniki ponujali prevzem skrbni za mladoletnega prestopnika, pa jim ga sodišča niso mogla izročiti, ker tega ni predvideval kazenski zakonik. Z večjim razumevanjem in napredkom pravega sožitja ljudi v krajevnih skupnostih se bodo verjetno ustvarili boljše pogoji za uporabo in izvajanje tega humanega vzgojnega ukrepa.

Še od ostalih vzgojnih ukrepov, ki živijo pod blazinjo in priznanja zadržano. Skleno tega je zelo težko ali

b) Oddaja v disciplinski center nepretrgano za nekaj dni

S tretjo obliko vzgojnega ukrepa oddaje mladoletnika v disciplinski center, se izloči mladoletnik za določeno število dni iz svoje družine in ostalega dotedanjega okolja. Taka izločitev traja največ 20 dni. Med bivanjem v disciplinskem centru morajo biti mladoletniki pretežno zaposleni s delom in učenjem. Pri tem jih nadzirajo vzgojitelji. V disciplinskem centru se mladoletniki tudi hranijo in prenočujejo. Za izvršitev oddaje v disciplinski center morajo skrbeti skrbstveni organi mladoletnikovega prebivališča ali bivališča.

Tudi glede te oblike oddaje mladoletnika v disciplinski center velja miselnost tisto, kar smo že povedali na ustreznem mestu glede ostalih dveh oblik tega vzgojnega ukrepa.

Vzgojni ukrep oddaje v disciplinski center nepretrgano za nekaj dni izrekajo sodišča izredno redko. Zato do sedaj še ni nobenih posebnih izkušenj. Razlog temu pa je predvsem to, da je še zelo malo občin ustvarilo pogoje za izvrševanje te oblike oddaje mladoletnika v disciplinski center.

Vodstvo disciplinskega centra v Splitu meni, da ima ta oblika oddaje take svoje prednosti, kot tudi svoje pomanjkljivosti. Ker se ta oblika vzgojnega ukrepa izvaja v Splitu v prehodnem mladinskem domu (tudi v ostalih republikah, se ta oblika oddaje v disciplinski center izvaja v prehodnem mladinskem domu) je mladoletnike, ki so oddani v disciplinski center, težko izolirati od ostalih gojencev doma, ki živijo pod blažjimi in priaznejšimi rešitvami. Razen tega je zelo težko mladoletnike

doletnikovo bivanje izpolniti z intenzivnim delom, kar je ena izmed nalog disciplinskega centra. Najhujše pa je to, da družina po mnenju vodstva disciplinskega centra v Splitu, ne more spremljati mladoletnikove spremembe, ki jo doživi v disciplinskem centru. V očeh staršev se mladoletnik vrača po izvršitvi tega disciplinskega ukrepa tak, kot je bil pred odhodom v disciplinski center.

c) Oddaja v vzgojni zavod

Po intenciji zakonodajalca je treba pojem vzgojni zavod razlagati tako široko, da zajema tudi dijaške domove, domove učencev v gospodarstvu in druge domove. Pri oddaji mladoletnika v vzgojni zavod je zakonodajalec zasledoval cilj, naj bi mladoletnik s odreditvijo tega vzgojnega ukrepa prišel v zdravo okolje skupine mladoletnikov, ki bi mogli vzgojno pozitivno vplivati na njega. Zato naj bi mladoletni storilec kaznivega dejanja užival v takem zavodu enake pravice in dolžnosti, kot ostali gojenci. Obenem s tem pa bi mu bilo treba posvetiti več pozornosti kot ostalim gojencem.

Po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij opravi oddajo v vzgojni zavod skrbstveni organ, ki tudi izbere vzgojni zavod, v katerem naj se izvrši izrečeni vzgojni ukrep. Ko to opravi, je skrbstveni organ dolžan sodišče obvestiti, v kateri vzgojni zavod je oddal mladoletnika. Razen tega pa mora pripraviti mladoletnikovo okolje, da bo sposobno mladoletnika ponovno sprejeti medse, ko bo odpuščen iz vzgojnega zavoda.

Glede na to, da se se ponekod vodstva dijaških domov in domov učencev v gospodarstvu branila sprejemati mladoletne storilce kaznivih dejanj iz strahu, da bi jim ti mladoletniki kvarili njihove gojence, so skrbstveni organi oddajali mladoletnike večinoma v vzgajališča. V nekaterih primerih so tudi skrbstveni organi, prehodni mladinski domovi, center za socialno delo, ali posvetovalnice, pa tudi posamezni strokovnjaki, ki so v pripravljalnem postopku sodelovali pri ugotavljanju strukture mladoletnikove osebnosti, predlagali njegovo oddajo v vzgajališče. So primeri, da je sodišče v svoji odločbi celo natančno navedlo, v katero vzgajališče naj skrbstveni organ odda mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Praksa jugoslovenskih senatov za mladoletnike in skrbstvenih organov kaže, da se mladoletniki s tem vzgojnim ukrepom izredno redko oddajo v dijaški dom, ali v dom učencev v gospodarstvu. Tako se mladoletni storilci kaznivih dejanj po uporabi tega vzgojnega ukrepa večinoma oddeni v vzgajališča. V vzgajališčih pa pridejo mladoletni storilci kaznivih dejanj med gojence, ki so v teh vzgojnih zavodih bodisi zato, ker so vzgojno sanearjeni, ali pa ker so tudi storili kazniva dejanja. Večina mladoletnih delinkventov pride torej v vzgajališčih med sebi enake in je s tem skoraj izločen pozitivni vzgojni činitelj sogojencev na mladoletnega storilca kaznivih dejanj.

Glede na ugotovitev, da se mladoletni storilci kaznivih dejanj s tem vzgojnim ukrepom oddeni s redkimi izjemami skoraj

izključno v vzgajališča, bomo v nadaljnjem obravnavali le ta.

Vzgajališča spadajo v vseh republikah, razen v Sloveniji, v delokrog socialnega varstva. V Sloveniji skrbi za vzgajališča republiški sekretariat za šolstvo. Različno ureditev skrbi za te vzgojne zavode je treba tolmačiti predvsem zgodovinsko, ker so v Sloveniji še od nekdaj skrbeli šolski upravní organi za vzgajališča. Krže pa, da je k tej različni ureditvi skrbi za vzgajališča v Sloveniji prispeval tudi večji odpor šolnikov te republike proti njihovega prehoda v resor socialnega varstva.

Vzgajališča so se v Jugoslaviji do leta 1958 tretirala v sklopu posebnega šolstva. Splošni zakon o šolstvu¹¹³ je v poglavju o posebnih šolah določil, da veljajo za osnovno vzgojo in izobraževanje sanemarjenih in družbi neprilagojenih otrok posebni svezni predpisi (2. odstavek 65. člena). Glede na ta predpis in zlasti ko tudi pravilnik o kategorizaciji in evidenci otrok s motnjami v telesnem in duševnem razvoju¹¹⁴, ki se pošiljajo na posebne šole, ne vsebujejo sanemarjenih in družbi neprilagojenih otrok, je bila ta kategorija mladine izveta iz posebnega šolstva. Po uveljavitvi splošnega zakona o šolstvu niso bili izdani nobeni svezni predpisi, ki bi urejali osnovno vzgojo in izobraževanje sanemarjenih in družbi neprilagojenih

¹¹³ Uradni list FLRJ 28-535/58 s dne 16. 7. 1958

¹¹⁴ Uradni list FLRJ 27-387/60 s dne 6. 7. 1960

otrok. Kaže, da je zakon o spremembah in dopolnitvah splošnega zakona o šolstvu¹¹⁵ to kategorijo mladine sopot podredil predpisom posebnega šolstva. Ta zakon je namreč spremenil 2. odstavek 65. člena splošnega zakona o šolstvu in se sedaj glasi: "Otroci s motnjami v telesnem ali duševnem razvoju se vzgajajo in izobražujejo tudi v posebnih predšolskih zavodih, v posebnih oddelkih šol, ali v oddelku v sestavi ustreznih zdravstvenih in socialnih zavodov ter v drugih, za te namene organiziranih zavodih". Čeprav splošni zakon o šolstvu sedaj ne postavlja več razlike glede vzgajanja in izobraževanja zanemarjenih in družbene neprilagojenih otrok, zavzema precejšen del strokovnjakov, predvsem socialnih delavcev, pa tudi nekaj specialnih pedagogov (defektologov) stališče, da ti mladoletniki ne sodijo pod posebno šolstvo. Kljub tokemu stališču nekaterih, pa vendar ni mogoče zanikati, da potrebuje del vzgojno zanemarjenih in delinkventnih mladoletnikov vzgajanje in izobraževanje v posebej za ta namen organiziranih zavodih in da je potrebno zanje uveljaviti poseben traitement.

Vzgojališča so ustanovili različni republiški organi. Splošna stremljenja po decentralizaciji in deestetizaciji so po različni intenziteti njihovega uveljavljanja v posameznih republikah privedla do tega, da se danes postale ustanovitelji vzgojališč, ki so jih ustanovili republiški organi, različne družbeno politične skupnosti: občine in okraji. V

¹¹⁵ Uradni list SFRJ 1-1/64 z dne 1. I. 1964.

nekaterih republikah (Srbija in Makedonija) so republiški organi še obdržali ustanoviteljske pravice. Nekasni proces decentralizacije in deetatizacije na tem področju še traja in še ni dokončan. S širjenjem samoupravljanja in samostojnega financiranja tudi v teh vzgojnih zavodih, pridobivajo le ti vse večje samostojnost in postajajo vezi s ustanovitelji vse bolj šibke.

Po svojem pomenu so vsa vragališča ne glede na to, kdo je danes njihov ustanovitelj, republiškega pomena, ker zaradi svoje večje ali manjše diferenciranosti vendar sprejemajo mladoletnike iz vsega področja posamezne republike.

Čeprav sodišče izreče vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, mora oskrbne stroške za otroke nositi občina. Zaradi visokih stroškov za oskrbo mladoletnika v vzgojnem zavodu ne morejo nositi starši vseh oskrbnih stroškov. Starši po svojih močeh le prispevajo k tem stroškom. Ker skrbstveni organi večkrat varujejo finančne interese občine, se dogaja - in ne tako redko, - da neradi predlagajo sodišču izrek tega vzgojnega ukrepa. Tako pride do tega, da predlaga skrbstveni organ neustresen ukrep strožjega nadzorstva, ali pa oddaje v vzgojni poboljševalni dom, glede katerega občini ni treba kriti oskrbnih stroškov, ker je ta zavod proračunska ustanova resora za notranje zadeve. V nekaterih občinah se skrbstveni organi branijo prevzeti plačevanje oskrbnih stroškov v vzgojnih zavodih. Zato poteče včasih razmeroma dolgo časa, da skrbstveni organ šele na vztrajno stališče sodišča,

od vzgojnega zavoda za stališče sodišča, ker se niso odpravljali.

da je treba vzgojni ukrep izvršiti, vendar izvrši izrečeni vzgojni ukrep. Tako stališče skrbstvenih organov povzroča, da nekatera sodišča nerada uporabijo vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod.

Vzgojališča so vzgojni zavodi odprtega tipa. So brez rešetk in zaklenjenih vrat. Vodstva teh zavodov se trudijo, da bi ustvarili mladoletnikom prijetno bivanje in da bi vzdružje v njih varovalo gojence pred škodljivimi vplivi okolja, v katerem so bivali, predno so bili oddani v zavod. Pri tem ne gre zanikati, da je proces adaptacije na zavodsko okolje pri nekaterih gojencih dolgotrajnejši in da zlasti novinci begajo iz zavodov, ker se le težko odtrgajo od starega okolja in navadijo na zavodski režim.

Število vzgojnih zavodov po posameznih republikah je naslednje:

	1958	1959	1960	1961 ¹¹⁶	1962
SRJ Jugoslavija	21	20	18	14	15
Srbija	6	6	4	4	4
Hrvatska	7	6	6	5	5
Slovenija	5	5	5	5	5
Bosna in Hercegovina	3	3	3	-	-
Makedonija	-	-	-	-	1
Crna Gora	-	-	-	-	-

Decentralizacija in spremembe v upravljanju in financiranju so dokaj vplivale na številnost vzgojnih zavodov v

¹¹⁶ Podatki do leta 1961 so povzeti iz publikacije Zveznega zavoda za statistiko, Socijalno staranje i socijalno osiguranje 1957-1961, Statistički bilten, br. 262, Beograd 1963, str. 11. Podatke za leto 1962 smo prejeli od Zveznega zavoda za statistiko posebej, ker še niso objavljeni.

Velika obremenitev teh vzgojiteljev je očitna. V kadrovanju posameznih republik.

V vzgojališčih naj bi bili gojenci razporejeni v skupine. Število gojencev v vzgojnih skupinah je zelo različno in je večinoma odvisno od ubikacijskih prilik posameznega vzgojnega zavoda. Skoraj vsa vzgojališča v Jugoslaviji se nahajajo v neprimernih krajih in v neprikladnih starih zgradbah in dvorcih. Zato je bilo treba vložiti razmeroma velika sredstva v adaptacije prostorov. Le malo vzgojališč se nahaja v nalašč sanje sicer poslopjih (Niš, Skopje). Kljub adaptacijam prostori še niso urejeni primerno.

Deslej je le Slovenija določila, da sme imeti učne vzgojna ali druga enota znanerjenih ali družbeno neprivagojenih otrok od 6 do 12 otrok¹¹⁷. To pa se bo težko ustvarilo v sedanjih neprimernih prostorih in bo bolj kašipot za nove vzgojne zavode. Objektivni pogoji torej za enkrat še ne dopuščajo oblikovanje skupin po psihopedagoško postavljenih normativih.

Delo vzgojiteljev v vseh vzgojnih zavodih v Jugoslaviji ni enotno organizirano in je organizacija njihovega dela v posameznih zavodih zelo različna. Ponekod tudi funkcija vzgojitelja ni ločena od funkcije zavodskega učitelja in so vzgojni zavodi, kjer opravljajo obe funkciji, iste osebe.

¹¹⁷Odredba o številu otrok v učnih, vzgojnih in drugih enotah posebnih šol in drugih posebnih vzgojnih in izobraževalnih zavodov, Ur.l. SRS 21-178/63, dne 5. 7. 1963.

Velika obremenitev takih vzgojiteljev je očitna. V kadrovske boljše zasedenih vzgojnih zavodih se vzgojitelji ukvarjajo s gojenci le v času, ko gojenci niso pri pouku v Šoli, ali pri delu na delovnih mestih.

Vsi vzgojitelji sestavljajo vzgojiteljski zbor vzgojnega zavoda. Vzgojiteljski zbor vodi pedagoški vodja zavoda. Ta daje vzgojiteljem navodila za njihovo delo v skupinah. Pedagoški vodja naj bi tudi spoznaval in razvijal strokovne in druge sposobnosti vzgojiteljev ter jih podpiral v njihovem prizadevanju pri iskanju in oblikovanju boljših oblik ter metod vzgojnega dela. Vzgojiteljski zbor skrbi za ureničenje misla vzgoje in izobraževanja v vzgojnem zavodu. Občasno proučuje vzgojiteljski zbor delo posameznih vzgojiteljev in skuša izboljšati njihovo delo. Naloga vzgojiteljskega zbora je končno, da vključuje delo vodij skupin in vzgojiteljev ter si prizadeva ustvariti pravilne odnose med gojenci in vzgojitelji.

Kvalifikacije vzgojiteljev so zelo pestre. V Jugoslaviji do nedavnega ni bilo šole, ki bi vzgajala posebne pedagoške kadre za delo v vzgojalniščin. Šele leta 1962 je bil pri Višji Šoli za specialne pedagoge v Beogradu ustanovljen odssek za specialne pedagoge vzgojno zaosmerjenih otrok. Danes opravljajo posle vzgojiteljev v vzgojalniščin redki ortopedagogi in v pretežni večini učitelji. Vzgojiteljske posle opravljajo tudi osebe, ki nimajo nobenih pedagoških kvalifikacij. Med njimi so tudi slušatelji različnih višjih in

visokih šol. V pomanjkanju vzgojiteljskega kadra je direktorjem vzgojnih zavodov skoraj onemogočena izbira kandidatov za respisana mesta vzgojiteljev ter sprejemajo vsakogar, ki želi delati v zavodu. Ta silna pestrost v kvalifikaciji vzgojiteljev povzroča v vzgojnih zavodih precejšnje težave pri delu. Ko nekvalificirani kadri spoznajo težko delo v vzgojnih zavodih, kaj hitro zapuščajo zavod. Zato trpijo vzgojališča še posebej zaradi močne fluktuacije vzgojnega osebja.

Pomanjkljiva specialna prednobrazba vzgojiteljev v vzgojnih zavodih terja posebne napore na strokovni dvig še zaposlenega osebja. Za to skrbijo zavodi sami in pa sekcija vzgojiteljev neprilegojene mladine zveznega in republiknih društev v defektologov. Vzgojni zavodi organizirajo študij na skupnih sestankih vzgojnega in učnega osebja. Na takšnih sestankih se večinoma postavljajo načela za nadaljnje delo ob reševanju konkretnih vzgojnih vprašanj v zavodih. Sem in tja obravnavajo kolektivi tudi strokovne članke različnih časopisov in revij. Literature, ki bi sistematično obravnavala to področje vzgoje, skoraj ni. Tudi prevodov tuje literature ni, kolikor pa obstaja, se to večinoma raznoženi rokopisi, ki jih je težko dobiti. Zvezna in republikke sekcije vzgojiteljev neprilegojene mladine društva defektologov prirejejo seminarje. Predavanja teh seminarjev se potem razmnožujejo in služijo za individualni in kolektivni študij. To tem bolj, ker zlasti zvezni seminarji lahko zajamejo le sorazmerne majhne število vzgojiteljev tako, da se samo na opisani način lahko posreduje gradivo

seminarjev širšemu krogu vzgojiteljev jugoslovanskih vzgojnih zavodov. Razen tega podpirajo uprave vzgajališč vzgojitelje pri izrednem študiju na ortopedagoških oddelkih obstoječih šol. Tem slušateljem dajejo dopuste, omogočajo hospitacije, denarno podpirajo njihovo udeležbo pri predavanjih za izredne slušatelje itd. Uprava vzgajališč se očita, da ne iščeje kandidatov za redne slušatelje obstoječih šol in da premalo skrbi za štipendiranje svojih bodočih kadrov. Kaže, da se vzgajališča ne upajo planirati štipendij v oskrbnini, kar bi povzročilo občuten dvig še itek visoke oskrbnine v vzgojnih zavodih. Ne glede na to je treba vendar ugotoviti, da se vzgajališča našla tudi pri svojih ustanoviteljih premalo razumevanja za raspis štipendij za vzgojno osebje v vzgojnih zavodih.

V nekaterih vzgajališčih sta se v novejšem času razvili psihološka in socialna služba, ki sta dvignili kvaliteto dela tistih vzgojnih zavodov, v katerih sta organizirani. Zavodski psiholog proučuje gojenca, da bi ugotovil njegove psihične zmoglosti in činitelje, ki povzročajo osebne motnje. V področje psihologovega dela v vzgojnem zavodu sodijo še konsultacije s starši ter s učnia in vzgojnim osebjem zavoda pri izvajanju individualnih in kolektivnih vzgojnih načrtov, pa tudi psihološke korekture vzgojnih ukrepov in končno poklicno svetovanje. V nekaterih zavodih je psiholog nastavljen le honorarno. - Socialna služba opravlja priprave za sprejem mladoletnika v zavod, skrbi za stike s starši in

drugimi osebami, na katere je gojencev čustveno navezan. Glede sanacije gojenčevega detedanjega okolja in priprav za odpust sodeluje zavodski socialni delavec kar najtesnejše s socialno službo mladoletnikovega bivališča. Končno sodi v delo zavodskega socialnega delavca tudi spremljanje mladoletnika po odpustu iz zaveda. Vsi zavodi še nimajo organiziranih obeh služb. Razlog temu je predvsem v pomanjkanju psihologov in socialnih delavcev.

Omenili smo že, da prihajajo mladoletni storilci kaznivih dejanj, ki jim je sodišče izreklo vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, predvsem v vzgojalnišča. V te zavode oddajajo v večji meri kot sodišča, skrbstveni organi mladoletnike, ki niso storili kaznivih dejanj, vendar so socialno ogroženi, ali vzgojno zanemarjeni, tako da iz preventivnih razlogov potrebujejo zavodsko vzgojo.

V vzgojnih zavodih je bilo leta 1962 skupno 1.146 gojencev, (v Srbiji 314, na Hrvaškem 450 in v Sloveniji 382)¹¹⁸.

Glede na starše je bilo v vzgojnih zavodih:

	SFR Jugoslavija	Srbija	Hrvaška	Slovenija
Od vseh gojencev	1 146	314	450	382
brez roditeljev	100	36	34	30
z enim roditeljem	442	111	172	159
z obema roditeljema	604	167	244	193
od tega razvezanih roditeljev	264(43 %)	107(63 %)	99(40%)	58(30 %)

¹¹⁸ Podatki še niso objavljeni in smo jih prejeli od Zveznega zavoda za statistiko. V Bosni in Hercegovini in v Črni Gori nimajo vzgojnih zavodov, glede Makedonije pa ni podatkov.

Ti podatki le potrjujejo obče znano dejstvo, da ima deficitnost družine velik vpliv na vzgojno zanemarjenost in delinkventnost mladine. Če namreč prištejemo popolnim sirotam gojence, ki imajo le enega roditelja in gojence razvezanih staršev, tedaj to število dokaj presega število gojencev z obema roditeljema. Značilni so tudi različni odstotki otrok razvezanih staršev v vzgojnih zavodih posameznih republik. Verjetno pomenijo ti podatki glede Srbije rahljanje patriarhalnih razmer in vpliv migracije podeželskih prebivalcev v mesta.

S sodno odločbo je bil vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod v letu 1962 izrečen le 173 ali 15 % mladoletnikov. Sodišča pa ta vzgojni ukrep in leta v leto bolj uporabljajo (glej str. 89).

8) Oddaja v vzgojni pobiljševalni dom

Pogoj za oddajo v vzgojni pobiljševalni dom so hujše oblike delinkventnosti in vzgojne zanemarjenosti mladoletnika. Že pri izvrševanju vzgojnega ukrepa v vzgojni zavod smo omenili, da sodišča izrekajo oddajo v vzgojni pobiljševalni dom tudi takrat, ko to ne bi bilo potrebno. Tu gre zlasti za primere, ko se skrbstveni organi hočejo otresti plaševanja oskrbnih stroškov, ki so jih dolžni nositi, če je mladoletnik oddan v vzgojni zavod, ne pa tudi, če je oddan v vzgojni pobiljševalni dom. V pomankanju zavodov za defektne mladoletnike pa oddajajo sodišča v vzgojne pobiljševalni dom

ja izvedena storaj sodišča za šolske otroke. V vzgojnih za-

tudi mladoletnike, ki bi sicer sodili v poseben zavod, in ne v vzgojni pobiljševalni dom. So tudi primeri, da sodišča izrekaajo ta vzgojni ukrep, čeprav se zavedajo njegove neustreznosti, vendar so spričo slabega izvrševanja drugih vzgojnih ukrepov prepričani, da se bo edino oddaja v vzgojni pobiljševalni dom izvedla z vso doslednostjo.

Od leta 1960, ko je na voljo večje število vzgojnih ukrepov, sodišča iz leta v leto manj uporabljajo vzgojni ukrep oddaje v vzgojni pobiljševalni dom. Tako so v letu 1960 sodišča izrekla oddaje v vzgojni pobiljševalni dom v več kot eni četrtini vseh izrečenih vzgojnih ukrepov, v letu 1962 pa je uporaba tega vzgojnega ukrepa padla na eno petino, dani je sicer bilo v absolutnem številu izrečeno več teh ukrepov.

V Jugoslaviji je pet vzgojno pobiljševalnih domov za mladoletnike in sicer v Kruševcu (Srbija), Glini (Hrvatska), Radočah (Slovenija), Stolcu (Bosna in Hercegovina) in Tetovu (Makedonija). Črna Gora nima vzgojno pobiljševalnega doma. Mladoletniki iz te republike se oddajajo v vzgojno pobiljševalni dom v Kruševcu. Za mladoletnice obstaja na Hrvatskem poseben vzgojni pobiljševalni dom v Slavonski Pošegi, dočim imata vzgojni pobiljševalni dom v Kruševcu in Radočah tudi oddelke za mladoletnice.

V nekaterih vzgojno pobiljševalnih domovih obstaja koedukacija, da bi se v mešanih kolektivih mogli vzgajati primeren medsebojni odnos fantov in deklet. Pri vzgojnih zavodih je koedukacija izvedena skoraj dosledno za šolske otroke. V vzgojnih za-

vodih za pubertetnike ni koedukacije, marveč obhajajo za fante in dekleta posebni ločeni vzgojni zavodi.

V vzgojno pobiljševalnem domu v Radečah povzroča koedukacija dokaj težav. Dekleta so v veliki manjšini. Razmerje je 1 napram 5. To povzroča pri fantih posebne napetosti, tako da se postavlja tudi vprašanje same koedukacije. Ta nehomogenost vnaša v mešani kolektiv notranja nasprotja, ki motijo osnovno vzgojno delo. Majhno število deklet v vzgojno pobiljševalnem domu tudi onemogoča organizacijo več in različnih možnosti njihove zaposlitve. Zaradi tega tudi ni mogoče zadovoljiti njihovih različnih interesov. Čeprav ugotovljajo v Radečah, da ima koedukacija tudi pozitivne strani, pa po njihovih izkušnjah prevladujejo negativne. Zato strni vodstveno in vzgojno osebje tega vzgojno pobiljševalnega doma za tem, da se koedukacija odpravi. Pri tem se, kot rečeno sklicujejo na lastne negativne izkušnje in na dejstvo, da v inozemstvu tudi ni koedukacije delinkventnih mladotnikov in mladotnic.

Vzgojno pobiljševalni domovi v Jugoslaviji niso med seboj diferencirani po različnih kategorijah gojencev. V vsak od obstoječih domov se oddajajo mladotniki ne glede na njihovo starostno stopnjo. Prav tako ni nobene kategorizacije glede na poklic, ki se ga gojenci lahko izučijo v zavodu. Končno se vzgojni pobiljševalni domovi ne razlikujejo med seboj po strogosti režima, ki vlada v njih. Vzgojni pobiljševalni dom v Radečah celo zatrjuje, da se danes praktično v ničemer

ne razlikuje od drugih vzgojnih zavodov za mladino od 14 do 18 let in sicer niti ne po konceptih dela, niti ne po težavnosti gojencev. Razlika od vzgojnih zavodov je le formalna, ker pridejo v vzgojni pobiljševalni dom mladoletniki samo na podlagi sodne odločbe.

Danes so vzgojni pobiljševalni domovi v pristojnosti republiških sekretariatov za notranje zadeve. Ob pripravah republiških zakonov se v nekaterih republikah kažejo stremjenja, da bi za vzgojno pobiljševalne domove skrbel tisti resor, v katerem so v dotični republici tudi vzgojni zavodi. V drugih republikah pa velja prepričanje, da morajo ti domovi še nadalje ostati v skrbi resora za notranje zadeve.

Stroške oskrbe v vzgojno pobiljševalnem domu nosi republiški proračun. Zato ni čudno, da si skrbstveni organi pri sodiščih bolj prizadevajo, da bi izrekli oddajo v vzgojni pobiljševalni dom, kjer jim ni treba plaševati oskrbnih stroškov za mladoletnega storilca kaznivega dejanja.

Vzgojni pobiljševalni domovi niso zavodi zaprtega tipa, ker niso zavarovani s posebnimi sidovi in tudi sicer nimajo večjih zavarovalnih naprav. V vzgojnih pobiljševalnih domovih imajo fantje enake krojene civilne obleke. Ponkod imajo le enake delovne obleke. Dekleta nosijo različno krojene obleke.

Glede vzgojiteljskega kadra v vzgojnih pobiljševalnih domovih velja smiselno isto, kar smo že povedali o tem kadru v vzgojnih zavodih.

Učno vzgojno osebje v teh domovih ni uniformirano, marveč

opravlja svoje dolžnosti v civilni obleki. V nekaterih republikah opravljajo organi ljudske milice v teh domovih le stražarsko funkcije.

Število učnovzgojnega kadra v vzgojnih poboljševalnih zavodih in njihova šolska izobrazba ni znana. O tem niso bili do sedaj objavljeni še nobeni podatki v zveznem, niti ne v republiškem cerilih. Znano je le toliko, da ima v teh domovih kot tudi v vzgojnih zavodih zaposleno učno vzgojno osebje predvsem srednje strokovno izobrazbo in da je takih s višjo in visoko šolsko izobrazbo izredno malo.

^{kot} Tako v vzgojnih zavodih velja tudi za vzgojitelje vzgojnih poboljševalnih domov, da imajo pre malo strokovne izobrazbe za delo s mladoletnimi storilci kaznivih dejanj. Zato tudi njihovo delo ne more biti tako kvalitetno, kot bi morale biti, če bi hoteli doseči večje uspehe v prevzgojanju skupane jiu mladine.

Učno vzgojno osebje se udeležuje različnih republiških in zveznih seminarjev ali tečajev skupaj s osebjem vzgojnih zavodov, ne glede na to, kdo jih prireja (upravni organ ali strokovno društvo). Razaen tega pa vodstva vzgojnih poboljševalnih domov organizirajo tudi interne sestanke učno vzgojnega kadra, ki so posvečeni njihoveau strokovnemu dvigu. Ti sestanki so stalna oblika strokovnega ispopolnjevanja v vzgojnih poboljševalnih domovih. Nekateri domovi izdelajo za te sestanke tudi posebne letne programe s temani, ki s psihološkega, pedagoškega in sociološkega vidika osvetlju-

jeje različne probleme delinkventne mladine.

Tudi vzgojni pobiljševalni domovi imajo stalne kadrovske probleme, kar po eni strani ovira hitrejši razvoj domov, po drugi strani pa zmanjšuje uspešnost vzgojno izobraževalnega dela. Predvsem je v vzgojnih pobiljševalnih domovih premalo vzgojiteljev. Vzgojitelji povsod tudi ne opravljajo le vzgojnega dela, marveč morajo opraviti še druga. Tako ponkod tudi poučujejo v zavodski šoli, spremljajo gojence na delovnih akcijah, vodijo kulturne, fiskulturne in politehnične dejavnosti itd. Pri takih obremenitvah ostane za vzgojno delo premalo časa.

Tudi vzgojni pobiljševalni domovi imajo psihološko in socialno službo s podobnimi nalogami kot v vzgojnih zavodih. Prav posebno vlogo opravljata psiholog in socialni delavec ob sprejemu mladoletnika in pri določanju tretmana, ki naj bi ga bil deležen mladoletnik v domu.

Upravnik vzgojnega pobiljševalnega doma ima svoj kolegij. Člani kolegija so pedagoški vodja, upravitelji domskih šol, pomočnik upravnika za gospodarstvo in šef obšega odseka. Kolegiji v vseh vzgojnih pobiljševalnih domovih niso enako sestavljeni in so v njihovem sestavu malenkostne razlike. Na sestankih kolegija se obravnavajo vsi važnejši problemi tretmana gojencev (šolanje, profesionalna izobrazba, dopusti, predlogi za odpust itd.). Pedagoški vodja vodi vzgojitelje, jih usmerja in koordinira pedagoške delovanje vsega osebja v domu.

V letu 1960 so se poskušali v vzgojnih poboljševalnih domovih organizirati sprejemni oddelki. Dasi je bila akcija dobro sestavljena, se vendar niso povsod sprejemni oddelki izoblikovali tako, kot se bili zamišljeni. Kot razlog za to se navaja, da so bili potrebni strokovnjaki (zlasti psihiater in psiholog) nastavljeni le honorarno. Tiskne konference so bile zato redke. Mladoletnike pa so morali večkrat vključiti v grupe še preden so bili strokovno obdelani, zato, ker je že potekel rok bivanja v sprejemnem oddelku.

Že po zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij je določeno, da se mladoletniki v vzgojnih poboljševalnih domovih razvrščajo v skupine. Pri tej razvrstitvi se naj upošteva starost, duševna razvitost, lastnosti značaja in druge osebne lastnosti, ki omogočajo istovrstne vzgojne in poboljševalne metode. Skupine se v vsakem vzgojnem poboljševalnem domu sestavljajo na drug način. V tem pogledu je še dosti iskanja in še ni nekih ustaljenih načel. Sestavljanje skupin je odvisno tudi od števila gojencev v domu. Pri tem pa je število grup in njihova velikost odvisna od števila vzgojiteljev, s katerimi razpolaga dom.

Vzgojni poboljševalni dom v Glini je 1. IX. 1959 ustanovil svoj oddelak z lažjim režimom v Sisku. V ta oddelak pošilja gojence, glede katerih meni vodstvo zavoda, da bi bilo delo z njimi pod lažjim režimom bolj uspešno. V tem oddelku se vzgajajo in izobražujejo gojenci na enak način, kot ostala mladina izven zavodov. Obiskujejo redne šole in so vključeni

v gospodarske organizacije v Sisku¹¹⁹. Tudi vzgojni poglobljevalni dom v Radečah preneha gojence, ki so si pridobili delovne navade, v vzgojni savod v Slivnici pri Mariboru, ki vključuje svoje gojence v gospodarske organizacije v Mariboru in okolici.

Po drugi strani oblikujejo nekateri vzgojni poglobljevalni domovi tudi zaprte skupine. V take skupine uvrščajo gojence, glede katerih se je tretman v domu izkazal za neučinkovitega in ki bistveno motijo domsko disciplino. Taki gojenci predstavljajo velike ovire pri uporabi rednih vzgojnih postopkov, saj večkrat negativno vplivajo na sogojence in izvajajo pogosto nanje tudi določena pritiska. Dne 22. VIII. 1964 je ustanovil zaprti oddelk vzgojni poglobljevalni dom v Glini v kazenskem poglobljevalnem domu v Lepoglavi. Vzgojni poglobljevalni dom v Radečah pa je odprl tak oddelk februarja 1963 v okrajnih saporih v Celju. Oddaja v zaprti oddelk ima le začasni značaj. Oba vzgojna poglobljevalna doma priznavata, da so pomembnosti teh oddelkov v tem, da sta preveč oddaljena od matičnih domov in v njih ni mogoče intenzivno vzgojno vplivanje. Po drugi strani pa oba doma poudarjata pozitiven vpliv obstoja zaprte skupine. Z izločitvijo nekaterih gojencev v zaprte skupine se situacija v domu dokaj izboljša. Z ostalimi gojenci v skupinah je mogoče redno delati, prekrški se zmanjšujejo na znesno mero in tudi pobegov ni več toliko.

¹¹⁹ Vzgojno poglobljevalni dom v Tetovu vključuje skoraj vse gojence izven doma v gospodarske organizacije Tetova.

Med tema dvema skrajnostima organizira vsak vzgojni poboljševalni dom skupine po svojih izkušnjah. Načina oblikovanja skupin v posameznih domovih ne moremo imeti za dokončnega in je odvisen od upoštevanja različnih kriterijev, ki jih pri tem uporabljajo. Tako ima n.pr. vzgojni poboljševalni dom v Radečah (razen zaprte skupine) še naslednje:

- I. skupina: mlajši, telesno šibkejši, čustveno nezreli gojenci
- II. " : nevrotično moteni gojenci
- III. " : intelektualno insuficientni, debilni gojenci
- IV. " : čustveno in značajsko neproblematični ter relativno socialno prilagodljivi gojenci
- V. " : agresivni in ekspansivni gojenci

Doseđnja praksa v tem domu je pokazala, da se je tak sestav skupin dobro obnesel. Vzgojitelji se v takih kolikor toliko homogenih skupinah lahko posvetijo specifični problematiki svojih gojencev, kar jim omogoča, da poglobijo svoje dele z njimi.

Vzgojno delo se opravlja skupinsko in individualno. Skupinsko delo je usmerjeno na skupino kot celoto in ga razvija vzgojitelj preko različnih sestankov skupine, interesnih grupacij, posvetov, jedra skupine in na različne druge načine. Individualno vzgojno delo opravlja vzgojitelj v neposrednem stiku z gojencem.

Za profesionalno izobraževanje obstajajo v vzgojnih poboljševalnih domovih šole učencev v gospodarstvu. Razen tega

pa imajo ti domovi še različne delavnice za praktično usposobitev. Delavnice prevzemajo večinoma od različnih gospodarskih organizacij določene proizvodne naloge. Ker so nekateri gojenci potrebni še splošne izobrazbe, je v vzgojnih poboljševalnih domovih organizirana tudi osnovna šola. Spričevala, ki jih izdajajo šole v vzgojnih poboljševalnih domovih, so opremljena tako, da se v ničemer ne razlikujejo od spričeval, ki jih izdajajo druge enakovrstne šole.

Vsi vzgojni poboljševalni domovi posvečajo veliko pozornost kulturno prosvetnemu, idejno političnemu, fiskulturnemu in politehničnemu delu s gojenci. Zato se podobno kot v vzgojnih zavodih organizirane različne svobodne aktivnosti v obliki številnih sekcij ali krožkov. Posamezna društva zlasti športna v kraju, kjer se doma ne nahajajo, imajo v vzgojnih poboljševalnih domovih svoje sekcije ali podružnice. Za razvedrilo obstajajo v teh domovih dobro založene knjižnice, filmski projektorji in televizorji. Gojenci prirejajo, ali pa obiskujejo različne prireditve izven doma ter se ob različnih prilikah vključujejo v prireditve bližnje ali daljne okolice doma.

Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij predvideva tudi nekaj stimulativnih sredstev. Tako sme upravnik praviloma med šolskimi počitnicami in prazniki dovoliti gojencu dopust do enega meseca, da obišče starše ali bližnje sorodnike. Vedstvo doma sme organizirati za gojence skupno letovanje izven doma. Za prekrške predvideva zakon naslednje kazni:

- opomin
- prepoved izhoda iz doma za čas do 1 meseca
- pripor v posebnem prostoru do največ 7 dni.

V velikega pomanjkanja vzgojnega kadra, njihovi preobremenitvi tako v vzgojnih zavodih kot v vzgojno poglobljevalnih domovih in zaradi pomanjkanja zanimanja za raziskovalno delo na področju pedagogike ostajajo vzgojne in prevzgojne metode vzgojno sanearjene in delinkventne mladine neraziskano področje. To je tudi eden izmed razlogov, da ostajajo vzgojitelji teh kategorij mladine še danes brez posebne strokovne izobrazbe za svoje težko in odgovorno družbeno delo.

Sprememba kazenskega zakonika in s njo svezana sprememba kazenske politike zoper mladoletnike je povzročila, da se je v zadnjih letih precej spremenila starostna struktura gojencev v vzgojnih poglobljevalnih domovih. V domove prihaja vedno več starejših mladoletnikov, ki ostajajo v domu večinoma preko 18 leta, to je preko polnoletnosti. Mladoletniki pod 16 letom so v vzgojnih poglobljevalnih domovih bolj redki. Čim starejši so gojenci, tem bolj so tudi problematični. Večja problematičnost gojencev pa je terjala od vzgojnega osebja v zadnjih letih precejšnjo preorientacijo.

Vodstva vzgojnih poglobljevalnih domov večkrat poudarjajo, da oddajajo sodišča v te domove tudi take mladoletne storilce kaznivih dejanj, ki ne sodijo vanje. Predvsem gre za take svane socialne primere. To so mladoletniki, ki so storili lažja kazniva dejanja, vendar so sodišča zaradi njihovih

hudi družinskih razmer in ob slabo razviti socialni službi na področju njihovega prebivališča našla edini izhod v vzgojnem ukrepu oddaje v vzgojno popeljševalni dom. V teh primerih bi sodišče lahko izdalo blažji ukrep in se ene v pretežni večini tega tudi svede, vendar si na drug način ni moglo pomagati, kot da je zavestno izdalo neustrezen vzgojni ukrep.

Posebno poglavje tvorijo mladoletniki s različnimi duševnimi aberacijami. Tu gre zlasti za težke nevrotike, duševno defektne, osiroma retardirane in psihopatične mladoletnike. Taki gojenci povzročajo velike težave pri splošni prevzgoji v domovih. V pogojih, v katerih se nahajajo vzgojni popeljševalni domovi, ni mogoč specifičen tretman, ki bi ga bili ti gojenci nujno potrebni. Zanje primanjkuje posebni prostori, pa tudi specifični kadri. V nekaterih domovih je takih gojencev oca 30 %.

Končno satrjujejo vodstva vzgojnih popeljševalnih domov, da prihajajo k njim tudi mladoletniki, glede katerih bi bilo treba izreči kazen mladoletniškega zapora in ne vzgojni ukrep. Tu gre za take mladoletnike, ki so storili težja kazniva dejanja in so povratnike, ki so še bili v različnih vzgojnih zavodih. Ti gojenci izstopajo po težavnosti in zelo neugodno vplivajo na ostale gojence. Glede teh gojencev postavljajo vzgojitelji vprašanje, kaj se še lahko pričakuje od vzgojnega popeljševalnega doma, če so gojenci odpovedali že v več zavodih in to v času, ko je bila njihova

osebnost bolj plastična in še ni bila oblikovana v taki meri kot ob prihodu v dom. Zato poudarjajo, da kaže v takih primerih in kriminalno političnih razlogov reagirati s pravilnejšim izborom sankcije, ker je očitno, da zavodski vzgojni ukrepi, ki so bili pri teh mladoletnikih že ponovnokrat izvršeni, niso bili uspešni.

Mimo dejstev, da manjka v Jugoslaviji zavod za defektne delinkventne mladoletnike in da je ponekod slabo organizirana služba socialnega varstva, pa se ta vzgojni ukrep večkrat izreka, čeprav ne ustreza osebnosti določenega mladoletnika vlasti zato, ker sodišča v pripravljalnem postopku vse pre malo ugotavljajo osebnost mladoletnika. Sodimo, da sodišča ne bi smela uporabiti noben zavodski ukrep brez opazovanja in ugotovitve osebnosti mladoletnega storilca kaznivega dejanja. Le na podlagi skrbnega opazovanja mladoletnika bo sodišče lahko dobilo odgovor na vprašanje, ali in kateri zavod bi lahko nudil mladoletniku ustrezno obravnavanje, ki bi koristilo njegovemu nadaljnjemu razvoju. Koristnost observacije in triažiranja je nesporna. Mnogi vzgojni zavodi in vzgojni poboljševalni domovi postavljajo zahtevo, da je triažiranje potrebno v vsakem primeru, ker se zavedajo, da je opazovanje in triažiranje uvod v prevzgojni postopek in najen predpogoj za uspešno rehabilitacijo vzgojno zanamernega ali delinkventnega mladoletnika¹²⁰. Ob doslednejšem

¹²⁰ Skaberne, Zavodski vzgojni ukrepi, Vestnik republiškega sekretariata za socialno varstvo SRS, II/1963, štev. 3, str. 5.

obstojećih prilikah in možnostih tudi zmanjšati število neustreznih oddaj mladoletnikov v vzgojno poboljševalne domove.

d) Oddaja v zavod za defektno mladino

Za defektno delinkventno mladino je v jugoslovenski kazenski zakonodaji predvideno posebno obravnavanje v zavodih za defektno mladino. Tu gre za gluhe, slepe, gluhoneme in duševno na različne načine prizadete delinkventne mladoletnike. Zerad njihove defektnosti je treba tej mladini nuditi posebno varstvo. Po svoji vsebini ima ta vzgojni ukrep dve nalogi. V zavodu za defektno mladino se mladina vzgaja, izobražuje in usposablja za delo. Razen tega pa se v zavodu glade na njeno defektnost tudi varuje in zdravi.

Gluha, slepa in gluhonema mladina se le redko pojavlja pred sodišči. Za te izjemne primere se najde tudi prostor v obstoječih zavodih za te kategorije mladine.

Večja težava pa je s duševno različno prizadetimi delinkventnimi mladoletniki. Za te ni v Jugoslaviji posebnega zavoda. Ker je izolacija teh mladoletnih storilcev kaznivih dejanj iz njihovega okolja nujna, jih oddajajo sodišča v pomanjkanju specialnih zavodov, zlasti v vzgojno poboljševalne domove. Tam predstavljajo poseben problem, tako za sebe, kot za ostalo mladino in upravo teh domov.

Oddaja mladoletnih delinkventnih duševno prizadetih mladoletnikov v internate posebnih Sol se debile je sicer možna. Ti zavodi pa so zelo redki in so prenapolnjeni. Razen tega

ška tudi veliko število duševno zaostale mladine na pro-
stor v internatih posebnih šol. Ob začetku šole so ti sa-
vodi navadno že popolnoma nasadeni, tako da med šolskim
letom sploh ni mogoče oddati vanje nobenega mladoletnika.
Zavolje tega uspe skrbstvenim organom, ki skrbijo za izvr-
šitev tudi tega vzgojnega ukrepa, zelo redko, da oddajo du-
ševno zaostalega mladoletnega storilca kaznivoga dejanja v
te zavode.

Na Hrvatskem oddajajo defektne delinkventne mladoletnike v
različne druge obstoječe zavode za defektne mladino, kot
n.pr. Zaved za profesionalno rehabilitacije Lug pri Smobo-
ru ali Specijalni zavod za rehabilitacije otrok Velika gori-
ca za defektne mladoletnike in Zavod za profesionalno reha-
bilitacije Zajezda pri Budinščini za defektne mladoletnice.

V pomanjkanju posebnih zavodov za delinkventne duševno de-
fektne mladoletnike se od časa do časa tudi bolnice za du-
ševne bolezni, kljub velikemu odporu, prisiljene vzeti mlado-
letnika na čuvanje in zdravljenje. Neprimernost take rešitve
je očitna, ko mora mladoletnik ob pomanjkanju pedopsihiatrič-
nih oddelkov v teh bolnicah bivati med odraslimi duševnimi
bolniki. V nekaterih republikah skušajo odpraviti temu sta-
nju. Tako nameravajo v SR Hrvatski v Perjavici pri Zeprešiču
ustanoviti poseben zavod za mladoletne psihopate in psiho-
neurotike s kapaciteto 100 gojencev.

Po zakonu je predvideno, da se sme defektni starejši mlado-

mladoletnik oddati v zavod za defektne mladoletnike tudi v primeru, ko bi sodišče moralo soper njega izreči varnostni ukrep odraje v zavod za varstvo in zdravljenje, ker je neprišteven ali zmanjšano prišteven in nevaren za okolico. To je dopustno le, če je v takem zavodu zagotovljeno varstvo in zdravljenje duševno defektnega mladoletnika.

Koliko časa bo ostal mladoletnik v takem zavodu, je odvisno predvsem od njegovega zdravljenja in usposobitve. Sodišče mora stalno spremljati izvrševanje tega vzgojnega ukrepa. Zato lahko zahteva sodnik za mladoletnike vsak čas poročila, uprava zavoda pa mora poročati sodniku vsaj enkrat na leto. Ko postane mladoletnik polnoleten, mora uprava zavoda dostaviti sodniku posebno poročilo o njegovem zdravstvenem in prevzgojnem stanju, da bi sodišče lahko preiskusilo, ali je še potrebno, da ostane mladoletnik v zavodu za defektne mladoletnike.

e) Pomoč po izvršenem zavodskem ukrepu

Skrb za pomoč mladoletnikom po izvršenem zavodskem ukrepu je naloga skrbstvenih organov. Ta skrb se v Jugoslaviji še ni zadostno utirila in je zato še zelo pomembna. K temu prispeva ponekod še slabo organizirana socialna služba in premajhna strokovnost njihovih uslužbencev. Kjer pa je socialna služba zadovoljivo organizirana, se pomoči odpuščenim mladoletnikom iz vzgojnih zavodov in vzgojno poboljševalnih domov ne posveča dovolj pozornosti zaradi preobre-

menjenosti te službe z rednimi nalogami in zaradi premajhnega števila strokovnega osebja.

C. PRIMERJAJNI SKRBI

Tudi sodniki, ki izdajajo odločbe o odpustu mladotnikov iz vzgojnih zavodov in vzgojnih poboljševalnih domov posvečajo premalo pozornosti temu, kako je poskrbljeno za gojence, ko bodo zapustili zavod ali dom. Sodimo, da bi vlasti tam, kjer je socialna služba šibka, moral sodnik za mladotnike skupno z vodstvom vzgojnega zavoda ali vzgojnega poboljševalnega doma skrbeti, da bi bil mladotnik po odpustu iz zavoda oziroma doma deležen potrebne pomoči. Preobremenjenost sodnikov za mladotnike je razlog, da se ne morejo bolj posvetiti tej skrbi za mladotnika.

Kljub takemu splošnemu pomanjkljivemu stanju pomoči mladotnikom po odpustu iz vzgojnih zavodov in vzgojnih poboljševalnih domov pa ni mogoče zanikati, da take skrbi v posameznih primerih ne bi bilo bežisi s strani skrbstvenih organov, centrov oziroma zavodov. Ker je ta skrb le sporadična in ne dovolj sistematična, kot tudi ne dovolj organizirana, nas ne zadovoljuje. Republiški organi socialnega varstva se tega stanja zavedajo in se po svojih močeh trudijo, da bi bila pomoč mladotnikom po izvršenih zavodskih ukrepih skupno s pomočjo odpuščenim obsojencem čim boljše organizirana. Vendar bo na tem področju rehabilitacije delinkventne mladine potrebno še veliko dela in tudi materialnih sredstev.

C. PRIMERJALNI SKLEPI

V izvrševanju vzgojnih ukrepov strožjega nadzorstva staršev, oziroma skrbnika in skrbstvenega organa ima Poljska neprimerne več izkušenj, kot pa mi v Jugoslaviji. V Jugoslaviji je še vae premalo izdelana metodika dela, za sodelovanje sodnika s starši oziroma skrbniki pri izvajanju strožjega nadzorstva staršev oziroma skrbnika. Pri tem sodniki slabo konkretizirajo naloge staršev. Socialni delavci, ki sedaj v Jugoslaviji izvajajo strožje nadzorstvo skrbstvenega organa še ne obvladajo delovnih metod za izvrševanje nalog strožjega nadzorstva.

Navedene probleme navajajo sami socialni delavci, ki v največ primerih prosijo pomoč ravno v metodoloških vprašanjih. Pri tem je treba priznati, da je bila strokovna pomoč socialnim delavcem, ki izvajajo strožje nadzorstvo slaba in nezadostna. To velja tako za šolane socialne delavce, še prav posebej pa za nešolane in prostovoljne.

Ko o tem razpravljamo, se sploh postavlja vprašanje izobrazbe kadrov, ki izvajajo strožje nadzorstvo. Vse kaže, da za izvajanje strožjega nadzorstva nimajo dovolj izobrazbe niti socialni delavci, ki se formirajo v naših šolah za socialne delavce, kaj šele upravni uslužbenci, ki za skrbstvene organe oprav-

ljaje te posle socialnega dela. Prav posebej pa velja to še za prostovoljne socialne delavce, ki izvajajo strožje nadzorstvo skrbstvenega organa.

Danes v Jugoslaviji še ni izvršena nobena podrobnejša analiza izvajanja strožjega nadzorstva. Z več strani, zlasti od pravosodnih organov se slišijo glasovi, da strožje nadzorstvo skrbstvenega organa ni odigralo tiste vloge med vzgojnimi ukrepi, ki mu je v kazenskem zakoniku namenjena. Isti činitelji tudi poudarjajo, da je razlog takemu stanju predvsem v tem, da se strožje nadzorstvo skrbstvenega organa, pa tudi nadzorstvo in pomoč staršev oziroma skrbnika s strani skrbstvenih organov ne izvaja tako, kot bi bilo to potrebno. Razen premajhne strokovnosti pri tem delu se zlasti poudarja preobremenjenost razpoložljivih kadrov s drugimi vrstami socialnih služb.

Poljake izkušnje kažejo, da ima načrt za izvajanje strožjega nadzorstva velik pomen. Pri sestavljanju tega načrta sodelujeta socialni delavec in sodnik. Pokazalo se je, da mora tudi sodnik biti veliko bolj posvečen v vprašanja prevzgoje in socialnega dela. Z zgolj pravnim znanjem gotovo ne bo mogel tvorno in usmerjajoče sodelovati pri izvajanju strožjega nadzorstva. Po drugi strani pa zahteva sestava načrta strožjega nadzorstva tudi strokovno znanje od socialnega delavca, ki bo izvajal strožje nadzorstvo. V tem pogledu pa je že sedaj zlasti velika razlika med šolanimi socialnimi delavci in upravnimi uslužbenci, ki morajo za skrb-

stveni organ opravljati tudi strožje nadzorstvo. Strokovnost se ne zahteva le pri sestavi načrta za strožje nadzorstvo, marveč tudi za njegovo izvajanje in sprotne prilaganje na nove nastale situacije. Vse to zahteva tesno sodelovanje sodnika in socialnega delavca, ki se morata po svoji predispoziciji pri delikatnem delu medsebojno dopoljevati, da bi lahko v medsebojnem sporazumu vodila mladoletnika oziroma usmerjala njegov nadaljnji razvoj.

Posebno poglavje tvorijo prostovoljni socialni delavci, ki izvajajo strožje nadzorstvo. Kako ti izvajajo to odgovorno nalogo je še manj raziskano področje kot pa izvajanje strožjega nadzorstva po poklicnih socialnih delavcih. Treba pa je podčrtati poljske izkušnje izobraževanja prostovoljnih socialnih delavcev, ki izvajajo strožje nadzorstvo, po delavskih in ljudskih univerzah. Sodimo, da bi se teh ljudsko prosvetnih institucij za izobraževanje prostovoljnih socialnih delavcev lahko posluževali tudi pri nas.

V svesi z vsemi nekazenski problemi izvajanja strožjega nadzorstva skrbstvenega organa kot tudi izvajanja nadzorstva in pomoči skrbstvenega organa staršem oziroma skrbnikom, pa tudi tuji družini, bo treba izvesti posebno raziskavo, da bi lahko konkretnajše pokazali tiste činitelje, ki onemogočajo, da se ta vgojni ukrep ni inoblikoval tako, kot je zamišljen v kazenskem zakoniku. Pri tem pa bi bilo treba še prav posebno proučiti vprašanje vloge socialnih delavcev pri sodiščih, ki bi skrbeli za izvajanje vgojnih ukrepov.

Glede izvajanja zavodskih ukrepov kaže, da ima Poljska več izkušenj, kot pa jih imamo pri nas. Na Poljskem obstaja v tem predvsem daljša tradicija. Razen tega pa ne gre prezeti tudi veliko prednost, ki jo imajo na Poljskem glede na specialno izobraževanje kadrov, ki delajo v njihovih vzgojnih zavodih, na Državnem inštitutu za specialno pedagogiko. Končno je za Poljsko značilno, da je svoje zavode kategorizirala v več skupin,

Za izvrševanje zavodskih ukrepov v Jugoslaviji je značilno iskranje prevzgojnih metod v vseh naših vzgojnih zavodih. Tudi znanstveno raziskovanje na področju vzgojnega dela s vzgojno zanesarjenimi in delinkventnimi ali vedenjsko oziroma osebnostno motenimi mladoletniki v Jugoslaviji dejansko ne obstaja. Naši učitelji pedagogike na višjih in visokih šolah in pedagogi na zavodih za napredek šolstva na to področje pedagogike skoraj sploh ne posegajo. Imamo le skromne poskuse posameznih vzgojiteljev, ki so za potrebe seminarjev opisali svoje izkušnje glede uporabljenih metod pri svojem delu s to kategorije mladine. V Jugoslaviji se še ni našel pedagog ali raziskovalna skupina, ki bi skušala obdelati potrebne metode dela s vzgojno zanesarjeno in delinkventno mladino.

Posebno poglavje v izvrševanju zavodskih ukrepov predstavlja v Jugoslaviji dejstvo, da vzgojni zavodi niso podrobneje diferencirani, oziroma, da zaradi pomanjkanja prostora niso notranje bolj diferencirani. Ne smemo namreč pozabiti,

da je rehabilitacijski proces vzgojno zasnovanjenih in delinkventnih mladoletnikov enoten. Da bi se ti otroci po ugotovljeni strukturi njihove osebnosti lahko rehabilitirali, je potreben različno specializiran tretman. V posameznih vrstah vzgojnih zavodov naj bi se torej zbirali tisti mladoletniki, ki svoji osebnosti primerno potrebujejo ustrezen tretman ene ali druge vrste. To se pravi, da bi morali imeti večje število specializiranih zavodov. Kolikor pa to ne bi bilo mogoče, bi bilo treba ustvariti v obstoječih zavodih pogoje in možnosti za tretman različnih vrst mladoletnikov. V tem pogledu je zlasti pomembna paviljonski sistem zavodov. Prednosti takega sistema so očitne. V paviljonih se lahko diferencirajo gojenci do take stopnje, da sploh ni treba razdeljevati zavode po značilnosti gojencov. Za notranjo diferenciacijo pa niso potrebne le ubikacije, ampak tudi zadostno število strokovnega osebja različnih profilov (vagojiteljev, socialnih delavcev, psihologov, zdravnikov, delavnih terapevtov, mojestrov itd.).

Fri tem naj ne bi šlo za izolacijo mladoletnikov in njihovo prilagajanje le na človeško situacijo, marveč je treba to mladino čimprej prilagoditi družbenim razmeram, da bi se v običajnem družbenem okolju afirmirala in čim prej vrasla vanj. V tem pogledu je značilno, da se se v obeh državah razvila stremeljenja po ustanovitvi polsvobodnih grup mladoletnikov, da bi se tako čim prej premostil prehod iz izoliranosti vagojnega zavoda na prostost. Te polsvobodne skupine, ki jim

vzgojni zavod predstavlja le internat, ko se učijo, ali pa so zaposleni in so vključeni v redne gospodarske organizacije, bo treba vse bolj gojiti. S tem v zvezi pa je potrebno posvetiti še prav posebno pozornost pomoči mladoletnikom po odpustu iz vzgojnih zavodov, pa tudi iz mladoletniškega zapora. Ta končna mladoletnikova rehabilitacija je v Jugoslaviji še najmanj izgrajena. Delo z mladoletniki, ki so odpušeni iz vzgojnih zavodov, postavlja zopet velike naloge socialni službi. Tej nalogi socialna služba ne bo kos, če ne bo imela na voljo zadostno število za te naloge strokovno pripravljenih ljudi.

Zaradi različne intenzitete mladinske kriminalitete, različnega zgodovinskega, družbenega in kulturnega razvoja posameznih socialističnih republik v Jugoslaviji vsa vprašanja izvrševanja vzgojnih ukrepov ne bo mogoče urejati enotno. Dasi bi se morale posamezne republike v tem pogledu med seboj čim bolj približati, pa predstavlja v Jugoslaviji heterogena nacionalnost in populacijska majhnost nekaterih republik še prav poseben problem. Že večkrat se je poudarjalo, da bi morala vsaka republika imeti poseben družbeni organ, ki bi skrbel za celotno rehabilitacijo vzgojno sanemarijane in delinkventne mladine. S tem ni mišljen nek centralističen organ. Tudi ne gre za organ, ki bi imel upravne pristojnosti. Gre za organ, ki bi ga sestavljali vodilni ljudje različnih zainteresiranih resorjev (zdravstva, socialnega varstva, šolstva, dela, notranjih zadev, tožilstva in

pravosodne uprave), kjer bi se na enem mestu dogovorili za enotno politiko, enotne rešitve različnih vprašanj rehabilitacije te grupe otrok in mladine. Enotno sprejete saernice bi potem tudi izvajali v lastnem resoru. Ta organ bi obstajal toliko časa, dokler v posamezni republiki ne bi uspelo zgraditi potrebnih zavodov in služb, ki bi nam omogočili čim boljši celotni tretman in socializacijo mladoletnih storilcev kaznivih dejanj.

A. P O L J S K A

4. Državni inštitut za specialno pedagoško (Pedagoški inštitut Republike Slovenije)

V.

Tradicija del na vseh področjih na pedagoški posebnosti slovenskega naroda na Poljskem, zlasti na področju specialne pedagoške je bil ustanovljen že leta 1921 in je s poslednjimi leti del v času vojne in po njej. Tako se je razvil v eno od največjih pedagoških ustanov, ki zbira in raziskuje in vse drugo.

IN TISK

Organizacija inštituta glede pedagoških dejavnosti je dvojni: obstaja študijska in na izobraževanje. Obi dve deli vključuje oddelke: oddelki za gluhonemle, oddelki za slepe mladiče, oddelki za duševno upadane otroke, oddelki za invalide otroke in oddelki za strošne nepravilnosti mladičev. Na obo način študija je mogoče pridobiti diplomo ali na vseh področjih ali na njih. Na izobraževanje so vključeni študenti in študentke na vseh področjih.

121) Podoba o delu tega inštituta so lahko proučeni po abstrahu dr. Marie Grodzinske Kuznecov na inštitutu za specialno pedagoško v Varsavi. Inštitut National de la Pedagogie Speciale de Varsovie.

A. P O L J S K A

1. Državni inštitut za specialno pedagogiko (Państwowy Instytut Pedagogiki Specjalnej)¹²¹

Tradicija šol za vzgojitelje na področju posebnega šolstva sega na Poljskem precej daleč - inštitut za specialno pedagogiko je bil ustanovljen že leta 1921 in je s presledkom šestih let v času vojne delal ves čas. Tako se je razvil v zelo močno pedagoške ustanove, ki zbira kandidate iz vse države.

Organizacija inštituta glede pedagoških dejavnosti je dvojna: obstoja študij za redne in za izredne študente. Oba inštituta naslednje oddelke: oddelk za gluho mladino, oddelk za slepe mladino, oddelk za duševno nerazvite otroke, oddelk za invalidne otroke in oddelk za družbeno neprilagojeno mladino. Na obo način študija je mogoče pridobiti diplomu ali za vzgojitelja ali za učitelja. Za izredne študente organizirajo še kurse za specializacijo.

¹²¹ Podatki o delu tega inštituta so deloma povzeti po elaboratu dr. Marie Grzegorzewskiej Formation des instituteurs des enfants inadaptés à l'Institut National de la Pédagogique Spéciale à Varsovie.

Poleg teh pedagoških oddelkov ima inštitut še tako imenovani metodološki oddelak, ki obsega predvsem muzej posebnega šolstva in oddelak za učne pripomočke. Zelo važne enote inštituta so posvetovalnice okoliha ambulante, ki jih vodijo posamezni profesorji. Inštitut ima ortofonično ambulanto, psihološko-pedagoško posvetovalnico in tako imenovano profilaktično posvetovalnico. V teh posvetovalnicah izvršujejo študentje deloma svojo prakso in se seznanjajo s praktičnimi problemi.

Inštitut razpolaga tudi s svoje knjižnico, na inštitutu je sedež revije za posebno šolstvo "Specialna šola", poleg tega pa je inštitut tudi iniciator različnih raziskav na področju posebnega šolstva.

Na inštitut, ki ima v našem smislu rang višje šole, se lahko vpišejo učitelji, ki imajo vsaj dve leti prakse na osnovni šoli. Tako prihaja na študij kader, ki ima poleg teoretičnih, tudi določene praktične izkušnje. Navadno so to ljudje, ki jih študij res zanima, saj bi se sicer ne odrekli urejenemu življenju, ki se si ga večinoma že ustvarili, za dobo dveh let, kolikor študij traja.

Predavatelji so deloma profesorji na inštitutu, pogosto pa se poslužujejo tudi honorarnih predavateljev - specialistov iz prakse. Tako n.pr. sodelujejo z določenimi cikli predavanj sodniki za mladoletnike, zdravniki - fiziologi ipd.

Študij na inštitutu temelji na predpostavki, da je naloga

vzgojitelja oziroma učitelja stimulirati spontano aktivnost prisadete mladine, njeno avtonomije, individualno sodelovanje v družbenem delu in življenju, vse to pa seveda s sodobnimi metodami poučevanja. Posebej poudarjajo, da mora vzgojitelj opreti svojo vzgojo predvsem na podrobno izdelan plan prevzgoje, prirediti pedagoški program tako, da ustreza stopnji otrokove defektnosti, eliminirati vse tiste činitelje, ki na otroka vplivajo destimulativno in ustvariti pogoje za razvoj pozitivnih pogojev otroka.

Posebej izrazita je praktična orientacija študija na inštitutu v tem smislu, da se morajo študentje v času študija temeljito seznaniti z ustanovami na delovnem področju, ki so si ga izbrali, bodisi da gre za ambulante ali stacionarne zavode. Seznaniti se morajo s konkretnim delom v teh ustanovah in sprejemajo v času študijske prakse redno obveznost na delovnem mestu, kjer opravljajo prakso.

Študij v prvem semestru je enak za vse skupine. Študentje se seznanjajo s splošnimi predmeti, potrebnimi za vse področja kot n.pr. anatomija in fiziologija, anatomija in fiziologija živčevja, fizični razvoj in higiena otroka, psihologija razvoja, psihologija vzgoje, splošna psihopatologija, psihopatologija otroka, izbrana poglavja iz splošne pedagogike, posebna pedagogika, metode vzgoje različnih skupin defektnih otrok, psihologija defektne mladine, rehabilitacija invalidne mladine, ročne spretnosti in različne tehnike iger in zabave. Med temi se morajo slušatelji seznaniti

s petjem, risanjem, šolskim gledališčem, recitiranjem, številnimi vrstami ročnih spretnosti, s čitanjem in pripovedovanjem povesti in s telovadbo. Ta predavanja tečejo v obeh letih študija in so obvezna za vse slušatelje.

Za ožje specializacije se odločijo študentje po prvem semestru in odtlej obiskujejo poleg splošnih tudi specialne predmete. Med posameznimi oddelki je za nas najbolj zanimiv oddelek za neprilagojeno mladino in posebni ciklusi predavanj, namenjeni študentom te skupine.

Ti ciklusi predavanj so združeni pod naslovom: "Problemi vzgoje v specialnem zavodu za neprilagojeno mladino" in temeljijo na znanju, ki so si ga slušatelji pridobili iz psihologije, splošne in specialne pedagogike, psihopatologije otroka in iz drugih predmetov. Predavanja so sestavljena tako, da bi prikazala specifičnosti vzgoje neprilagojene mladine, pogoje vzgojanja v zavodih te vrste in aktualne probleme vzgojnega dela. Analizirati skušajo vzgojno vlogo vseh elementov okolja in prikazati načine in metode prevzgoje in resocializacije neprilagojene mladine.

Glede na zgoraj cilje, kakor so sestavljeni so ta predavanja, so predavanja razdeljena v 4 cikle:

1. cikel: Vzgojne potrebe moralno ogrožene mladine
2. " : Splošni podatki o varstvu otroka
3. " : Poti resocializacije in metodika vzgojnega dela
4. " : Osebnost učitelja - vzgojitelja

Tako splošne oznake seveda ne morejo povedati mnogo o vsebini teh predavanj. Zato menim, da bi ne bilo odveč, če ugotovimo, kaj obsegajo posamezni ciklusi.

Prvi cikel se ukvarja najprej s problemi terminologije za to grupo mladine in razlega pojme in razlike med moralno ogroženimi, moralno zanemarjenimi, delinkventnimi in iztirjenimi otroki. Kot nov sklop termin predlagajo: družbeno neprilagojen otrok. Nato je obravnavano vprašanje klasifikacije, ki loči med otroki, moralno zanemarjenimi zaradi zunanjih vzrokov in onimi, ki so moralno ogroženi zaradi bolezni, ki so povzročile motnje v delovanju višjih možganskih funkcij, zaradi nevroz in psihopatij. Težišče obeh skupin je nato analiza etioloških faktorjev, kakor n.pr. pri prvi skupini: pomanjkanje domačega nadzora nad otrokom, ekonomska beda, problem sirot, problem brezdomcev, nepopolna družina, alkoholizem v družini, šolski neuspehi, vagojne napa-ke šol itd. Pri drugi skupini pa so obdelana vprašanja nevroz, psihopatij različnih vrst, epilepsij in psihopatoloških sprememb kot posledica možganskih vnetij (kar nazivajo karakteropatija).

Po teh uvednih izvajanjih so obravnavane lastnosti, ki najpogosteje označujejo moralno zanemarjeno mladino in sicer: konflikti s okolico v odnosu do sočloveka, do tuje lastnine, do norm in zapovedi; nepravilen odnos do lastnih dejanj, pomanjkanje čute odgovornosti, moralnih zavest, kritičizma; sugestivnost; značilne motnje v emocionalnih procesih, po-

manjkanje vere v lastne sile, občutek negotovosti, občutek cinizma; bogata domišljija, želja po prigodah in avanturah. Nato so obravnavani najbolj pogosti prestopki takih otrok oziroma mladoletnikov: izostajanje iz šole, potepuštvu, tatvine, preživljanje na družbeno nedovoljen način, zanimanje za takeimenovana "slaba dejanja"; nezaupanje, nepravilen odnos do sočloveka, nepripravljenost do naporov, do dela in do učenja, pogoste slabi učni uspehi in zastajanje v šoli. Analizi najpogostejših prestopkov mladoletnikov sledi opis tipičnih vzgojnih težav ter varski teh težav.

Kot sednje poglavje je obdelan v tem ciklusu pomen poznavanja otroka za vzgojno delo. Pri tem so najprej opisani viri, metode in načini spoznavanja otroka in odnos do podatkov o otrokovi preteklosti. Posebej je obravnavano vprašanje zaupanja in intimnega stika s gojenci ter subtilnost in diskretnost vzgojitelja, končno pa še sodelovanje vzgojitelja s zdravnikom in psihologom pri spoznavanju otroka.

V okviru tega poglavja je posvečena posebna skrb tudi metodi opazovanja v procesu vzgoje, načinu zapisovanja vtisov o gojencu, tako imenovani "zvezek za opazovanje" in načinu priprave poročila o gojencu.

Drugi cikel obravnava splošne podatke o varstvu otroka. Prvo poglavje je v tem ciklusu posvečeno družini kot osnovni celici za vzgojo in oskrbo otroka, prevrnim osnovnim obveznostim družine do otrok (določila ustave, kazenskega zakonika, deklaracija pravice otroka) in skrbi za otroke kot sploš-

nemu družbenemu problemu.

Naslednje poglavje se ukvarja s oblikami državnega varstva nad sirotami in nad vzgojno zanemarjenimi otroki. V svesi s tem se obravnavani takoimenovani skrbniško sodstvo (pravne osnove, obseg in oblike dela), prehodni domovi (pogotowie opiekunice), vzgojni domovi za sirote (dom dziecka); dalje mladinska sodišča (pravne osnove, obseg in oblike dela), Izbaz dziecka, zavodi za šuvanje (schronisko) in načini sodelovanja s državljansko milico.

Posebno poglavje je posvečeno problemom družbene prevencije in obravnava med drugim obseg čela posameznih resorov na tem področju, institucije in družbene organizacije, ki sodelujejo v preventivnih akcijah kot n.pr. društvo prijateljev mladine, vzgojne svetovalnice, šole za starše ipd.

Zadnje poglavje tega ciklusa se ukvarja s vprašanji organizacije zavežev za moralno zanemarjeno mladino na Poljskem pred prvo svetovno vojno, v času med obema vojnama in končno po drugi svetovni vojni. V sklopu tega poglavja je obdelan tudi zgodovinski razvoj pedagoške misli pri vzgoji moralno zanemarjene mladine in končno sedanja organizacija vzgojnega varstva s sistemom posebnega šolstva in specialnimi vzgojnimi ustanovami. Prav tako so obdelana vprašanja klasificiranja, selekcije in triske za posamezne vrste ustanov. V svesi s ustanovami za moralno zanemarjeno mladino je podana tudi organizacijska struktura ustanove, njene pravne osnove in statut.

V celotnem programu študija na oddelku za družbeno neprilegojeno mladino je poseben poudarek na vprašenjih različnih načinov resocializacije in metodiki vzgojnega dela (III. cikel). Ciklus obsega toliko posameznih tem, da je splošna orientacija skoraj nekoliko otežkočena. Glavni problemi, ki jih obravnava ta cikel, so naslednji: 1) osnovne naloge vzgojnega dela; 2) naloge prevzgojnega dela in njegove oblike v zvezi s specifičnim življenjskim položajem gojencev a) vzgojne naloge, b) oblike in načini tretmana, c) organizacija vzgoje v internatu, d) analiza tipičnih vzgojnih težav in ugotovitev načina reagiranja, e) osamosvojitve gojencev in vzgojno varstvo po odpustu iz savoda.

V prvem poglavju, posvečenem osnovnim nalogam vzgojnega dela v savodih, je obdelano vprašanje poznavanja vsakega posameznika, uporaba pravilnih, individualnih metod dela, dobra organizacija delovnega dne, pravilen odnos vzgojitelja do gojenca, problemi ustvarjanja dobrih pogojev za skupinsko delo, spoznavanje gojencev s pojavi družbenega življenja; ustvarjanje pogojev za razvoj lastne aktivnosti gojencev in končno, zavestno delovanje pri oblikovanju dinamičnih stereotipov oziroma za njihovo preoblikovanje.

Kot smo videli obsega druge poglavje več povsem samostojnih tem, katerih vsebino bomo slušali vsaj na kratko obraslošiti. Prva tema, ki se ukvarja s vzgojnimi problemi, obravnava v tej zvezi pomanjkljivosti, ki najpogosteje nastopajo pri gojencih, naloge vzgojnega savoda, individualizacije postopka

s gojenci, skupinsko vzgojo, vzgajanje s pomočjo dela, navezovanje družbenih in kulturnih stikov s okoljem, vprašanje avtoritete vzgojitelja, metode prepričevanja, probleme nagrad in kazni, estetsko vzgojo in telesno vzgojo gojencev.

Druga tema, posvečena oblikam in načinom tretmana, analizira najprej vprašanja, povezana s vzgojo v šoli, nato pa se obširno ukvarja s načini organiziranja tako imenovane "izvenšolske" dejavnosti, ki obsega pripravljjanje za šolo, predvsem pa delo v različnih interesnih krožkih, stike s izvenzavodskimi institucijami na tem področju kot n.pr. taborniki, knjižnice, mladinski domovi kulture, otroška gledališča, športna društva itd.

Tretja tema se ukvarja s vprašanji organizacije vzgoje v internatu, s čemer je v bistvu označen samo tisti del zavoda, kjer gojenci prebivajo. Pri tem so obravnavani materialni pogoji (stanovanjski prostori, obleka in perilo, prehrana, pospravljanje- in hišni red.) Precejšnja pozornost je posvečena tudi vprašanjem dela v vzgojni grupi. Tu so obravnavana vprašanja sestavljanja grup, število gojencev, organizacija grupe, planiranje dela, opazovanje gojencev in zapisovanje opažanj, individualizacija dela v grupi, sprejem novega gojence v grupo, stiki gojencev s družino in s bivšimi gojenci zavoda.

V okviru iste teme je obravnavano sanitarno-higiensko varstvo gojencev kot n.pr. naloge bolničarke in zdravnik, varstvo nad bolnimi, sodelovanje vzgojitelja s zdravnikom

itd., poleg tega pa še delež administrativnih uslužbencev pri vzgoji. K tej tezi je priključeno obravnavanje vzgojnih sistemov, pri čemer je dan poseben poudarek načelom, ki jih je izoblikoval znani poljski pedagog Janusz Korczak in načelom Makarenka.

Četrta tema analizira značilne vzgojne težave gojencev in načine reagiranja. Tu so obravnavani problemi, ki nastajajo ob posameznih tipičnih situacijah v zavodu ali izven njega (vstajanje, izlet, šolske pevce, obroki hrane) in težave, ki jih povzročajo posamezne vrste gojencev (psihopati, potepuhi, lažnivci, kradljivci, deloarzneži, prepirljivci itd.). Istočasno so analizirani vzroki teh težav, napake, ki se v svesi s takimi težavami pogosto pojavljajo pri vzgojnem osebju in končno, način reagiranja in postopanja v svesi s takimi težavami.

Zadnja tema je posvečena vprašanju osamosvojitve gojenca in varstvu, ki mu ga je treba iskazovati po odpustu s zavoda. V tem okviru je obravnavana priprava gojenčevega okolja na njegov povratek, sodelovanje s sodiščem za mladoletne (točneje s kuratorjem) po odpustu gojenca. Obdelana so tudi vprašanja nudenja pomoči mladoletniku, ki se je v zavodu izučil poklica in se po odpustu zaposli. Precejšnja pozornost je končno posvečena vzdrževanju stikov s bivšimi gojenci.

Zadnji cikel (IV.) predavanj, namenjen slušateljem oddelka za neprilagojeno mladino, je posvečen osebnosti učitelja - vzgojitelja in njegovi vlogi pri vzgoji mladine. Pri tem so

podčrtane lastnosti, ki jih mora imeti vzgojitelj kot n.pr. optimizem, objektivnost, čut za odgovornost, vera v človeka in njegov razvoj. Poudarjajo tudi pomen lastnega zgleda, najnost neprestanega izpopolnjevanja, analiziranja lastnih izkušenj in izkušenj tovarišev ter pomen vzgojiteljevega dela na kulturno-prosvetnem področju v širšem okolju.

S precej obširnim pregledom teoretičnega pouka, pri čemer smo se omejili na oddelak za družbeno neprilagojeno mladino, pa seveda ni izrpan študijski program na Državnem inštitutu za specialno pedagogiko. Že od prvega semestra dalje se posveča velika pozornost praktičnemu seznanjenju z delom ustanov, ki se ukvarjajo s kakorkoli prizadeto mladino. V prvem semestru obiskujejo slušatelji različne inštitucije te vrste (navadno v Varšavi) in ker se na ožje specializacije odločijo šele po drugem semestru, se tako vsi seznanijo s inštitucijami različnih specialnosti (za gluhe, slepe, invalidne, duševno nerazvite in družbeno neprilagojene otroke).

V drugem semestru se ti obiski ustanov nadaljujejo, vendar so sedaj že omejeni na tisto ožje področje, ki si ga je slušatelj izbral. Ti obiski se vrše enkrat tedensko in obsegajo poleg obiska samega in prisostvovanja dejavnostim v inštituciji še razgovor z osebjem ter oceno tega, kar so videli.

Takšen način dela je prav tako intenziven, toda razširjen v tretjem in četrtem semestru. Slušatelji obiskujejo sedem

dni v mesecu skupaj s profesorji zavode, ki ustrezajo njihovi specializaciji po vsej Poljski, hospitirajo v teh zavodih za vse odgovarjajoče funkcije (bodisi učitelja ali vzgojitelja). O problemih, na katere naletijo pri svojem delu, razpravljajo s profesorjem, ki jih spremlja, pa tudi s pedagoškim kadrom ustanove. Na ta način opravijo slušatelji takom drugega leta študija dva meseca prakse, ki je nadzorovana in jim lahko mnogo koristi pri njihovem nadaljnjem delu.

Poleg tega sodelujejo slušatelji tudi v svetovalnicah oziroma ambulantah inštituta, sprva samo pasivno, kasneje pa tudi aktivno.

Diplome pridobe slušatelji na ta način, da opravijo po drugem letu zaključni izpit iz predmetov, ki jih še niso položali in predlože in obranijo diplomsko delo. To pa lahko store šele, ko se zaposle v resoru svoje ožje specializacije in ko je njihovo delo na tem področju pozitivno ocenjeno.

Poleg svoje redne pedagoške funkcije organizira Državni inštitut za specialno pedagogiko še tečaje za strokovnjake s različnih področij, tako n.pr. tudi za mladinske sodnike.

V veliko pomoč vzgojiteljem in učiteljem v posebnih šolah oziroma zavodih je tudi muzej inštituta, kjer so zbrani učni pripomočki, opisane metode dela, razstavljeni eksponati otrok iz različnih zavodov. Obiski učiteljev v muzeju so precej pogosti in česte dobe ravno tam inspiracije za nove delovne metode in nove vzgojne prijas.

Velno vlogo pri spopolnjevanju slušateljev imajo tudi posvetovalnice oziroma sabulante inštituta, ki se nahajajo v zgradbi inštituta. Slušatelji se v njih spoznavejo z načini odpravljanja različnih govornih motenj (ortofonična sabulanta), z metodami dela psihologov, ki se ukvarjajo predvsem s takoimenovano selekcijo (kategorizacijo) mentalno defektnih otrok (psihološka svetovalnica) in končno, še z načini svetovanja staršem in s pregledi otrok, ki imajo vzgojne težave v tako imenovani profilaktični (vzgojni) svetovalnici.

Po tem delnem pregledu načina dela inštituta in študijskih programov ter uporabljenih metod poučevanja se sdi, da lahko vsaj v grobem ocenimo njegov pomen. Glavni odliki njegovega pedagoškega dela sta izkušnost in praktična podkovanost slušateljev na eni strani ter močna povezanost teoretičnega dela s prakso po drugi strani. Slušatelji, ki prihajajo na inštitut, so si kot učitelji že pridobili osnovne pojme o problematiki, ki se ji nameravajo posvetiti, svoje teoretične znanje pa so preizkusili in utrdili s praktični delom, v katerem so si pridobili tudi življenjske izkušnje. Zato je precej razumljiva pohvala številnih predavateljev, da je delo s slušatelji izredno prijetno.

Inštitut, ki pripravlja svoje slušatelje za zahteven poklic pri delu s tako ali drugače moteno oziroma deficientno mladino, mora biti najbrž bolj kot kakršnokoli druga ustanova te vrste povezan s prakso. To povezanost čutijo slušatelji

od prvega semestra dalje in to vedno tesneje in intenzivneje. Domnevamo lahko, da imajo slušatelji, ko diplomirajo na inštitutu, precej natančen vpogled v delovanje ustanov, v katerih bodo v bodoče delali in so precej podrobno seznanjeni z načinom njihovega dela in funkcioniranja. To pa je seveda izredno pomembno za njihovo poznejše delo, ki ga lahko začne izvrševati verjetno brez večjih težav.

Ni pa nobenih razlik v formiranju vzgojiteljev ali učiteljev. Tip diplomanta tega oddelka inštituta je enoten tudi glede na to, ali gre za vzgojitelja oziroma učitelja v vzgojnem zavodu, poboljševalnem zavodu, ali v zavodu za čuvanje

2. Oddelak za penitenciarne raziskave pri ministrstvu za pravosodje v Varšavi (Ošrodek badań penitencjarnych)

Najmlajša med ustanovami, ki se ukvarjajo s problemi mladinskega prestopništva, bodisi kot znanstvenega ali pedagoške ustanova, je oddelak za penitenciarne raziskave pri ministrstvu za pravosodje v Varšavi. Ta oddelak je bil ustanovljen leta 1961, vodi pa ga profesor Stanisław Pławski, profesor za kazensko pravo na univerzi v Lodzi. Kot vemo, sodi izvrševanje kazenskih sankcij na Poljskem v resor pravosodnega ministrstva, ki je zato živo zainteresirano na teh problemih. Ekipo oddelka za penitenciarne raziskave sestavlja pet pravnikov, dva psihologa in en pedagog (visoka izobrazba), po potrebi pa sedelujejo tudi s psihiatrom.

Oddelek se ukvarja s problemi izvrševanja vzgojnih ukrepov in kazni. Trenutno obdelujejo več projektov, med katerimi velja omeniti zlasti naslednje:

Problema povratništva, ki tudi na Poljskem postaja vedno bolj pereč, je posvečena analiza, ki sajema predvsem psihološke značilnosti tega dela delinkventne populacije.

Organizirati skušajo čimbolj smotrno postpenalno pomoč polnoletnim odpuščenim obsojencem in v zvezi s tem proučuje oddelek na penitenciarne analize možnosti in oblike take pomoči, pri čemer hli upoštevati lastne pogoje dela in se opreti na poljske specifičnosti.

Posebna študija obravnava problem mlajših polnoletnih delinkventov. Ta študija, ki bo skušala zajeti tako značilnosti delinkvence te grupe, kot osebne značilnosti delinkventov, je vzbudila med drugim tudi dejstvo, da sedaj veljavni zakoniti predpisi ne poznajo te kategorije delinkventov, pač pa predvideva sanje poseben tretman in posebne oblike kazenskih sankcij, novi projekt kazenskega zakonika, o katerem se pravkar javno razpravlja.

Končno sta dve študiji posvečeni problemom mladoletnikov. Prva se ukvarja s vprašanji klasifikacije mladoletnikov za različne tipe poboljševalnih zavodov in s organizacijo teh zavodov na odgovarjajoč način. Med vsemi študijami pa je za nas najbolj zanimiva - in morda tudi aktualna - študija o organiziranju tako imenovanih "polsvobodnih skupin" za mladoletnike oziroma v naši terminologiji tudi za mlajše polno-

letno. O načinu organiziranja takega ukrepa smo že govorili. Oddelek za penitenciarne raziskave je tako, v kratkem času svojega obstoja, živo posegel v aktualno problematiko izvrševanja kazenskih sankcij. Rezultate analiz namerava je publicirati deloma v samostojnih publikacijah, deloma pa v reviji "Penitenciarni pregled", katerega prva številka je letos izšla.

3. Revialni tisk, ki se ukvarja s vprašanji mladinskega prestopništva

Na Poljskem izhajajo sicer precej strokovnih revij s področja prava nasploh, vendar se zdi, da so te revije (kot na primer *Zycie i Prawo*, *Nowe Prawo*) usmerjene bolj v vprašanja pravne dogmatike vseh različnih vej prava. Tisk, ki se ukvarja s problemi delinkvence sploh, in ki obravnava zlasti družbeni aspekt tega pojava, se je razvil relativno pozno. Leta 1959 je začel izhajati pri pravosodnem ministertvu Bilten družbenih inšpektorjev, sodnih kuratorjev in sodelavcev v zavodih za mladoletne (sedaj Bilten mladinskega sodstva, *Buletyn sądownictwa dla nieletnich*), ki izhajajo štirikrat letno in je namenjen samo službeni uporabi.

Istia problemom je deloma posvečena tudi revija Penitenciarni pregled (*Przegląd penitencjarny*), ki jo izdaja Oddelek za penitenciarne raziskave pri pravosodnem ministertvu. Končno obravnava vprašanja mladinske delinkvence in borbe proti njej tudi revija Problemi kriminallistike (*Problemy kryminalistiki*),

ki jo izdaja oddelk za kriminalistiko pri Glavnem poveljstvu državljanske milice, in je prav tako kot bilten mladinskega sodstva namenjena samo notranji uporabi.

Omeniti je treba še revijo Specialna Šola (Szkoła Specjalna), ki jo izdaja prosvetno ministrstvo in je namenjena problemom specialne pedagogike, v svesi s tem pa se ukvarja včasih tudi s vprašanji delinkventne mladine in tretmana mladoletnikov.

Oddelk za kriminologijo pri inštitutu za pravne vede Poljske akademije znanosti ne izdaja nobene redne publikacije, pač pa tiska rezultate svojih raziskav v obsežnih publikacijah Kriminološki arhiv (Archiwum Kryminologii), ki izhaja vsakih nekaj let.

Če se je upoštevalo, da je bil med delavnice defektologov na višjih pedagoških šolah razvoden, da neodločnost se je kasneje pridružil v tem, da je valjavo novim zakonodaji in diferenciaciji nalog, ki se se postavlja pred defektologe, oboje njihove inštrukcijske vaje po svojih organizacijskih oblikah, kot tudi po svojem načinu in obsegu enake sistemu, to se se defektologi upoštevali samo na mlne vsebine v specialnih šolah in navodih. Zaradi tega se je dogajalo, da se tako upoštevajo defektologi prihajali v različne težave, če se se začeli na delovnih mestih inveni učiteljskega področja. Vse bolj se je pokazala potreba po temeljitejših sprejemih v sistemu upoštevajoč defektologe, da bi se tako vključilo razmerja med stanjem in potrebami po strokovnih kadrih te vrste.

Do leta 1962 usposabljali v Beogradu visoko defektološke šole, v Beogradu pa višje šole za specialne pedagoge. V Ljubljani za skrb B. Jugoslavija in za vzgojitelji vzgojno zaneemarjene in delinkventne mladine so vedno usposabljuje v ortopedagoški študijski skupini defektološkega od-

1. Šole za pedagoške šole. V Sloveniji so se pripravljali v razpisni komisiji višje pedagoške šole šole učiteljev. Do leta 1962 so se vzgojitelji vzgojno zaneemarjene in delinkventne mladine usposabljali na defektoloških oddelkih višjih pedagoških šol v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani. Vzgojitelji vzgojno zaneemarjene in delinkventne mladine niso imeli specialne izobrazbe za delo s te kategorije mladine, marveč so se usposabljali v ortopedagoški študijski skupini.

Že dalj časa se je ugotavljalo, da je bil način šolanja defektologov na višjih pedagoških šolah nesodoben. Ta nesodobnost se je kazala predvsem v tem, da je vkljub novim zahtevam in diferenciaciji nalog, ki so se postavljale pred defektologe, ostale njihove izobraževanje tako po svojih organizacijskih oblikah, kot tudi po svojem načinu in obsegu enako tistemu, ko so se defektologi usposabljali samo za učno osebo v specialnih šolah in sevodih. Zaradi tega se je dogajalo, da so tako usposobljeni defektologi prihajali v različne težave, če so se snažili na delovnih mestih izven učiteljskega področja. Vse bolj se je pokazala potreba po temeljitih spremembah v sistemu usposabljanja defektologov, da bi se tako vskladila razmerja med stanjem in potrebami po strokovnih kadrih te vrste.

Zato so leta 1962 ustanovili v Zagrebu visoko defektološko šolo, v Beogradu pa višje šole za specialne pedagoge. V Ljubljani za enkrat še ni bilo večjih sprememb in se vzgojitelji vzgojno zanevarjene in delinkventne mladine še vedno usposablja v ortopedagoški skupini defektološkega oddelka višje pedagoške šole. V Sloveniji so se diskusije o reorganizaciji višje pedagoške šole šele začele. S tem v zvezi bo rešeno tudi vprašanje defektološkega oddelka te šole.

Visoki defektološki šoli v Zagrebu so postavili nalogo, da bi na visokošolskem nivoju usposobila odgovarjajoče kvalificirane kadre strokovnjakov, ki bodo lahko uspešno teoretično in praktično reševali različna vprašanja oseb s motnjami v psihosomatskem razvoju. Ta šola usposablja na prvi stopnji učiteljsko, vzgojno in drugo osebje z višje strokovno izobrazbo za delo v posebnih šolah, posebnih socialnih zavodih in drugih zavodih za rehabilitacije. Diplomanti prve stopnje pridobijo po dvoletnem študiju strokovni naziv učitelj defektolog. Na drugi stopnji, kjer traja študij tudi dve leti, se pripravljajo strokovnjaki defektologi z visoko izobrazbo za delo v zavodih za diagnosticiranje, terapijo ali rehabilitacije otrok, mladine in odraslih oseb s motnjami v telesnem in duševnem razvoju, kot tudi za delo v upravnih organih, šolskih in drugih zavodih, družbenih in gospodarskih organizacijah. Po končanem študiju in položenem diplomskem izpitu na drugi stopnji pridobi slušatelj strokovni naziv diplomiranega defektologa. Visoka defektološka šola nima posebne

Študijske skupine za vzgojitelje neprilagojene mladine.

Višja šola za specialne pedagoge v Beogradu usposablja učitelje in vzgojitelje za delo s otroki in mladino s motnjami v telesnem in duševnem razvoju in za delo s vzgojno zanemarjenimi otroci in mladino. Razen tega tudi strokovno izpopolnjuje kadre, ki delajo v prosvetnih, socialnih, zdravstvenih in drugih zavodih pri vzgajanju in izobraževanju defektnih otrok in mladine. Pouk na tej šoli traja 2 leti in odgovarja prvi stopnji fakultetskega oziroma visokošolskega študija. Šola ima naslednje odseke:

- I. surdopedagoški,
- II. tiflopedagoški,
- III. oligofrenopedagoški,
- IV. logopedski,
- V. ortopedagoški in
- VI. za specialne pedagoge vzgojno zanemarjenih otrok.

Podobne kot na visoki pedagoški šoli v Zagrebu se delijo tudi v tej šoli predmeti na splošne in strokovne. Ti predmeti se označujejo kot predmeti skupnega študija, strokovni pa kot strokovni predmeti odseka. Služatelji odseka za specialne pedagoge vzgojno zanemarjenih otrok višje šole za specialne pedagoge v Beogradu imajo naslednji učni načrt:

Prva leto študija, predmeti na predmetni pouk. Šola ima študijski oddelek s ortopedagogiko, surdopedagogiko in logopediko ter s tiflopedagogiko (to so izredne služatelje).

Semester	I.		II.		III.		IV.	
	P	V	P	V	P	V	P	V
A Predmeti skupnega študija								
Temelji družbenih ved	2		2		-		-	
Obča pedagogika s osnovami didaktike	3	1	3	1	-		-	
Psihologija (temelji obče, mladinske, pedagoške in specialne)...	3	1	3	1	-		-	
Osnove neurologije, endokrinologije in otroška in mladinska psihopatologija	-		2		2		-	
Osnove socialnega varstva	-		-		2		-	
Tuj jezik (ruski ali angleški) ...	2	2	2	2	2		2	
Predvojaška vzgoja	2		2		2		2	
B Strokovni predmeti oddelka								
Pedagogika vzgojno socializiranih otrok s osnovami specialne pedagogike	2	1	2	1	3	1	3	1
Metodika vzgojno izobraževalnega dela	2		2		3		3	
Vaje vzgojno izobraževalnega dela	3		3		3		3	
Socialno in pravno varstvo mladolletnikov	-		-		2		2	
Splošna tehnična vzgoja	-		-		1	2	-	2
Višja pedagoška šola v Ljubljani vzgoja strokovnjake s izobrazbo višje stopnje, predvsem za predmetni pouk. Šola ima defektološki oddelk z ortopedagogike, surdopedagogike in logopedije ter s tiflopedagogike (le za izredne slušatelje).								

Študij traja dve leti.

Na tej šoli velja za vzgojitelje vzgojno zanemarjene in defektne mladine splošni načrt za otropedagoge mentalno nezadostno razvitih otrok.

V vse tri šole se slušatelji lahko vpisujejo kot redni in izredni. Redni slušatelji morajo imeti odgovarjajočo srednješolsko izobrazbo (gimnazijo, učiteljske, vzgojiteljske šole, srednjo medicinsko šolo itd.). Od izrednih slušateljev se zahteva enaka izobrazba, vendar so ti v času vpisa navadno že v stalnem delovnem razmerju v določenem vzgojnem zavodu. Izjemno lahko postanejo redni ali izredni slušatelji tudi osebe, ki nimajo dovršene srednje šole, če opravijo specialni izpit. Na višji pedagoški šoli v Ljubljani se zahteva, da morajo tisti redni slušatelji defektološkega oddelka, ki še pred vpisom niso imeli nikakršne pedagoške prakse, opraviti po absolutoriju uspešno enoletno prakso v zavodu za specialno vzgojo, preden so pripuščeni k diplomskemu izpitu.

Predavatelji vseh treh šol so v veliki večini nastavljeni honorarno. Stalno nastavljeni profesorji in predavatelji so v manjšini. Oblike pouka na teh šolah so zelo različne. Šole se poslužujejo pri pouku predavanj, proseminarskih in seminarskih vaj, praktičnih vaj, hospitacij, študijskih ekskurzij in ogledov. Veliko pozornosti se polaga na samostojno delo slušateljev, ki pride zlasti do izraza pri seminarskih vajah, referatih, nalogah in poskusnih praktičnih nastopih. Za izredne slušatelje organizirajo šole v posebnih študij-

skih središčih izven sedeža šole občasna predavanja, ali občasne krajše tečaje s vajami, seminarji in drugimi oblikami sodelovanja med predavatelji in slušatelji.

Vzgojitelji vzgojno zanemarjene in delinkventne mladine se v Jugoslaviji izobražujejo na različne načine. Zaradi svoje različnosti imajo šole tudi različne učne načrte in programe. Posebna študijska skupina za delo s vzgojno zanemarjeno in delinkventno mladino obstoja za enkrat le na višji šoli za posebne pedagoge v Beogradu, dasi tudi obe ostali šoli vključujeta delo s to kategorijo mladine v svoj učni program. O učnem načrtu za študijsko grupo specialnih pedagogov za vzgojno zanemarjene otroke višje šole za specialne pedagoge v Beogradu, ne moremo reči še nič konkretnega, ker nam niso znani študijski programi za posamezne predmete. Tako v Zagrebu kot tudi v Ljubljani se vse bolj postavljajo zahteve, da se ustanovi študijska grupa za delo s to kategorijo mladine. Diplomanti ortopedagoške študijske skupine se narež pritožujejo, da jim sedanji študijski program te skupine daje premalo za delo s to kategorijo mladine.

2. Inštituti za kriminologijo

V Jugoslaviji so inštituti, ki se ukvarjejo s kriminološkimi vprašanji, organizirani na različne načine. V Beogradu, Ljubljani in Sarajevu so pravne fakultete univerze ustanovile inštitute za kriminologijo. Od teh se je inštitut za kriminologijo v Ljubljani razvil v samostojni znanstveni inštitut pri pravni fakulteti. V Zagrebu je republiški sekre-

teriat za notranje zadeve ustanovil poseben urad za kriminološka raziskovanja. Podobno se nahaja tudi pri republiškem sekretariatu za notranje zadeve v Skopju urad za kriminološka i psihološka raziskovanja.

Ker obstoječi inštituti za kriminologijo niso zadostovali za vsestranski razvoj kriminologije in za zadovoljevanje praktičnih potreb pri preprečevanju kriminalitete in drugih socialno patoloških pojavov, je Zvezni izvršni svet leta 1960 ustanovil inštitut za kriminalistična in kriminološka raziskovanja v Beogradu¹²¹, kot samostojni znanstveni inštitut. Po pravilih obsega aktivnost tega inštituta področje kriminologije oskroma sociologije kriminalitete, kriminalno politiko, penologijo, psihologijo, psihopatologijo in kazensko-prevne znanosti.

S kriminološkimi problemi mladoletnih storilcev kaznivih dejanj se je do sedaj največ ukvarjal inštitut za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani. Ta inštitut ima posebno skupino, ki proučuje probleme neprilagojene in delinkventne mladine. Leta 1957 je inštitut dopolnil raziskavo o strukturi osebnosti mladoletnikov v vzgojno-poboljševalnem domu v Radečah, ki jo je leta 1956 začela Komisija za psihološka raziskovanja državnega sekretariata za notranje zadeve v Ljubljani. Na podlagi te raziskave je nastala študija Žitljenjske razmere delinkventne mladine¹²². Leta 1962 je inštitut opravil

¹²¹ Uredba o Institutu za kriminološka i kriminalistička ispitivanja, Uredni list FLRJ 24-343/60 z dne 15. 6. 1960.

¹²² Ta študija je izšla kot 4. publikacija inštituta za kriminologijo pri Univerzitetni založbi v Ljubljani leta 1960.

raziskavo o uspešnosti vzgojnega ukrepa oddaje otrok, ki so storili asocialna dejanja v drugo družino ali vzgojni savod. Leta 1963 je bila končana raziskava o kriminalni prevenciji osnovnošolskih otrok. Razen tega so bile izvedene še manjše raziskave, kot diplomske naloge na višji šoli za socialne delavce. S temi raziskovanji so se poskusile institucije, ki jih je kasneje uvedla novela h kazenskem zakoniku iz leta 1959¹²³. V načrtu je raziskava o kriminaliteti in obravnavanju mlajših polnoletnih oseb in izdelava načrta za raziskavo o uspešnosti izvajanja strožjega nadzorstva v Sloveniji.

Probleme mladinske kriminalitete v Bosni in Hercegovini raziskuje inštitut za kriminologijo pravne fakultete v Sarajevu. Raziskovanja so še v teku. Izvrševanje vzgojnih ukrepov izrešenih mladoletnikom raziskuje inštitut za kriminološka i kriminalistiška raziskovanja v Beogradu. Ta raziskava je končana, vendar še ni objavljena. Razen tega raziskuje ta inštitut tudi mladinsko kriminaliteto v industrijskih naseljih Jugoslavije. Inštitut v Beogradu je izdal obširno študijo o položaju mlajših polnoletnikov v kazenskem pravu¹²⁴. Urad za kriminološka raziskovanja v Zagrebu je za interno uporabo raziskoval negativna dejanja mladine na Hrvaškem.

¹²³ Poskus strožjega nadzorstva skrbstvenega organa, kriteriji za odpust iz vzgojno poboljševalnega doma, glej Skaberne, Istraživanja o problemima delinkventne porodice u Sloveniji, Socijalna politika XI (XVI)/1961, str. 1008, 1009.

¹²⁴ Lazarević, Položaj mladih punoletnika u krivičnom pravu, Beograd, 1963

3. Revija/ni tisk, ki se ukvarja s vprašanji mladinskega prestopništva

Z vprašanji mladinske delinkvence se v Jugoslaviji ukvarjajo predvsem strokovni listi, ki jih izdajajo zvezni in republiški sekretariati na notranje zadeve. V časopisu zveznega sekretariata na notranje zadeve Narodna milicija, ter listih republiških sekretariatov na notranje zadeve Bezbednost (Srbija), Priručnik (Hrvatska), Zaštita (Makedonija), Prilog (Bosna in Hercegovina), Naša praksa (Vojvodina) in Strokovni list (Slovenija) so bili objavljeni različni informativni članki o mladinski delinkvenci in o problemih tretmana v vzgojno-poboljševalnih domovih. V Priručniku je urednik Tomislav Marković poskrbel tudi za ciklus obširnejših teoretičnih člankov, ki obravnavajo različne probleme mladinske delinkvence od problemov starostne dobe, preko etiologije do tretmana mladoletnih storilcev kaznivih dejanj. Veliko sestavkov o različnih vidikih mladinske kriminalitete je objavila Revija za kriminalistiko in kriminologijo v Ljubljani, ki objavlja članke s povzetki v tujih jezikih.

S problemi vzgoje, izobraževanja in tretmana mladoletnikov v vzgojnih zavodih se ukvarjajo različne pedagoške revije, med njimi lastni list Specijalna šola, ki ga izdaja Uruženje defektologa Jugoslavije. Teoretično in praktično obravnavajo različna vprašanja mladinske delinkvence s socialno-političnega vidika revija Socijalna politika, ki izhaja v Beogradu in različni listi, ki jih izdajajo republiška društva

socialnih delavcev in republiški sekretariati za socialno varstvo ali socialno politiko.

Z dogmatičnimi problemi mladinskega kazenskega prava se ukvarjajo različne revije, ki jih v posameznih republikah izdajajo društva pravnikov (Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd; Pravni život, Beograd; Naša zakonitost, Zagreb; Pravnik, Ljubljana; Pravna misla, Skopje; Pravni zbornik, Titograd). Razen teh pravnih strokovnih revij prinašajo dogmatične članke iz tega področja tudi različni zborniki, ki jih izdajajo pravne fakultete.

Kot je vidno iz zgoraj naštetih, kaže, da tudi za nas velja splošni vzrok VI. mednarodnega kongresa vagojiteljev neprilagojene mladine¹²⁵, da se je problem izobraževanja vagojiteljev neprilagojene mladine posvetilo s ene strani posebno pozornosti, s druge strani pa se je najel da problem tudi so razumevanje kazne, čeprav kazne v Jugoslaviji kakaj diferencirane in vsake razvite splošno izobrenke.

Izobraževanje specialnih pedagogov se dela s vagojajo samoznanjini in delinkvententni mladostniki se je v Jugoslaviji začelo v Beogradu. Potreba po specialnih vagojiteljih na po mladine je sorazmerno velika, kljub temu pa še ni bilo obsevnostna vprašanja, koliko takih del potrebujemo v Jugoslaviji.

S tem v zvezi se postavlja še druga vprašanja, ali naj se to la višje ali višje delov sodnje čula se spušča po-

¹²⁵ Na kongresu je bil od 30. IX. do 4. X. 1965 v Frankfurtu v Zapadni Nemčiji.

... je v Beogradu je višja šola. Glavna je to, da v Jugosla-
viji ne bo več učiteljskih in da je vprašanje, ali bodo ob-
stajale po C. PRIMERJALNI SRELEPI ali po-
... na visoki šoli. Na prvi stopnji
... na drugi pa posebno. Na-
Glavna izobraževanja specialnih pedagogov za delo z vzgojno
zaneemarjeno in delinkventno mladino obstaja med obema drža-
vama velika razlika. Medtem ko Poljska že nekaj desetletij
oblikuje posebne vzgojitelje za neprilagojeno mladino v dr-
žavnem inštitutu za specialno pedagogiko v Varšavi, smo v
Jugoslaviji s tem delom šele začeli. Kaže, da tudi za nas
velja ugotovitev VI. mednarodnega kongresa vzgojiteljev ne-
prilagojene mladine¹²⁵, da se je problemu izobraževanja vzgo-
jiteljev neprilagojene mladine posvečalo z ene strani preme-
lo pozornosti, z druge strani pa se je zajel ta problem tudi so-
razmerno kasno, čeprav imamo v Jugoslaviji dokaj diferencii-
rano in visoko razvito splošno izobrazbo.

Isobraževanje specialnih pedagogov za delo z vzgojno zane-
marjenimi in delinkventnimi mladoletniki se je v Jugoslavi-
ji začelo v Beogradu. Potreba po specialnih vzgojiteljih za
to mladino je sorazmerno velika. Kljub temu pa še ni bilo
obrevnavano vprašanje, koliko takih šol potrebujemo v Ju-
goslaviji.

S tem v zvezi se postavlja še drugo vprašanje, ali naj bo
to le višja ali visoka šola. Sedanje šole za specialne pe-

¹²⁵ Ta kongres je bil od 30. IX. do 4. X. 1963 v Freiburgu
v Zapadni Nemčiji

dagoge v Beogradu je višja šola. Glede na to, da v Jugoslaviji ne bo več učiteljišč in da je vprašanje, ali bodo obstajale pedagoške gimnazije, sodimo, da bi se specialni pedagogi mogli izobraževati le na visoki šoli. Na prvi stopnji bi dobili splošno pedagoško znanje, na drugi pa posebno. Zato menimo, da je učni program visoke pedagoške šole v Zagrebu, na kateri se usposablja na prvi stopnji učiteljske, vzgojne in druge osebe s višje strokovno izobrazbo za delo v specialnih šolah ali zavodih, na drugi stopnji pa se izobražujejo slušatelji v univerzalni smeri, upravičen le toliko časa, kolikor se bodo na to šolo vpisovali slušatelji, ki so si pridobili pedagoško predizobrazbo že v srednji šoli. Čim bo prenehal dotok takih slušateljev, si le težko predstavljamo njihovo specializacijo že na prvi stopnji.

Ko postavljamo zahteve po visoki šoli za specialne pedagoge in po njihovi specializaciji šele na drugi stopnji, se odpre vprašanje, kako izoblikovati zaključno izobrazbo na prvi stopnji, da bo dala možnost zaposlitve? Resen tega se glede specialnih pedagogov za delo s vzgojno zanemarjenimi in delinkventnimi mladoletniki tudi postavlja potreba po specialnem znanju ne le vzgojiteljev, ki skrbijo za to mladino v specialnih zavodih v prostem času, marveč tudi za specialno znanje tistih učnih moči, ki se ukvarjajo s to mladino bodisi v zavodski šoli ali na učnih mestih v ali izven zavoda. Postavlja se vprašanje, ali ne bi ob reševanju vprašanja vzgojiteljev za problematično mladino reševali tudi problema vzgojiteljev v dijaških domovih in domovih učencev v gospodarstvu.

Medtem ko eni predlagajo tako skupno izobraževanje iz ekonomičnih razlogov, se drugi zavzemajo za to, da bi se obe vrsti vzgojiteljev vzgajali ločeno.

Pri reševanju vseh teh vprašanj se nam dobrodošle poljske izkušnje. Tudi pri konkretnem sestavljanju učnega programa in načrta za posebno študijsko grupo specialnih pedagogov za delo s vzgojno zanemarjeno in delinkventno mladino bi kazalo izkoristiti izkušnje oddelka za družbeno neprilagojeno mladino državnega inštituta za specialno pedagogiko v Varšavi. Ob proučevanju učnega programa in načrta za to študijsko grupo bi vsekakor kazalo, da bi pedagog, dolgotletni praktik v delu s to kategorijo mladine v vzgojnih zavodih, še bolj podrobno, kot je to smogel pravnik, proučil tankajenje učne načrte oddelka za neprilagojeno mladino in učne programe posameznih predmetov. Posebno pozornost naj bi posvetil slasti praktičnemu seznanjanju slušateljev s delom posameznih vzgojnih zavodov. Pri svojem delu posveča državni inštitut za specialno pedagogiko v Varšavi posebno skrb povezavi slušateljev s prakso v vzgojnih zavodih. Velik pomen "prenosne metodologije" teoretičnega znanja v praktično delo je poudaril še omenjeni VI. mednarodni kongres vzgojiteljev neprilagojene mladine, ko je v svojih sklepih večkrat podčrtal zahtevo, da morajo šole, ki izobražujejo vzgojitelje in zavodi, v katerih bodo ti službovali, najtesneje skupno delovati na izobraževanju bodočih vzgojiteljev. Oblikovanje vzgojiteljev neprilagojene mladine je skupna naloga teoretikov in praktikov. Zato se je na kongre-

su postavila zahteva, da morajo na šolah za vzgojitelje v večji meri predavati praktične predmete tiste osebe, ki razpolagajo s izkušnjami v praktičnem vzgojanju neprilagojene mladine. Pri tem pa ne kaže, da bi ločeno vzgajali vzgojno od učnega osebja v naših vzgojnih zavodih. Za enkrat nam ni znano, da bi se v smeri ločenega izobraževanja obeh teh vrst kadrov v vzgojnih zavodih pojavljale težnje na Poljskem ali pa drugod po svetu. Nasprotno obojni se izobražujejo skupno.

Če bomo imeli primerno šolo za vzgojni in učni kader v vzgojnih zavodih, nam ne bo težko postaviti tudi strokovno izpopolnjevanje sodnikov za mladoletnike na nove temelje. Lahko si mislimo, da bo šola to veliko boljše zmogla, kot pa to zmoreje od časa do časa resor pravosodne uprave, ali priložnostne posamezna strokovna društva.

Pri vsem tem si ne delamo nobenih utvar. Šolanje vzgojiteljev neprilagojene mladine se je šele začelo v Srbiji. Visoka defektološka šola v Zagrebu in višja pedagoška šola v Ljubljani nimata specialne skupine za vzgojitelje neprilagojene mladine. Diskusija o izobraževanju vzgojiteljev neprilagojene mladine se v zveznem merilu še ni začela in se nekaj več diskutira šele v zadnjem času v okviru strokovnega društva defektologov le v Ljubljani. Zato bo še nekaj časa trajalo, da se bodo v tem pogledu inkristalizirali jasnejši koncepti. Pri tem pa je še prav posebno vprašanje učiteljev, ki naj bi na šoli za vzgojitelje poučevali. Prak-

vija je v nekaterih časih čestih čimurjev, v katerih najdemo

tike bi še nekako smogli, ni pa teoretikov, ki bi se ukvarjali s pedagoškimi vprašanji neprilagojene mladine. Zato glede tega sčasoma vidimo najbližjo možnost realizacije teženj po izobraževanju vzgojiteljev neprilagojene mladine v Jugoslaviji v tem, da se kar najbolje postavi in izgradi izobraževanje specialnih pedagoških delavcev v onih šoli za potrebe več naših republik. Šele, če bi potreba narekovala in bi to dopuščale kadrovske možnosti, kaže misliti na nadaljnje odpiranje tovrstnih šol.

Inštituti za proučevanje kriminoloških vprašanj polgajo v obeh državah dokajšnjo pozornost posameznim vprašanjem mladinske kriminalitete. Vendar pa kaže, da so raziskave v tem pogledu na Poljskem enotnejše in da se raztezajo na ves teritorij države. Pri nas so bile posamezne raziskave bolj omejene na posamezne republike. To je sicer razumljivo, ker so posamezni inštituti nastajali sukcesivno po posameznih republikah. Z ustanovitvijo inštituta za kriminološka in kriminalistična raziskovanja v Beogradu pa bi le kazalo izvesti primerne raziskave blasti o uspešnosti prevzgojnih metod, ki bi po določenih vidikih zajela vzgojne zavode v vseh republikah Jugoslavije. K dobro sestavljenem skupnem programu bi bilo mogoče pritegniti vse obstoječe institucije, ki se v Jugoslaviji ukvarjajo s proučevanjem kriminoloških vprašanj.

V obeh državah je tisk, ki se ukvarja s vprašanji mladinske delinkvence dokaj razvejan. Tako na Poljskem, kot v Jugoslaviji je v sedanjem času dosti časopisov, v katerih najdemo

obdelana posamezna vprašanja s tega področja družbenega ne-
reda. Za razliko od Poljske pa se pri nas ne moremo pohvali-
ti s časopisom, ali drugačno redno publikacijo, ki bi bila
specialno posvečena vprašanjem mladinskega sodstva. Po ste-
nju specialnega šolstva za vzgojitelje družbeno neprilagoje-
ne mladine kaže, da je na Poljskem tudi več literature, ki
se ukvarja s pedagoškimi in psihološkimi problemi te mla-
dine. Zato bi vsekakor kazalo, da bi se s te specialno lite-
rature za mladinske sodnike, socialne delavce na sodiščih
in vzgojitelje v vzgojnih zavodih bližje seznanili in pomemb-
nejše članke tudi objavili v naših strokovnih časopisih.

V načrtu študije smo si postavili tri vprašanja, na katera smo hoteli s študije odgovoriti. Gre za vprašanja:

- organizacije pomožnih organov v mladinskem sodstvu,
- organizacije in izvajanje zavezoških ukrepov v polsvo-
bodnih skupinah in
- izobraževanje kadrov.

Ob proučevanju organizacije pomožnih organov v mladinskem sodstvu na Poljskem smo ugotovili, da omogoča pri sodiščih organizirana pomožna socialna služba večje specializacije te službe. Tako specializirana sodna socialna služba teži k kar najbolj tesnem sodelovanju sodnika za mladoletnike s socialnim delavcem tako v pripravljalnem postopku, kot pri izvrševanju vzgojnih ukrepov in pri končni resocializaciji mladoletnika. Iz teh razlogov bi kazalo v Jugoslaviji načelno proučiti problem, ali ne bi tudi pri nas organizirali specializirane socialne službe pri sodiščih. To tembolj, ker sta to po sili razmer že storila okrajno sodišče v Ljubljani in okrajno sodišče v Zagrebu.

Na Poljskem se je izoblikovale učinkovite sodelovanje sodnika za mladoletnike s starši pri izvajanju vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva staršev oziroma skrbnika. Poljska sodišča grede v pomoči staršem celo tako daleč, da pripravljajo redna predavanja o različnih vzgojnih vprašanjih za starše mladoletnih storilcev kasnivih dejanj.

Pomembna je vloga mladinskih sodišč tudi pri organiziranju

prestege časa za mladoletnike, ki se pod strožjim nadzor-
stvom. Sodišča n.pr. že nekaj let organizirajo za take
mladoletnike taborjenja v okviru poljske taboriške organi-
zacije. Take široko udejstvovanje sodišč pri izvrševanju
vzgojnih ukrepov moramo pripisati po eni strani specialni
dodatni izobrazbi mladinskih sodnikov, po drugi strani pa
dejstvu, da imajo sodišča organizirane lastne socialne služ-
bo.

Sodna socialna služba ima na Poljskem končno tudi nalogo
skrbeti za mladoletnike tudi po odpustu iz vzgojnih zavodov
ali poboljševalnih domov. Zaradi tesne povezave sodnika za
mladoletnike, ki odloča o odpustu z upravnim osebjem zavo-
dov, je sodna socialna služba takoj obveščena, kateri mladolet-
nik bo zapustil zavod in kdaj. Take mladinski sodnik izroča
mladoletnika neposredno v roke socialnemu delavcu, ki mu po-
maga, da se lažje znajde na prostosti.

Organiziranje polsvobodnih skupin pomeni novost v izvrševa-
nju zavodskih vzgojnih ukrepov. Take skupine omogočajo nepo-
sredno vključevanje mladoletnikov v redno industrijske obre-
te in gospodarske organizacije, pa čeprav gojenci sicer biva-
jo v vzgojnih zavodih ali vzgojnih poboljševalnih domovih. Na
ta način se občutek izolacije, ki ga sicer povzroča zavodski
ukrep, zniža na najmanjšo mero in približa mladoletnika med
zavodskim vzgojanjem normalnim razmeram na prostosti. Ta ide-
ja, ki je na Poljskem nova, tudi pri^{nas} ni neznana in bi bilo
treba stremeti k temu, da bi se ustvarili čim boljši pogoji

za dobro organizacijo polsvobodnih skupin v več vzgojnih zavodih in vzgojnih poboljševalnih domovih v Jugoslaviji.

Na Poljskem smo lahko ugotovili, da posvečajo veliko pozornost kadrom, ki so udeleženi pri obravnavanju mladoletnih storilcev kasnivih dejanj. Sodimo, da bi bilo treba slediti takšnemu vzoru. Zato bi bilo treba proučiti, kako bi se v Jugoslaviji nudila sodnikom za mladoletnike dodatna izobrasba, brez katere težko opravljajo svoje dolžnost. Poleg tega moramo pri nas izoblikovati učni načrt za vzgojitelje neprilagojene mladine, da bi jih kar najbolje usposobili za prevzgojne delo s delinkventno in vzgojno zanemarjeno mladino. Končno pa je treba posvetiti tudi posebno pozornost dodatni izobrazbi šolanih socialnih delavcev in izobrazbi prostovoljnih socialnih delavcev, ki sodelujejo pri obravnavanju mladoletnih storilcev kasnivih dejanj.

Študija je pokazala, da bi za izboljšanje našega boja proti mladinski delinkvenci bilo potrebno vzpostaviti še tesnejše stike s Poljsko in da bi nam njihove izkušnje lahko v mnogočem koristile. Pri organizaciji našega dela s delinkventno mladino pa bi bilo treba postaviti realen perspektiven načrt, katerega bi skušali prisadevno uresničevati s vso resnostjo vsi v poštev prihajajoči činitelji. Načrt bi moral vsebovati organizacije borbe zoper mladinsko delinkvenco, izgradnje potrebnih zavodov in šolanje prepotreb-
nih kadrov. Obstoječa zakonodaja nas ne omejuje, da bi organizacije borbe zoper mladinsko delinkvenco organizirali boljše in šele nato terjali morebitne spremembe zakonskih predpisov.

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

SBK 421 ✓